

วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ Journal of Social Work

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ | Faculty of Social Administration Thammasat University

ปีที่ 27 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2562 | Vol.27 No.2 July - December 2019

ISSN 0857 - 3166

วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีที่ 27 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2562

ISSN 0857-3166

วัตถุประสงค์

วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์เป็นวารสารทางวิชาการของ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ เผยแพร่ความรู้ทางด้านสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์ ตลอดจน วิชาการทางด้านการบริหารสังคม ซึ่งเป็นการส่งเสริมองค์ความรู้ในแนว สหศาสตร์ ด้านสังคมสงเคราะห์ สวัสดิการแรงงาน การพัฒนาชุมชน การศึกษา สังคมสงเคราะห์คลินิก และการบริหารงานยุติธรรม นอกจากนี้ยัง เป็นการเปิดพื้นที่ให้กับคณาจารย์ นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานทางด้าน สังคมสงเคราะห์และด้านที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งนักศึกษาเสนอผลงานทาง วิชาการ อันจะนำไปสู่ความก้าวหน้าในศาสตร์ด้านนี้มากขึ้น

กำหนดการออกวารสาร

ปีละ 2 เล่ม เดือนมกราคม-มิถุนายน และเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม

ที่ปรึกษาวารสาร

คณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

ศาสตราจารย์ยุพา วงศ์ไชย

ศาสตราจารย์ศศิพัฒนา ยอดเพชร

ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล ปธานวนิช

รองศาสตราจารย์ ดร.เดชา สังขวรรณ

รองศาสตราจารย์อภิญญา เวชยชัย

รองศาสตราจารย์ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัญมณี บุรณกานนท์

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภุชงค์ เสนานุช

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาตี ลิ้มสกุล

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธัญยา รุจิเสถียรทรัพย์

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.กิติพัฒนา นนทปัทมะดุลย์

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศาสตราจารย์ระพีพรรณ คำหอม

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศาสตราจารย์วุฒิสาร ตันไชย

สถาบันพระปกเกล้า

รองศาสตราจารย์ ดร.นฤมล นิราทร

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.เทพประภา ภัทรานุกรม

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก

รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณวดี พูลพอกสิน

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรรณปพร ลีวีโรจน์

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม

มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรพรรณ นฤภัทร

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Professor Dr.Machiko Ohara

Faculty of Social Work,

Japan College of Social Work, Japan

Professor Dr.Adi Fahrudin

Faculty of Social and Political Sciences,

University of Muhammadiyah, Indonesia

Professor Dr.Ismail Baba

President of the Malaysian

Association of Social Workers, Malaysia

Professor Dr.David Engstrom

Department of Social Work,

San Diego State University, United States

Associate Professor Dr.Ruth Phillips

School of Social Work and Policy Studies,

University of Sydney, Australia

Dr.Justin Rogers

Department of Social and Policy Sciences,

University of Bath, United Kingdom

ฝ่ายจัดการและประสานงาน

นายณัฐพล จันทร์เหล็ก

นางสาวสุวีร์ ปิ่นเจริญ

ว่าที่ร้อยตรีอิทธิวัตร เกาศรี

นางสาวอรอนงค์ บุษราคัม

บทบรรณาธิการ

วารสารปีที่ 27 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2562 นี้ ได้นำเสนอบทความที่น่าสนใจไว้หลายประเด็น ทั้งการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ สวัสดิการแรงงาน การเมืองภาคพลเมืองของคนพิการ นักศึกษาผู้พิการของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ต่อพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน รวมทั้งบทวิจารณ์หนังสือเรื่อง “Handbook of Health Social Work” ที่จะทำให้ผู้อ่านได้ความรู้การวิจัยสังคมสงเคราะห์นานาชาติ กระบวนการวิจัยและขั้นตอนการวิจัยทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การวิจัยข้ามชาติและระดับชาติ ตลอดจนประเด็นและกรณีศึกษาไว้อย่างน่าสนใจ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่ออาจารย์ นักวิจัย ผู้ปฏิบัติงาน นักศึกษาและบัณฑิตศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความจากวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านทั้งในทางวิชาการและวิชาชีพ หากผู้อ่านท่านใดมีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อวารสารทางกองบรรณาธิการจะนำไปพิจารณาปรับปรุงวารสารให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภูงศ์ เสนานุช

E-mail: puchongs@tu.ac.th

ความคิดเห็นในบทความและงานเขียนซึ่งตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้ เป็นความคิดเห็นส่วนบุคคลของผู้เขียนแต่ละท่านโดยอิสระ กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป หากท่านใดประสงค์จะนำบทความหรืองานเขียนในวารสารเล่มนี้ไปตีพิมพ์เผยแพร่ จะต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนตามกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์

วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์เป็นวารสารที่ผ่านการรับรองคุณภาพโดย TCI จัดอยู่ในกลุ่มที่ 1 (นับตั้งแต่ 1 มกราคม 2558 จนถึง 31 ธันวาคม 2562) และอยู่ในประกาศของ สมศ. และ สกอ.

สำนักงาน

กองบรรณาธิการวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ กทม. 10200 โทร. 0-2696-5512 โทรสาร 0-2696-5513

สารบัญ

หน้า

□ บทบรรณาธิการ

- การใช้ระบบอัตโนมัติและทักษะแรงงานที่จำเป็น
สำหรับซัพพลายเออร์ไทยในอุตสาหกรรมยานยนต์ 1
ชัยญลักษณ์ วีระสมบัติ
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ 27
ในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม: กรณีศึกษา
เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว
สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์ และรัฐศิรินทร์ ว่างานนท์
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- ชายชาวลีชู้กับการปรับเปลี่ยนสถานภาพภายใต้การขยายตัว 48
ของนักท่องเที่ยวจีนในพื้นที่อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ชัยยุทธ ถาวรานุรักษ์ และกรุณา ใจใส
วิทยาลัยสหวิทยาการ และคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- การเมืองภาคพลเมืองของคนพิการในการทำสิทธิด้านการศึกษาให้เป็นจริง 71
สุภรธรรม มงคลสวัสดิ์ และจตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร
คณะสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
- การเข้าถึง การมีส่วนร่วมทางสังคม และการสนับสนุนนักศึกษาโครงการ 103
นักศึกษาผู้พิการของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
กิตติยา นรามาศ, ชไมพร รุ่งฤกษ์ฤทธิ์ และวิไลภรณ์ โคตรบึงแก
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ: ถอดรหัสจากผู้รู้และผู้เป็น	131
<i>เอกพล เคราเซ, นำชัย ศุภฤกษ์ชัยสกุล, ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และอัจฉรา ประเสริฐสิน</i>	
<i>สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ และสำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา</i>	
<i>มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ</i>	
เงื่อนไขที่เอื้อต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของ	163
ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลในจังหวัดขอนแก่น	
<i>จักรกรีน วรรณาม, กฤษวรินทร์ โล่ห์วัชรินทร์ และกชพร มุสิกบุญเลิศ</i>	
<i>วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น และคณะนิติศาสตร์</i>	
<i>มหาวิทยาลัยขอนแก่น</i>	
อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบน	194
ของเด็กและเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร	
<i>ชุติมาภรณ์ คำชาย</i>	
<i>คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์</i>	
☐ บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)	228
“Handbook of Health Social Work”	
<i>กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์</i>	
<i>คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์</i>	
☐ การเสนอบทความ	254
- หลักเกณฑ์การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์	
- ขั้นตอนการส่งบทความ	
- แบบฟอร์มเสนอบทความ	
- วิธีเขียนบทความ	
☐ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความในวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์	262
☐ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความภายนอกสถาบัน	263

การใช้ระบบอัตโนมัติและทักษะแรงงานที่จำเป็น
สำหรับซัพพลายเออร์ไทยในอุตสาหกรรมยานยนต์
Automation and Required Skills for Thai Suppliers
in the Automobile Industry

รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญญลักษณ์ วีระสมบัติ¹

Associate Professor Thunyalak Weerasombat, Ph.D.²

บทคัดย่อ

บทความนี้เขียนจากงานวิจัยเรื่อง “ความต้องการทักษะแรงงานของซัพพลายเออร์ไทยระดับ 1st และ 2nd เพื่อรองรับการใช้ระบบอัตโนมัติในอุตสาหกรรมยานยนต์³” นำเสนอลักษณะการใช้ระบบอัตโนมัติ ทักษะแรงงาน และแนวทางการพัฒนาแรงงานให้พร้อมทำงานร่วมกับระบบอัตโนมัติ จากการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ 16 ตัวแทนจาก 10 ซัพพลายเออร์ไทยและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์รายประเด็น พบว่า ระบบอัตโนมัติถูกนำมาปรับใช้กับงานที่ต้องการความแม่นยำสูง งานที่มีลักษณะวิกฤต งานหนักและงานทำซ้ำๆ ส่วนเหตุผลที่ซัพพลายเออร์ใช้ระบบอัตโนมัติ คือ เพื่อเพิ่มคุณภาพสินค้าและเพื่อทดแทนสภาวะการขาดแคลนแรงงาน โดยพบเงื่อนไข 4 อย่างที่สนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อการใช้ระบบอัตโนมัติ คือ การยอมเปลี่ยนวิถีทัศน์ของเจ้าของกิจการ ลักษณะของสินค้าที่ผลิต การปรับตัวยอมรับของคนงาน และความสามารถในการบูรณาการระบบ สำหรับทักษะที่จำเป็นแยกเป็นทักษะสำหรับคนงานสายการผลิตที่ต้องทำงานร่วมกับระบบอัตโนมัติ แรงงานกลุ่มนี้จำเป็นต้องมีพื้นฐานความรู้ด้านช่าง ความแม่นยำในการทำงาน และความสามารถด้านภาษาอังกฤษ (การอ่าน) ทักษะสำหรับคนงานสายการผลิต มีทักษะที่หลากหลาย สามารถทำงานตาม work instruction มีทักษะการ

¹ อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² Lecturer, Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

E-mail : thunyalak@yahoo.com

³ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมการวิจัย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รายงานปัญหา และทักษะการควบคุมคุณภาพ ส่วนคนงานที่มีหน้าที่กำกับและควบคุมการใช้งานระบบอัตโนมัติจำเป็นต้องมีลักษณะพหุศาสตร์ของ 3 ทักษะผสมกัน คือ ทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับไฟฟ้าเครื่องกล อิเล็กทรอนิกส์ และอิเล็กทรอนิกส์เชิงกล นอกจากนั้น ยังต้องมีทักษะการแก้ไขปัญหา ทักษะความสามารถคิดเป็นระบบได้ ทักษะความคิดสร้างสรรค์ และทักษะการเรียนรู้ นอกจากนี้ทักษะและแรงงานทั้ง 2 กลุ่มยังจำเป็นต้องมีคุณสมบัติ เช่น ความรักใส่ใจในงาน ความมุ่งมั่นตั้งใจ ความมีวินัย ความรับผิดชอบสูง และ มี passion (หรือลุ่มหลง) ในงานด้วย สำหรับแนวทางการพัฒนาทักษะ ในระดับสถานประกอบการรวมถึงความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาและภาครัฐควรเน้นรูปแบบการฝึกปฏิบัติให้มากขึ้น

คำสำคัญ : ระบบอัตโนมัติ, ทักษะ, ชัฟฟลายเออร์ไทย

Abstract

This article is based on the qualitative research “Skill Requirements of Thai 1st and 2nd tier Suppliers for Automation in the Automobile Industry” which aims to study automation utilized in Thai suppliers as well as to seek for required skills. It gathers data through in-depth interview with 16 representatives from 10 Thai Suppliers in the Automobile Industry. With Thematic Analysis System, this research reveals 3 key themes. First is production characters that are suitable for automation utilization are repetition work, critical and hard working. Labour shortage is the main reason for applying automation. Second is some conditions such as the old mindset of the owner, the adaptability of workers, and the ability to do the integration system are core obstacles to automation utilization. Last but not least is required skills for production workers which include fundamental knowledge for technician, precision, English fluency (reading ability), multiple skilling, the ability to follow work instruction, reporting skill, and quality

concern. Meanwhile, workers who are directly responsible for the automation utility are required to have multidisciplinary abilities on mechanical electronic, electronic, and mechatronics as well as problem solving skill, system thinking, creativity, and learning ability. Both groups also required to have “soft skills” such as responsibility, endurance, self-disciplined, and passion to work. Recommendations for skill formulation include more emphasis on apprenticeship, on the job training, and the dual system.

Keywords : Automation, Skill, Thai Suppliers

บทนำ

อุตสาหกรรมยานยนต์เป็น 1 ใน 5 อุตสาหกรรมเป้าหมายเดิมที่มีศักยภาพ (First S-curve) ที่รัฐบาลภายใต้การนำของ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ให้การสนับสนุนตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจวงจรกรรมภายใต้นโยบายไทยแลนด์ 4.0 ทั้งนี้ ที่ผ่านมามีการพัฒนาของอุตสาหกรรมยานยนต์ในประเทศไทยมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย อุตสาหกรรมนี้สร้างรายได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งมูลค่าการส่งออกและสร้างการจ้างงานจำนวนมาก ปี 2561 ประเทศไทยผลิตรถยนต์รวมทั้งปีจำนวน 2,167,694 คัน (สภาอุตสาหกรรม, 2561) สูงเป็นอันดับที่ 12 ของโลก โดยมีมูลค่าการส่งออกรถยนต์สำเร็จรูป รถจักรยานยนต์ เครื่องยนต์ ชิ้นส่วน และอะไหล่ต่างๆ สร้างรายได้รวมให้กับประเทศสูงถึงกว่า 9,900 ล้านดอลลาร์ สูงกว่าปีก่อนหน้าซึ่งมีมูลค่า 9,032.27 ล้านดอลลาร์ เพิ่มขึ้นร้อยละ 9.61 ตลาดส่งออกที่สำคัญของส่วนประกอบและอุปกรณ์รถยนต์ ได้แก่ ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย และมาเลเซีย (สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม, 2561) และสิ่งที่คู่ขนานไปกับการเติบโตของอุตสาหกรรมยานยนต์คือการขยายตัวของซัพพลายเออร์ผู้ผลิตชิ้นส่วนยานยนต์ ข้อมูลย้อนหลัง 6 ปี พบว่า การส่งออกชิ้นส่วนยานยนต์ไทยมีอัตราการเติบโตร้อยละ 4 ซึ่งสูงกว่าความต้องการรถยนต์ของโลก ที่ขยายตัวร้อยละ 3 ในครั้งแรกของปี 2560 ไทยมีการส่งออกชิ้นส่วนยานยนต์เป็นมูลค่ากว่า 7 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งเป็นตัวเลขที่สูงกว่าปี

2559 มากถึงร้อยละ 12 (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2560) ขึ้นส่วนที่ส่งออกได้เพิ่มขึ้นมากเป็นกลุ่มชิ้นส่วนที่มีมูลค่าเพิ่มสูง ได้แก่ ชุดจอ LCD, ชุดเบรก และชุดแต่งตัวถังรถยนต์ เป็นต้น ในส่วนของการจ้างงาน อุตสาหกรรมยานยนต์จ้างแรงงานรวมมากกว่า 700,000 คน โดยชีพพลายเออร์ผู้ผลิตชิ้นส่วนยานยนต์จ้างแรงงานจำนวนมากกว่า 2 แสนคน (สมชาย หาญหิรัญ, 2557)

บริบทและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการขยายตัวของอุตสาหกรรมชิ้นส่วนยานยนต์ คือความท้าทายสำคัญ 2 เรื่อง คือ สภาวะการขาดแคลนแรงงาน และการเปลี่ยนแปลงไปสู่รถยนต์พลังงานไฟฟ้า การแก้ปัญหาเรื่องความขาดแคลนแรงงาน สวนทางกับค่าแรงที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานได้ในระยะเวลาอันสั้น การใช้ระบบอัตโนมัติเข้ามาทดแทนแรงงานจึงเป็นทางเลือกที่สำคัญของผู้ประกอบการ (Modern Manufacturing, 27 กันยายน 2561) นอกจากนี้แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของการใช้งานรถยนต์พลังงานไฟฟ้า รวมถึงพลังงานทางเลือกที่จะช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสร้างความยั่งยืนด้านพลังงานทำให้การพัฒนาเทคโนโลยีในอนาคตใช้พลังงานจากการขับเคลื่อนแบบอื่น อาทิ HEV⁴ PHEV⁵ ยานยนต์ไฟฟ้า และ Fuel Cell Vehicle สำหรับประเทศไทย ปัจจุบันมียานยนต์ที่ใช้มอเตอร์ไฟฟ้าในประเทศไทย 103,702 คัน แบ่งเป็น ยานยนต์ที่ใช้มอเตอร์ไฟฟ้าทั้งแบบไฮบริดและปลั๊กอินไฮบริด (PHEV) 102,308 คัน และยานยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (BEV) 1,394 คัน (Modern Manufacturing, 19 มีนาคม 2561) ทำให้ผู้ประกอบการเริ่มมองหาเทคโนโลยี และระบบอัตโนมัติที่จะสามารถเพิ่มผลผลิตภาพการผลิต ทั้งสองเรื่องนี้นำไปสู่การเพิ่มขึ้นของการใช้ระบบอัตโนมัติ (automation)

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการปรับตัวเพื่อรองรับการใช้ระบบอัตโนมัติโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการเตรียมความพร้อมด้านทักษะแรงงานของชีพพลายเออร์ผู้ผลิตชิ้นส่วนยานยนต์จึงมีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชีพพลายเออร์ไทยที่ต้องปรับปรุงระบบการผลิตของตนเองเพื่อให้มีศักยภาพด้านการแข่งขันกับผู้ประกอบการต่างชาติที่ลงทุนอยู่ใน

⁴ หมายถึง ยานยนต์ไฟฟ้าพลังงานผสม หรือไฮบริด (Hybrid Electric Vehicle)

⁵ ยานยนต์ไฟฟ้าพลังงานผสมแบบเสียบปลั๊ก หรือปลั๊กอินไฮบริด (Plug-in Hybrid Electric Vehicle)

ประเทศไทย จากการทบทวนงานวิจัย พบว่ามีงานวิจัยจำนวนน้อยชิ้น⁷ ที่อธิบายรูปแบบการดำเนินงานของซัพพลายเออร์ไทย แต่ยังไม่ได้เจาะจงไปที่การปรับตัวและการเตรียมทักษะแรงงานเพื่อเข้าสู่การใช้ระบบอัตโนมัติ เช่น อาชนัน เกาะไพบูลย์ (2552) พบว่านโยบายการส่งเสริมการใช้ชิ้นส่วนภายในประเทศ (local content requirements: LCR) ของประเทศไทยในระหว่าง ค.ศ.1970-2000 ไม่ส่งผลดีต่อการพัฒนาคุณภาพของ บริษัทผู้ผลิตและจัดส่งชิ้นส่วนไทยในอุตสาหกรรมยานยนต์ประเทศไทยเท่าที่ควร ในขณะที่งานวิจัยบางชิ้น เช่น พิระ เจริญพร (2553) ระบุว่า การพัฒนาคุณภาพและกระบวนการผลิตในห่วงโซ่การผลิตของบริษัทผู้ผลิตและจัดส่งชิ้นส่วนไทยระดับ 2nd tier เช่น ด้านการพัฒนาคุณภาพและกระบวนการผลิตจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากรดับ 1st tier

สำหรับงานวิจัยที่อธิบายเกี่ยวกับการนำเทคโนโลยีมาใช้แทนแรงงานพบเพียงงานที่อธิบายสำหรับสถานประกอบการขนาดใหญ่ที่เป็นผู้ประกอบการรถยนต์ เช่น นฤดม เจริญพานิช (2556) อธิบายว่า ปัจจัยที่ทำให้บริษัทประกอบรถยนต์ในประเทศไทย เช่น บริษัทโตโยต้าประเทศไทยใช้ระบบเครื่องจักรอัตโนมัติในระบบการผลิต คือ ปัจจัยด้านต้นทุนและค่าแรง ปัจจัยด้านความปลอดภัย ปัจจัยด้านคุณภาพ ปัจจัยด้านความรวดเร็ว และปัจจัยด้านการขาดแคลนแรงงาน ในขณะที่ กิริยา กุลกลการ (2561) อธิบายว่า สำหรับบริษัทผู้ประกอบการรถยนต์ขนาดใหญ่ เช่น บริษัทโตโยต้าประเทศไทย ใช้ระบบเทคโนโลยีเพิ่มสูงขึ้นประมาณร้อยละ 12 ในช่วงปี 2552-2556 และลดการจ้างคนงานเพิ่ม แต่เน้นการเพิ่มผลิตภาพคนงานให้ทำงานรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้นแทน แทนไม่พบงานวิจัยที่อธิบายเรื่องการใช้ระบบอัตโนมัติในกลุ่มซัพพลายเออร์ผู้ผลิตชิ้นส่วนยานยนต์ไทย งานวิจัยของ ธัญลักษณ์ วีระสมบัติ (2560) ซึ่งศึกษาปัญหาการบริหารแรงงานของซัพพลายเออร์ผู้ผลิตชิ้นส่วนยานยนต์ไทย พบว่า ปัญหาการขาดแคลนแรงงานทำให้ซัพพลายเออร์ผู้ผลิตชิ้นส่วนยานยนต์ไทยหันมาใช้ระบบอัตโนมัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อบริษัทไม่มีนโยบายจ้างแรงงานต่างด้าว

⁷ จากการค้นคว้าข้อมูลระหว่างปี 2545-2561 พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงไม่ถึง 10 ชิ้น

อย่างไรก็ตามพบแนวคิดที่เป็นบทวิเคราะห์เกี่ยวกับการปรับตัวของอุตสาหกรรมยานยนต์ไทยในอนาคตที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องโดยตรงเกี่ยวกับการปรับตัวของผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมยานยนต์ไทย บทวิเคราะห์นี้ระบุว่าปัจจุบันอุตสาหกรรมรถยนต์กำลังก้าวสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ อันเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และความต้องการของผู้บริโภคที่เปลี่ยนไป อุตสาหกรรมรถยนต์ไทยจำเป็นต้องปรับบทบาทอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะซัพพลายเออร์ระดับต่างๆ ของไทยที่อยู่ในห่วงโซ่อุปทานการผลิตและสามารถดึงดูดการลงทุนเข้าประเทศไทย รายงานการวิเคราะห์นี้นำเสนอความสำคัญว่าศักยภาพการใช้และผลิตชิ้นส่วนในประเทศของอุตสาหกรรมรถยนต์ไทยรวมถึงความสามารถในการแข่งขันและความสามารถในการผลิตนวัตกรรมใหม่ๆ มีผลต่อการเพิ่มศักยภาพการแข่งขัน โดยการพัฒนาและปรับทักษะและสมรรถนะของแรงงานให้พร้อมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาให้ประเทศไทยในฐานะผู้ผลิตรถยนต์หลักของภูมิภาคในปัจจุบันจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อขยายพื้นที่ในห่วงโซ่การผลิตรถยนต์อนาคตของโลก (ศุนย์วิจัยกรุงศรี, 2561)

เพื่อเพิ่มข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมด้านแรงงานให้แก่ซัพพลายเออร์ไทยในอุตสาหกรรมยานยนต์ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาข้อมูลจากสภาพการณ์จริงของซัพพลายเออร์ไทยเกี่ยวกับ การใช้ระบบอัตโนมัติในระบบการผลิต โดยให้ความสำคัญกับการสัมภาษณ์ทรงสนและความเห็นของซัพพลายเออร์ไทยเกี่ยวกับการนำระบบอัตโนมัติมาใช้ โดยเจาะจงไปที่การเตรียมความพร้อมของทักษะแรงงานไทยเพื่อรองรับการใช้ระบบอัตโนมัติเป็นหลัก

ขอบเขตและวัตถุประสงค์การศึกษา

ขอบเขตของการศึกษาคือการศึกษาลักษณะการใช้ระบบอัตโนมัติในระบบการผลิตปัจจุบันของซัพพลายเออร์ไทยและแนวโน้มการใช้งานในอนาคต โดยมีจุดเน้นสำคัญคือ ทักษะที่จำเป็นและแนวทางการเตรียมความพร้อมของคณาจารย์ในสายการผลิตเพื่อรองรับการนำเอาระบบอัตโนมัติเข้ามาใช้ในระบบ การผลิตเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต โดยกำหนดวัตถุประสงค์การศึกษา คือ

1. เพื่อศึกษาการใช้ระบบอัตโนมัติของซัพพลายเออร์ไทยในอุตสาหกรรมยานยนต์
2. เพื่อศึกษาทักษะที่จำเป็นและแนวทางการเตรียมความพร้อมแรงงานเพื่อรองรับการใช้เครื่องจักรอัตโนมัติในอุตสาหกรรมยานยนต์

คำจำกัดความ

1. ซัพพลายเออร์ไทย หมายถึง สถานประกอบการผู้ผลิตชิ้นส่วนยานยนต์ในประเทศไทยซึ่งผลิตชิ้นส่วนยานยนต์ป้อนกระบวนการผลิตของอุตสาหกรรมยานยนต์แยกเป็น 2 ระดับ คือ ซัพพลายเออร์ระดับ 1st tier ที่ส่งสินค้าโดยตรงให้แก่สถานประกอบการผู้ประกอบ/ผลิตรถยนต์ที่ดำเนินธุรกิจในประเทศไทย และซัพพลายเออร์ระดับ 2nd tier ที่ผลิตและส่งสินค้าของตนไปยังซัพพลายเออร์ไทยระดับ 1st tier อีกต่อหนึ่งเพื่อประกอบหรือผลิตต่อเนื่องชิ้นงาน โดย 1st tier จะส่งสินค้าต่อไปยังสถานประกอบการผู้ประกอบ/ผลิตรถยนต์ในอุตสาหกรรมยานยนต์ที่ดำเนินธุรกิจในประเทศไทย

2. ระบบอัตโนมัติ หรือ automation หมายถึง การใช้เครื่องจักรประเภทต่างๆ ในระบบการผลิตเพื่อทดแทนหรือลดระดับการพึ่งพาแรงงานลง รวมไปถึงการใช้หุ่นยนต์และ/หรือเทคโนโลยีอื่นๆ เข้ามาใช้ในระบบการผลิตมากขึ้นเพื่อปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของซัพพลายเออร์ไทย

3. ทักษะ หมายถึง ทักษะที่จำเป็นสำหรับกลุ่มแรงงานสายการผลิตที่ต้องทำงานร่วมกับระบบอัตโนมัติและกลุ่มแรงงานที่ทำงานเพื่อกำกับควบคุมระบบอัตโนมัติ

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (semi structure interview) จากซัพพลายเออร์ไทยระดับ 1st tier และ 2nd tier จำนวน 10 แห่ง แยกเป็น 1st tier จำนวน 2 แห่ง และ 2nd tier จำนวน 8 แห่ง ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง 2 วิธี คือ วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ร่วมกับวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (snowball sampling)

สำหรับ 1st tier ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงโดยกำหนดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ผู้นำการผลิตชิ้นส่วนยานยนต์ในตลาด คือ บริษัทชั้นนำผู้ผลิตชิ้นส่วนยานยนต์สัญชาติไทยรายใหญ่ซึ่งเป็นผู้ผลิตรายใหญ่และเป็นผู้นำตลาด คือ บริษัทไทยซัมมิท และบริษัท สมบูรณ์ แอ็ดวานซ์ เทคโนโลยี จำกัด (มหาชน) สำหรับ 2nd tier คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นห่วงโซ่การผลิต (vender list) กับกลุ่มตัวอย่าง 1st tier โดยผสมผสานทั้งวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงและแบบลูกโซ่จากคำแนะนำของกลุ่มตัวอย่างลำดับแรกๆ นอกจากนั้นการสุ่มตัวอย่างยังคำนึงถึงกระบวนการผลิต/ประเภทสินค้าที่กลุ่มตัวอย่างผลิตด้วย โดยเลือกจากสิ่งชีพพลายเออร์ไทยนิยมประกอบกิจการ ได้แก่ การทำชิ้นส่วนรถยนต์ขนาดใหญ่ (body part) งานขึ้นรูป งานเชื่อม งานหล่อ (spotting/stamping/press part/welding/casting/molding) งานประเภทรับจ้างการผลิต (subcontract) และงานการพ่นสีและการชุบเคลือบสังกะสี (painting/zinc plating) และ งานการผลิต สลักภัณฑ์จำพวกน็อต สกรู และสปริง (nut/bolt/screw/spring)

สำหรับจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์รวมทั้งสิ้น 16 ท่าน (แยกเป็น 1st tier จำนวน 3 คน และ 2nd tier จำนวน 13 คน) ประกอบไปด้วยผู้มีตำแหน่ง หน้าที่ และความรับผิดชอบ เกี่ยวข้องกับการวางแผนทางในการปรับระบบการผลิตไปใช้ระบบอัตโนมัติ ได้แก่ เจ้าของสถานประกอบการ ผู้จัดการโรงงาน ผู้จัดการฝ่ายการผลิต ผู้อำนวยการ/ผู้จัดการแผนกบริหาร-พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และเจ้าหน้าที่ในแผนกการบริหาร-พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทำการเก็บข้อมูล ณ สถานประกอบการ โดยกำหนดแนวการสัมภาษณ์ (interview guide) ไว้ 4 ประเด็น คือ (ดูตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 แนวการสัมภาษณ์ (Interview Guide)

ประเด็น	คำถาม
1 ลักษณะการใช้ระบบอัตโนมัติ	- ระบบการผลิตในปัจจุบันของสถานประกอบการใช้ระบบอัตโนมัติ (automation) ในลักษณะอย่างไรบ้าง? ในอนาคตแนวโน้มการปรับใช้เป็นอย่างไ?
2 อุปสรรคที่พบในการนำระบบอัตโนมัติมาใช้	- อะไรบ้างที่เป็นเงื่อนไข ข้อท้าทาย และ/หรือ ปัญหา (หากมี) ต่อการใช้ระบบอัตโนมัติ? รวมถึงมีแนวทางอย่างไรในปรับปรุงระบบการผลิตเพื่อรองรับการทำงานของการใช้ระบบอัตโนมัติ?
3 ทักษะที่จำเป็น	- ในการนำเอาระบบอัตโนมัติมาใช้ในระบบการผลิต คนงานสายการผลิตจำเป็นต้องมีทักษะรวมถึงคุณสมบัติที่จำเป็นอะไรบ้าง?
4 แนวทางการพัฒนาทักษะ	- มีแนวทางอย่างไรในการเตรียมความพร้อมคนงานในปัจจุบัน และคนงานใหม่ที่จะเข้ามาทำงานในอนาคตให้พร้อมที่จะทำงานร่วมกับระบบอัตโนมัติ?

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์รายประเด็น (Thematic Analysis System) ขั้นตอนการวิเคราะห์เริ่มจากการสรุปประเด็นสำคัญๆ ของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ จัดประเภทข้อมูลโดยนำประเด็นที่สรุปมาเทียบเคียงกัน และจัดหมวดหมู่ข้อมูลโดยใช้ประเด็นเป็นตัวตั้ง แต่ระบุไว้ว่าผู้เข้าร่วมโครงการฯ ท่านใดให้ข้อมูลอะไรในแต่ละประเด็น หลังจากนั้นกำหนดประเด็นที่จะนำเสนอโดยแต่ละประเด็นจะมีข้อมูลที่ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ไว้ เพื่อเป็นการสนับสนุน และ/หรือ ให้เหตุผลประกอบการอธิบาย การนำเสนอใช้ประเด็นที่พบเป็นตัวตั้งต้น (Theme Based) และประมวลสรุปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยผู้วิจัยประกอบกันกับอ้างอิง (Quoting) บางส่วนของคำพูดของผู้ให้สัมภาษณ์

ผลการศึกษา

ชีพพลายเออร์ไทยที่เข้าร่วมเป็นกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยมีการใช้ระบบอัตโนมัติที่แตกต่างกัน ไม่ใช่ทุกแห่งที่มีการนำระบบอัตโนมัติมาใช้ โดยพบความแตกต่าง

ของการใช้ระบบอัตโนมัติแยกตามระดับและกระบวนการผลิต/สินค้าที่ผลิต (ดูสรุปข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างได้จากตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 สรุปข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

ระดับ tier (จำนวน)	สถานะการใช้ ระบบอัตโนมัติ (จำนวน)	กระบวนการผลิต/ ประเภทสินค้าที่ผลิต	ตำแหน่งคนที่ให้สัมภาษณ์ (จำนวน)
1 st tier (2 แห่ง)	เริ่มใช้มานาน และเพิ่มการใช้ มากขึ้น (2 แห่ง)	body part	- ผู้อำนวยการฝ่ายการผลิต (1 คน)
		spotting/ stamping/press part/welding/casting	- ผู้ช่วยผู้จัดการฝ่ายผลิต และ ฝ่ายพัฒนาผลิตภัณฑ์ (1 คน) - ผู้จัดการโรงงาน (1 คน)
2 nd tier (8 แห่ง)	เริ่มนำมาใช้ ไม่นานนัก แต่ใช้เพิ่ม มากขึ้นเรื่อย ๆ (4 แห่ง)	spotting/ stamping/press part/welding/casting	- กรรมการผู้จัดการ (2 คน)
		subcontract (รับจ้างผลิตชิ้นส่วนเครื่องจักร)	- รองกรรมการผู้จัดการ (2 คน)
		painting/zinc plating	- ผู้อำนวยการฝ่ายการผลิต (2 คน)
		nut/bolt/screw/spring	- ผู้จัดการโรงงาน (3 คน)
	ใช้น้อย-ยังไม่ใช้ เลย (4 แห่ง)	painting/zinc plating	- ผู้ช่วยผู้จัดการฝ่ายผลิต และ
		nut/bolt/screw/spring	ฝ่ายพัฒนาผลิตภัณฑ์ (2 คน) - เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร ทรัพยากรมนุษย์ (2 คน)
		= กระบวนการผลิต/ประเภทสินค้าที่พบว่ามีการ “ใช้” และ “ไม่ใช้ ระบบอัตโนมัติ”	

หมายเหตุ:

- กรรมการผู้จัดการ และรองกรรมการผู้จัดการ หมายถึง เจ้าของกิจการ (แต่เรียกชื่อต่างกันในแต่ละสถานประกอบการ)
- ตำแหน่งผู้ให้สัมภาษณ์ ไม่ได้กำหนดว่าต้องเป็นเจ้าของกิจการเท่านั้น ขึ้นอยู่กับสถานประกอบการที่กำหนดตัวผู้ให้สัมภาษณ์ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับคำถามการวิจัยได้

สำหรับระดับ tier พบว่า ซัพพลายเออร์ที่นิยมใช้ระบบอัตโนมัติ คือระดับ 1st tier ใช้ทั้ง 2 แห่งในขณะที่ซัพพลายเออร์ระดับ 2nd tier บางแห่งเท่านั้นที่มีการใช้ระบบอัตโนมัติโดยกลุ่มตัวอย่างจำนวน 6 ใน 10 แห่งมีการใช้ระบบอัตโนมัติ ในขณะที่อีก 4 แห่งที่เหลือยังไม่ได้นำระบบอัตโนมัติมาใช้ในการทดแทนการใช้แรงงาน

ในส่วนกระบวนการผลิตและประเภทสินค้าที่ผลิต พบ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้ระบบอัตโนมัติ ได้แก่ 1) ขนาดชิ้นงาน หากเป็นการทำชิ้นส่วนรถยนต์ขนาดใหญ่จะนิยมใช้ระบบอัตโนมัติ เช่น การขึ้นรูปตัวถังรถยนต์ (body part) 2) กระบวนการและขั้นตอนการทำงาน หากเป็นขั้นตอนต้องทำซ้ำๆ แบบต่อเนื่อง ต้องการความแม่นยำสูง และใช้แรงหรือน้ำหนักมากในการทำ จะใช้ระบบอัตโนมัติเข้ามาทดแทนหรือทำงานร่วมกันกับแรงงาน เช่น งานขึ้นรูป งานเชื่อม งานหล่อ (spotting/stamping/press part/welding/casting) เป็นต้น และ 3) งานประเภทรับจ้างการผลิต (subcontract) เช่น การรับจ้างผลิตชิ้นส่วนของเครื่องจักรซึ่งมักมีขนาดใหญ่

นอกจากนั้นยังพบข้อสังเกตสำหรับ 2 กระบวนการผลิต/ประเภทสินค้าที่ผลิต คือ การพ่นสีและการชุบเคลือบสังกะสี (painting/zinc plating) และงานการผลิตสลัก ภัณฑ์จำพวกน็อต สกรู และสปริง (nut/bolt/screw/spring) พบว่าบางกลุ่มตัวอย่างที่ผลิตงาน 2 ประเภทนี้ใช้ระบบอัตโนมัติ แต่บางกลุ่มตัวอย่างที่ทำงานในลักษณะเดียวกันยังไม่นิยมใช้ระบบอัตโนมัติแต่ใช้แรงงานมากกว่าในการทำงาน อย่างไรก็ตามแต่ละแห่งมีเหตุผลและเงื่อนไขการใช้และไม่ใช้ระบบอัตโนมัติที่ทั้งเหมือนและแตกต่างกัน สำหรับทรศนะเกี่ยวกับทักษะและแนวทางการพัฒนาแรงงาน กลับพบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งที่ใช้ระบบอัตโนมัติและใช้น้อยหรือยังไม่ได้ใช้ระบบอัตโนมัติมีทรศนะไปในแนวทางเดียวกัน โดยข้อค้นพบที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับรายละเอียดการใช้ระบบอัตโนมัติและทักษะ

แรงงานมี 3 ประเด็น คือ ลักษณะการใช้งานระบบอัตโนมัติและเหตุผลที่ตัดสินใจใช้
เงื่อนไขการใช้งาน ทักษะที่จำเป็นตลอดจนแนวทางที่ควรใช้ในการเตรียมความพร้อม
แรงงาน ดังมีรายละเอียดแสดงด้านล่างนี้

1. ลักษณะการใช้งานระบบอัตโนมัติและเหตุผลที่ตัดสินใจใช้

การใช้งานระบบอัตโนมัติในระดับซัพพลายเออร์ไทยจะเกิดขึ้นจริงแต่เป็นไปได้ใน
ลักษณะค่อยเป็นค่อยไปมากกว่าเปลี่ยนแปลงหน้ามือเป็นหลังมือ ระยะเวลาผ่านจะพบ
การทำงานร่วมกันมากกว่าการทดแทนแรงงานด้วยเครื่องจักรทั้งหมด “...ถ้าเทียบเป็นยุค
1.0 2.0 3.0 หรือ 4.0 มันน่าจะอีกนานมากกว่าซัพพลายเออร์ไทยจะไปไกลได้ถึง 4.0 ที่
บอกเช่นนี้เพราะการใช้ระบบอัตโนมัติมันไม่ได้เกิดขึ้นทันทีทันใดนะสำหรับซัพพลายเออร์
ไทย ทุนก็จำกัด เทคโนโลยีเราก็ได้ก้าวหน้ามาก มันจะมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป มันยังไม่
ถึงกับแย่งงานไปจากแรงงาน ลักษณะที่จะเกิดขึ้นจริงๆ คือ ระบบอัตโนมัติทำงานร่วมกับ
กับคนงาน ไม่ใช่สภาพที่ไม่ใช้คนงานแล้ว...” (สัมภาษณ์ผู้อำนวยการฝ่ายการผลิต,
กรณีศึกษาที่ 1)

ด้านล่างนี้จะยกตัวอย่างทรศนะจากคำสัมภาษณ์ที่สะท้อน 4 ลักษณะงานที่
ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้ระบบอัตโนมัติ

...ส่วนใหญ่การใช้งานใช้ในจุดที่ต้องการความแม่นยำสูง เป็นจุดวิกฤติหมายถึง
งานหนักงานอันตราย หรืองานที่มีขั้นตอนที่ซับซ้อนซึ่งแน่นอนว่าต้องการความแม่นยำ ไม่
ผิดพลาดคนมีข้อผิดพลาดมากกว่าระบบอัตโนมัติอยู่แล้ว... (สัมภาษณ์ผู้ช่วยผู้จัดการฝ่ายผลิต,
กรณีศึกษาที่ 1)

...ส่วนเหตุผลในการนำระบบอัตโนมัติมาใช้ก็มีอยู่ 3 เรื่อง คือ คุณภาพสินค้าที่
วางใจได้ ทดแทนและแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงาน คนงานหายาก แรงงานไทยไม่นิยม
ทำงานใน ซัพพลายเออร์ชิ้นส่วนยานยนต์เพราะเห็นว่าเป็นงานหนักไม่ใช่งานสบาย อีกเรื่องคือ
ความคุ้มค่าด้านการลงทุน ค่าแรงมีแต่ขาขึ้นในขณะที่ระบบอัตโนมัติมีราคาถูกลงกว่าก่อนมาก
แล้ว... (สัมภาษณ์ผู้ช่วยผู้จัดการฝ่ายผลิตและฝ่ายพัฒนาผลิตภัณฑ์, กรณีศึกษาที่ 3)

วิเคราะห์พรรณนาได้ว่า **ลักษณะงานที่ 1 คือ งานที่ต้องการความแม่นยำสูง** ข้อดีประการสำคัญที่สุดของระบบอัตโนมัติคือ ขจัดความไม่คงที่ที่เกิดจากปัจจัยมนุษย์ออกไปจากระบบการผลิตให้ได้มากที่สุด และช่วยทดแทนข้อเสียของการใช้แรงงานคน นั่นก็คือระบบอัตโนมัติไม่สร้างความผิดพลาด หรือมีความผิดพลาดเกิดขึ้นน้อยมากเมื่อเทียบกับการใช้แรงงานคน ตัวอย่างของงานที่ต้องการความแม่นยำสูงและระบบอัตโนมัติทำได้ดีกว่ามนุษย์ เช่น งานเชื่อม (welding) และการยิงจุด (spotting) ในจุดที่สำคัญๆ เป็นต้น รวมถึงงานอื่นๆ ที่ต้องการความแม่นยำสูง เช่น การตรวจสอบคุณภาพสินค้า ต้องการความรวดเร็ว ความคงที่ และคุณภาพ 100% ไม่มีจุดผิดพลาด เป็นต้น

ลักษณะงานที่ 2 คือ ขั้นตอนของงานที่มีลักษณะวิกฤติ คำว่าวิกฤติหมายถึง จุดที่เป็นงานหนัก งานอันตราย และงานที่มีขั้นตอนสลับซับซ้อน ซึ่งระบบอัตโนมัติจะทำงานที่มีลักษณะเหล่านี้ได้ดี เพราะถ้าใช้แรงงานคนก็อาจจะเกิดความเสียหายเป็นอันตรายต่อร่างกายได้ และในจุดที่สลับซับซ้อน การใช้แรงงานคนอาจมีสภาพไม่เสถียร หากคนงานป่วยหรือมีความไม่คงที่ทางอารมณ์ เป็นต้น จุดไหนงานมีปริมาณมาก หรือเริ่มสลับซับซ้อนยากมากขึ้น ถ้าคนงานทำแล้วมีปัญหามาก เกิดความวุ่นวายในระบบการผลิตก็จะแทนด้วยระบบอัตโนมัติ เช่น งานการตัด-ขึ้นรูป (casting) เหล็กเป็นโครงหรือชิ้นส่วนต่างๆ ที่มีรูปแบบหลากหลายแตกต่างกัน เป็นต้น

ลักษณะงานที่ 3 คือ งานหนัก หมายถึง ขั้นตอนงานที่เกี่ยวข้องกับการยก การโยก หรือการเคลื่อนย้าย สินค้าหรือวัสดุอุปกรณ์ที่มีขนาดใหญ่และมีน้ำหนักมากใช้ระบบอัตโนมัติจำพวกแขนกลให้หยิบจับแทนแรงงานคนจะสะดวกมากกว่าและปลอดภัยกับร่างกายของแรงงานมากกว่า

ลักษณะงานที่ 4 คือ งานซ้ำๆ ที่ต้องใช้คนงานจำนวนมาก เช่น งานขนย้าย สินค้า รวมถึงพวก logistics งานบรรจุ และงานติดฉลากผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

นอกจากนั้นจากบทสัมภาษณ์ที่ยกมาข้างต้นยังสะท้อนว่าการใช้ระบบอัตโนมัติพบว่า มี 2 เหตุผล คือ คุณภาพสินค้า ความพึงพอใจของลูกค้า และความคุ้มค่าในระยะยาวเมื่อเปรียบเทียบระหว่างต้นทุนการใช้ระบบอัตโนมัติและต้นทุนค่าจ้าง

เหตุผลที่ 1 คือ คุณภาพสินค้าและความพึงพอใจของลูกค้า สองอย่างนี้ส่งผลดีต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ทั้งในแง่คุณภาพ ราคาที่เหมาะสม และระยะเวลาการส่งมอบสินค้าแก่ลูกค้าเป็นหลัก ระบบอัตโนมัติช่วยการันตีคุณภาพ ระยะเวลาการส่งมอบ และราคาที่ถูกลง การใช้คนงานทำงานมีผลเสียที่เกิดขึ้นคือ มีความผิดพลาดที่รับประกันว่าจะไม่เกิดขึ้นหลายเรื่อง เช่น คนงานขาด คนงานอุ้งงาน คนงานอารมณ์ไม่ดี เป็นต้น ซึ่งจะไม่พบปัญหาเหล่านี้หากใช้ระบบอัตโนมัติ ทำให้ลูกค้าไว้วางใจ นอกจากนี้การใช้ระบบอัตโนมัติทำให้วางแผนเพิ่มกำลังการผลิตได้ เวลาซัพพลายเออร์รายอื่นๆ ที่เน้นการใช้แรงงานผลิตไม่ทัน ผู้ซื้อ (ลูกค้า) ทั้งที่เป็นโรงงานประกอบรถยนต์ และซัพพลายเออร์ผลิตชิ้นส่วนยานยนต์ด้วยกันเองก็เลือกรายที่มีระบบการผลิตที่เสถียร ส่งสินค้าทัน มีคุณภาพ นอกจากนี้ยังมีการบอกต่อๆ กัน ลูกค้าก็ขยายจำนวน พอผลิตจำนวนมากขึ้น ต้นทุนต่ำลง ส่งผลดีต่อกำไรที่มากขึ้น และราคาขายที่สามารถต่อรองเทียบกับรายอื่นๆ ที่มีต้นทุนสูงกว่าได้

เหตุผลที่ 2 คือ ความคุ้มค่าในระยะยาวเมื่อเปรียบเทียบระหว่างต้นทุนการใช้ระบบอัตโนมัติและต้นทุนแรงงาน เหตุผลข้อนี้เกี่ยวข้องกับการวางแผนทดแทนการขาดแคลนแรงงาน นับตั้งแต่หลังวิกฤตเศรษฐกิจ ซัพพลายเออร์ไทยยอมรับว่าหาแรงงานไทยเข้าทำงานยาก แรงงานไทยนิยมทำงานสบาย เช่น ทำงานที่ร้านขายสินค้าปลีกและงานบริการ มากกว่าทำงานหนักในโรงงานเกี่ยวข้องกับรถยนต์ และถ้าให้แรงงานไทยเลือกก็มักเลือกทำงานกับโรงงานประกอบรถยนต์รายใหญ่ เช่น โตโยต้า ฮอนด้ามากกว่า เพราะระบบ ความมั่นคง และค่าตอบแทนโดยรวมสูงกว่า ดังนั้น ซัพพลายเออร์ไทยส่วนหนึ่งจึงปรับตัวโดยการออกแบบให้โรงงานใช้แรงงานน้อยลง ไม่ได้เลิกจ้างแต่ลดและงดการจ้างแรงงานใหม่เพราะหาคนงานได้ยาก จึงเน้นการออกแบบกระบวนการผลิตให้เป็นระบบอัตโนมัติมากขึ้น นอกจากหาแรงงานไทยยากแล้ว ปัจจุบันการใช้คนงานทำงาน มีความไม่ตอบโจทยหลายอย่าง โดยเฉพาะในแง่ผลิตภาพการทำงาน และความคุ้มค่า คือ ต้องไม่คิดหรือเชื่อว่าเทคโนโลยีราคาแพง ปัจจุบันเทคโนโลยีก้าวหน้าไปมากและมีราคาถูกเมื่อเทียบกับราคาในอดีต ในขณะที่ค่าจ้างแม้จะขึ้นปีละไม่มาก (ค่าจ้างขั้นต่ำ) แต่ในระยะยาวแล้ว

ค่าจ้างจะขึ้นสวนทางกับราคาระบบอัตโนมัติที่ราคาลดลงและจำนวนปีที่คุ้มทุนที่ใช้ระยะเวลาไม่นาน

อย่างไรก็ตามแม้ระบบอัตโนมัติจะเหมาะสมกับลักษณะงานหลายอย่างของซัพพลายเออร์ไทยและมีเหตุผลที่ดีในแง่ของคุณภาพสินค้า ลูกค้าพอใจ และความคุ้มค่า แต่จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พบว่า การปรับตัวไปสู่การใช้ระบบอัตโนมัติยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างเต็มรูปแบบ เนื่องจากต้องใช้การลงทุนจำนวนค่อนข้างมากและต้องพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ ซัพพลายเออร์ไทยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างล้วนกล่าวว่าคงเป็นไปได้หรือเป็นไปได้ยากที่จะเห็นการใช้ระบบอัตโนมัติและเทคโนโลยีระดับ 4.0 ในเร็วๆ นี้ สภาพของจริงที่พบคือการค่อยๆ ขยับจาก 1.0 เป็น 2.0 และขยับเข้าใกล้ 3.0 มากกว่า มีเงื่อนไขข้อยกเว้น ที่สำคัญอีกหลายประการที่เป็นความท้าทายของซัพพลายเออร์ไทยในการใช้ระบบอัตโนมัติเพิ่มมากขึ้นดังจะอธิบายในหัวข้อถัดไป

2. เงื่อนไขและการปรับตัวเข้าสู่การใช้งานระบบอัตโนมัติ

เงื่อนไขของการปรับตัวเข้าสู่การใช้ระบบอัตโนมัติมีอย่างน้อย 4 ประการ คือ ทัศนคติของเจ้าของกิจการ ลักษณะของสินค้าที่ผลิตการปรับตัวยอมรับของคนงาน และความสามารถในการบูรณาการระบบต่างๆ เข้าด้วยกัน

ประการแรก คือ เจ้าของกิจการต้องมีทัศนคติของความกล้า เห็นคุณค่า และประโยชน์ที่คุ้มค่าและยั่งยืนกว่าของการใช้นวัตกรรม ต้องลดเงื่อนไขทางความคิด คือ เจ้าของกิจการและผู้บริหารต้องยอมเปลี่ยนแปลง mindset จากความพึงพอใจในจุดที่อยู่ในปัจจุบัน ให้กลายเป็นนักวิสัยทัศน์ มุ่งหน้าคิดไปสู่อนาคตที่ดีขึ้นอยู่เสมอ อย่ายึดติดกับความสำเร็จในอดีต เงื่อนไขสำคัญอยู่ที่วิสัยทัศน์ของเจ้าของซึ่งส่วนมากมักพึงพอใจกับความสำเร็จในอดีตหรือปัจจุบัน จึงไม่คิดเปลี่ยนแปลงมากกว่าที่จะไม่กล้าเปลี่ยนแปลง “...การใช้ระบบอัตโนมัติ หรือใช้แล้วจะสำเร็จหรือล้มเหลว เงื่อนไขหลัก ก็คือ owner เจ้าของกิจการต้องมีวิสัยทัศน์ไกล มองความคุ้มค่ายาวๆ ในอนาคต อย่าคิดว่าปัจจุบันแค่นี้ก็ดีโอเคแล้ว อยู่ที่วิสัยทัศน์ของเจ้าของนะ คือ ส่วนมากที่ไม่ยอมเปลี่ยน เพราะพึงพอใจกับอดีตหรือปัจจุบัน คือ เป็นเจ้าของกิจการมันต้องมี drive ที่จะพัฒนาไป

ข้างหน้า...” (สัมภาษณ์กรรมการผู้จัดการ, กรณีศึกษาที่ 3 และรองกรรมการผู้จัดการ, กรณีศึกษาที่ 4) กลุ่มตัวอย่างหลายแห่งที่มีการใช้ระบบอัตโนมัติเพิ่มมากขึ้นแล้ว เล่าประสบการณ์ว่าหลายรายที่รู้จักกันแล้วไม่สำเร็จในการเปลี่ยนไปสู่การใช้ระบบอัตโนมัติ ก็คือพ่อแม่ที่เป็นคนก่อตั้งกิจการไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง ยึดติดกับสิ่งที่เคยทำเดิมๆ ในอดีต เมื่อพ่อแม่ซึ่งเป็นคนก่อตั้งกิจการขึ้นมาเห็นว่าไม่ควรเปลี่ยนแปลง มีปัญหาขัดแย้งกับผู้บริหารที่เป็นรุ่นลูกหลาน แบบนี้จะลำบากที่จะเปลี่ยนมาใช้ระบบอัตโนมัติได้สำเร็จ และเมื่อผู้วิจัยสอบถามเหตุผลจากกลุ่มตัวอย่างที่ยังไม่ได้ใช้ระบบอัตโนมัติหรือใช้ค่อนข้างน้อย กลุ่มตัวอย่างเหล่านั้นก็ยอมรับในเงื่อนไขนี้

อีก 3 เงื่อนไขที่เหลือ คือ ลักษณะของสินค้าที่ผลิต การปรับตัวยอมรับของ คนงาน และความสามารถในการบูรณาการระบบต่างๆ เข้าด้วยกันสะท้อนจากพรศนะ จากตัวอย่างการสัมภาษณ์ด้านล่างนี้

...อีกเงื่อนไขที่กัทำห้ายแต่ไม่ยากหากจะปรับตัว ก็คือ ถ้าซัพพลายเออร์รายไหน volume ในการผลิตไม่เยอะมากแต่สินค้าที่ผลิตมีความหลากหลายอันนี้ก็จะยากหน่อยที่จะใช้ระบบอัตโนมัติ... (สัมภาษณ์รองกรรมการผู้จัดการ, กรณีศึกษาที่ 4)

...ค่อนข้างยากก็คือ perception และการปรับตัวของคนงาน ยอมรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ยกตัวอย่างเช่น คนเป็นหัวหน้าในโรงงาน อยู่มานาน มีลูกน้องในบังคับบัญชา จะยอมรับได้ไหม ต่อไปคุณอาจไม่มีลูกน้องเป็นคนนะ หรือมีก็จำนวนลดลง ลูกน้องคุณจะเป็นหุ่นยนต์ เป็นแขนกลแทน แล้วจะปรับตัวทำงานให้เข้ากับ automation ได้มากน้อยแค่ไหนคนไม่ชอบหรือการเปลี่ยนแปลง ชอบอยู่ใน comfort zone ก็ต้องค่อยๆ ปรับกันไป... (สัมภาษณ์ อำนวยการฝ่ายการผลิต, กรณีศึกษาที่ 5 และ 6)

...ที่ยากอีกเรื่องคือความสามารถบูรณาการระบบให้เข้ากันได้ (interface) จะเชื่อมต่อบบบต่างๆ ให้เข้ากันได้อย่างไร นึกออกไหม ซ้อมากันละลือต คนละที่ คนละยี่ห้อ แต่ต้องเอามาใช้งานลงระบบ/กระบวนการผลิตเดียวกัน จะเรียกว่า synchronize หรือ systematic integrator นั่นละ เวลาซื้อมาระบบพวกนี้มาแค่ตอนติดตั้งของใครของมัน แต่ตอนมาใช้งานร่วมกันกับอย่างอื่น นี่ตัวใครตัวมันเลย คนของเราต้องทำเองทั้งนั้น เรียนรู้อย่างตั้งนั้นทักษะคนงานนี้สำคัญอย่างมากเลย... (สัมภาษณ์ผู้จัดการโรงงาน, กรณีศึกษาที่ 7 และ 8)

ประการที่ 2 คือ ลักษณะของสินค้าที่ผลิต หากจะใช้ระบบอัตโนมัติได้อย่างดี และเหมาะสมได้นั้น เงื่อนไขที่สำคัญคือ ต้องมีการผลิตที่เหมาะสมทั้งในแง่ของจำนวนและลักษณะสินค้าที่ผลิต จำนวนและความหลากหลายของสินค้าที่ผลิต สำหรับซัพพลายเออร์ที่ผลิตชิ้นส่วน volume ไม่มาก แต่มีความหลากหลายมาก การนำระบบอัตโนมัติที่เน้นการผลิตของซ้ำๆ มักไม่ตอบโจทย์ ปัญหานี้พบในหลายกลุ่มตัวอย่างที่ยังไม่ได้นำระบบอัตโนมัติมาใช้แทนแรงงาน หลายแห่งให้เหตุผลว่าไม่คุ้มค่าการลงทุนเนื่องจากผลิตของหลากหลาย อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระบบอัตโนมัติและเลยจุดคุ้มทุนแล้วให้คำแนะนำว่า ควรเริ่มต้นสร้างทางเลือกในการใช้ระบบอัตโนมัติโดยยึดหลัก 3 ข้อ คือ 1) เริ่มต้นจากขั้นตอนการผลิตที่ไม่ยากไปก่อน 2) ระบบอัตโนมัติสามารถเข้าถึงกระบวนการนั้นได้ง่าย เกี่ยวข้องกับระบบอื่นๆ น้อย เช่น การติดตามวัสดุภัณฑ์ การบรรจุภัณฑ์ เป็นต้น และ 3) ให้เริ่มต้นจากจุดที่ลงทุนไม่สูงนัก สามจุดนี้พยายามลดการพึ่งพาแรงงานลง พอเริ่มลงมือทำแล้วเห็นว่าความคุ้มค่ามันเกิดขึ้น ก็ค่อยๆ ขยับไปจุดอื่น ที่สำคัญคือต้องเริ่มต้นให้ได้เสียก่อน ให้พยายามนึกถึงข้อดีที่จะเกิดขึ้นแน่นอน คือ ช่วยทำให้ต้นทุนลดลงได้ สำหรับซัพพลายเออร์ไทย ระดับ 2nd tier ติดเงื่อนไขข้อนี้ค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตาม หากเริ่มต้นใช้ระบบอัตโนมัติ ในส่วนที่ไม่ยาก เข้าใจได้ง่าย และลงทุนไม่สูงก่อน สิ่งเหล่านี้ อย่างน้อยๆ ช่วยทำให้ต้นทุนลดลงได้

ประการที่ 3 คือ การปรับตัวยอมรับของคนงาน เรื่องนี้เกี่ยวข้องกับการปรับทัศนคติของคนงานเองทั้งหัวหน้างานและตัวคนงานด้วย สำหรับหัวหน้างาน เงื่อนไขคือคนจะยอมรับและปรับตัวเข้ากับระบบ automation มากน้อยแค่ไหน การใช้ automation จะสำเร็จหรือล้มเหลว อยู่ที่การรับรู้ (perception) และการปรับตัวของคนงาน (adaptability) ด้วยว่ายอมรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ยกตัวอย่างเช่น คนเป็นหัวหน้าในโรงงาน อยู่มานาน มีลูกน้องในบังคับบัญชา จะยอมรับได้ไหม ที่ต่อไปอาจไม่มีลูกน้องเป็นคนงาน หรือมีก็จำนวนลดลง ลูกน้องคนงานจะเปลี่ยนเป็นหุ่นยนต์ หรือเป็นแขนกลแทน แล้วจะปรับตัวทำงานให้เข้ากับ automation ได้มากน้อยแค่ไหน คนส่วนใหญ่มักไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง ชอบอยู่ในพื้นที่สุขสบาย (comfort zone) ดังนั้น จึงต้องค่อยๆ ปรับกันไป ต้องพยายามทำให้คนงานมีความตระหนักว่า comfort zone เหล่านี้

อันที่จริงมันไม่ปลอดภัย และไม่มั่นคงเสียเลยเพราะมันไม่เกิดการพัฒนาดนเอง ในส่วนของคนงานก็ต้องปรับตัว ทักษะการทำงานจะต้องมีลักษณะเชิงกว้างและหลากหลายมากขึ้น ไม่ใช่การทำงานซ้ำๆ แบบเดิม รวมถึงต้องฝึกทำงานร่วมกับระบบอัตโนมัติด้วย

ประการที่ 4 คือ ความสามารถในการบูรณาการระบบต่างๆ เข้าด้วยกัน เป็นสิ่งที่ซัพพลายเออร์กู้กลุ่มตัวอย่างที่ปรับตัวไปใช้ระบบอัตโนมัติค่อนข้างมากแล้วแสดงความกังวลว่าเป็นข้อท้าทายที่ยาก นั่นก็คือ การทำให้ระบบอัตโนมัติต่างๆ รู้จักและทำงานร่วมกันให้ได้ (synchronize) ซึ่งโดยมากแล้วซัพพลายเออร์ไทยโดยเฉพาะระดับ 2nd tier มักไม่ได้มีเงินทุนขนาดใหญ่ การปรับใช้ระบบอัตโนมัติมีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป ทำให้มีความหลากหลายของระบบ ของยี่ห้อที่ซื้อมาต่างวันเวลากัน ดังนั้นต้องบูรณาการกันให้ได้ แต่ละซัพพลายเออร์ต้องแก้ปัญหาตรงนี้ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญ ไม่เช่นนั้นระบบอัตโนมัติที่ลงทุนไปจะเสียประโยชน์ สิ่งที่จะช่วยแก้ไขได้ก็คือคนงาน ต้องมี 2 อย่างๆ แรกคือต้องยอมรับการทำงานร่วมกันกับระบบอัตโนมัติ อย่างที่สองคือแต่ละแห่งต้องมีคนที่มีความรู้และความสามารถที่จะบูรณาการระบบต่างๆ (systematic integrator) เข้าหากันได้ ซัพพลายเออร์กู้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระบบอัตโนมัติแล้วแลกเปลี่ยนว่า ควรฝึกช่างและวิศวกรของตนเองให้ทำในเรื่องนี้และถ่ายทอดความรู้ไปยังคนงานคนอื่นๆ ด้วย อย่าพึ่งพาเฉพาะบริการหลังการขายที่ได้รับจากบริษัทขายระบบอัตโนมัติและมาติดตั้งให้เท่านั้น

จะเห็นได้ว่าการใช้ระบบอัตโนมัติจำเป็นต้องอาศัยคุณสมบัติของคนงาน หัวข้อถัดไปจะอธิบายถึงทักษะ คุณสมบัติ และแนวทางพัฒนาทักษะคนงานให้สอดคล้องกับการทำงานร่วมกันกับระบบอัตโนมัติ

3. ทักษะและแนวทางการเตรียมความพร้อมแรงงานเพื่อรองรับการใช้ระบบอัตโนมัติ

พบว่าทักษะคนงานมีความสำคัญกับการใช้ระบบอัตโนมัติในลักษณะของการทำงานร่วมกัน "...จะใช้ระบบอัตโนมัติคนงานนี้สำคัญมากนะ อย่างที่บอกไป มันไม่ใช่เครื่องจักรมาทำงานแทนคนงาน 100% แต่เป็นการทำงานร่วมกัน อย่างแรกเลยทัศนคติของผู้บริหารก่อนต้อง เชื่อว่าคนปรับได้พัฒนาได้ อย่างที่ไทยซัมมิท สโลแกน เรากำหนด

ไว้เลยว่า before we build part, we build people คือคนฝึกได้ ทำไม่เป็นทำไม่ได้ก็เอามาฝึกๆ แล้วทำได้ ต้องเชื่อแบบนี้...” (สัมภาษณ์ผู้ช่วยผู้จัดการฝ่ายผลิตและฝ่ายพัฒนาผลิตภัณฑ์, กรณีศึกษาที่ 6) โดยแยกกลุ่มทักษะออกตามประเภทคนงานที่ต้องทำงานกับระบบอัตโนมัติออกเป็น 2 กลุ่ม คือ คนงานสายการผลิต (operator) ที่ต้องทำงานร่วมกับระบบอัตโนมัติ และคนงานที่กำกับควบคุมการใช้ระบบอัตโนมัติ

...ทักษะแยกคนงานเป็น 2 กลุ่ม operator ที่จะทำงานร่วมกับ automation พื้นฐานความรู้ทักษะช่างควรต้องมีมาก่อน ทักษะอีก 2 อย่างที่ต้องการ คือ ความแม่นยำในการทำงาน พุด่างๆ คือ ทำงานกับ automation คนงานต้องเป๊ะ กดปุ่มให้ถูก ทำงานตามคู่มือและขั้นตอนได้อย่างแม่นยำ อีกอย่างคือ ภาษาอังกฤษต้องอ่านได้ เพราะ automation ปุ่มหรืออะไรๆ เป็นภาษาอังกฤษ... (สัมภาษณ์ผู้จัดการโรงงาน, กรณีศึกษาที่ 5 กรณีศึกษาที่ 6 และกรณีศึกษาที่ 7)

...คนงานอีกกลุ่มคือพวกทำงานกำกับ automation ทักษะของเค้าเกี่ยวข้องกับ การคุมเครื่อง การป้อนคำสั่ง การเชื่อมโยงระบบ การเชื่อมต่อการใช้งาน อย่างที่บอกไปแล้ว ชื่อ automation มา บริษัทที่เค้าขายให้เราเค้าติดตั้งให้แล้วเค้าก็ไป ที่นี้เราจะ interface กับระบบเรายังไงล่ะ สำคัญ เราต้องการ 3 เรื่องที่เป็นทักษะพื้นฐานที่ดีมาก มาก่อน เข้าทำงาน ก็คือ ทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับไฟฟ้าเครื่องกล (mechanical electronics) อิเล็กทรอนิกส์ (electronic) และอิเล็กทรอนิกส์เชิงกล (mechatronics) 3 อย่างนี้เพื่อให้เราไม่ต้องพึ่งพาบริษัทที่ขาย automation มากนัก คนงานกลุ่มนี้ต้องบูรณาการระบบที่หลากหลายได้ การเชื่อมโยงระบบ การเชื่อมต่อการใช้งาน อย่างที่บอกไปแล้ว ชื่อ automation มา บริษัทที่เค้าขายให้เรา เค้าติดตั้งให้แล้วเค้าก็ไป ที่นี้เราจะ interface กับระบบเรายังไงล่ะ สำคัญ เราต้องการ 3 เรื่องที่เป็นทักษะพื้นฐานที่ดีมาก มาก่อนเข้าทำงาน และควรต้องมีทักษะคิดเป็นระบบ มีความคิดสร้างสรรค์ เรียนรู้เร็วด้วย (สัมภาษณ์ผู้ช่วยผู้จัดการฝ่ายผลิต, กรณีศึกษา ที่ 9)

สำหรับคนงานสายการผลิต พบว่าไม่ได้ต้องการทักษะสูง แต่ที่จำเป็นต้องมีอย่างแรกคือพื้นฐานความรู้ด้านช่าง ต้องมีมาก่อน หมายถึงควรต้องมีความรู้ความสามารถในการบ่งชี้ปัญหาและซ่อมบำรุงขั้นต้นได้ ส่วนทักษะอีก 2 อย่างที่ต้องการ คือ ความแม่นยำในการทำงาน หมายถึงว่า ต้องจำขั้นตอนต่างๆ และปฏิบัติตามได้อย่างเคร่งครัด

ทักษะอีกอย่างคือ ความสามารถด้านภาษาอังกฤษ อย่างน้อยต้องอ่านได้ เพราะการใช้ระบบอัตโนมัติ ปุ่มต่างๆ ที่ต้องกด และคู่มือการใช้งานมักเป็นภาษาอังกฤษ มีทักษะที่หลากหลาย (multi-skill) สามารถทำงานกับระบบอัตโนมัติได้หลายอย่าง แต่ต้องใช้ทักษะเหล่านั้นทำงานตาม work instruction เท่านั้น นอกจากนั้นจำเป็นต้องมีทักษะการรายงานปัญหาที่พบ (ไม่ดูตายนิ่งเฉยต่อปัญหาที่เกิดขึ้น) และต้องมีทักษะที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมคุณภาพชิ้นงานด้วย

สวคนงานที่มีหน้าที่กำกับและควบคุมการใช้งานระบบอัตโนมัติ สำหรับกลุ่มนี้ต้องการทักษะมากขึ้น ต้องการทักษะช่างพื้นฐาน 3 อย่างที่ต้องดีมาก่อนเข้าทำงาน คือ ทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับไฟฟ้าเครื่องกล (mechanical electronics) อิเล็กทรอนิกส์ (electronic) และอิเล็กทรอนิกส์เชิงกล (mechatronics) โดยทั้งสามอย่างนี้ต้องผสมอยู่ในแต่ละคน เรียกว่าควรต้องมีความสามารถแบบพหุศาสตร์ (multidisciplinary abilities) ไม่นับรวมพื้นฐานงานช่างที่ต้องดีมาก่อนเข้าทำงาน นอกจากนั้นต้องมีทักษะการแก้ไขปัญหา คิดเป็นระบบได้ มีความคิดสร้างสรรค์ เรียนรู้เร็ว

นอกจากกลุ่มทักษะแล้ว คุณสมบัติอื่นๆ (ซัพพลายเออร์กุ่มตัวอย่างใช้คำว่า “soft skills” ที่จำกันได้แก่ “...ความรักใส่ใจในงาน มีความมุ่งมั่นตั้งใจ มีวินัย มีความรับผิดชอบสูง ควรมี passion (หรือลุ่มหลง) ในพวกหุ่นยนต์เทคโนโลยี พวก automation ทั้งหมดนี้ล้วนมีความสำคัญเวลานงานทำงานร่วมกับระบบอัตโนมัติเพราะมันจะกำกับให้คนงานทำงานกับระบบอัตโนมัติโดยไม่สะดุด นอกจากนั้นต้องสามารถปรับตัวได้ และพร้อมเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่เสมอ ซัพพลายเออร์กุ่มตัวอย่างทุกแห่งย้ำว่าสำหรับคนงานไทยอย่างสุดท้าย คือความสามารถในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ฝึกกันยากมาก โดยส่วนมากแรงงานไทย ไม่ค่อยรักความก้าวหน้า ชอบทำงานเดิมๆ พอเพิ่มความรับผิดชอบเพิ่มหน้าที่มักจะกลัวที่จะลองทำ...” (สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารทรัพยากรมนุษย์, กรณีศึกษาที่ 10) ซึ่ง soft skills ทั้งหมดนี้ คนงานควรมีมาก่อน เพราะเป็นเรื่องที่สอนและฝึกให้ไม่ได้ยาก นอกจากนั้น ซัพพลายเออร์กุ่มตัวอย่างยังระบุถึงคุณสมบัติที่เป็นอุปสรรคของคนงานต่อการปรับตัวเข้าสู่การใช้ระบบอัตโนมัติเอาไว้ด้วย คุณสมบัติเหล่านั้น คือ คุณสมบัติจำพวก

ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง ไม่ชอบความยุ่งยากซับซ้อน และขาดวิธีคิดที่เป็นระบบ ไม่เป็นตรรกะ (เพ็งอ่าง)

สำหรับแนวทางการเตรียมความพร้อมทักษะคนงานให้สามารถทำงานร่วมกับระบบอัตโนมัติได้ต้องใช้การฝึกปฏิบัติ ซัพพลายเออร์กลุ่มตัวอย่างเสนอว่าให้ใช้แนวทางการฝึกคนงานต้องยึดหลัก 70-20-10 น้อยที่สุดคือเรียนทฤษฎี มากที่สุดคือ เรียนจากของจริงลงมือปฏิบัติ “...ส่วนแนวทางการพัฒนา อันที่จริงพูดบ่อย รู้กันอยู่แล้วว่าต้องเน้น แต่ปัญหาคือ มันไม่เกิดขึ้นจริงๆ จังๆ เสียที อันนี้ผมหมายถึงการเรียนแบบฝึกทักษะในสถาบันการศึกษาต้องเน้นฝึกปฏิบัติแนวทางการฝึกคนงาน ต้องเรียนจากของจริงลงมือปฏิบัติ เช่น สถานการณ์จำลอง *simulation based training* หรือ ฝึกสอนหน้างานจริงก็ได้ *on the job training* แต่ต้องทำจริงจัง...” (สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารทรัพยากรมนุษย์, กรณีศึกษาที่ 10)

ซัพพลายเออร์กลุ่มตัวอย่างทุกแห่งยังกล่าวด้วยว่าแนวทางการพัฒนาทักษะแรงงานก่อนเข้าสู่การทำงานมีการเอ่ยถึงมานานแล้วใน 3 แนวทางที่สำคัญ 3 เรื่อง แต่ยังไม่ค่อยเห็นผลเชิงประจักษ์จากความสามารถของคนงานที่เข้ามาทำงาน เรื่องแรก คือ อาชีวศึกษาต้องปรับวิธีการเรียนให้เน้นการฝึกปฏิบัติมากขึ้น ร่วมมือกับสถานประกอบการและเพิ่มน้ำหนักสหกิจศึกษาให้มากขึ้น เรื่องที่สอง คือ เครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการสอนต้องทันสมัยให้ใกล้เคียงที่โรงงานจริงใช้มากที่สุด หากสถาบันการศึกษา ไม่มีทุนมากพอภาครัฐต้องให้งบประมาณหรือประสานความร่วมมือกับภาคเอกชน เรื่องที่สาม คือ การเรียนต้องเน้นบูรณาการศาสตร์ หลักสูตรต้องเปิดโอกาสให้มีความยืดหยุ่นมากพอไม่ใช่ยึดติดการประกันคุณภาพการศึกษาที่มักมุ่งเป็นรายหลักสูตรทำให้การเรียนแบบสหศาสตร์หรือบูรณาการความรู้และทักษะไว้ในคนเรียนแต่ละคนเกิดขึ้นได้ยาก (ตารางที่ 3 แสดงข้อสรุปผลการศึกษาที่สำคัญแยกรายประเด็น)

ตารางที่ 3 ข้อสรุปผลการศึกษาที่สำคัญแยกรายประเด็น

ประเด็น	สรุปข้อมูลที่พบ	
1) การใช้ระบบอัตโนมัติ	<p>4 ลักษณะงานที่ระบบอัตโนมัติทำงานได้ดีกว่าแรงงาน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) งานที่ต้องการความแม่นยำสูง 2) ขั้นตอนของงานที่มีลักษณะวิกฤต 3) งานหนัก 4) งานซ้ำๆ ที่เคยใช้คนงานจำนวนมาก <p>2 เหตุผลที่ใช้ระบบอัตโนมัติ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) คุณภาพสินค้าและความพึงพอใจของลูกค้า 2) ความคุ้มค่าในระยะยาวเมื่อเปรียบเทียบระหว่างต้นทุนการใช้ระบบอัตโนมัติและต้นทุนค่าจ้าง 	
2) เงื่อนไขการใช้ หรือ ไม่ใช้ระบบอัตโนมัติ	<p>4 เงื่อนไขสำคัญ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) วิสัยทัศน์ของเจ้าของกิจการ 2) ลักษณะของสินค้าที่ผลิต 3) การปรับตัวยอมรับของคนงาน 4) ความสามารถในการบูรณาการระบบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน 	
3) ทักษะและคุณสมบัติที่จำเป็นและแนวทางเตรียมความพร้อมแรงงาน	<p><u>ทักษะสำหรับคนงานสายการผลิต</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) พื้นฐานความรู้ด้านช่าง 2) ความแม่นยำในการทำงาน 3) ความสามารถด้านภาษาอังกฤษ (การอ่าน) 4) ทักษะที่หลากหลาย (multi-skill) สามารถทำงานกับระบบอัตโนมัติได้หลายอย่าง 5) ความสามารถทำงานตาม work instruction 6) ทักษะการรายงานปัญหาที่พบ 7) ทักษะที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมคุณภาพชิ้นงาน 	<p><u>คุณสมบัติที่จำเป็น</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ความรักใส่ใจในงาน 2) ความมุ่งมั่นตั้งใจ 3) ความมีวินัย 4) ความรับผิดชอบสูง 5) มี passion (หรือ ลุ่มหลง) ในพวกหุ่นยนต์เทคโนโลยีพวก automation 6) ความสามารถปรับตัวได้และพร้อมเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่เสมอ
	<p><u>ทักษะสำหรับคนงานที่มีหน้าที่กำกับและควบคุมการใช้งานระบบอัตโนมัติ</u></p>	

	<ol style="list-style-type: none"> 1) *ทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับไฟฟ้าเครื่องกล (mechanical electronics) อิเล็กทรอนิกส์ (electronics) และอิเล็กทรอนิกส์เชิงกล (mechatronics) (*ทั้งสามอย่างนี้ต้องผสมอยู่ในแต่ละคน แบบ พหุศาสตร์ (multidisciplinary abilities) 2) ทักษะการแก้ไขปัญหา 3) ทักษะความสามารถคิดเป็นระบบได้ 4) ทักษะความคิดสร้างสรรค์ 5) ทักษะการเรียนรู้ 	
<p><u>2 แนวทางสำหรับสถานประกอบการ</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ยึดหลัก 70-20-10 มากที่สุดคือ เรียนจากของจริงลงมือปฏิบัติ 2) เน้นการใช้สถานการณ์จำลอง (simulation based training) 3) เน้นใช้การสอนหน้างาน (on the job training) <p><u>3 แนวทางสำหรับภาครัฐและสถาบันการศึกษา</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) อาชีวศึกษาต้องปรับวิธีการเรียนให้เน้นการฝึกปฏิบัติมากขึ้น ร่วมมือกับสถานประกอบการและเพิ่มน้ำหนักสหกิจศึกษาให้มากขึ้น 2) เครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการสอนต้องทันสมัยให้ใกล้เคียงที่โรงงานจริงใช้มากที่สุด หากสถาบันการศึกษาไม่มีทุนมากพอภาครัฐต้องให้งบประมาณหรือประสานความร่วมมือกับภาคเอกชน 3) การเรียนต้องเน้นบูรณาการศาสตร์ หลักสูตรต้องเปิดโอกาสให้มีความยืดหยุ่นมากพอ 		

สรุปและข้อเสนอแนะ

เนื้อหาหลักของบทความวิจัยเรื่องนี้นำเสนอลักษณะการใช้ระบบอัตโนมัติและการเตรียมความพร้อมด้านทักษะแรงงานและแนวทางการพัฒนาให้แรงงานมีทักษะที่จะสามารถปรับตัวเข้ากับการทำงานร่วมกับระบบอัตโนมัติได้ จากการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างชีพพลายเออร์ไทยพบว่ายังอยู่ในช่วงการปรับตัวเข้าหาการใช้ระบบอัตโนมัติ โดยลักษณะงานที่สามารถนำระบบอัตโนมัติมาใช้ได้ คือ งานที่ต้องการความแม่นยำสูง ขั้นตอนของงานที่มีลักษณะวิกฤต งานหนัก และงานที่มีลักษณะทำซ้ำๆ ที่เคย

ใช้คนงานจำนวนมาก โดยเหตุผลสำคัญที่ทำให้ซัพพลายเออร์หันมาใช้ระบบอัตโนมัติมากขึ้นมี 2 ประการ คือ เพื่อสร้างคุณภาพสินค้าให้ลูกค้าพึงพอใจ และเพื่อเป็นการทดแทนสถานะการขาดแคลนแรงงาน อย่างไรก็ตามการจะนำระบบอัตโนมัติไปใช้อย่างประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นกับเงื่อนไข 4 อย่าง ได้แก่ ความยินยอมเปลี่ยนนิสัยทัศนคติของเจ้าของกิจการ ลักษณะของสินค้าที่ผลิต การปรับตัวยอมรับของคนงาน และ ความสามารถในการบูรณาการระบบต่างๆ เข้าด้วยกัน

สำหรับทักษะที่จำเป็นแยกเป็น กลุ่มทักษะสำหรับคนงานสายการผลิตที่ต้องทำงานร่วมกับระบบอัตโนมัติจำเป็นต้องมีพื้นฐานความรู้ด้านช่าง ทักษะความแม่นยำในการทำงาน และมีความสามารถด้านภาษาอังกฤษ (การอ่าน) มีทักษะที่หลากหลาย (multi-skill) สามารถทำงานกับระบบอัตโนมัติได้หลายอย่าง แต่ต้องใช้ทักษะเหล่านั้นทำงานตาม work instruction เท่านั้น นอกจากนี้จำเป็นต้องมีทักษะการรายงานปัญหาที่พบ (ไม่ดูตายนิ่งเฉยต่อปัญหาที่เกิดขึ้น) และต้องมีทักษะที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมคุณภาพชิ้นงานด้วย ในขณะที่คนงานที่มีหน้าที่กำกับและควบคุมการใช้งานระบบอัตโนมัติจำเป็นต้องมีลักษณะพฤกษศาสตร์ของ 3 ทักษะผสมกันคือ ทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับไฟฟ้าเครื่องกล อิเล็กทรอนิกส์ (electronics) และอิเล็กทรอนิกส์เชิงกล (mechatronics) นอกจากนี้ยังต้องมีทักษะการแก้ไขปัญหา ทักษะความสามารถคิดเป็นระบบได้ ทักษะความคิดสร้างสรรค์ และทักษะการเรียนรู้ด้วย

โดยทั้งสองกลุ่มแรงงานจำเป็นต้องมีคุณสมบัติหลายประการเพื่อสนับสนุนการทำงานร่วมกับระบบอัตโนมัติ คุณสมบัติเหล่านั้นอาจเรียกว่า soft skills ซึ่งประกอบไปด้วย 6 ด้านคือ ความรักใส่ใจในงาน ความมุ่งมั่นตั้งใจ ความมีวินัย ความรับผิดชอบสูง มี passion (หรือลุ่มหลง) ในพวกหุ่นยนต์เทคโนโลยี พวก automation และมีความสามารถปรับตัวได้และพร้อมเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่เสมอ

ผลการศึกษาข้างต้น สอดคล้องกับแนวทางการวิเคราะห์ทิศทางการปรับตัวของอุตสาหกรรมยานยนต์ไทยในอนาคตว่าจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับศักยภาพการใช้และผลิตชิ้นส่วนในประเทศของอุตสาหกรรมรถยนต์ไทย การปรับความสามารถในการแข่งขันและความสามารถในการผลิตนวัตกรรมใหม่ๆ ตลอดจนต้องปรับทักษะและสมรรถนะของ

แรงงานให้พร้อมด้วย สำหรับแนวทางการพัฒนาทักษะ ในระดับสถานประกอบการควรให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมทั้งการปรับตัวของสถานประกอบการเองในแง่ของการปรับวิสัยทัศน์ สร้างความพร้อมให้กับคนงานเพื่อปรับตัว เน้นการพัฒนาความร่วมมือถึงความร่วมมือระหว่างสถานประกอบการ สถาบันการศึกษา และภาครัฐควรเน้นรูปแบบการฝึกปฏิบัติด้วยวัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีที่ทันสมัยเสมือนจริงให้มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงอุตสาหกรรม, สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม. (2561). รายงานภาวะเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ปี 2561 และแนวโน้มปี 2562. สืบค้นจาก http://www.oie.go.th/sites/default/files/attachments/industry_overview/annual2018.pdf
- กิริยา กุลกลการ. (2561). การบริหารทุนมนุษย์ไทยในเศรษฐกิจยุค 4.0. สำนักงานที่ปรึกษาเพื่อพัฒนาแรงงานแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: กระทรวงแรงงาน.
- ธัญญลักษณ์ วีระสมบัติ. (2560). ปัญหาด้านการบริหารแรงงานของซัพพลายเออร์ไทยในอุตสาหกรรมยานยนต์. โครงการ ASEAN watch สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว). กรุงเทพฯ.
- นฤตม เจริญพาณิชย์. (2556). การศึกษาแนวโน้มการเลือกใช้เครื่องจักรอัตโนมัติกรณีศึกษา บริษัท โตโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทย จำกัด. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พีระ เจริญพร. (มีนาคม 2553). การแสวงหาผลประโยชน์จากการเป็นซัพพลายเออร์ของบริษัทข้ามชาติ: กรณีศึกษาอุตสาหกรรมชิ้นส่วนยานยนต์ไทย. วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์. 28(1): 35-83.
- ศูนย์วิจัยกรุงศรี. (2561). อุตสาหกรรมยานยนต์แห่งอนาคต. สืบค้นจาก https://www.krungsri.com/bank/getmedia/ea01c4db-2f94-4299-83ec-89bb74161eab/RI_Automobile_180926_TH.aspx

ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2560). SMEs ไทยก้าวทันกระแสยานยนต์ยุค 4.0 แล้วหรือยัง.

สืบค้นจาก <https://www.kasikornbank.com/th/business/sme/KSMEKnowledge/article/KSMEAnalysis/Documents/ThaiAutomotive4.pdf>

สภาอุตสาหกรรม. (2561). สถิติการผลิตรถยนต์. สืบค้นจาก <https://www.fti.or.th/2016/thai/ftitechnicalsubdetail.aspx?id=1280>

สมชาย หาญหิรัญ. (2557). แนวโน้มอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วนยานยนต์ในปี 2557-2560. เอกสารการประชุมสำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ: กระทรวงอุตสาหกรรม.

อาชนัน เกาะโพบูลย์. (2552). Global Integration of Thai Automotive Industry. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการวิชาการเศรษฐศาสตร์ (ERTC)

Modern Manufacturing. (2561). ถึงเวลาใช้ระบบอัตโนมัติกับอุตสาหกรรมชิ้นส่วนยานยนต์ไทยในตลาดชิ้นส่วนทดแทน. สืบค้นจาก <https://www.mmthailand.com/%E0%B8%96%E0%B8%B6%E0%B8%87%E0%B9%80%E0%B8%A7%E0%B8%A5%E0%B8%B2%E0%B9%83%E0%B8%8A%E0%B9%89%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%9A%E0%B8%9A%E0%B8%AD%E0%B8%B1%E0%B8%95%E0%B9%82%E0%B8%99%E0%B8%A1%E0%B8%B1%E0%B8%95/>

Modern Manufacturing. (2561). Automation กระตุกสิ้นหลังอุตสาหกรรมยานยนต์. สืบค้นจาก <https://www.mmthailand.com/automation%E0%B8%A2%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%A2%E0%B8%99%E0%B8%95%E0%B9%8C/>

การพัฒนาาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ
ในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม:
กรณีศึกษาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว¹

A Development of Social Welfare System for the Elderly Labors in Informal
Sectors to Reduce the Social Inequality in Special Economic Zone:
A Case Study of Sa Kaeo Special Economic Zone

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ อมรสิริพงษ์²

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัฐศิริรินทร์ ว่างานนท์³

Assistant Professor Somsak Amornsiriphong, Ph.D.⁴

Assistant Professor Ratthasirin Wangkanond, Ph.D.⁵

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อวิจัยและพัฒนาต้นแบบ/แบบจำลองระบบสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในระบบนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยรวบรวมข้อมูลภาคสนามทั้งแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อย ผลการศึกษา พบว่า การเข้าถึงสวัสดิการและความต้องการสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.54$, S.D. = 0.57 และ $\bar{x} = 3.95$, S.D. = 0.81 ตามลำดับ) ความต้องการจำเป็น มิติที่ค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ มิติเศรษฐกิจ (PNI = 0.24) และยังพบว่า ระบบสวัสดิการสังคมที่มีอยู่ได้แก่ 1) ระบบสวัสดิการสังคมที่จัดให้โดยรัฐ และ 2) ระบบสวัสดิการสังคมที่จัดให้โดยครอบครัวและชุมชน ผลกระทบของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว พบว่ามีผลกระทบต่อทั้งด้านบวก และด้านลบ ซึ่งผลกระทบด้านลบนำไปสู่ปัญหาความเหลื่อมล้ำ และกลุ่ม

¹ ทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

² อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

³ อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

⁴ Lecturer, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University, Thailand

⁵ Lecturer, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University, Thailand

E-mail : amornsiriphong@gmail.com, ratthasirin@gmail.com

แรงงานผู้สูงอายุมีทัศนคติที่ดีต่อนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบระบบสวัสดิการสังคมที่เหมาะสม คือ “ELDER FARE” ได้แก่ E (Elderly Centered) L (Local Government Organizations) D (Doctors and Public Health Care System) E (Enterprise and Investors Responsibility) R (Rights of Community) F (Family Link) A (Agricultural Contribution) R (Rural Community Exploitation) E (Economic Concerned)

คำสำคัญ : ระบบสวัสดิการสังคม, แรงงานนอกระบบ, เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สรรแก้ว, ผู้สูงอายุ

Abstract

The principle objective of this research was to research and develop the model of social welfare system for the elderly labors in informal sectors in order to reduce social inequality in the special economic zone. The researchers collected data in the field by employing the questionnaires, interview and focus group discussion. The research found that the level of social welfare accessibility and social welfare need of the elderly labors in informal sectors in the special economic zone were at the high level ($\bar{x} = 3.54$, S.D. = 0.57 and $\bar{x} = 3.95$, S.D. = 0.81 respectively) and as the level of priority need index (PNI), the economics aspect is the highest level (PNI = 0.24). and the research also found that there were two main existing social welfare systems in the areas which were 1) social welfare system providing by the government and 2) social welfare system providing by family and community. The impacts of the special economic zone policy implementation in Sa Kaeo province were both positive and negative impacts. The negative impact causes the problem of social inequality and the attitudes of the informal aging labor were optimistic towards the special

economic zone policy because it will bring about the progression in the area. In addition, the researcher synthesized the appropriate model of social welfare system which was called “ELDERFARE model” that composed of E (Elderly Centered), L (Local Government Organizations), D (Doctors and Public Health Care System), E (Enterprise and Investors Responsibility), R (Rights of Community), F (Family Link), A (Agricultural Contribution), R (Rural Community Exploitation) and E (Economic Concerned)

Keywords : Social Welfare System, Informal Labors, Special Economic Zone, Sa Kaeo, Elderly

บทนำ

การพัฒนาประเทศตามแนวทางของนโยบายการเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นและประเทศเข้ากับระบบเศรษฐกิจของภูมิภาคมีความสำคัญอย่างยิ่งก่อให้เกิดนโยบายการกำหนดพื้นที่ตามแนวชายแดนที่เป็นจุดเชื่อมต่อกับประเทศเพื่อนบ้านให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบกับประเทศไทยกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และแรงงานจำนวนไม่น้อยที่อยู่ในวัยผู้สูงอายุ และจัดอยู่ในกลุ่มที่เป็นแรงงานนอกระบบในภาคของเกษตรกรรมและการบริการ แรงงานผู้สูงอายุ นอกระบบเหล่านี้ในประเทศมีจำนวนมากถึง 3,460,779 คิดเป็นเกือบร้อยละ 10 ของประชากรทั่วประเทศ (สำนักปลัดกระทรวงแรงงาน, 2554; สำนักงานสถิติเศรษฐกิจสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556; สำนักงานสถิติแห่งชาติจังหวัดสระแก้ว, 2557) และในจังหวัดสระแก้วมีจำนวนแรงงานผู้สูงอายุ นอกระบบนี้อยู่จำนวน 33,111 ราย ซึ่งกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุ นอกระบบเป็นกลุ่มเปราะบางกลุ่มหนึ่งที่ประสบปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำทางสังคม การขับเคลื่อนนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นประเด็นใหม่ที่ควรศึกษาว่าส่งผลกระทบต่อและสร้างความเหลื่อมล้ำต่อแรงงานผู้สูงอายุอย่างไรบ้าง และระบบสวัสดิการสังคมที่สามารถลดความเหลื่อมล้ำของกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในเขตจังหวัดสระแก้วควรมีลักษณะเป็นอย่างไร ดังนั้น การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อวิจัยและพัฒนาต้นแบบ/แบบจำลองระบบสวัสดิการแรงงาน

ผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (R&D: Research and Development) โดยคณะนักวิจัยดำเนินการทบทวนและสังเคราะห์องค์ความรู้จากรายงานเอกสาร และรายงานดิจิทัลที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์และนโยบายและมาตรการต่างๆ เกี่ยวกับระบบสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามทั้งแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อย เพื่อพัฒนาต้นแบบ/แบบจำลองระบบสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยหลัก

เพื่อวิจัยและพัฒนาแบบต้นแบบ/แบบจำลองระบบสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเฉพาะ

1. เพื่อวิเคราะห์นโยบายสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในระบบที่นำไปสู่การออกแบบระบบสวัสดิการแรงงานในระบบเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม
2. เพื่อศึกษาระบบสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในระบบที่เป็นอยู่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ
3. เพื่อค้นหารูปแบบระบบสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม
4. เพื่อออกแบบระบบสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษที่นำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมในระยะยาว

วิธีการศึกษา

ประชากรที่ศึกษา กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แรงงานผู้สูงอายุในระบบจังหวัดสระแก้ว จำนวนทั้งหมด 33,111 ราย (สำนักงานสถิติแห่งชาติจังหวัดสระแก้ว, 2557)

เมื่อคำนวณด้วยสูตรทราโรว์ ยามาเน่ ได้กลุ่มตัวอย่าง 396 ราย ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มแบบโควตา (Quota Sampling) เพื่อให้เกิดการกระจายตัวของข้อมูลในทุกพื้นที่ของเขตเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งมีอยู่จำนวน 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลฝักขะ อำเภอวัฒนานคร ตำบลป่าไร่ ตำบลบ้านด่าน และตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากแรงงานผู้สูงอายุในระบบในแต่ละตำบลที่อยู่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ตำบลละ 100 ราย เท่าๆ กัน สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มแรกเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) กลุ่มนี้เป็นผู้บริหารหรือผู้แทนหน่วยงานราชการที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในระบบในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว จาก 1) สำนักงานแรงงานจังหวัดสระแก้ว 2) สำนักงานพัฒนาสังคมจังหวัดสระแก้ว 3) ศูนย์ให้บริการ SME ครบวงจร (สสว.) จังหวัดสระแก้ว (SME One-Stop Service Center: OSS) 4) สำนักงานประกันสังคมจังหวัดสระแก้ว 5) ผู้แทนคณะทำงานเพื่อขับเคลื่อนการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ในระดับพื้นที่ 6) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4 แห่งในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบลตำบลฝักขะ อำเภอวัฒนานคร เทศบาลตำบลตำบลป่าไร่ เทศบาลตำบลตำบลบ้านด่าน และองค์กรบริหารส่วนตำบลตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จำนวนรวมทั้งหมด 10 ราย

2. กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) กลุ่มนี้เป็นกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ คัดเลือกแบบเจาะจงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่ง กลุ่มสนทนาแต่ละพื้นที่ที่มีผู้เข้าร่วมให้ข้อมูลประมาณ 8-10 ราย จำนวนรวมทั้งหมด 32-40 ราย

3. กลุ่มที่สามเป็นนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านสวัสดิการสังคม สวัสดิการผู้สูงอายุ สวัสดิการแรงงาน และระบบสวัสดิการแรงงาน เพื่อร่วมเวทีวิพากษ์แบบจำลองระบบสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในระบบที่เหมาะสมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ด้วยการสนทนากลุ่มย่อยจำนวนรวมทั้งหมด 25 ราย คณะนักวิจัยได้ให้ผู้เชี่ยวชาญกลุ่มนี้ประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของการนำรูปแบบระบบสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่ม

แรงงานนอกระบบผู้สูงอายุไปใช้ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

พื้นที่การศึกษา

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 4 แห่งในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร เทศบาลตำบลตำบลป่าไร่ เทศบาลตำบลตำบลบ้านด่าน และองค์การบริหารส่วนตำบลตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ 1) แบบสอบถาม (Questionnaires) เพื่อเก็บข้อมูลการเข้าถึงและความต้องการสวัสดิการสังคมแบบมาตรวัดประมาณค่า 5 ระดับ 2) แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกและ 3) แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มย่อย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามใช้สถิติเชิงพรรณนา คือ ค่าความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการเข้าถึงสวัสดิการสังคมกับความต้องการสวัสดิการด้วยสถิติ t-test, F-test และจัดลำดับความสำคัญของค่าดัชนีจัดเรียงลำดับความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (Priority Needs Index; PNImodified) และการวิเคราะห์/ตีความข้อมูลเชิงคุณภาพผู้วิจัยใช้วิธีการถอดถ้อยคำจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อย จัดบันทึกการสังเกต และคัดลอกข้อมูลความสำคัญจากเอกสารและบันทึกอย่างละเอียด เพื่อใช้ในการตีความข้อมูล (Interpretation) และการกำหนดประเด็นที่สำคัญได้อย่างถูกต้อง เชื่อถือได้ แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) การจัดกลุ่มข้อมูล การจัดจำแนก

แยกประเภทข้อมูล เพื่อกำหนดหัวข้อ/กลุ่มหัวข้อแนวคิดสำคัญ (topic/category) และแบบแผนแนวคิดสำคัญอันเป็นแก่นสาระหลัก (pattern/themes) เพื่อนำไปสู่การตอบคำถามในการวิจัยและถ่ายทอดองค์ความรู้

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาเชิงปริมาณ จากการเก็บแบบสอบถามกับแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษทั้ง 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลผักขะ ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ และตำบลท่าข้าม ตำบลละ 100 ราย พบว่า การเข้าถึงสวัสดิการโดยภาพรวมทุกด้านในระดับมาก ($\bar{x} = 3.54$, S.D. = 0.57) โดยมีติที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ($\bar{x} = 4.20$, S.D. = 0.75) รองลงมา ได้แก่ มิติสวัสดิการสังคม ($\bar{x} = 3.54$, S.D. = 0.57) และมิติเศรษฐกิจ ($\bar{x} = 3.06$, S.D. = 0.71) ความต้องการสวัสดิการสังคมในภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.95$, S.D. = 0.81) โดยด้านที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ($\bar{x} = 4.28$, S.D. = 0.98) รองลงมา ได้แก่ มิติเศรษฐกิจ ($\bar{x} = 3.79$, S.D. = 0.84) และ มิติสวัสดิการสังคม ($\bar{x} = 3.78$, S.D. = 0.78) เมื่อพิจารณาระดับความต้องการจำเป็นของการเข้าถึงสวัสดิการและความต้องการสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษโดยภาพรวม พบว่า ระดับความต้องการจำเป็นด้านที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มิติเศรษฐกิจ (PNI = 0.24) รองลงมา ได้แก่ มิติสวัสดิการสังคม (PNI = 0.13) และมิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (PNI = 0.01) ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า PNI ของระดับการเข้าถึงสวัสดิการ ระดับความต้องการสวัสดิการสังคม และระดับความต้องการจำเป็นสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

สวัสดิการแรงงาน นอกระบบ	ระดับการเข้าถึงสวัสดิการสังคม			ระดับความต้องการสวัสดิการสังคม			PNI	ลำดับ
	\bar{X}	S.D.	ระดับการเข้าถึง	\bar{X}	S.D.	ระดับความต้องการ		
1. มิติเศรษฐกิจ	3.06	0.71	ปานกลาง	3.79	0.84	มาก	0.24	1
2. มิติสวัสดิการสังคม	3.35	0.58	ปานกลาง	3.78	0.78	มาก	0.13	2
3. มิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	4.20	0.75	มาก	4.28	0.98	มาก	0.01	3
ค่าเฉลี่ย	3.54	0.57	มาก	3.95	0.81	มาก	0.11	

นอกจากนี้ จากการเปรียบเทียบกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษมีระดับการเข้าถึงสวัสดิการและระดับความต้องการสวัสดิการสังคมโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 มีค่าส่วนต่างช่องว่างที่ -0.409 โดยระดับการเข้าถึงสวัสดิการมีค่าเฉลี่ยรวมน้อยกว่าระดับความต้องการสวัสดิการสังคม เมื่อพิจารณาแต่ละมิติ พบว่า มิติเศรษฐกิจและมิติสวัสดิการสังคมมีระดับการเข้าถึงสวัสดิการและระดับความต้องการสวัสดิการสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 โดยระดับการเข้าถึงสวัสดิการมีค่าเฉลี่ยรวมน้อยกว่าระดับความต้องการสวัสดิการสังคม ส่วนมิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีระดับการเข้าถึงสวัสดิการและระดับความต้องการสวัสดิการสังคมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 มีค่าส่วนต่างช่องว่างของมิติเศรษฐกิจ (-0.726) สูงที่สุด รองลงมา ได้แก่ มิติสวัสดิการสังคม (-0.429) และมิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (-0.070) ตามลำดับ ดังตารางต่อไปนี้

ความแตกต่างของระดับการเข้าถึงสวัสดิการและระดับความต้องการสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในภาพรวม

ตารางที่ 2 ความแตกต่างของระดับการเข้าถึงสวัสดิการและระดับความต้องการสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

สวัสดิการแรงงานนอกระบบ	ระดับการเข้าถึง		ระดับความต้องการ		Gap	T	Sig	แปลผล	ลำดับส่วนต่าง
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D					
1. มิติเศรษฐกิจ	3.06	0.71	3.79	0.84	-0.726	-13.648	0.00	แตกต่าง	1
2. มิติสวัสดิการสังคม	3.35	0.58	3.78	0.78	-0.429	-11.597	0.00	แตกต่าง	2
3. มิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	4.20	0.75	4.28	0.98	-0.070	-1.533	0.12	ไม่แตกต่าง	3
รวม	3.54	0.57	3.95	0.81	-0.409			แตกต่าง	

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า ระบบสวัสดิการสังคมที่มีอยู่สำหรับแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้วในภาพรวมมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันในแต่ละตำบล เพราะแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบส่วนใหญ่เป็นแรงงานนอกระบบในภาคการเกษตร ซึ่งมีระบบสวัสดิการสังคมรองรับอยู่ 2 ระบบหลักๆ ได้แก่ 1) ระบบสวัสดิการสังคมที่จัดให้โดยรัฐ และ 2) ระบบสวัสดิการสังคมที่จัดให้โดยครอบครัวและชุมชน

1. ระบบสวัสดิการสังคมที่จัดให้โดยรัฐ เป็นระบบสวัสดิการสังคมที่จัดในลักษณะของการสงเคราะห์และการคุ้มครองทางสังคม ทั้งแบบถ้วนหน้า (universal) และแบบตรวจสอบผู้สมควรได้รับ (selective) ประกอบไปด้วยสวัสดิการ 2 ด้าน ได้แก่ สวัสดิการด้านรายได้ของกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุ ได้แก่ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และเงินกู้กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลจากโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า แต่กระนั้น การมีสวัสดิการสังคมแบบถ้วนหน้าสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบผ่านเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุและโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าแล้ว สวัสดิการเงินกู้จากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ยังมีกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุจำนวนมากที่ไม่สามารถเข้าถึงได้ จากการศึกษาพบว่า สวัสดิการสังคมดังกล่าวยังไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ แรงงานผู้สูงอายุระบบทุกพื้นที่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับค่าครองชีพที่

สูงขึ้นและการเข้าสู่เขตเศรษฐกิจพิเศษจะทำให้ค่าครองชีพในพื้นที่สูงขึ้นอีกด้วย ส่วนสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลจากโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า แม้จะครอบคลุมแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบ ซึ่งแรงงานผู้สูงอายุจะสามารถเข้าถึงบริการได้ในระดับของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล และโรงพยาบาลประจำอำเภอ แต่ก็ยังพบว่ามีปัญหาและอุปสรรคของการเข้าถึงบริการด้านการรักษาพยาบาลทั้งในเรื่องค่าใช้จ่ายการเดินทางและระบบการคมนาคมขนส่งที่ไม่เพียงพอ และการให้บริการของโรงพยาบาลระดับอำเภอยังมีความหนาแน่นและเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงสวัสดิการสังคมนี้ สำหรับสวัสดิการสังคมด้านการนันทนาการที่พบจะเป็นการจัดให้โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแก่กลุ่มแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบและผู้สูงอายุทั่วไป คือ กิจกรรมรดน้ำขอพรในวันผู้สูงอายุที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ

2. ระบบสวัสดิการสังคมที่จัดให้โดยครอบครัวและชุมชน เป็นระบบสวัสดิการสังคมที่มีความแตกต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่ ซึ่งในแต่ละพื้นที่ที่มีแต่ในบางพื้นที่ที่ไม่มีหรืออยู่ระหว่างการพัฒนาขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบ ระบบสวัสดิการจากฐานครอบครัวและชุมชน สำหรับแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบที่ไม่ได้เป็นแกนหลักของครอบครัวในการทำกรเกษตรแต่เป็นลูกหลานหรือคนในครอบครัว เป็นเรื่องของการสนับสนุนด้านรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุ ลูกหลานและคนในครอบครัวต้องทำหน้าที่ในการจุนเจือและแบ่งปันเงินให้ผู้สูงอายุไว้ใช้ ผู้สูงอายุที่ไม่มีลูกหลานจุนเจือประสบปัญหาด้านการเงินต้องใช้เงินจากแหล่งอื่นเข้ามาจุนเจือตนเอง ไม่ว่าจะเป็นเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เงินกู้กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และเงินกู้นอกระบบ นอกจากนี้ ยังพบอีกว่า ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษมีกลุ่มหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ที่สนับสนุนและเอื้อต่อสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบ โดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่และการสนับสนุนของหน่วยงานทางทหารในพื้นที่ เมื่อแรงงานผู้สูงอายุว่างวันจากการทำนาสามารถปลูกผักเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริม สวัสดิการลักษณะนี้จะเกิดขึ้นได้เมื่อมีผู้นำชุมชนและหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุน เป็นที่เกิดจากความร่วมมือกันระหว่างทุกภาคส่วน เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ อาทิ การสร้างแหล่งน้ำในพื้นที่ชุมชน การให้ความรู้ในการประกอบอาชีพ การเลี้ยงหมู การทำโรงสีข้าวชุมชน การ

ทำปุ๋ยหมักชีวภาพ เป็นต้น ส่วนการรวมกลุ่มของแรงงานผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพเสริมที่นอกจากการทำเกษตร พบในบางพื้นที่เท่านั้น ได้แก่ พื้นที่ของตำบลฝักขะ อำเภอวัฒนานคร และตำบลบ้านด่านอำเภออรัญประเทศ ทั้งสองพื้นที่มีการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพเสริม ได้แก่ การทำไม้กวาด ส่งขายในพื้นที่และพื้นที่ข้างเคียง แต่ปัญหาของสวัสดิการลักษณะนี้ คือ การหาตลาดและแหล่งวัตถุดิบในการผลิต รวมไปถึงเงินทุนที่จะนำมาใช้ในการประกอบอาชีพ สวัสดิการสังคมที่พบอีกลักษณะหนึ่ง คือ การรวมกลุ่มของแรงงานผู้สูงอายุภายใต้การสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ กลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์ ซึ่งพบเพียงสองพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ตำบลฝักขะ อำเภอวัฒนานคร และพื้นที่ตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ การดำเนินงานส่วนใหญจะเป็นแกนนำผู้สูงอายุเป็นหลักภายใต้การสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ระบบสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ที่จัดโดยรัฐลักษณะเหมือนกับพื้นที่อื่นๆ ในประเทศ ซึ่งกลุ่มผู้สูงอายุก็สามารถเข้าถึงได้ด้วยเช่นกัน สวัสดิการสังคมที่จัดให้โดยรัฐและสวัสดิการที่จัดโดยครอบครัวและชุมชนไม่ได้เป็นการรับรองการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว เพราะปัญหาและความต้องการของกลุ่มแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้วมีความสลับซับซ้อนมากกว่าที่ระบบสวัสดิการสังคมที่มีอยู่จะตอบสนองและลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้ โดยเฉพาะประเด็นความเหลื่อมล้ำในสิทธิที่ดินของกลุ่มแรงงานนอกระบบที่ครอบคลุมพื้นที่ค่อนข้างกว้างในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว และจำเป็นต้องพัฒนาต้นแบบระบบสวัสดิการสังคมที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมในประเด็นนี้ได้

ส่วนผลกระทบของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว จากการศึกษาพบว่าผลกระทบทั้ง 2 ด้าน ได้แก่ ผลกระทบด้านบวก และผลกระทบด้านลบ ซึ่งผลกระทบด้านลบนำไปสู่ปัญหาความเหลื่อมล้ำของกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในพื้นที่ด้วย สำหรับผลกระทบด้านบวกที่กลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบในทุกๆ พื้นที่ เห็นพ้องกันมีหลายประการ เช่น การปรับราคาที่ดินในพื้นที่มีราคาสูงขึ้น เพราะมีนักลงทุนและนายทุนต่างๆ เข้ามาหาซื้อที่เพื่อทำโรงงานอุตสาหกรรมและการทำธุรกิจต่างๆ เพื่อขอรับสิทธิ

พิเศษต่างๆ ตามนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ หากเกิดการลงทุน การตั้งธุรกิจอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดสระแก้วมากขึ้นจะส่งผลให้เกิดการพัฒนา โดยการนำความรู้ การพัฒนาเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาพัฒนาชุมชน เพื่อให้ประชาชนในภูมิภาคมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เศรษฐกิจในพื้นที่จะขยายตัวและดึงดูดเม็ดเงินใหม่ๆ จากการลงทุนเข้ามาในพื้นที่ อัตราการว่างงานลดลงมีการสร้างงานในภูมิภาค ประชาชนไม่ต้องออกเดินทางมาทำงานต่างพื้นที่ ซึ่งเป็นผลดีทำให้ประชาชนในภูมิภาคที่อยู่ในช่วงวัยทำงานได้อยู่ใกล้ครอบครัว และสามารถดูแลผู้สูงอายุภายในบ้านได้เต็มที่

สำหรับผลกระทบด้านลบ ซึ่งในบางพื้นที่เกิดขึ้นแล้วและกำลังจะเกิดในบางพื้นที่ ได้แก่ ผลกระทบด้านมลภาวะสิ่งแวดล้อมทางน้ำ ทางอากาศ และความไม่พอเพียงของการใช้ทรัพยากรน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัดในพื้นที่ การนำเข้าผลิตผลทางการเกษตรจากประเทศเพื่อนบ้าน คือ กัมพูชาจะทำให้เกิดการแข่งขันและราคาผลิตผลตกต่ำลง การเข้ามาของแรงงานข้ามชาติตามการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในพื้นที่จะนำมาซึ่งปัญหาอาชญากรรมและปัญหาด้านโรคระบาดตามมา ปัญหาด้านสิทธิที่ดินทำกินและอยู่อาศัยของประชาชนและกลุ่มแรงงานนอกระบบในภาคการเกษตรที่ไม่มีเอกสารสิทธิเนื่องจากการประกาศเป็นพื้นที่เขตป่าสงวนของรัฐบาลในอดีตจนปัจจุบันมีการให้สิทธิแก่นักลงทุนในการเข้ามาประกอบการในนิคมอุตสาหกรรมต่างๆ ตามนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในขณะที่ประชาชนและกลุ่มแรงงานนอกระบบยังคงไม่มีสิทธิใดๆ เช่นเดิม

หากประมวลภาพความเหลื่อมล้ำของกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบ จะพบว่าแม้ทัศนคติของกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในทุกๆ พื้นที่ ที่มีต่อนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ เป็นนโยบายที่ดีต่อการพัฒนาประเทศและพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ด้วยเหตุผลดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น แต่ในขณะเดียวกัน นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษยังเป็นนโยบายที่สร้างความเหลื่อมล้ำส่งผลกระทบต่อกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยสรุปได้เป็นประเด็นหลักๆ ได้แก่ 1) ความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมต่างๆ 2) ความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพ 3) ความ

เหลื่อมล้ำด้านสิทธิในที่ดินทำกินและการทำการเกษตร และ 4) ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย ที่เสนอ รูปแบบระบบสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว คือ

1. E (Elderly Centered) ผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางของระบบสวัสดิการสังคม

กลไกในการขับเคลื่อนระบบสวัสดิการสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ควรจะต้องเป็นกลไกภายใต้ นโยบายประชารัฐของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา กำหนดเป็นนโยบายระดับจังหวัดเพื่อให้หน่วยงานราชการท้องถิ่นทำการสำรวจหาผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาเดือดร้อนในทุกพื้นที่ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศและลดความเหลื่อมล้ำระดับประเทศของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่เน้นย้ำว่า “ต้องไม่มีใครถูกทิ้งไว้ข้างหลัง” (No One Left Behind) โดยต้องมีข้อมูลที่ถูกต้องจากพื้นที่ประกอบการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำให้ตรงจุด และสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภาครัฐและภาคประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเครือข่ายผู้สูงอายุเป็นแกนกลางและล้อมด้วยเครือข่ายของภาครัฐและภาคส่วนทางสังคมอื่นๆ ที่เชื่อมโยงเข้าหาเครือข่ายของกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบ (ผู้สูงอายุกลุ่มอื่นๆ ด้วย)

2. L (Local Government Organizations) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ประสานงานและอำนวยความสะดวกในการจัดระบบสวัสดิการสังคม

กลไกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่ประสานงานและอำนวยความสะดวกให้เกิดและดำเนินการไปได้ของกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์และกลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ ในพื้นที่ ซึ่งเป็นการดำเนินการที่นอกเหนือไปจากบทบาทและหน้าที่ในการจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุทุกเดือน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำหน้าที่ในการประสานงานกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลในการเข้ามาตรวจสุขภาพผู้สูงอายุในวันที่มีการกำหนดจ่ายเบี้ยยังชีพแต่ละเดือน ผู้สูงอายุที่เดินทางมารับเบี้ยยังชีพจะสามารถตรวจร่างกายได้ในวันเดียวกัน โดยไม่ต้องเดินทางไปโรงพยาบาล

3. D (Doctors and Public Health Care System) การเข้าถึงการบริการทางการแพทย์และระบบการดูแลสุขภาพด้านสาธารณสุขได้ อย่างสะดวกทั่วถึงและรวดเร็ว

ปัญหาด้านสุขภาพเป็นปัญหาสำคัญสำหรับวัยผู้สูงอายุ แม้จะมีนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่เป็นเสมือนตาข่ายนิรภัยทางสังคม (Social Safety Net) แล้ว แต่บ่อยครั้งที่กลุ่มผู้สูงอายุก็ไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านสุขภาพได้ โดยเฉพาะปัญหาการเดินทางไปรับบริการ นอกจากนี้ ปัญหาด้านสุขภาพของกลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุที่อยู่ในภาคการเกษตรหรืออาชีพอื่นๆ ที่ทำงานและพักผ่อนอยู่กับบ้านก็จะได้รับผลกระทบจากการรुकืบของระบบอุตสาหกรรมในพื้นที่ ที่เกิดจากมลภาวะต่างๆ ทั้งน้ำเสียง และอากาศ ดังนั้น การลดความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพ จากการศึกษา พบกลไกสำคัญๆ 3 ส่วน ได้แก่ (1) กลไกที่เป็นหน่วยงานหลักของรัฐด้านระบบสุขภาพ ไม่ว่าจะเป็นโรงพยาบาลระดับอำเภอ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล สาธารณสุขจังหวัด สาธารณสุขอำเภอ (2) กลไกที่เป็นหน่วยงานสนับสนุนให้กลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงการบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขได้มากขึ้น คือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ (3) กลไกระบบประกันสังคม

4. E (Enterprise and Investors Responsibility) ผู้ประกอบการหรือนักลงทุนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษต้องเข้ามาร่วมรับผิดชอบต่อการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุ

นายจ้างหรือผู้ประกอบการต้องแสดงความรับผิดชอบต่อความห่วงใยคนในพื้นที่ รวมถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม แนวทางที่นายจ้างหรือผู้ประกอบการสามารถดำเนินการให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ ได้แก่

- 1) การจ้างงานควรให้สิทธิพิเศษกับแรงงานในพื้นที่เป็นลำดับแรกก่อน
- 2) ผู้ประกอบการจัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือและเยียวยาชุมชนในกรณีที่เกิดผลกระทบจากการประกอบการของตน เพราะถือเป็นความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility) ด้วย

- 3) การอุดหนุนสินค้าและทรัพยากรที่ใช้ในสถานประกอบการจากผู้ประกอบการในท้องถิ่นโดยเฉพาะผลผลิตจากกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในพื้นที่

4) การสนับสนุนการศึกษาของลูกหลานของกลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุในพื้นที่เพื่อให้ได้มีโอกาสทางการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น และกลับมาทำงานในสถานประกอบการนั้นๆ และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนในพื้นที่ได้สิทธิในการเข้าเรียนก่อน ลูกหลานของผู้สูงอายุจะได้อยู่ในพื้นที่ที่สามารถดูแลผู้สูงอายุได้พร้อมกันด้วย ถือเป็น การให้สวัสดิการทางอ้อมแก่กลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุ

5) สถานประกอบการที่มีการตั้งสถานบริการสุขภาพให้แก่บุคลากรในสถานประกอบการอาจเปิดให้บริการให้กับกลุ่มประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามาใช้บริการในอัตราค่าบริการต่ำ

6) การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการของกลุ่มผู้ประกอบการเพื่อให้การช่วยเหลือและชดเชย ผลกระทบที่อันอาจเกิดขึ้นจากการประกอบการ ยังเป็นความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility) ที่ผู้ประกอบการควรตระหนัก

5. R (Rights of Community) สิทธิชุมชน เพื่อการมีสิทธิในครอบครองที่ดินทำการเกษตรและอยู่อาศัย

เป็นการทำงานโดยกลไกการแก้ไขปัญหาที่ดินตามภารกิจของศูนย์ดำรงธรรม กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่รัฐบาลอนุมัติให้ใช้ที่ดินที่เป็นป่าเสื่อมโทรมสามารถนำมาจัดสรรให้กับประชาชนที่ไม่มีที่ดินทำกินอยู่ได้ แต่ต้องแสดงความจำนงกับศูนย์ดำรงธรรมเพื่อดำเนินการพิจารณาความจำเป็นในการร้องขอรับการจัดสรรที่ดิน

6. F (Family Link) ระบบสวัสดิการต้องเชื่อมโยงกับครอบครัวและญาติพี่น้องของผู้สูงอายุ

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่จัดสวัสดิการสังคมกับกลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุที่สำคัญที่สามารถทดแทนสวัสดิการสังคมที่จัดให้โดยรัฐได้ ที่ขาดหายไปได้อาทิ ลูกหลานจุนเจือเงินให้แก่ผู้สูงอายุใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ดูแลยามเจ็บป่วย พาไปหาหมอ ให้ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

7. A (Agricultural Contribution) ระบบสวัสดิการต้องเอื้อต่ออาชีพการทำการเกษตรของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ และเป็นอาชีพที่พบมากที่สุดของกลุ่มแรงงานนอกระบบในพื้นที่

จังหวัดสระแก้วมีแหล่งน้ำ แต่ขาดการบริหารจัดการที่จะกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการทำการเกษตรให้เพียงพอ แหล่งน้ำที่มีในจังหวัดไหลลงไปในทะเลสาบฝั่งกัมพูชา ที่เรียกว่า “โตนเลสาบ” ควรจัดหาพื้นที่ที่จะทำเป็นแก้มลิงในการกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการอุปโภคและบริโภค รวมถึงทำการเกษตร

8. R (Rural Community Exploitation) ระบบสวัสดิการสังคมต้องธำรงรักษาความเป็นชุมชนชนบท ที่มีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนเป็นพื้นฐานอยู่ภาคและเป็นรากฐานและรากเหง้าของสังคมไทย

กลไกกองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์เป็นอีกหนึ่งกลไกที่กลุ่มผู้สูงอายุรวมถึงแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นกองทุน เพื่อให้ความช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มที่เสียชีวิต โดยสมาชิกจะต้องสมทบเงินค่าฌาปนกิจเดือนละ 50 บาท ให้กับครอบครัวของสมาชิกที่เสียชีวิตเพื่อนำไปใช้จ่าย ซึ่งกลไกลักษณะนี้ต้องอาศัยพื้นฐานทุนทางสังคมที่มีอยู่คือ ความเอื้ออาทร และความรักของคนในสังคม และในพื้นที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นกลไกเสริมในการอำนวยความสะดวกในการจัดเก็บเงินฌาปนกิจสงเคราะห์ให้ โดยหักจากเงินเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุในแต่ละเดือน

9. E (Economic Concerned) ระบบสวัสดิการสังคมต้องสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจให้แก่ แรงงานผู้สูงอายุนอกระบบ ทั้งการสร้างอาชีพและการออมที่เหมาะสม

กลไกชมรมผู้สูงอายุเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มผู้สูงอายุซึ่งในพื้นที่ของเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว พบการรวมกลุ่มกันของผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพ อาทิ กลุ่มทำไม้กวาดทางมะพร้าวของตำบลฝักชะ และตำบลบ้านด่าน รัฐบาลต้องกำหนดนโยบายส่งเสริมให้กลุ่มผู้สูงอายุรวมตัวกันเพื่อประกอบอาชีพเสริมในกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังมีเรี่ยวแรงและสุขภาพแข็งแรงอยู่ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีรายได้เพิ่มขึ้น และไม่ขึ้นกับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุอย่างเดียว

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาเชิงปริมาณที่พบว่ามิติเศรษฐกิจเป็นมิติที่มีความเหลื่อมล้ำทางสังคมมากที่สุดสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพในมิติความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิที่ดินทำกินและการทำการเกษตร ซึ่งเป็น 1 ใน 4 มิติด้านความเหลื่อมล้ำ ได้แก่ 1) ความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมต่างๆ 2) ความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพ 3) ความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิในที่ดินทำกินและการทำการเกษตร และ 4) ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ซึ่งสอดคล้องกับรายงานสังคมไทย 2559 สังคมสังเกต สังเกตสังคม ของคณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2559, น.14-15) มิติความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่กล่าวถึง การพัฒนาประเทศของรัฐบาลที่ก้าวเข้าสู่ความทันสมัย แต่ไม่ใช้การพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น แต่ละเลยเรื่องสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ ทอดทิ้งการพัฒนาทางจิตใจ ทำลายระบบชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น จนกลายเป็นกับดักของการพัฒนามาหลากหลายสิบปี

สำหรับมิติความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพสอดคล้องกับงานวิจัยของพรรณิดา ขุนทรง (2557) ที่สะท้อนมุมมองปัจจัยด้านการให้บริการระบบสุขภาพที่บุคลากรไม่เพียงพอ จำเป็นจะต้องเพิ่มจำนวนบุคลากรทางการแพทย์ให้สามารถรองรับกับจำนวนผู้ป่วยที่เพิ่มมากขึ้น และงานวิจัยของสมศักดิ์ อมรสิริพงศ์ (2557) ที่พบปัญหาการเข้าถึงระบบบริการสุขภาพของกลุ่มผู้สูงอายุ อันมีสาเหตุมาจากความยากลำบากในการเดินทางต้องอาศัยลูกหลานในการพาไปรับบริการสถานบริการสาธารณสุข ถ้าไม่มีลูกหลานพาไปผู้สูงอายุบางรายก็ไม่สามารถเข้าถึงระบบบริการสาธารณสุขได้

ส่วนมิติความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิในที่ดินทำกินและการทำการเกษตรสอดคล้องกับงานศึกษาของคณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2559, น.46) ที่อธิบายสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำนี้ว่าเกิดจากโครงสร้างการเมืองที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยที่ยังดำรงอยู่เช่นเดิม ระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ (Neo-Liberalism) ซึ่งเป็นการรุกของทุนใหญ่อย่างรวดเร็วเข้ามาครอบงำและยื้อแย่งทรัพยากรจากชาวบ้านเป็นสิ่งที่น่าวิตก เพราะบริษัทร่วมทุนจากหลายสัญชาติผืนนี้กำลังกับ

ข้าราชการ นักการเมือง หรือผู้มีอิทธิพลท้องถิ่น แม้แต่ว่าททรมประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) เบื้องหลังก็คือทุนนิยมโลกาภิวัตน์ที่รุกเข้ามาในสังคมไทย และสอดคล้องกับแนวคิดอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ (Neo-Liberalism) หรือขวาใหม่ (New Rights) ที่ให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ซึ่งเชื่อว่าถ้าเศรษฐกิจของประเทศเจริญเติบโต มีการขยายตัวทางภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมจะทำให้เกิดการจ้างงาน คนจะไม่ตกงาน จะเกิดการกระจายรายได้ของคนในสังคม ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะส่งผลให้ปัญหาสังคมน้อยลง กล่าวคือ เกิดสิ่งที่เรียกว่า “The Trickle Down” หรือน้ำซึมบ่อทราย ประชาชนได้รับผลพลอยได้จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แนวคิดของพวกเขาเสรีนิยมใหม่หรือขวาคือเห็นว่าความยากจนและความทุกข์ยากของชนชั้นล่างเป็นเรื่องของปัจเจกชน ไม่ใช่เรื่องของปัญหาเชิงระบบหรือโครงสร้างสังคม ความยากจนและทุกข์ยากของบุคคลเกิดจากการด้อยศักยภาพของบุคคลนั้นๆ ไม่ใช่ความล้มเหลวของระบบเศรษฐกิจและการเมือง ปัจเจกชนต้องแข่งขันกันด้วยศักยภาพและประสิทธิภาพของตน การจะให้บุคคลทุกคนเท่าเทียมกันจึงเป็นไปได้ เมื่อทุกคนมี “สิทธิ” ในชีวิตของตน มี “สิทธิ” ที่จะรวย ก็ควรจะมี “สิทธิ” ที่จะจนด้วยเช่นกัน (Vic George and Paul Wilding, 1985; สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์, 2558) และในส่วนของปัญหาด้านสิทธิในที่ดินทำกินและการทำการเกษตรก็ยังคงสอดคล้องกับการศึกษาของมูลนิธิสถาบันที่ดิน (อ้างถึงในคณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559, น. 49) ที่กล่าวถึง ปัญหาการถือครองที่ดินที่มีลักษณะเป็นการถือครองแบบกระจุกตัวกับกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้น และการเปิดพื้นที่เขตเศรษฐกิจตามแนวชายแดนนำไปสู่การจัดระเบียบใหม่ ทำให้พื้นที่อยู่อาศัยถูกเปลี่ยนแปลง พื้นที่ป่าและที่ดินทำกินได้รับความเสียหาย ถูกเปลี่ยนแปลงเป็นโรงงานอุตสาหกรรม เส้นทางคมนาคมขนส่งและโครงสร้างพื้นฐานที่อำนวยความสะดวกต่อการผลิตอุตสาหกรรมหรือค้าขาย การดำเนินนโยบายของรัฐบาลซ้ำเติมชุมชนเกษตรกร

สำหรับมิติความเหลื่อมล้ำสุดท้ายเป็นความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สอดคล้องกับงานของกาญจนา บุญจง (2559) ที่กล่าวถึงบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะต้องทำหน้าที่ในการประสานงานและอำนวยความสะดวก

ให้เกิดการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุให้ทราบถึงโครงการหรือกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ในการเข้าถึงสวัสดิการสังคมที่ขับเคลื่อนผ่านนโยบายสาธารณะของรัฐลงสู่พื้นที่ด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐบาลควรกำหนดนโยบายด้านการให้ความคุ้มครองที่ดินทำกินและการเกษตรแก่กลุ่มแรงงานนอกระบบในภาคการเกษตรเป็นการเฉพาะ
2. การจัดแบ่งโซน (Zoning) ของพื้นที่การเกษตรและอุตสาหกรรมออกจากกันอย่างชัดเจน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการรुकืบของระบบอุตสาหกรรมที่กระทบต่อภาคการเกษตรมากเกินไป
3. รัฐบาลควรดำเนินการประเมินผลกระทบในการออกนโยบายหรือตรากฎหมายทุกครั้ง (RIA: Regulatory Impact Assessment) เพื่อไม่ให้ประชาชนได้รับผลกระทบจากการกำหนดนโยบายหรือการออกกฎหมายต่างๆ รวมถึงมาตรการชดเชยเยียวยาผลกระทบที่เกิดขึ้นด้วย
4. รัฐบาลควรสร้างความตระหนักให้ประชาชนเกิดการเตรียมความพร้อมในการดูแลคุณภาพชีวิตของตนเองเมื่อก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ
5. รัฐบาลต้องกำหนดมาตรการป้องกันปัญหาหาลภาวะ กำหนดความรับผิดชอบและบทลงโทษจากการเป็นผู้ก่อบลภาวะอย่างจริงจังโดยเฉพาะในเขตเศรษฐกิจพิเศษ
6. ความเหลื่อมล้ำที่ชัดเจนและส่งผลกระทบต่อกลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจพิเศษ คือ ความเหลื่อมล้ำในมิติเศรษฐกิจ รัฐบาลควรหามาตรการลดความเหลื่อมล้ำด้านนี้

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. หน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนนโยบายด้านสวัสดิการสังคมต้องดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มเป้าหมายทราบถึงการเข้าถึงสวัสดิการสังคมที่รัฐจัดให้

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสำนักงานพัฒนาสังคมจังหวัดต้องร่วมกันจัดทำฐานข้อมูลกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุทั้งหมด และสำรวจกลุ่มที่ประสบปัญหาเดือดร้อน เพื่อให้การช่วยเหลือหรือส่งต่อไปยังหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือได้อย่างตรงจุด

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ซึ่งเป็นพื้นที่หนึ่งในสิบของพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษตามนโยบายของรัฐบาล เพื่อให้เห็นภาพความเหลื่อมล้ำของกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจทั้งหมดควรจะต้องดำเนินการวิจัยในทุกพื้นที่และนำผลการศึกษามีวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเปรียบเทียบให้เห็นเป็นภาพของความเหลื่อมล้ำของกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุของประเทศ

2. เนื่องจากรูปแบบระบบสวัสดิการสังคมสำหรับการลดความเหลื่อมล้ำสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุที่ได้จากการศึกษาและดำเนินการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปประยุกต์ใช้เบื้องต้น ดังนั้น ควรดำเนินการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมผ่านเทคนิคเดลฟาย (Delphi Technic) เพื่อให้เกิดการตรวจสอบรูปแบบระบบสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมมากที่สุดสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุที่สมบูรณ์สำหรับการนำไปประยุกต์ใช้ในการลดความเหลื่อมล้ำในอนาคตได้อย่างแม่นยำมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา บุญจง. (2559). *การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณสุขอย่างมีส่วนร่วมของเครือข่ายพัฒนาระบบสุขภาพตำบลกระแซง อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหิดล. นครปฐม.
- คณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2559). *รายงานสังคมไทย 2559 สังคมสังคม สังเกตสังคม*. กรุงเทพมหานคร: หจก.ภาพพิมพ์.
- พรณิดา ขุนทรง. (2557). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการโรงพยาบาลบ้านแพ้ว (องค์การมหาชน)*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหิดล. นครปฐม.
- สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์. (2557). *การศึกษาเครือข่ายผู้สูงอายุเพื่อการจัดสวัสดิการสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน: กรณีศึกษาเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุตำบลระสีมุ่ม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม*. นครปฐม: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์. (2558). *สวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์*. นครปฐม: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติจังหวัดสระแก้ว. (2557). *รายงานสถิติแรงงานนอกระบบจังหวัดสระแก้ว พ.ศ. 2557*. สระแก้ว: สำนักงานสถิติแห่งชาติจังหวัดสระแก้ว.
- สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน กระทรวงแรงงาน. (2554). *แผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการแรงงานนอกระบบ พ.ศ.2555-2559 (ฉบับนำเสนอคณะรัฐมนตรี)*, 26 ตุลาคม 2554 ณ กระทรวงแรงงาน. กรุงเทพฯ: กระทรวงแรงงาน.
- สำนักสถิติเศรษฐกิจสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2556). *การสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ.2556*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- George, Vic and Wilding, Paul. (1985). *Ideology and Social Welfare*. London: Guernsey Press.

ชายชาวลีซูกับการปรับเปลี่ยนสถานภาพภายใต้การขยายตัว
ของนักท่องเที่ยวจีนในพื้นที่อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

The Changing Status of Lisu Man under the Expansion of
Chinese Tourists in Pai District, Mae Hong Son Province

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชัยยุทธ ถาวรานุรักษ์¹

อาจารย์กรุณา ใจใส²

Assistant Professor Chaiyut Tawharanurak³

Karuna Jaisai⁴

บทคัดย่อ

ความเป็นหญิงและชายของชาวลีซูในบริบทของการท่องเที่ยวนั้นมีสถานะที่เลื่อนไหลอย่างมาก การท่องเที่ยวได้ดึงดูดผู้หญิงลีซูออกจากพื้นที่ครัวเรือนไปยังพื้นที่ของตลาดท่องเที่ยวซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ การปรับเปลี่ยนสถานะดังกล่าวส่งผลอย่างยิ่งต่อชายชาวลีซูซึ่งเดิมคือผู้มีบทบาทอยู่ในพื้นที่สาธารณะและมีสถานภาพเป็นผู้นำของครอบครัวและผู้ถือครองอำนาจในการตัดสินใจหลัก ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นจากการฉวยใช้พื้นที่ของธุรกิจท่องเที่ยวในนามของตลาดของการขายสินค้าทางวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับเพศหญิง แต่การขยายตัวของการท่องเที่ยวที่มีเป้าหมายในการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวจีนนั้น พบว่ากลายเป็นช่องทางสำคัญในการแทรกตัวกลับเข้ามามีบทบาทอีกครั้งของชายชาวลีซู กอปรกับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวจีนพร้อมๆ กับการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวจีนจึงยิ่งเป็นปัจจัยเสริมให้ชายชาวลีซูได้แสดงบทบาทในพื้นที่ท่องเที่ยวมากขึ้น และภายใต้กฎหมายการลงทุนสำหรับชาวต่างชาติในประเทศไทยที่มีช่องโหว่ การแต่งงานกับผู้ถือสัญชาติไทยเพื่อความสะดวกในการดำเนินกิจการจึงเป็นตัวเลือกหลักของ

¹ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

³ Lecturer, College of Interdisciplinary Studies, Thammasat University, Thailand

⁴ Lecturer, Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

E-mail : porccatu@hotmail.com, jkaruna12@gmail.com

หญิงชาวจีน ความสามารถในทางภาษาและการมีพื้นที่ในพื้นที่ท่องเที่ยวได้ทำให้ชายชาวลีซูเป็นตัวเลือกหลักของนักธุรกิจหญิงชาวจีนกลุ่มนี้ การแต่งงานกับหญิงนักลงทุนชาวจีนของชายชาวลีซูหาได้เป็นเพียงการสร้างรายได้ในทางเศรษฐกิจเท่านั้นแต่กลับทำให้สถานภาพในพื้นที่ครัวเรือนของชายชาวลีซูกลับมาอีกครั้งหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าอำนาจของหญิงชายในพื้นที่ครัวเรือนมีความเปลี่ยนแปลงและสั่นไหวอยู่เสมอขึ้นอยู่กับบริบทและการฉวยใช้ของทั้งหญิงและชาย

คำสำคัญ : ชายชาวลีซู, การท่องเที่ยว, ความเป็นหญิงชาย, นักท่องเที่ยวจีน

Abstract

The Lisu women and men in the context of tourism have a very modest status. Tourism has pulled Lisu women from the household area to the tourist market area, which is a public area. This change of status has a profound effect on the Lisu man, who was originally a public figure and a leader in the family, the main decision maker. This change is due to the use of the tourist area as a market for the cultural products, which is related to the women. However, the expansion of tourism aimed at increasing the number of Chinese tourists, has become an important channel for reintegration into the role of Lisu man. In addition to the expansion of Chinese investors who have expanded with Chinese tourists, also under the Investment Law for Foreigners in Thailand, there are loopholes. Being married to a Thai national is a great option for Chinese women. Language skills and space in the tourist area make Lisu men the prime choice of these business people. To be marriage with the Chinese business women is not only an economic gain, but the status of the Lisu man's household again. This article demonstrates that the power of women and men in the household is always changing, depending on the context and exploitation of both women and men.

Keywords : Lisu Men, Tourism, Gender, Chinese Tourists

บทนำ

ตลาดนักท่องเที่ยวจีนจัดว่าเป็นตลาดที่ใหญ่ที่สุดในโลก มีการคาดการณ์ว่าใน พ.ศ.2563 จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางออกนอกประเทศ 300 ล้านคน (DAI Bin, JIANG Yiyi, YANG Liqiong, and MA Yiliang (2013) นับจาก พ.ศ.2555 เป็นต้นมา จำนวนนักท่องเที่ยวจีนที่เดินทางเข้าสู่ประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและเพียงสามปีใน พ.ศ. 2558 พบว่านักท่องเที่ยวจีนมีจำนวนเพิ่มขึ้นถึง 96.11% (กรมการท่องเที่ยว, 2559) จากการโหวตรางวัล “ที่สุดในประเทศไทย” จากโครงการ “The Best of Thailand Voted By Chinese Tourists” พบว่าเชียงใหม่ได้รับการโหวตเป็นอันดับหนึ่งของปลายทางการท่องเที่ยวในประเทศไทย นักท่องเที่ยวเดินทางโดยเครื่องบินเป็นหลักโดยบินตรงมายัง สนามบินนานาชาติดอนเมืองและสนามบินนานาชาติเชียงใหม่ ใน พ.ศ.2560 นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มสายการบินมากขึ้น ได้แก่สายการบินไชน่าเซาท์เทิร์น แอร์ไลน์ และสายการบินไชน่า อีสเทิร์น แอร์ไลน์ จำนวน 12 เที่ยวบิน เข้าสู่ท่าอากาศยานนานาชาติเชียงใหม่ ส่งผลให้จำนวนผู้โดยสารชาวจีนที่ผ่านเข้าออกช่องทางท่าอากาศยานเชียงใหม่ เฉลี่ยต่อวันคือ 3,500–4,000 คน และเพิ่มสูงขึ้นถึง 5,000 คนในระหว่างเทศกาลเช่นตรุษจีน (ออนไลน์: <http://thairath.co.th/content/844985>)

การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวจีนในภาคเหนือตอนบนนั้น ในทางเศรษฐกิจพบว่าส่งผลต่อการขยายตัวของรายได้ในภาคธุรกิจการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นร้อยละ 32.6 เกิดโอกาสในการทำธุรกิจใหม่ๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจีนร้อยละ 34.6 เกิดการปรับตัวของผู้ประกอบการท้องถิ่นเพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยวจีนร้อยละ 35.6 นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการจ้างงานในท้องถิ่นเพิ่มขึ้นร้อยละ 37.5 ในด้านลงทุนส่งผลให้มีการขยายตัวสูงขึ้นร้อยละ 33.3 ในส่วนของการลงทุนนี้พบว่านอกจากนักลงทุนจะเป็นกลุ่มนักลงทุนท้องถิ่นหรือต่างถิ่นแล้วยังพบว่านักลงทุนเงินเองเริ่มมีการเข้ามาลงทุนทั้งในส่วนของที่พักในระดับต่างๆ ทั้งโรงแรมขนาดใหญ่และเกสเฮาส์ขนาดเล็ก และในส่วนของร้านอาหารและของที่ระลึก (กรวรรณ สังขกร และคณะ, 2560)

ส่วนการลงทุนของชาวจีนนั้น ในจังหวัดเชียงใหม่พบว่ามีรูปแบบการลงทุนในสามรูปแบบด้วยกันคือ รูปแบบที่ 1 นักลงทุนชาวจีนเข้ามาแบบถูกกฎหมายโดยเข้า

มาร่วมลงทุนถือหุ้น 49% ต่อ 51% โดยหากธุรกิจนั้นมีผู้ร่วมดำเนินการสองคน คนไทยผู้ลงทุนจะต้องถือหุ้นอย่างน้อยร้อยละ 51 ของหุ้นทั้งหมดและคนต่างชาติจะสามารถถือหุ้นได้สูงสุดเพียงร้อยละ 49 รูปแบบที่ 2 นักลงทุนจีนเข้ามาลงทุนด้วยการให้คนไทยเป็นผู้จดทะเบียนบริษัทและบริหารตามนโยบายที่กลุ่มทุนกำหนด และรูปแบบที่ 3 กลุ่มนักเรียนนักศึกษา ที่เข้ามาเรียนในจังหวัดเชียงใหม่ โดยจำนวนของนักลงทุนรูปแบบที่ 1 กับ 2 จะเป็นที่นิยมมากที่สุด (กรุงเทพฯธุรกิจ, 2558) ข้อมูลจากสมาคมการค้าสังหาริมทรัพย์จังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน พบว่าเวลานี้มีนักลงทุนจากจีนประมาณ 50 รายที่แสดงความสนใจจะเข้ามาลงทุนในธุรกิจคอนโดมิเนียม บ้านจัดสรร โรงแรม เกสต์เฮาส์ ร้านค้าปลีก และจำหน่ายของที่ระลึก มูลค่าการลงทุนกว่า 20,000 ล้านบาท ขณะเดียวกันมีการประเมินว่าปัจจุบันเฉพาะธุรกิจโรงแรมในจังหวัดเชียงใหม่ น่าจะมีกว่า 20 แห่งที่ถูกนักลงทุนจีนเข้ามาซื้อกิจการไปแล้ว (ภาคเหนือ, 2560) แต่ในด้านการลงทุนของนักลงทุนจีนนั้น กลับพบว่า มีข้อจำกัดหลายด้านคือ (1) ด้านกฎหมายและการลงทุน (2) ด้านสังคมและวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านภาษา (ThaiPbs, 2561) ข้อจำกัดดังกล่าวแก้ไขโดยการให้คนไทยซึ่งมีพื้นภาษาจีนเป็นตัวกลางในการจัดการด้านธุรกิจ โดยเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งใช้ภาษาจีนเป็นหลักนั้น การเข้ามาของนักลงทุนไทยได้ก่อให้เกิดการสร้างโอกาส และมีพื้นที่ในตลาดการท่องเที่ยวในยุคของการขยายตัวของนักท่องเที่ยวจีน พื้นที่ดังกล่าวนี้ถูกฉวยใช้อย่างลงตัวโดยชายชาวลีซูซึ่งมีสัญชาติไทยและสามารถสื่อสารภาษาจีนได้

ลีซูเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่จัดอยู่ในกลุ่มธิเบต-พม่า ของชนชาติโลโล ถิ่นกำเนิดดั้งเดิมของชนเผ่าลีซูอยู่บริเวณต้นน้ำโขงและแม่น้ำสาละวิน อยู่เหนือหุบเขาสาละวินในเขตมณฑลยูนนาน เมื่อสูญเสียดินแดนให้กับจีนและกลายเป็นคนไร้ ชาวเผ่าลีซูได้เคลื่อนย้ายเข้าสู่รัฐฉานตอนใต้ กระจุกกระจายอยู่ตามภูเขาในเมืองต่างๆ เช่น เมืองเชียงตุง บางส่วนอพยพไปอยู่เขตเมืองซือเหมา ลีบสองปันนา ประเทศจีน หลังจากนั้นได้อพยพลงมา ทางใต้เนื่องจากเกิดการสู้รบกันระหว่างชนเผ่าอื่น ชาวเผ่าลีซูได้ถอยร่นเรื่อยลงมา จนในที่สุดก็แตกกระจายกัน เข้าสู่ประเทศพม่า จีน อินเดีย แล้วเข้าสู่ประเทศไทย เมื่อประมาณปี พ.ศ.2464 ชาวลีซู อยู่กลุ่มเดียวกับ มูเซอ และอาข่า เรียกว่าโลโล กลุ่มโลโลมีความสัมพันธ์กับภาษาพม่ามีภาษาพูดในกลุ่มหยี (โลโล) ตระกูลธิเบต-พม่า 30% เป็น

ภาษาจีนฮ่อ ไม่มีภาษาเขียนเป็นของตนเอง ชาวลีซูมีวิถีชีวิตที่อาศัยการเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักแต่เมื่อธุรกิจท่องเที่ยวขยายเข้าสู่พื้นที่วัฒนธรรมลีซูโดยเฉพาะในส่วนของงานฝีมือจึงถูกหยิบใช้เป็นส่วนหนึ่งที่มีความสนใจในตลาดท่องเที่ยว โดยเฉพาะงานปักผ้าและเครื่องประดับกลายเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียง ซึ่งการปรับเข้าสู่ธุรกิจท่องเที่ยวนี้นอกจากจะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตของชุมชนแล้ว ยังส่งผลถึงการปรับเปลี่ยนบทบาทของหญิงชายในพื้นที่ครัวเรือนด้วย

บริบทครอบครัวลีซูในพื้นที่ท่องเที่ยว

ชาวลีซูมีทัศนคติในการเลือกคู่ครองที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิต โดยครอบครัวของผู้หญิงจะยินดียืมลูกสาวของตนให้กับชายผู้ซึ่งมีความชำนาญในการสร้างรายได้ หญิงสาวชาวลีซูเมื่อแต่งงานแล้วจะต้องย้ายไปอยู่ในบ้านของฝ่ายชายในฐานะสมบัติของครอบครัว ฝ่ายชายโดยเธอจะต้องทำหน้าที่ทุกอย่างในพื้นที่บ้านทั้งหุงข้าว ดูแลบ้าน เลี้ยงลูก ในขณะที่ฝ่ายชายคือผู้หารายได้และทำงานในพื้นที่นอกบ้าน ดังคำเปรียบเทียบของชาวลีซูถึงสถานะของหญิงชายชาวลีซูที่ว่า สถานะของฝ่ายชายเปรียบเสมือนต้นไม้ในขณะที่ผู้หญิงคือใบไม้ ฝ่ายชายคือเสาหลักของครอบครัวทั้งในด้านการหารายได้และในส่วนของอำนาจการตัดสินใจ

ภายหลังการเข้ามาของธุรกิจท่องเที่ยว รูปแบบของครอบครัวชาวลีซูมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของความสัมพันธ์อย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงหลังการปราบปรามฝิ่นและส่งเสริมพืชเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำในชุมชนระหว่างผู้มีทุนและที่ทำกิน และผู้ที่มีเพียงแรงงาน ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ส่งผลอย่างยิ่งต่อความเป็นหญิงชายในพื้นที่วัฒนธรรม รูปแบบการผลิตที่เปลี่ยนไปจากการค้าฝิ่นซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวมากมายเพียงพอต่อการซื้อลูกสะไภ้และเสื้อผ้าใหม่สำหรับเทศกาลปีใหม่อีซู มาสู่การทำเกษตรที่ไม่สามารถรับประกันรายได้ให้กับครอบครัวผู้ซึ่งไม่มีทุนส่งผลให้การหาสินสอดเพื่อซื้อลูกสะไภ้แทบจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริง เมื่อผนวกรวมกับค่านิยมในการยกย่องนับถือหญิงที่สามารถส่งเสริมครอบครัวให้มั่นคงแล้ว สถานะของลูกเขยที่ยากจนจึงยังไม่เป็นที่ปรารถนา ผู้หญิงเองก็ต้องดิ้นรนในการหาเลี้ยง

และจนเจ็ครอบครัวยิ่งมากขึ้นทั้งการใช้ฝีมือด้านการเย็บปักผ้าสินค้าพื้นเมืองและการทำงานในภาคบริการ การเข้ามาของธุรกิจท่องเที่ยวได้กลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการปรับพื้นที่ของผู้หญิงจากพื้นที่บ้านไปยังพื้นที่นอกบ้าน ผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้นในบริบทของการท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเธอเหล่านั้นเข้าสู่ตลาดอย่างเต็มตัว ทักษะการค้าและงานบริการกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ในขณะที่สถานะของชายชาวลีซูกลับค่อยๆ ถูกลดบทบาทลงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของความเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวและเป็นผู้นำของครอบครัว

เพศภาวะของชาวลีซูสามารถอธิบายผ่านกระบวนการประกอบสร้างทางวัฒนธรรม (Cultural Constructionism) โดยมองว่าเพศเป็นระบบสัญลักษณ์และโครงสร้างส่วนบน เกิดจากการตกตะกอนทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ชนชั้น และระบบเศรษฐกิจเฉพาะท้องถิ่น การจำแนกตีความเพศภาวะของกลุ่มคนหนึ่งๆ จึงต้องทำความเข้าใจบริบทเหล่านี้ควบคู่ไป (สุชาติดา ทวีสิทธิ์, 2547) สอดคล้องกับงานศึกษาของกาญจนา แก้วเทพ (กาญจนา แก้วเทพ, 2546) ในประเด็นวัฒนธรรมและพื้นที่ พบว่ารูปแบบการจัดสรรพื้นที่ให้กับหญิงและชายในสังคมมีรูปแบบคล้ายกันทั่วโลกคือ พื้นที่ของผู้หญิงคือบ้าน และผู้ชายคือนอกบ้านหรือที่สาธารณะ ซึ่งในสังคมลีซุนั้นพบว่า ในบริบทของภาคเกษตรกรรมความเป็นหญิงชายของชาวลีซุนั้นถูกแบ่งแยกชัดเจนโดยฝ่ายหญิงนับได้ว่าเป็นใหญ่ในพื้นที่บ้านในขณะที่ฝ่ายชายมีบทบาทหลักในพื้นที่สาธารณะเช่นไร่นา ชุมชน และมีอำนาจหลักในการตัดสินใจในภาพรวมของครอบครัว แต่จากงานศึกษาของชัยยุทธ ถาวรานุรักษ์ (2554) กลับพบว่าในบริบทที่เปลี่ยนไป ความเป็นหญิงชายชาวลีซูไม่ได้ถูกผูกติดอยู่กับเพียงพื้นที่บ้านหรือสาธารณะเพียงอย่างเดียว กลับมีความสั่นไหวและยืดหยุ่นตามบริบทของการเปลี่ยนจากภาคการเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งในความเป็นผู้หญิงในพื้นที่ท่องเที่ยวที่บริบทของผู้หญิงได้ซ้อนทับกับพื้นที่ที่ผู้ชายชาวลีซูเคยเป็นทั้งในการเป็นผู้หารายได้ และการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมเพื่อเลี้ยงดูครอบครัว ยกตัวอย่างเช่นการเลือกที่จะทำสินค้าที่ระลึกทั้งรูปแบบ คุณภาพ การเลือกตลาด และกลุ่มเป้าหมายลูกค้า ไปถึงการแสดงตัวตนในการนำเสนอสินค้าผ่านการเลือกใช้ความเป็นผู้หญิงลีซูเช่นการแต่งกาย ในการติดต่อกับลูกค้าแต่แสดงความเป็นผู้

หญิงไทยสมัยใหม่ในบริบทของการเจรจากับหน่วยงานรัฐ สอดคล้องกับงานศึกษาของ รัช นก ชำนานมาก การปรับเปลี่ยนในพื้นที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจสอดคล้องกับการ เปลี่ยนแปลงการถือครองอำนาจในพื้นที่ครัวเรือนด้วยจากที่ชายเป็นใหญ่และมีอำนาจสิทธิ ขาดแต่เพียงฝ่ายเดียวไปเป็นหญิงผู้ซึ่งสร้างรายได้ที่จนเจือครอบครัวยุคใหม่เป็นฝ่ายถือครอง อำนาจการตัดสินใจนั้นๆ ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมดั้งเดิมที่ให้ความเคารพแก่ผู้ซึ่งหาเลี้ยง และดูแลครอบครัว ในขณะที่ (รัชนก ชำนานมาก, 2551) พบว่าความเป็นหญิงชายของ ชาวผู้ไทยมีความสลับไหลเมื่อมีการปรับเข้าสู่การเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดย พบว่า ผู้หญิงเองได้มีการผันตัวเองเข้าสู่พื้นที่สาธารณะโดยมีการเข้าร่วมในกิจกรรมทาง เศรษฐกิจของชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่ที่สร้างรายได้จากเดิมที่อยู่เพียงในพื้นที่ครัวเรือนเท่านั้น ผู้หญิงเริ่มเข้ามามีบทบาทในพื้นที่สาธารณะในเวลาเดียวกับการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ ครัวเรือนไปพร้อมๆ กัน ความสัมพันธ์ของหญิงชายชาวผู้ไทยจึงอยู่ในลักษณะของการ เกื้อกูลกันในบริบทของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

จากงานศึกษาดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าบทบาทของหญิงชายไม่ได้ถูกผูก ติดกับพื้นที่ในเชิงกายภาพอีกต่อไปกลับมีความสลับไหลและยืดหยุ่นตามบริบทของการ ประกอบอาชีพที่ปรับเปลี่ยนไปในช่วงเวลาต่างๆ การปรับเปลี่ยนบทบาทและสถานภาพ ของชายหญิงนั้นนอกจากจะส่งผลในด้านการประกอบอาชีพแล้วยังส่งผลต่ออำนาจของ หญิงชายในพื้นที่ครอบครัว การออกจากพื้นที่ครัวเรือนไปสู่พื้นที่สาธารณะและการเข้ามา ดูแลพื้นที่ครัวเรือนเป็นกระบวนการที่ต้องใช้การเรียนรู้และการปรับตัวที่แปลกแตกต่าง จากรูปแบบการดำเนินชีวิตปกติ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ก็หาได้มีความตายตัวแต่มีรูปแบบ ที่หลากหลายและยืดหยุ่นพลิกแพลงตลอดเวลา การปรับเปลี่ยนสถานภาพของชายหญิง ในบริบทของการท่องเที่ยวจึงส่งผลอย่างยิ่งต่อกระบวนการในการจัดการกับพื้นที่ใหม่ของ ทั้งชายและหญิงภายใต้ค่านิยมความเชื่อดั้งเดิมของสังคมที่ตนเองอยู่

นักท่องเที่ยวจีน และการขยายตัวของนักลงทุนจีน

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาการเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนได้ขยายไปยังภูมิภาค ต่างๆ ทั่วโลก ยก สันตสมบัติ (ยก สันสมบัติ, 2557) ได้ศึกษาถึงรูปแบบและแนวคิด

ภายใต้การขยายตัวของนักลงทุนจีนในช่วง 30 ปีที่ผ่านมาพบว่าแนวคิดหนึ่งที่ใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์การลงทุนนอกจีนแผ่นดินใหญ่ได้ชัดเจนนั้นคือ แนวคิด ระบบเครือข่ายความสัมพันธ์ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะและเป็นกลไกสำคัญในการสร้างรากฐานในแต่ละภูมิภาค งานศึกษาที่สนับสนุนแนวคิดนี้คือ (Mackie J., 1993) ที่ได้อธิบายถึงรูปแบบการลงทุนของนักลงทุนชาวจีนที่ให้ความสำคัญอย่างมากกับการสร้างความสัมพันธ์ที่นอกเหนือการเป็นคู่ค้าแต่ให้ความสำคัญอย่างมากต่อโครงสร้างที่วางอยู่บนฐานของเครือข่ายญาติและการแต่งงานกับคนท้องถิ่น ในส่วนของการขยายตัวของการค้าลงทุนจากจีนนั้น นักลงทุนชาวจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นมีลักษณะเด่นประการหนึ่งซึ่ง กอร์ดอน เรดดิ้ง (Redding S.G., 1990) ได้วิเคราะห์ไว้ในประเด็นแนวคิดทุนนิยมจีนภายใต้วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจ (Chinese capitalism) ว่าองค์กรทางเศรษฐกิจของจีนนอกแผ่นดินใหญ่นั้นจะมีลักษณะของระบบเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เฉพาะสามเครือข่ายหลักคือ หนึ่ง ความสัมพันธ์กับข้าราชการ เพื่ออำนวยความสะดวกและคุ้มกันผลประโยชน์ สอง ความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น และสามความสัมพันธ์ในเครือญาติ โดยมีพื้นฐานแนวคิดการลงทุนสร้างเครือข่ายผ่านความสัมพันธ์ส่วนตัว ระบบต่างๆของผู้ประกอบการไม่ได้อิงอยู่กับโครงสร้างหลักของสังคมนั้นๆ แต่ตั้งอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งมีความยืดหยุ่นและปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว

การลงทุนระหว่างจีนและไทยนั้น พบว่าภายหลัง 14 ตุลาคม 2516 แนวคิดเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์เปลี่ยนไป เริ่มมีการสถาปนาไทยจีนขึ้นในปี 2518 ความสัมพันธ์ซึ่งมีการลงทุนด้านการค้าระหว่างกันมาโดยตลอด โดยเฉพาะในส่วนของการท่องเที่ยวนั้น พบว่านับจากปี ค.ศ.2000-2016 จำนวนนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เดินทางเข้าสู่ประเทศไทยขยายตัวจาก 750,000 คน เป็น 7,934,791 คน เมื่อเทียบกับปีก่อนหน้า นับได้ว่าจำนวนนักท่องเที่ยวจีนที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยที่สูงขึ้นถึงร้อยละ 71 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2561) นับจากปี ค.ศ.2000-2016 ส่งผลให้นักลงทุนจีนสนใจลงทุนในธุรกิจบริการของไทยเพิ่มมากขึ้น (ลักส์ อัครพันธ์, 2561) สอดคล้องกับนโยบายเศรษฐกิจ go out strategy ของรัฐบาลจีนที่สนับสนุนการลงทุนของคนจีนในต่างประเทศ (Outward FDI) ต่อเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะ 5 ปี ฉบับที่ 12 ปี

2010-2015 ที่เน้นการส่งเสริมการลงทุน โดยมีการอำนวยความสะดวกในการลงทุนทั้ง การลดขั้นตอนที่ยุ่งยากและซับซ้อน ยังมีการสนับสนุนแหล่งเงินทุนผ่าน China Development Bank และ Export Import Bank of China การลงทุนในต่างประเทศ ของภาคเอกชนมีมูลค่าสูงกว่าในส่วนของรัฐวิสาหกิจและเปลี่ยนรูปแบบจากการลงทุน แบบ Greenfield Investment เป็นการควบรวมกิจการ Merger and Acquisition มาก ขึ้น

หนึ่งในธุรกิจที่มีการลงทุนในต่างประเทศเพิ่มมากขึ้นคือธุรกิจเพื่อตอบสนองอุปสงค์ จากจีน โดยเฉพาะในภาคการท่องเที่ยว ดังที่กล่าวมาแล้วในช่วงต้นถึงความนิยมในการ ออกมาท่องเที่ยวต่างประเทศ จาก 57 ล้านคนในปี 2010 เป็น 135 ล้านคนในปี 2016 ส่งผลให้ผู้ประกอบการและนักลงทุนเงินขยายการลงทุนในธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการบริการ และการท่องเที่ยวมากขึ้น (Wolfgang George ARLT., 2006) สำหรับในประเทศไทยนั้น พบว่ามีการลงทุนจากจีนในภาพรวม 308 ล้านดอลลาร์สหรัฐ แบ่งเป็นในส่วนของที่พัก 2 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และการขายส่งสินค้าถึง 106 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2560) ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์การเข้ามาลงทุนของกลุ่มนักลงทุนจีนนี้พบว่า แม้ว่า มูลค่าการลงทุนในภาคอสังหาริมทรัพย์จากจีนจะยังมีมูลค่าไม่สูงมากนักและในส่วนของ การลงทุนของบุคคลธรรมดาที่ซื้อที่อยู่อาศัยจะช่วยดูดซับอุปทานส่วนเกินในภาค อสังหาริมทรัพย์ได้ และด้วยข้อจำกัดในทางกฎหมายที่ห้ามไม่ให้ต่างชาติถือครองที่ดิน และจำกัดสัดส่วนความเป็นเจ้าของของผู้ประกอบการไม่ให้เกินร้อยละ 49 การถือ กรรมสิทธิ์ในที่ดินของคนต่างด้าว นั้น ตามกฎหมายไทยห้ามบุคคลต่างด้าวถือกรรมสิทธิ์ใน ที่ดิน ยกเว้นตามที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ สรุปดังต่อไปนี้

1) โดยการรับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรม ตามประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 93 ซึ่งเมื่อรวมกับที่ดินที่มีอยู่แล้วหรือยังไม่เคยมีต้องไม่เกินจำนวนที่จะพึงมีได้ ตามประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 87 เช่นที่อยู่อาศัยไม่เกิน 1 ไร่ ซึ่งต้องได้รับอนุญาต จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

2) คนต่างด้าวที่ได้นำเงินมาลงทุนตามจำนวนที่กำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งต้อง ไม่ต่ำกว่า 40 ล้านบาท อาจขอให้ได้มาซึ่งที่ดิน เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยได้ไม่เกิน 1 ไร่ และ

ต้องได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย โดยเป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง

3) คนต่างด้าวอาจขอได้มาซึ่งที่ดินตามกฎหมายอื่น เช่น พระราชบัญญัติ ส่งเสริมการลงทุน พ.ศ.2520 ซึ่งสามารถติดต่อขอรายละเอียดได้ที่สำนักคณะกรรมการ ส่งเสริมการลงทุน หรือพระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ.2522 โดยสามารถติดต่อขอรายละเอียดได้ที่การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย หรือตาม พระราชบัญญัติปิโตรเลียม พ.ศ.2514

2.1 ต้องเป็นคนต่างด้าวหรือนิติบุคคลซึ่งกฎหมายถือว่าเป็นคนต่างด้าวตาม มาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติอาคารชุดฯ กรณีใดกรณีหนึ่งดังต่อไปนี้

(1) เป็นคนต่างด้าวซึ่งได้รับอนุญาตให้มีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักรตามกฎหมาย ว่าด้วยคนเข้าเมือง โดยแสดงหลักฐาน หนังสือเดินทางแสดงสัญชาติของคนต่างด้าว และ ใบสำคัญถิ่นที่อยู่ (แบบ ตม.11, ตม.15 หรือ ตม.17 อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วแต่กรณี) ซึ่ง ออกให้โดยกองตรวจคนเข้าเมือง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ หรือสำหรับคนต่างด้าวที่มี ใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวซึ่งออกให้โดยสถานตำรวจ ท้องที่ที่คนต่างด้าวมียุติอำนาจ อยู่ ก็สามารถใช้เป็นหลักฐานขอได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในห้องชุดในกรณีนี้ได้ โดยไม่ต้องนำ หนังสือเดินทางมาแสดงอีก

(2) เป็นคนต่างด้าวซึ่งได้รับอนุญาตให้เข้ามาในราชอาณาจักร ตามกฎหมายว่า ด้วยการส่งเสริมการลงทุน โดยแสดงหลักฐานหนังสือเดินทางแสดงสัญชาติของคนต่าง ด้าว และหนังสือสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนที่รับรองว่าเป็นคนต่างด้าว ที่ ได้รับอนุญาตให้อยู่ในประเทศไทยตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน

(3) เป็นนิติบุคคลซึ่งกฎหมายถือว่าเป็นคนต่างด้าวที่กำหนดไว้ในมาตรา 97 และ มาตรา 98 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ซึ่งจดทะเบียนเป็นจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ตามกฎหมายไทย โดยแสดงหลักฐานการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายไทย เช่น บริษัทจำกัด บริษัทมหาชนจำกัด ห้างหุ้นส่วนจำกัด หรือห้างหุ้นส่วนสามัญที่จดทะเบียน แล้ว ต้องแสดงหลักฐานหนังสือรับรองของนายทะเบียนหุ้นส่วนจำกัด กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์ เป็นต้น

(4) เป็นนิติบุคคลซึ่งเป็นคนต่างด้าวตามพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ.2542 และได้รับบัตรส่งเสริมการลงทุนตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน โดยแสดงหลักฐานหนังสือสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ที่รับรองว่าเป็นผู้ได้รับการส่งเสริมการลงทุนตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน

2.2 การถือกรรมสิทธิ์ในห้องชุดของคนต่างด้าวและนิติบุคคลดังกล่าวในข้อ 2.1 เมื่อรวมกันแล้วจะต้องไม่เกินอัตราร้อยละสี่สิบเก้าของเนื้อที่ห้องชุดทั้งหมดในอาคารชุดนั้นในขณะที่ขอลดทะเบียนอาคารชุด

กรณีคนต่างด้าวขอถือกรรมสิทธิ์ในห้องชุดคนต่างด้าวหรือนิติบุคคลซึ่งกฎหมายถือว่าเป็นคนต่างด้าวจะถือกรรมสิทธิ์ในห้องชุดในประเทศไทยได้ ต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 2 ประการ หากขาดหลักเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งก็ไม่อาจจะถือกรรมสิทธิ์ในห้องชุดดังกล่าวได้ กล่าวคือทำให้ความเสี่ยงในภาคอสังหาริมทรัพย์ลดลง เมืองที่เป็นแหล่งเป้าหมายการลงทุนใหญ่คือกรุงเทพมหานคร เมืองท่องเที่ยวใหญ่ๆ เช่น พัทยา ภูเก็ต และเชียงใหม่ รวมถึงเมืองรองรอบๆ เมืองท่องเที่ยวเหล่านั้น สำหรับนักลงทุนรุ่นใหม่แตกต่างจากรุ่นเก่าซึ่งเข้ามาเป็นกรรมกรแบบเสื่อผืนหมอนใบ เน้นการใช้แรงงาน แต่รุ่นใหม่กลับเป็นคนหนุ่มสาวอายุระหว่าง 25-40 ปีมีพื้นฐานครอบครัวมาจากชนชั้นกลางที่เคยประกอบวิชาชีพรับราชการ บริษัทเอกชน บางคนเคยเรียนหรือทำงานในประเทศไทยมาก่อน นักลงทุนจำนวนมากเคยทำธุรกิจที่ใกล้เคียงกับธุรกิจท่องเที่ยวมาก่อนเช่นร้านอาหาร ที่พัก ส่งออกสินค้า ค่าขายระหว่างประเทศ (อรัญญา ศิริผล, 2561) แม้ว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านี้จะมีการควบคุมโดยรัฐบาลไทยผ่านกฎหมายการถือครองทรัพย์สิน มาตรการทางภาษี ภาษีนำเข้าและส่งออกแต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่ายังคงมีปัญหาช่องว่างทางกฎหมายในเรื่องกรรมสิทธิ์ทรัพย์สิน เช่น กฎหมายทรัพย์สินส่วนบุคคล ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ.2542 ที่ส่งผลให้เกิดการถือหุ้นแบบตัวแทนที่ผิดกฎหมาย จัดตั้งบริษัทแบบอนินิเพื่อจุดประสงค์ในการมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ดินในไทยได้มีการใช้กฎหมายอื่นมาแก้ไขข้อจำกัดในด้านการลงทุนนี้ กฎหมายดังกล่าวคือกฎหมายที่ว่าด้วยการถือครองทรัพย์สินของคู่สมรสชาวต่างชาติ ในประเด็นนี้กลายเป็นช่องว่างหนึ่งของกฎหมายที่เป็นปัจจัย

ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนอำนาจหญิงชายในพื้นที่ครอบครัวภายใต้บริบทของการเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจท่องเที่ยวของชายชาวลีซู

บริบทภายในตลาดท่องเที่ยว

อำเภอปายเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอนด้านเหนือติดกับจังหวัดตองกิง ประเทศเมียนมาร์ ทิศตะวันตกติดกับอำเภอภักกลยานิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ทิศใต้ติดกับตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตงจังหวัดเชียงใหม่ ทิศตะวันออกติดกับห้วยปูลิง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ลักษณะของอำเภอปายเป็นแอ่งกระทะที่ถูกโอบล้อมด้วยเทือกเขา มีพื้นที่ทั้งหมด 2,244.7 ตารางกิโลเมตร อำเภอปายมีความหลากหลายของกลุ่มผู้ที่อาศัยซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมดแปดกลุ่ม คือชาวลีซู ชาวปากาเกอญอ ชาวไทยใหญ่ ชาวจีนฮ่อ ชาวมูเซอดำ ชาวมูเซอแดง ชาวม้ง ซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมนี้เป็นลักษณะเฉพาะและเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของอำเภอปาย

การก้าวเข้าสู่การเป็นเมืองท่องเที่ยวของอำเภอปายนั้นสามารถสืบย้อนไปได้ถึงประมาณปี พ.ศ.2525 และพบว่าการท่องเที่ยวของอำเภอปายมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา ดวงใจ หล่อธนะวิชช์ (ดวงใจ หล่อธนะวิชช์, 2550) ได้แบ่งพัฒนาการท่องเที่ยวของอำเภอปายออกเป็นสี่ยุค โดยใช้เหตุการณ์สำคัญเป็นเงื่อนไขในการแบ่งแต่ละช่วงยุค ช่วงยุคที่หนึ่ง ระหว่างปี พ.ศ.2525-2537 อำเภอปายมีชื่อเสียงในฐานะเมืองเกษตรกรรมมีข้าวและกระเทียมเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก สำหรับการท่องเที่ยวนั้นเริ่มขึ้นเมื่อมีการพัฒนาถนนจากจังหวัดเชียงใหม่ไปยังจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มแรกเข้ามาเพื่อทำกิจกรรมเช่น เดินป่า การเข้าไปเยี่ยมชมหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่นบ้านจีนยูนนาน บ้านลีซอ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติที่ต้องการสัมผัสธรรมชาติและเรียนรู้วัฒนธรรม วัฒนธรรมในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์เช่นในหมู่บ้าน วิถีชีวิตประจำวันของกลุ่มชาติพันธุ์คือจุดขายหลักที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวในยุคแรก

ในยุคที่สอง ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2531-2548 เป็นช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ กลุ่มคนที่ตกงาน ล้มเหลวทางเศรษฐกิจ ได้เริ่มเข้าสู่อำเภอปายเพื่อหาช่องทางในการประกอบอาชีพ

กลุ่มคนหลักที่เข้ามาในช่วงเวลานี้คือกลุ่มศิลปินและนักออกแบบที่ทำงานจากกรุงเทพฯ ได้เข้ามาซื้อที่ดินเช่าที่ดินเพื่อประกอบธุรกิจเช่นร้านขายของที่ระลึก ร้านโปสการ์ด ในช่วงเวลาดังกล่าวเริ่มมีการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานทั้งถนนและไฟฟ้า ทำให้เป็นเหตุปัจจัยดึงดูดนักลงทุนให้เข้ามาทำธุรกิจ ในช่วงปี 2548 ได้เกิดภัยสึนามิซึ่งเป็นปัจจัยกระตุ้นให้กลุ่มนักลงทุนขยายตัวขึ้นมายังอำเภอปาย ซึ่งส่งผลให้กลุ่มนักท่องเที่ยวเริ่มเปลี่ยนไปสู่นักท่องเที่ยวแบบ Mass Tourism อำเภอปายในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นจุดหมายหลักของนักท่องเที่ยวที่หนีความจำเจและเน้นการพักผ่อน ในปีเดียวกันนั้นเองเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่อำเภอปาย ทำให้พื้นที่การเกษตรเสียหายอย่างหนัก คนในพื้นที่เองจึงเริ่มหันเข้าสู่การเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจท่องเที่ยวทั้งการเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว การดำเนินกิจการที่พัก ร้านอาหาร และการขายของที่ระลึก ซึ่งในช่วงเวลานี้เองที่ของที่ระลึกที่สื่อถึงวัฒนธรรมชนเผ่ากลายเป็นหนึ่งในสินค้าที่มีความต้องการสูงซึ่งมีมากพอที่จะทำให้กลุ่มแม่บ้านชาวสืซูเริ่มวางมือจากภาคเกษตรกรรมมาผลิตกระเป๋า เสื้อผ้า โดยใช้ลายดั้งเดิมเป็นหลัก ผู้หญิงสืซูเริ่มย้ายตัวเองออกจากครัวเรือนมาประกอบอาชีพภายนอกชุมชนทั้งรับจ้างเป็นแม่บ้านในที่พัก พนักงานร้านอาหารและขายของที่ระลึกบนถนนคนเดิน

ยุคที่สาม ระหว่างปี พ.ศ.2548-2552 เป็นช่วงเวลาที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามายังอำเภอปายเพิ่มกว่าช่วงปีก่อนหน้าถึงร้อยละ 42.29 การเติบโตดังกล่าวเกิดขึ้นจากปัจจัยสนับสนุนหลายด้านทั้งงานพีชสวนโลกจังหวัดเชียงใหม่ การจัดงานเคาท์ดาวน์ของอำเภอปาย และภาพยนตร์เรื่องรักจังที่ทำให้ชื่อของอำเภอปายกลายเป็นที่รู้จักและกลายเป็นสถานที่ที่วัยรุ่นในยุคนั้นจะต้องมาเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นคนทันสมัย ในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดในรูปแบบของการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติโดยพบว่านักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่ยังคงมีระยะเวลาที่ใช้ในอำเภอปายค่อนข้างนานบ้างอยู่หนึ่งถึงสองสัปดาห์บ้างอยู่เป็นเดือนถึงสามเดือนโดยมีกิจกรรมหลักคือการเที่ยวชมธรรมชาติ เดินป่า เที่ยวชมหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในขณะที่กลุ่มนักท่องเที่ยวไทยมีระยะเวลาการเข้ามาในอำเภอปายระหว่างหนึ่งถึงสามวัน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเน้นการไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเช่นน้ำพุ

ร้อนท่าปาย จุดชมวิวบ้านเงินยูนนาน กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไปส่งผลต่อการดำเนินกิจการอันเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ต่างออกไปโดยกลุ่มนักลงทุนต่างถิ่นได้ทยอยเข้ามาประกอบธุรกิจเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวไทยกลุ่มนี้เกิดเป็นร้านอาหาร ร้านกาแฟ ที่พัก ร้านเช่ารถมอเตอร์ไซด์ ซึ่งการเกิดขึ้นของธุรกิจส่งผลต่อการดึงแรงงานออกจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะแรงงานหญิงซึ่งเป็นที่ต้องการในตลาดท่องเที่ยวทั้งในส่วนของร้านอาหารและที่พัก บทบาทของผู้หญิงในครัวเรือนถูกปรับเป็นผู้สร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว ในขณะที่ผู้ชายนอกจากการเป็นแรงงานช่างแล้ว การแทรกตัวเข้าสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวดูจะมีช่องทางที่น้อยกว่า ผู้ชายของครอบครัวจึงมักมีหน้าที่ดูแลบุตรและงานเกษตรกรรมในขณะที่ผู้หญิงออกไปทำงานประจำนอกบ้าน

ยุคที่สี่ ระหว่างปี พ.ศ.2553-2558 นับได้ว่าเป็นยุคของการโยกหาความเป็นปายดั้งเดิม เนื่องจากในระยะเวลาก่อนหน้ารูปแบบของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างไม่มี การควบคุมส่งผลอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งผลกระทบดังกล่าวเกิดจากการเข้ามาลงทุนโดยไม่มี การควบคุมทั้งการรุกล้ำทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาขยะล้นเมือง ปัญหายาเสพติด มลภาวะทางเสียงและน้ำ ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวเองคือเมื่อมีการลงทุนเพิ่มขึ้นและการพยายามขายสินค้าและบริการเพื่อ นักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ทำให้เกิดการสูญเสียเอกลักษณ์เฉพาะของเมืองไป ยกตัวอย่างเช่น สินค้าที่ระลึกซึ่งมีวางจำหน่ายทั่วไปบนถนนคนเดินนั้นเป็นสินค้าชนิดเดียวกับที่ขายบน ถนนคนเดินจังหวัดเชียงใหม่เนื่องจากเป็นสินค้าที่ผลิตจากโรงงานไม่มีเอกลักษณ์เฉพาะ การเพิ่มขึ้นของสินค้าและบริการที่ไม่สะท้อนถึงความเป็นเมืองปายเหล่านี้ส่งผลให้เมื่อมีการเปิดเมืองท่องเที่ยวใหม่ที่มีการเดินทางเข้าถึงได้สะดวกสบายกว่าอำเภอปาย นักท่องเที่ยวชาวไทยจึงลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อรายได้ของผู้ประกอบการที่เข้ามาลงทุนในช่วงปีก่อนหน้า ทำให้เกิดการขายกิจการหรือการเปลี่ยนมือของเจ้าของกิจการ มากมาย

ในส่วนของผู้ชมตนเองการเข้ามาของการท่องเที่ยวในระยะเวลาก่อนหน้าได้ส่งผลอย่างยิ่งต่อรูปแบบการผลิตของครัวเรือน การเปลี่ยนการถือครองที่ดินไปสู่นายทุน

ได้เปลี่ยนระบบการผลิตของอำเภอปายจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น การลดลงของพื้นที่เกษตรทำให้แรงงานของครัวเรือนต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้มาเลี้ยงดูครอบครัวซึ่งการออกไปสู่พื้นที่ท่องเที่ยวของแรงงานหญิงได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้และปรับประยุกต์ใช้ความรู้ความสามารถเพื่อให้ตนเองสามารถแทรกตัวเข้าสู่พื้นที่ท่องเที่ยวได้ ตัวอย่างเช่นการนำความสามรถด้านงานฝีมือของผู้หญิงลีซูมาใช้ในการผลิตสินค้าที่ระลึก การเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อใช้ในการสื่อสารกับลูกค้า การเลือกแต่งกายให้เข้ากับพื้นที่และความเหมาะสมเช่นการเลือกที่จะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสากลในระหว่างการทำงานในร้านอาหารหรืองานแม่บ้านที่พัก แต่แต่งชุดประจำเผ่าในพื้นที่ของการเป็นแม่ค้าขายของที่ระลึกบนถนนคนเดิน บทบาทที่เพิ่มขึ้นของผู้หญิงนอกบ้านส่งผลให้โอกาสในการพบเจอผู้คนเพิ่มขึ้นอันส่งผลต่อการเลือกคู่ครอง ซึ่งการเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ในครัวเรือนในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้ส่งผลต่อค่านิยมของชุมชนในการเลือกคู่ครองที่ไม่ได้ทำงานในภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก แต่เริ่มมีการสนับสนุนให้ผู้หญิงของครอบครัวเลือกแต่งงานกับชายชาวไทยหรือชาวต่างชาติโดยมีเป้าหมายด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหลัก

ยุคที่ห้า ระหว่าง พ.ศ.2558-ปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มนักท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้ามาเที่ยวอย่างฉาบฉวยและใช้เวลาในพื้นที่สั้นนั้นได้ส่งผลต่อรูปแบบธุรกิจที่ใช้ทรัพยากรสูงแต่ก่อให้เกิดผลกระทบตามมาในระยะยาว จำนวนนักท่องเที่ยวไทยเริ่มลดลงส่วนหนึ่งจากนโยบายการเปิดเมืองรองให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ธุรกิจบางประเภทเช่นการขายสินค้าที่ระลึกจึงมีสถานะค่อนข้างซบเซาลง กระทั่งมีการพัฒนาสายการบินระยะสั้นจากจีนบินตรงสู่เชียงใหม่และการเปิดพริวีซ่าแก่นักท่องเที่ยวจีน ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวจีนที่เดินทางเข้ามายังภาคเหนือของไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้น การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวจีนส่งผลต่อธุรกิจจำนวนมากที่ไม่สามารถปรับตัวได้ทัน โดยเฉพาะในส่วนของตลาดแคลนทรัพยากรบุคคลที่สามารถสื่อสารภาษาจีนได้ ในส่วนของการลงทุนเอง การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวจีนนำมาซึ่งนักลงทุนชาวจีนที่ต้องการเข้ามาลงทุนในอำเภอปายในลักษณะหุ้นส่วนกับชาวไทย ทั้งที่เป็นแต่เพียงในนามและการแต่งงานกับคนในพื้นที่ กลุ่มชาติพันธุ์ที่สามารถสื่อสารภาษาจีนได้

กลายเป็นแรงงานสำคัญในพื้นที่ โดยเฉพาะในร้านอาหาร ร้านเช่ารถมอเตอร์ไซด์ คนขับรถรับส่งนักท่องเที่ยว

รูปแบบของการท่องเที่ยวที่ต่างไปในแต่ละช่วงเวลานั้นส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากปัจจัยกระตุ้นภายนอกทั้งในส่วนของนโยบายของภาครัฐต่อการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้ส่งผลต่อกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาอย่างอ้าก่ายอย่างที่แตกต่างกัน ความต่างกันของนักท่องเที่ยวหลักในแต่ละช่วงเวลาสะท้อนให้เห็นเป็นการจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการหลักที่ต่างกัน ความแตกต่างเหล่านี้ส่งผลเข้าไปถึงหน่วยย่อยสุดของสังคมคือครัวเรือน รูปแบบความสัมพันธ์ของคนในครัวเรือนซึ่งตั้งอยู่บนฐานการผลิตนั้น มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ความเป็นหญิงชายที่เคยถูกผูกติดบทบาทและหน้าที่ไว้ในบริบทใดบริบทหนึ่ง ได้มีความสลับไหลและส่งผลต่อตัวปัจเจกให้เกิดการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนองค์ความรู้ในการดำเนินชีวิตในบริบทใหม่ การออกจากภาคเกษตรกรรมมาสู่ภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ปรับเปลี่ยนค่านิยมบางอย่างของชุมชนด้วยเช่นกันเช่นการเลือกคู่ครอง องค์ความรู้ทางการเกษตรถูกแทนที่มูลค่าด้วยองค์ความรู้ในการตลาด การทำงานนอกบ้านแทน ความสามารถในการผลิตข้าวหรือสินค้าเกษตรอื่นๆ ถูกแทนที่ด้วยความสามารถในการสื่อสารภาษาและการหารายได้จากค่าจ้าง หรือความเป็นเจ้าของกิจการเข้ามาแทนที่ในยุคของการท่องเที่ยวยุคปัจจุบัน

การพยายามปรับเข้าสู่การมีพื้นที่อำนาจในครอบครัวผ่านการเป็นส่วนหนึ่งของ ของการท่องเที่ยวของชายลี้ชู่

เมื่อกล่าวไปถึงวัฒนธรรมและค่านิยมดั้งเดิมของชาวลี้ชู่ที่ให้ค่าของบุคคลผ่านความสามารถในการเลี้ยงดูครอบครัว การปรับวิถีการดำรงชีวิตจากชุมชนเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ทำให้บทบาทของชายลดทอนมาอยู่ในพื้นที่ของบ้านมากขึ้นและเพิ่มบทบาทของผู้หญิงในพื้นที่นอกบ้านทั้งการออกไปค้าขาย พบปะผู้คนใช้ทักษะที่มากกว่าในภาคเกษตรกรรมหรือในครัวเรือน ความเป็นหญิงกลายเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับในฐานะผู้นำของครอบครัวโดยเฉพาะการหารายได้เพื่อเลี้ยงดูครอบครัว ความสามารถในการจัดการในพื้นที่นอกครัวเรือน ซึ่งเดิมเป็นของชายเท่านั้น การเข้ามา

ของการท่องเที่ยวในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาจะไม่เปิดพื้นที่ให้ชายชาวลีซูได้มีโอกาสเข้าไป มีบทบาทในกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมากนัก แต่ผู้ชายเองก็หาได้นั่งเฉยต่อ สถานภาพดังกล่าว นัก ดังนั้นเมื่อรูปแบบของการท่องเที่ยวเปลี่ยนไปและส่งผลต่อนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไป คือการเพิ่มจำนวนของนักท่องเที่ยวจีน โอกาสในอาชีพที่ฝ่ายชายสามารถเข้าร่วมได้นั้นเริ่มเปิดมากขึ้น ทั้งการเป็นคนขับรถตู้ส่วนตัว ขั้บรถแท็กซี่นำเที่ยว ยังจุดท่องเที่ยวที่สำคัญ กิจกรรมร้านเช่ารถ เหล่านี้นอกจากจะสร้างรายได้ให้แก่ฝ่ายชายแล้วยังเปิดโอกาสให้พวกเขาได้มีโอกาสในการปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยว มีการสร้างเครือข่ายและสายสัมพันธ์ทั้งในทางธุรกิจและในเรื่องส่วนตัว

“แต่ก่อนนักท่องเที่ยวเช่ารถเอง ขับเอง รถรับจ้างนำเที่ยวอย่างเราไม่ค่อยมีคนอยากใช้บริการ มาหลังๆ อุบัติเหตุเยอะ เขาเริ่มไม่อยากขับเอง ก็จะมาจ้างเราพาไปเราก็มองให้เลือกว่าจะไปที่ไหนราคาเท่าไร มาปีหลังๆ นี้บริษัทนำเที่ยวของจีนมาติดต่อเราเองโดยตรงเลย เขามาถึงปายก็ให้เราพาเที่ยวแล้วส่งต่อกลับไปเชียงใหม่ บางทีก็มาเข้ากลับค่าๆ” อาทิตย์ อายุ 39 ปี ขับรถนำเที่ยว

การสร้างสายสัมพันธ์ดังกล่าวนอกจากจะช่วยขยายเครือข่ายรายได้จากการทำงานแล้ว เมื่อมีการลงทุนของนักลงทุนจีนในช่วงห้าปีที่ผ่านมา สายสัมพันธ์นี้ได้ถูกเสนอข้อเสนอใหม่ให้จากเป็นเพียงพนักงานรับจ้างให้แก่บริษัทเอกชนทั้งของคนไทยหรือจีน กลายมาเป็นหุ้นส่วนในการประกอบกิจการผ่านการจดทะเบียนสมรส

“เขาเสนอจ่ายหนี้สินที่มีทั้งหมดให้ มีเงินเดือนให้ แต่ขอให้หย่ากับเมียคนปัจจุบัน แล้วจดทะเบียนสมรสกับเขา ชื่อผมก็จะกลายเป็นเจ้าของ แล้วเขาก็ทำสัญญาว่าผมก็ยังมีเขาทำธุรกิจแนวไว้อีกฉบับ เขาเองก็สามารถต่อวีซ่าที่นี้ได้เลย ไม่ต้องยุ่งยาก” ไพ่ อายุ 34 ปี

ไฟ อายุ 34 ปี ในอดีตมีอาชีพค้าขายผลผลิตทางการเกษตร ก่อนจะเข้ามาประกอบอาชีพขับรถตู้ นำเที่ยวให้กับบริษัทนำเที่ยวแห่งหนึ่งในปาย ไฟสามารถสื่อสารภาษาจีนเพราะเกิดในครอบครัวที่พ่อเป็นจีนฮ่อแม่เป็นลื้อ ถิ่นสัญชาติไทย แต่งงานแล้วแต่ยังไม่มีบุตร ไฟขับรถให้กับบริษัทนำเที่ยวแห่งหนึ่งซึ่งสนิทกับไกด์จีนที่นำนักท่องเที่ยวมาจากเชียงใหม่ เธอ (ภรรยาชาวจีน) ต้องการประกอบธุรกิจที่พักในอำเภอปายแต่ด้วยเงื่อนไขทางกฎหมายทั้งการขึ้นทะเบียนบริษัทและการขอวีซ่าที่ยุ่งยาก เธอจึงเสนอให้ไฟจดทะเบียนสมรสและเป็นหุ้นส่วนของกิจการที่พัก ไฟได้ปรึกษากับภรรยาและจดทะเบียนสมรส ใช้ชื่อเป็นเจ้าของกิจการที่พัก ได้รับส่วนแบ่งบางส่วนจากการเป็นหุ้นและติดต่อเรื่องเอกสารทางราชการ แม้ว่าจดทะเบียนสมรสแต่ไฟเองไม่ได้อยู่กับภรรยา มีภรรยา กับสาวจีนคนดังกล่าว เป็นเพียงสามีในนามแต่ยังคงกลับบ้านดูแลครอบครัวเหมือนเดิม

ในกรณีของไฟ พบว่า การจดทะเบียนสมรสนั้นคุ้มค่าเพราะตัวเขาเองได้รับส่วนแบ่งจากการประกอบกิจการที่พักแล้ว เขาเองยังได้ชื่อเป็นเจ้าของกิจการนั้นๆ ซึ่งไฟเชื่อว่าการประกอบกิจการที่พักนอกจากการบริหารงานภายในแล้ว การวางตัวของเจ้าของที่นำเชื่อถือก็มีส่วนสำคัญของการสร้างความเชื่อถือให้แก่ลูกค้า เขามองหุ้นส่วนชาวจีนว่าเป็นหุ้นส่วนไม่ใช่นายจ้าง ตัวเขาเองรู้สึกว่าต้องดูแลกิจการนี้ด้วยเช่นกัน การเป็นหุ้นส่วนในกิจการที่พักนอกจากจะเพิ่มรายได้ ในส่วนของการเครือข่ายสังคมเองก็ขยายขึ้น เนื่องจากตัวเองต้องเป็นผู้ติดต่อประสานงานในทางเอกสารทุกอย่าง ซึ่งการได้เข้าไปทำงานในส่วนนี้ทำให้เขาได้เรียนรู้กระบวนการการดำเนินงาน ได้รู้จักเจ้าหน้าที่และผู้ประกอบการรายอื่นๆ ซึ่งการเป็นเกษตรกรหรือคนขับรถไม่สามารถเข้าถึงในประสบการณ์เหล่านี้ ปัจจุบันนอกจากการสื่อสารภาษาจีนแล้วเขาเองได้พยายามพัฒนาภาษาอังกฤษโดยมองว่าในอนาคตเขาก็อยากทำกิจการของตัวเองด้วยเช่นกัน แต่สิ่งที่เขาเรียนรู้คือ ตลาดนักท่องเที่ยวจีนจะเลือกใช้บริการจากคนจีนด้วยกันเป็นหลัก ดังนั้นหากในอนาคตเขาเปิดกิจการเขาเองจะไม่เฉพาะเจาะจงเพียงกลุ่มนักท่องเที่ยวจีน

ในกรณีของไฟนั้น การจดทะเบียนสมรสเป็นไปเพื่อเหตุผลทางธุรกิจอย่างชัดเจน แตกต่างจากกรณีของ เค อายุ 29 ปี ที่เป็นการจดทะเบียนแต่งงานและอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาและมีการประกอบธุรกิจรถเช่าร่วมกัน โดยพบกับภรรยาชาวจีนผ่านการ

ติดต่อกับกลุ่มที่รู้จักกัน เคทำงานเป็นเด็กรับส่งรถให้กับร้านเช่ารถ เคสามารถสื่อสารภาษาจีนได้เนื่องจากเข้าเรียนในโรงเรียนของหมู่บ้านที่มีคนจีนเยอะเป็นประชากรหลัก ตัวเคเองเคยมีภรรยามาแล้วหนึ่งคนแต่เลิกไปเนื่องจากสถานะของตนเองที่ไม่ได้ร่ำรวยพอจะซื้อหาในสิ่งที่ภรรยาต้องการได้ เช่นรถยนต์ หรือการสร้างบ้านใหม่บนที่ดินของพ่อแม่ ภรรยา ภรรยาคนปัจจุบันของเคเป็นนักท่องเที่ยวจีนที่เดินทางมาเที่ยวเชียงใหม่และปาย ทุกปีทั้งกับเพื่อนและครอบครัวและใช้บริการรถเช่าจากร้านที่เคทำงานทุกครั้งจนกระทั่งในปีสุดท้าย ที่ทำงานได้เล่าให้เคฟังว่ามีสาวจีนหน้าตาดีอยากมาอยู่ปาย อยากให้ช่วยหาบ้านเช่า เคจึงช่วยเหลือและได้รู้จักกับภรรยา โดยภรรยาของเคนั้นหลังจากจบการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยได้ทำงานให้กับบริษัทส่งออกทำให้ได้มีโอกาสเดินทางมาไทยบ่อยครั้ง และมองเห็นโอกาสในการเปิดกิจการเกี่ยวกับรถเช่าเนื่องจากมองว่าร้านเช่ารถสำหรับนักท่องเที่ยวจีนยังไม่มี การเช่ารถหรือปรึกษาเกี่ยวกับการเดินทางให้แก่นักท่องเที่ยวจีนยังไม่มีประสิทธิภาพ ตนเองจึงอยากเปิดกิจการลักษณะนี้เอง การมาอยู่ปายมีเป้าหมายร่วมอีกประการคือเปิดโอกาสให้ได้เจอกับผู้ชายเพราะด้วยอายุสามสิบและยังไม่ได้แต่งงาน สำหรับครอบครัวจีนมองว่าไม่ดี การมีครอบครัวซ้ำแสดงว่าเป็นผู้หญิงที่ไม่มีคนต้องการ ที่เลือกแต่งงานกับเค ส่วนหนึ่งคือโอกาสในการทำธุรกิจร่วมกันและสามารถสื่อสารกันได้ด้วยภาษาจีน

มี ภรรยาของเคเล่าถึงการตัดสินใจเข้ามาประกอบธุรกิจในอำเภอปายว่า ตนเองมาเที่ยวประเทศไทยค่อนข้างบ่อยทั้งกับเพื่อนและครอบครัว และมองเห็นช่องทางในการทำธุรกิจเนื่องจากทุกครั้งที่มาเที่ยวจะมีปัญหาเรื่องการสื่อสารเพราะคนไทยพูดภาษาจีนได้น้อยมาก บ่อยครั้งที่ปัญหานี้ทำให้เพื่อนๆ เลือกที่จะไปเที่ยวประเทศที่ง่ายกว่าเช่นประเทศเวียดนามและลาว ตนเองอายุ 34 ปี และมีพื้นฐานการเรียนเกี่ยวกับการสื่อสารและการตลาดทำให้มองเห็นช่องทางนี้ เหตุผลที่เลือกเมืองปายเนื่องจากความชอบส่วนตัวและมองว่าอำเภอเล็กๆ แห่งนี้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาออกตลอดปีมีทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเข้าถึงได้ตลอดทั้งปี ในด้านการลงทุนถือว่ามีความเป็นไปได้ ในขั้นแรกตนเองคิดจะทำธุรกิจในรูปแบบบริษัทแต่เนื่องจากข้อจำกัดทางกฎหมายต่างๆ ทำให้ตนเองชะลอความคิดการจัดตั้งบริษัทลง ในเวลาเดียวกับที่รู้จักและสนิทกับ เค จึงเกิดความคิดในการ

ทำธุรกิจร่วมโดยมีเคเป็นเจ้าของ ในส่วนของครอบครัว ผู้หญิงอายุมากเช่นตนเองนั้นการหาคู่ครองเป็นเรื่องยาก ทางครอบครัวตนเองค่อนข้างเป็นห่วงและกังวลว่าจะไม่สามารถแต่งงานได้ การแต่งงานกับคนนอกจากจะทำให้ครอบครัวมีความอุ่นใจในเรื่องนี้แล้วยังสบายใจว่าตนเองได้มีธุรกิจของตนเองอย่างแท้จริงซึ่งทางครอบครัวพร้อมอย่างยิ่งที่จะสนับสนุนทั้งในส่วนของการลงทุนและการประชาสัมพันธ์

เคกล่าวถึงสถานภาพของตนในครอบครัวว่า แม้ว่าเงินลงทุนกิจการทั้งหมดเป็นของภรรยาและครอบครัวแต่การบริหารจัดการในการต่อรองกับลูกค้า การบริการการสื่อสารเป็นหน้าที่ของตนเป็นหลัก ส่วนหนึ่งมาจากแม้ว่าคู่สมรสต่างชาติจะจดทะเบียนสมรสแต่หากไม่มีวีซ่าทำงานย่อมไม่สามารถทำงานในประเทศอย่างถูกกฎหมายได้ เขาเองจึงเป็นผู้ออกหน้าแทนในทุกกรณี ซึ่งในฐานะสามีและหัวหน้าครอบครัวมันคือหน้าที่ของตนเองอยู่แล้ว ภรรยาเองมีวัฒนธรรมความเชื่อที่ใกล้เคียงกับวัฒนธรรมลัทธิขงจื้อ ทั้งวันสำคัญทางศาสนา งานปีใหม่ การเคารพสามี และการแสดงตนของภรรยา แม้ว่าเธอจะเป็นผู้หญิงเก่งแต่ก็ยังวางตัวเป็นภรรยาที่อยู่ข้างหลังสามี ซึ่งในส่วนนี้ เคมองว่า หาได้ยากในสาวลัทธิขงจื้อ

สำหรับเคการเป็นผู้นำครอบครัวเป็นสิ่งที่สำคัญ โดยเฉพาะการได้รับการยอมรับจากครอบครัวของฝ่ายหญิงและฝ่ายหญิงเอง ซึ่งเคมองว่าการทำงานร้านเช่ารถกินเงินค่าจ้างรายวัน หากต้องการแต่งงานครอบครัวของฝ่ายหญิงมักไม่อยากยกลูกสาวให้ตน การแต่งงานกับผู้หญิงจีนนอกจากจะช่วยให้ฝ่ายหญิงได้เข้ามาอยู่ในไทยดำเนินธุรกิจระยะยาวแล้ว ความยอมรับนับถือที่เขาได้รับมีมากและตัวเขาเองพอใจในสิ่งนี้

การแต่งงานกับหญิงจีนของทั้งสองกรณีจะพบว่าเป้าหมายร่วมกันคือการเข้ามาดำเนินกิจการในประเทศได้อย่างง่ายตายและสามารถต่อวีซ่าเพื่อจะอยู่ต่อในระยะยาวได้ โดยสะดวกในเวลาเดียวกับที่มีหุ้นส่วนคนไทยที่ไว้วางใจได้ดำเนินการทางกฎหมายแทน แต่ในทั้งสองกรณีกลับพบว่าในกรณีของโพ การจดทะเบียนสมรสและเป็นเจ้าของกิจการร่วมนี้ถูกมองเป็นการสร้างคุณค่าให้แก่ตัวเอง เป็น “อาชีพอันเป็นที่สร้างรายได้” แม้ว่าการเป็นสามีในบริบทหนึ่งคือการเปลี่ยนสถานภาพ แต่สถานภาพนั้นโพได้มองมันเป็นอาชีพที่สร้างรายได้เพื่อเลี้ยงดูครอบครัวของตนเองในฐานะผู้นำครอบครัวในพื้นที่บ้าน ในขณะที่โพในพื้นที่นอก

บ้านมันคืออาชีพที่นอกจากจะสร้างรายได้แล้วยังช่วยเสริมสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ และพัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่ออนาคตทางธุรกิจของตัวเอง ในขณะที่กรณีที่สองนั้น สถานภาพความเป็นผู้นำครอบครัวที่ได้รับและการยอมรับจากครอบครัวของฝ่ายหญิงเป็น คือปัจจัยสำคัญในการยอมแต่งงานและเป็นเจ้าของกิจการแต่เพียงในนาม

บทสรุป

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมากลุ่มเป้าหมายของการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไปส่งผลอย่าง ยิ่งต่อรูปแบบความสัมพันธ์และการจัดการความสัมพันธ์ในครัวเรือนของชุมชนชาวสิชู ซึ่ง จะเห็นได้ว่าความเป็นหญิงชายหาได้ถูกผูกติดอยู่กับพื้นที่ที่กำหนดไว้เช่นในอดีต พื้นที่ใน ครัวเรือนไม่ใช่ที่จองจำผู้หญิงอีกต่อไป ในบริบทของการท่องเที่ยว การสูญเสียสถานภาพ ผู้นำของชายสิชูเกิดมากขึ้น ค่านิยมการแต่งงานกับคนนอกหรือชาวต่างชาติได้ทำให้ผู้ชาย สิชูต้องปรับตัวจากเดิมเป็นผู้กุมอำนาจของพื้นที่เกษตรกรรมไปเป็นการศึกษาและเรียนรู้ การทำงานในพื้นที่ท่องเที่ยวในตลาดของการท่องเที่ยว การเข้าสู่พื้นที่ท่องเที่ยวนอกจาก จะเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวแล้วยังเปิดโอกาสให้ชายสิชูกลุ่มนี้ได้สร้างเครือข่าย ความสัมพันธ์ที่กว้างขึ้น ซึ่งการขยายตัวของกลุ่มนักท่องเที่ยวเงินและนักลงทุนเงินนับได้ว่าเป็นโอกาสในการเติมเต็มความต้องการของทั้งฝ่ายชายสิชูเองที่แสวงหาโอกาสในตลาด ท่องเที่ยวและนักลงทุนที่สามารถหาผู้ร่วมลงทุนที่เกี่ยวข้องกันลึกซึ้งกว่าผู้ร่วมหุ้น และ แก้ปัญหาข้อจำกัดทางกฎหมายในการลงทุนในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

การแบ่งพื้นที่ของชายและหญิงไว้เพียงพื้นที่บ้าน หรือนอกบ้านอย่างตายตัวไม่ สามารถหยิบมาใช้กำหนดความเป็นหญิงชายในสังคมได้อีกต่อไปเมื่อการท่องเที่ยวได้เปิด ให้พื้นที่ส่วนตัวหรือครัวเรือนซึ่งถูกจำกัดเฉพาะไว้กับผู้หญิงนั้นได้ผลิตใหม่ในพื้นที่ สาธารณะ เพิ่มอำนาจในครัวเรือนให้ฝ่ายหญิง แต่การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้หาได้มีการหยุด นิ่งไม่ เมื่ออำนาจของผู้ชายในพื้นที่นอกบ้านถูกลดทอนลง การพยายามรักษาสถานภาพ ความเป็นชายที่ได้รับการยอมรับในชุมชนได้ผลักดันให้พื้นที่นอกบ้านมีความหมายกว้าง ออกไปกว่าพื้นที่เกษตรกรรมทั้งนี้ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนนี้คือกิจกรรมทาง เศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลง การท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปนอกจากจะส่งผลต่อรูปแบบ

การจัดการการท่องเที่ยวหรือนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนกลุ่มแล้วยังส่งผลต่อการหยิบใช้ของกลุ่มคนเพื่อสร้างพื้นที่ให้ตนเอง

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ. (2546). “ผู้หญิง/ผู้ชาย: ที่บ้าน/ที่สาธารณะ” ใน มิติหญิงชาย (การสร้างองค์ความรู้แบบสตรีศึกษา). ฉบับที่ 6 (กรกฎาคม 2546). กรุงเทพฯ: คณะทำงานส่งเสริมมติชายหญิง.

กรวรรณ สังขกรและคณะ.(2560). รายงานฉบับสมบูรณ์แผนการวิจัย การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว: ตลาดนักท่องเที่ยวจีน. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เสนอกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ดวงใจ หล่อธนวิชัย. (2550). รัฐ ทูน ชุมชน กับการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน: ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างไทยกับญี่ปุ่น. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. วิทยาลัยสหวิทยาการ สาขาสหวิทยาการ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชัยยุทธ ถาวรานุรักษ์. (2554). การท่องเที่ยวประตุสู่ความปรับเปลี่ยนสถานะของผู้หญิง ลีชอ. วารสารปาริชาติ. ปีที่ 24 ฉบับที่ 1 (เม.ย.-ก.ย. 2554). หน้า 37-54.

ยศ สันตสมบัติ. (2557). มังกรหลากสี: การขยายอิทธิพลเหนือดินแดนและพันธกิจเผยแผ่อารยธรรมในอุษาคเนย์. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุชาติ ทวีสิทธิ์. (บรรณาธิการ). (2547). เพศภาวะ : กระบวนทัศน์เพื่อโลกใบใหม่ที่เท่าเทียมใน เพศภาวะ: การท้าทายร่างกายค้นหาตัวตน. เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อรัญญา ศิริผล. (ม.ป.ป.). ผู้ประกอบการรุ่นใหม่กับความมั่นคงด้านธุรกิจท่องเที่ยวในภาคเหนือ วารสารประชาคมวิจัยออนไลน์ ฉบับที่ 132 น.15. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2561. http://rescom.trf.or.th/display/keydefault.aspx?id_colum=3541.

- กรุงเทพฯธุรกิจ (ออนไลน์). (2558, กรกฎาคม 3). “ทุนจีน” บุกเชียงใหม่ลุยซื้อ “อสังหาฯ”
หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯธุรกิจ. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2561. <http://www.home.co.th/hometips/detail/81305>.
- ลภัส อัครพันธุ์. (2561). นักท่องเที่ยวจีนยังแกร่งแม้เศรษฐกิจชะลอตัว. สืบค้นเมื่อวันที่ 2
กันยายน 2561. <https://www.scbeic.com/th/detail/product/1936>.)
- MGR Online. (2559, มีนาคม 16). “ซีจีนแหล่งทุนเชียงใหม่ส่งผลดีแต่ต้องใช้ กม.คุมให้
ท้องถิ่นได้ประโยชน์จริง” สืบค้นวันที่ 22 มีนาคม 2561. <https://mgronline.com/local/detail/9590000027558>.
- ThaiPBS. (2560). สัมภาษณ์พิเศษ เทริน ยี่เซิง กงสุลใหญ่แห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน
ประจำเชียงใหม่. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2561. <https://www.citizenthaipbs.net/node/20819>.
- DAI Bin, JIANG Yiyi, YANG Liqiong, and MA Yiliang. (2013). Stage characteristics
and policy choices of China's outbound tourism development.
Tourism Tribune, 28(1), P.39–45.
- Mackie, J. (1993). Changing Patterns of Chinese Big business in Southeast Asia's
In R. McVey, ed., Southeast Asian Studies, University of Hong Kong.
- Rodding, S.G. (1990). The spirit of Chinese capitalism. Berlin: De Gruyter.
- Wolfgang George ARLT. (2006). China's Outbound Tourism. Routledge 270
Madison Ave, New York, NY. P.124

การเมืองภาคพลเมืองของคนพิการในการทำสิทธิทางการศึกษาให้เป็นจริง Civil Politics of People with Disabilities to Make Their Education Rights a Reality

สุภรธรรม มงคลสวัสดิ์¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร²

Suporntrum Mongkolsawadi.³

Assistant Professor Jaturong Boonyaruttanasoontorn, Ph.D.⁴

บทคัดย่อ

การศึกษาทำให้คนพิการรู้เท่าทันต่อและไม่ตกเป็นเหยื่อของผู้แสวงประโยชน์ โดยมีขอบ หรือการถูกเลือกปฏิบัติโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำคนพิการ รุ่นบุกเบิกจึงขับเคลื่อนสิทธิทางการศึกษาเป็นลำดับต้นๆ บทความนี้ผู้เขียนนำเสนอ จุดเริ่มต้นของการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ และการเริ่มขับเคลื่อนสิทธิโดยผู้นำคน พิการตั้งแต่ช่วงปี 2533 ถึงช่วงก่อนการรัฐประหารในปี 2557 นำเสนอในเชิง ประวัติศาสตร์ โดยสัมภาษณ์คนพิการที่เป็นแกนนำในการขับเคลื่อน สอบทานด้วย เอกสารทางประวัติศาสตร์ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเรื่องการเมืองภาคพลเมืองของคน พิการในการทำสิทธิคนพิการให้เป็นจริง ผู้นำคนพิการเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น มุ่งใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อทำสิทธิทางการศึกษาคนพิการให้เป็นจริง โดยเจรจาและโน้มน้าว โดยตรงกับนักการเมืองผู้กำหนดนโยบาย มีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดกับข้าราชการด้วยความ พุ่มเทเสียสละ และร่วมกันพัฒนาข้อเสนอระบบโครงสร้างและกลไกการจัดการศึกษา อีก ประการหนึ่งคือผู้นำคนพิการได้เข้าสู่อำนาจทางการเมืองด้วยตนเอง

คำสำคัญ : การเมืองภาคพลเมือง, การศึกษา, คนพิการ

¹ นักศึกษาระดับปริญญาเอก คณะสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

² อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

³ The Doctoral Degree at Faculty of Social Work and Social Welfare, Huachiew Chalermprakiet University, Thailand

⁴ Lecturer, Faculty of Social Work and Social Welfare, Huachiew Chalermprakiet University, Thailand

E-mail : director.rf@gmail.com, jaturong22@gmail.com

Abstract

Early leaders of the disability rights movement in Thailand have constantly set as a high priority the education of people with Disabilities (PWD). Without a proper and recognized education PWD will continue to be discriminated against and taken advantage of in society. This article as part of a dissertation title Civil Politics of Persons with Disabilities to Make Their Rights a Reality, presents a history of the disability movement in Thailand to promote equal education from 1990 to 2014. It uses a historical approach by interviewed leaders of the PWD community who have played a major role in the movement and review by historical documents. The study shows leaders with disability are active members of the community. They have engaged with those in power to for the educational rights for all PWD's. The movement has negotiated and lobbied directly with politicians, local and national, who are responsible for education policy. Leaders with disabilities also devoted themselves to work in a political position to work for change.

Keywords : Civil Politics, Education, People with Disabilities

Introduction

Education is the foundation of life. However, access to education for people with disabilities is limited causing them to be taken advantage, discriminated, and not be able to reach their other rights. This affects the employment and living in society equitably. This article is part of the dissertation on Civil Politics of People with Disabilities to Make Their Rights a Reality. The objective is to recognize the integration and the movement of people with disabilities in making the education rights of persons with disabilities become real. It is a lesson and a guideline to continue to work.

The author uses the Civil Politics framework to study the integration and the movement of the rights of people with disabilities. The Historical Approach is presented from the elite and the government began to provide education for people with disabilities, rise of the blind to provide the education for people with disabilities, movement to create fundamental structure for the education of people with disabilities, and to have the law for the education of people with disabilities as well as implementing the law into concrete practice. It is the challenge for the leaders with disabilities to bring the lessons of the past in the continuous movement. It is also a guideline for the Ministry of Education and related agencies to know the ideas and needs of people with disabilities. If all parties have the same goal, learn about one another, and collaborate, it possibly stabilize the foundation of education of people with disabilities. The disabled persons have the opportunity to develop their potential fully leading to having jobs, living independently, and being the citizens who produce economic output resulting in the inclusive society.

Civil Politics

Anek Laothamatas (2013) discusses the concept on politics as the activities for public or the activities having ethics for public (Politics = Civic + Virtue). According to the Aristotle's definition, the word "civic" means those who are involved in political decision making and are entitled to serve the positions involving political decision making as well as performing the important government's missions. It is the process which human beings as citizens are required to have the deliberation for deciding the significant virtue issues in various status. This action enhances the chance to deliberate

and practice to create habits leading to more virtue gradually. (Weera Somboon, 2018) Thippaphorn Tantisunthor (2012) states about the civil politics as the politics power based on the non-governmental mechanism power in the society. In other words, it is the power of civil society meaning the institutions and powers which are non-governmental organizations including private sector, organizations, and private volunteers outside the governmental power institutes.

In general, the civic politics has various definitions following three different forms of goals: (Isin, Engin Fahri, 1999) 1) Public Sphere focusing on creating the non-congress centralized mechanism to discuss the issues in expanding the rights and power beneficial for the society, 2) Civil Society or Citizen Politics focusing on the active participation of individuals and organizations in the society to debate and reach the agreement on various issues or enforce some issues to become the government policies, 3) People's Politics or New Social Movement focusing on the movement to raise the awareness of the common mankind interests which are global environment, world capital condition, opposition to globalization, etc.

The "citizen" in the civic politics is an active citizen with the basic awareness of having freedom in the self-government, awareness in one own sovereignty, responsibilities on civic duties, awareness on one duties with the consciousness, knowledgeableness, and intellect. The engagement is the Self-determination. The citizens must work with the government and politics in the representative system as the partners to support one another and not overthrow or stay in the opposite party. The citizens rely on structural work by the government for the benefits of the country and society. Therefore, the collaboration between the government and civil society is counterpart

and the citizenship is no longer just a citizen of any country. In the liberal democracy with the openness in global equality and civil liberties, the citizens must then be aware internationally. In terms of social welfares, the author suggests that if the policy is to encourage people to participate politically, Civil Politics seems to provide protection and care on one another of people in the society leading to sustainable society leaving no one behind.

Roles of the elites and the government in the provision of education for people with disabilities

Starting in 1939, Foundation for the Blind in Thailand under the Royal Patronage was founded with the cooperation of M.R. Pinthureka Chakraphan and Dr. Fon Saengsingkaew. The Bangkok School for the Blind was also founded having Miss Genevieve Caulfield, the American blind lady, proposing the ideas and consultation with Dr. Fon throughout the time. Miss Caulfield was determined and wanted to assist the people with visual impaired as at that time there was no organization in Thailand paid attention to help the blind. (Wikipedia, 2016) This was followed by the education for the deaf. M.L. Pin Malakul, teacher from Faculty of Arts and Science (Faculty of Arts at present, Chulalongkorn University) saw the importance of the deaf. If they were well-educated, they could live as other people. Therefore, the qualified persons were invited to cooperate in founding the Foundation for the Deaf in 1951 or the “Foundation for the Deaf under the Royal Patronage of Her Majesty the Queen” at present. At earlier stage, the teaching unit for the deaf was opened in Municipal School 17 (Wat Sommanat) on 10th December, 1952, falling on the date of 4th anniversary of UN Universal

Declaration of Human Rights. For the physical and mobility disabilities the “Foundation for the Welfare of the Cripple” was founded in 1954 with the assistance of Prince Prem Purachatra having Mrs. Herbert Link, the wife of the Vice President of Rotary Club, Lady Sumalee Chatikawanich and Professor Dr.Kasan Chatikawanich, the husband, join in establishing the school named Srisangwan School to provide the education particularly for the children with the physical or mobility impairment. Having the schools for these disabilities is necessary because general schools do not accept the disabled students. Besides, the parents of the disabled children also do not believe that the disabled persons can study and work. Even the top executives, they think, “The blind can do nothing. They can neither study nor work.” (The Committee to commemorate Miss Genevieve Caulfield, 1972) A Minister said that teaching the blind “is like teaching tables or chairs. Teaching them is useless.” (Thailand Association of the Blind, 2000). Even though the deaf look like not having the disability and are not difficult to learn but the reality is not like that. Phaisan Leungworaphan, 68 years (born in 1950), had the communication problems said as follows.

“...When I was at the age of school admission, my parents sent me to study in Charoenwit School which was the school for people with normal hearing. This caused me to have the communication problem because I have the hearing impaired and could not communicate in words. Mostly, I wrote on a piece of paper for taking to the others and use only the simple sign language to be easily understood. I studied there until being in grade 2, I resigned to further studying in Bangkok at Thungmahamek School for the Deaf...” (Phaisan Leungworaphan and Kamphon Suwannarat, 2016)

For the physical and mobility handicapped, apart from facing social problems like the attitude of society as same as the deaf, the major obstacles that make the disabled persons uneducated is the travel and the environment of the school without any facility. The elites and the government play an important role in initiating the education for people with disabilities. However, with the attitude of society, the education of people with disabilities is still limited. Until the disabled people educated in the early generations rose to drive the rights of people with disabilities to progress more as to be discussed later.

The Blind Pioneer Education for the Blind

Since people with disabilities join together as a collective movement, the very first thing they pay attention to is the education. The blind leader in the first era joined in founding the Association of the Blind which was later the Thailand Association of the Blind. The information was given that in the Buddhist Era of 2510 – 2530, people with disabilities were restricted in nearly every aspect. The school did not admit them to study. Luckily, the private schools of the priests admitted. When graduating and wanting to enter the university, the universities also did not admit them to study. They had to see the executives for explaining all things. More importantly, they had to prove that they were qualified to study. Even when graduating with excellent grades or honors, some of them were also obstructed when wanting to be recruited to work in the government sector. Everything is in trouble because the others thought that the disabled could not do. The blind could not do. They had to stay home or went begging only. (Petcharat Techwatchara et al., 2017) In the past, before the first law of the disabled persons enacted,

individual with disabilities or group was to struggling. Dr. Prayat Phunongong said that he could pass the writing exam in whichever teacher colleges but he failed in the interview all the times because they did not admit the blind to study. Once,

“...I applied and the teacher read the regulations that the applicants must neither be blind, deaf, nor handicapped. Oh, Thailand. Then, I shouted why anywhere did not accept me. When the Rector heard, Lady Supha Kitjathorn walked downstairs and asked what happened? (Why shouting?)...” (Prayat Phunongong, 2016).

Dr.Prayat shouted so loud that the Rector heard and walked downstairs to solve the problem and let him study. When graduating bachelor degree, Dr.Prayat Phunongong thought that to enable the blind to study must be done by himself. Teacher Prayat or Dr.Prayat was the person lacking of chance in education. During his childhood until being 15 years, he went to Bangkok and was trained to be the carpenter even though he did not want to become the carpenter. He had no choice and he also spent the free time in the evening to study diligently until graduating the doctoral degree, international program, Human Resource Program, Burapha University. He could become Dr.Prayat Phunongong proudly.

Teacher Prayat returned to start the project in Khon Kaen, his hometown, in 1978. He rented the wood house in Thantip, Muang District, Khon Kaen Province to become the residence of 13 blind children. It was the place for teaching, preparing for walking with the sticks, living in the society, adjusting the personalities to become ready physically, emotionally, socially, and mentally until being able to study with the other children and

to live in the society happily. (Inthira Witthayasomboon and Chulaphorn Thaworn, 2009)

“...I started there to create the residence for the blind children and they were sent to study as regular schools... They (the provincial office) ordered me to send the children back home. Teaching over 7 students must be applied for the license as prescribed by law... When the first building was completed in the construction, we move to the new building in 1982, moving from the rented house. At that time, there were around 20 children. Then, we tried to earn money by taking the children to sing the songs, play the Indian lute, and play the reed organ in exchange with the food, rice, and dried food. We could live for several years until applying for the registration of Foundation...”

The provision of education for the blind of Teacher Prayat encountered the major obstacle in getting permission and cooperation from the government. But he still tried with the assistance from some people.

“...I remembered the day on which they announced for the Khon Kaen people to pay respect to His Majesty the King. I took 15 children to Khon Kaen Airport. When we arrived, they kindly let us in the front row. His Majesty the King was accompanied by Her Majesty the Queen, the Crown Prince, and HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn. The King was sitting in front of my seat. Then, he asked where the blind came from. I replied that they were brought from many provinces in the Northeast to prepare for reading and writing the braille and traveling. Later, they would be sent to study in the schools in Khon Kaen. The King said helping people to be educated was good. He thanked for my help. If I need something, he said I could send the letter to him and he would assign HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn to

help. Then, the King returned. I was very happy and I returned to prepare to write the King's royal patronage. He replied back on 2nd June, 1984. Later, all were smooth." Teacher Prayat told the author with the gesture and the smile that expressed the sense of gladness.

The Christian Foundation for the Blind in Thailand initiated by teacher Prayat was the model and the important foundation of educational provision for the blind in Thailand mainly operated by the blind. The Foundation had expanded the network nationwide to include 13 schools for the blind. There were 16 organizations and branch offices. It was called the agency to provide education for the blind with the largest network in Thailand. The Foundation fought for the blind children to attend schools from basic to university level. Teacher Prayat said with pride, "...What I was most proud was that the graduated children could find some works. They could also become teachers. Lately, I have at least 20 students graduating the doctoral degree....". It is also the major base in enforcing the laws and policies on education for the disabled on behalf of the Disabilities Thailand. Teacher Prayat is an example of an enthusiastic citizen who insisted in the human right firmly. And with the divine of His Majesty King Rama IX, Teacher Prayat could overcome the obstacles so that they can handle the blind to progress nationwide until the present.

Movement to create Fundamental Structure for the education of people with disabilities

The movement began. "...At that time, it was the year of education of the world. They said Thai people studied only in some percentage. I argued in the meeting that it was not true because there were more disabled

people who did not study. On that day, the meeting was held in Pattaya. (1990). As I was a teacher at the blind school of the Blind Training Center, I had the opportunity to attend the meeting. But I also talked about the disabled persons. In fact, it was mainly a reality about the disabled persons. But we say all kinds of disabilities whether deafness or blindness. They said because of the blindness, we have no right to study. We objected to you that saying such percentage does not really matter. It is just that. Do you included the disabled persons in your percentage? He said not included. So, how could it be called 100 percent ? At that time, we were quite the only a lonely fighting, no party, no partners, so our voice was very low. They called Let our voice be heard in English. We must let our voice be heard. Later, when we meet our friends at the Association of the Disabled persons, we distributed this idea to our new friends there. Everyone agreed. And then we grouped to form the Association...” (Narong Patibatsorakit, 2015).

The enforcement of Act on Rehabilitation of Disabled Persons 1991 (B.E.2534) was successfully implemented but the practice actually began in 1994. The education has always been pushed forward by offering opinions in the conferences.

“...That I remembered was that Ajarn Boonsom Navanukroh held the seminar with Ajarn Narong Patibatsorakit. I went to listen to the seminar on the non-formal education for people with disabilities around 1995-1996 at the United Nations Building (Bangkok). But all the contents were about physical disabilities or called at that time as visible disability. No one talked about the invisible disability. I could not stand it. I felt very upset and I asked them for letting me speak on the stage. I spoke and cried (smile). It came from the heart. It was the feeling that we were glad that people talked about

the disabled persons. We accepted that our children were different from others and at least there were some attempts to help. But the people who wanted to help did not know about Autism. Then, I had a chance to combine the work with the Ministry of Education from that day... I set up the program to develop non-formal education for children with Autism as the first course in Thailand. Then, I had the opportunity to meet Lady Kasama Worawan Na Ayutthaya who was the secretary of the Office of National Primary Education at that time. She also asked that the autistic children should study altogether or should study separately. I said that my children should study with their friends but the teacher must understand. Then, she asked me to train the teachers. She trained the teachers nationwide. We went to all the stages... Later, the Lady moved to the Department of Curriculum and Instruction Development. She wrote the book which was the first book of the Ministry, the guidebook to help autistic children. But for part of Autism, she asked me to write. We wrote together and invited the doctors and parents who had experiences. It was like decoding the lesson. This was a very important part of the process. It made the learning in the schools better. It was like we were lucky but the process itself was not moving entirely..." (Chusak Chanthayanon, 2016).

Inclusive education (the Act on Educational Provision for People with Disabilities, 2551) is the key concept that the leaders with disabilities have pushed. Meanwhile, the expansion of public education is largely by opening the schools for particular disabilities. Most of them are the schools for the deaf. This is different from the propulsion of people with disabilities who want all children with disabilities to be able to attend classes equally with all children. That is, schools close to home must not refuse to accept

disabled children. Schools need to have technology, facilities and teaching methods for children with disabilities to learn and develop their potential fully. In 1996, Narong Patibatsorakit was appointed as the senator resulting in the respect to the leader with disabilities and the disabled organizations more. The operation could be performed more easily. When the opinions were proposed, the others listened to them.

“...We enforced in the national education law. Ajarn Daranee Uthairattanakit accidentally knew Mr.Abhisit Vejajiva as his family studied in Satit Kaset. She asked me to visit Mr. Abhisit who at that time was the Prime Minister’s Office Minister. He asked what the disabled persons or the children with Autism wanted. I replied that they wanted one Section of law. He said I had to talk to Dr.Rung Kaewdaeng who was at that time the Education Council. He was assigned to do the law on educational reform. We had the chance to visit Dr.Rung Kaewdaeng. We went with Ajarn Narong Patibatsorakit. Going to the Education Council, they held the meeting on the 3rd floor. I remembered that I had to carry Ajarn upstairs because there was no elevator. There were only the stairs. I was very tired that day. However, I tried to take Ajarn upstairs to talk. Eventually, Ajarn Rung accepted to think over and proposed. We then talked about one Section of law which was later developed to Section 4, Paragraph 1, primary education of 12 years thoroughly with quality. I remembered that it was for general people. Paragraph 2 was the education for the disabled persons who had some special needs. The facilities were provided to service and assist in education. Section 3 and Section 4 followed. I thought that the movement as the dimension of law was successful. After the Act was enacted, whatever was done by the Ministry of Education on the National Education Act only one

Section 2 paragraphs, it led to the clearer special education system...” (Chusak Chanthayanon, 2016).

The additional meaning of the disabled in Section 10 of the National Education Act B.E.2542 (1999) is that the education for persons with disabilities should be provided with the rights and opportunity to receive basic education from finding the disability at birth with free of charge as well as being entitled to access to facilities, media, services and other educational assistance following the rules and procedures as prescribed in the Ministerial Regulations. Moreover, the education must be organized in the right way taking into account the abilities of each person with disabilities. After the enactment of the National Education Act B.E.2542, the major changes in the education of persons with disabilities took place in the same period. At that time, Ms. Kanchana Silpa-archa was Deputy Minister of Education.

“...I was really related to the disabled persons when Mr. Somsak (Pritsanantakul), Minister of Education, seeing a group of disabled people meeting at the Ministry of Education that day. They wanted the opportunities. They do not bend their knees to wait for money. They want to fulfill the potential of their friends with disabilities to have the opportunity to benefit the society. This was just they want... They came to ask for the education opportunities for people with disabilities. It really made me think that it really was the basic right of the citizen. It was the basic right that all deserved. I heard that whenever the minister was changed, people with disabilities had to come to meet the Minister every time to ask for the education opportunities. I asked myself why they had to do that. It was because they had the right. So I paid attention and dedicated to it. I would

like to give people with disabilities equal rights in education...” (Kanchana Silpa-archa, 2017).

Ministry of Education in the time of Mr.Somsak Pritsanantakul being the Minister of Education and Ms.Kanchana Silpa-archa being the Deputy Minister of Education enforced the Cabinet to announce 1999 as the Year of Education for the Disabled Persons. In front of all academic institutes, Schools nationwide, there was the sign indicating that the disabled students who wanted to study must be able to study.

“...The disabled who wanted to study must be able to study. Ajarn Narong was the one who initiated this idea. I helped him as he asked me what I wanted my children to do. I said I wanted my children to study. He said the disabled persons who wanted to study must be able to study. This originated the slogan nationwide. I was very glad because it was the opportunity. The Minister of Education at that time was Mr. Somsak Pritsanantakul. He appointed Ajarn Narong as the Minister’s consultant. Ajarn Narong did not work alone. He asked every organization of us to work. Even though we got no position, he told us to help working. So, we form the Committee of the Educational Reform for People with Disabilities. I remembered another person, the former Prime Minister, Mr. Banharn Silpa-archa. He said he wanted to conduct the Educational Reform for People with Disabilities. It was the first time I worked with the politicians as Prime Minister. I saw how he thought and I saw the political power resulting in the changes. Apart from law, the strategies of council were the connection with the persons having the power in decision making. This was as same as triangle to move the mountain of Ajarn Prawet. I learned from the reality....” (Chusak Chanthayanon, 2016).

Behind this policy statement is a systematic visit to and support for the leaders with disabilities. There are policy proposals based on constitutional principles and international concepts. There is knowledge of educational management for the disabled by an academic team working with disabled people. There are practical guidelines that can be followed by a dedicated team of supporters. Moreover, there is also a devoted to disability work that Banharn Silpa-archa, the former prime minister and the head of the Thai National Party, fully dedicated to. But few people know that behind the success is a team of qualified masters dedicated to work in details both to the policy department and policy implementation to be expanded.

“...On Friday evening, we would go out to schools around Bangkok and plan. We put the slides on the screen and then wrote the structure. We wrote the provisions about law. We secretly made the structure of education management. At that time we asked for special education center and structures. However, the structures at that time were secretly in the office. Therefore, it was not called the office. It was called the National Center for Special Education. This was special education center for the province. At that time, the reform committee wanted to see the overall picture but we did not know how to present the whole picture. We had to process times by times before presenting. For the Budget Bureau, Mr.Somneuk Vimolsathian, the Deputy Director of Budget Bureau at that time, helped in drawing the structure. The outsiders did not know. Only the insiders knew and did it... Ajarn Wiriya, Ajarn Chusak, Ajarn Puangkaew went altogether. The others went as well but only once. We did not force them. Then, I had to take Ajarn Surasit as well. Ajarn Surasit was the head of research. We went

to the schools near Bangkok such as Setsathien, Tungmahamek, Nonthaburi, Lopburi Panya, Phetchaburi Panya, Nakornpathom Deaf School... We went almost every week. I told them that this committee was meeting from 8AM to midnight. We did not know how to do. We had to stay overnight. We depended on the place to sleep, the food to eat, people, screen, printer, papers. The schools offered few people to help. The budget which we discussed was not available. When it was unavailable, we depended on the car to pick us up from the ministry at 4PM-5PM in the evening of Friday and went back on Sunday evening to return to the Ministry...” (Theera Chantharat, 2017).

Ajam Puangkaew Kittham, a professional on disabilities, told that “...Ajam Wiriya, Ajam Chusak, Director Theera, and Puangkaew invited the specialized lecturers to help... At that time, there were 4 subjects of the Ministry of Education; IEP, Management Structure, Act, and auxiliary regulation. I learned a lot... We ate the late-night meal and woke up early. We stayed in the existing condition. Sometimes we slept in the nursing room because there was no facility in the schools. We worked together until everyone was friend who understood one another...” (Puangkaew Kittham, 2017). The commitment of working in the atmosphere of sharing happiness leads to the progressive education of the disability leaders progressively. By driving directions from the leaders of the disabled with the government officials proposed to senior government officials and political parties, each one helps one another to break the barrier.

On 16th February, 1999, the Cabinet had the resolution to declare the year 1999 as the year of education for the disabled persons as suggested by the Ministry of Education in order to expand the special education for

children with disabilities. The explanation of policy for disabled children admission expanded the facilities to provide subsidies to schools to work closely with a multidisciplinary team and family to mobilize all sectors with the coordinated mechanisms both inside and outside the country. For the operational guidelines, the school declares that parents with disabled children who want to attend the schools must notify their intentions to provide education for parents whose children have disabilities. Organizing the sports projects to strengthen and rehabilitate along with the public relations, National Seminar and Conference, and all departments with the missions in relation with the budget allocation in the year 2000 to review the special education development plan (people with disabilities), develop the Disability Information System for the Research and Development on Education for the Disabled, Human resources development, development of coordination and management mechanism. There is the national board on education for the disabled persons and the committee drafting the law on education for the disabled persons.

From 1999, it was considered that the education for the disabled persons was introduced. Government officials and people with disabilities work together harmoniously. Although the government had changed, the leaders with disabilities had been able to reach out and work well. In the government of Dr.Thaksin Shinawatra who was the Prime Minister, Ajarn Wiriya Namsiriphongphan was one of the founding members of the Thai Rak Thai party at that time. Ajarn Wiriya was also appointed the Chairman of the Advisory Board Committee to the Prime Minister, other leaders with disabilities and the author was included in this committee. Ajarn Wiriya negotiated to ask Dr.Sirikorn to help with continuing the education of the

disabled. As a result, the implementation of the policy at that time was not interrupted despite the change of minister until the legal education of disabled people succeeded in the later period. When all parties coordinate in the same direction, the promotion of education for people with disabilities is active and continuous.

From the database of integrated Cabinet's resolutions publicized via www.cabinet.soc.go.th of the Secretariat of the Cabinet, it was found that between 1999 and 2013, the Cabinet acknowledged or approved 21 issues of education for persons with disabilities. Particularly in 1999 and 2000, there were 12 issues resulting in the expansion of 13 special education centers and provincial special education centers nationwide. Although at the first phase, the area of other educational institutions did not have the strength, in the following years, the teacher proportion, education and budget were allocated for the construction of special education centers along with the operating budget for improving facilities to accommodate people with disabilities in schools and learning centers such as museums and libraries, etc.

The extra money was paid for special education teachers for the morale in working, allowance for tuition and fees for children with disabilities in private schools including the planning of strategies to promote education for the disabled systematically. (Secretariat of the Cabinet, 2017). Apart from pushing the leaders with disabilities through the administration, the legislature also discussed with members of the House of Representatives to ask questions in the House of Senators as well.

“...I often talk to the Member of the House of Representative telling him that the government levied tax but did not provide education for the

disabled. The disabled could study but the government ignored them...” (Prayat Phunongong, 2016).

Mr.Premsak Phiayura, the member of the House of Representatives from Khon Kaen, asked and the government must respond leading to the Cabinet meeting to resolve the problem of public suffering. The Declaration of the Year of Education for the Disabled Persons in 1999 was part of the Disability Movement during the preparation to host the FESPIC Games or the Disability Sports Tournament in the Far East and Southern Pacific. Thailand's first host was not interested by the government. Later, Lieutenant Colonel Torphong discussed with the author as the principal of the Redemptorist Vocational School in Pattaya. After the discussion, we decided to bring about fifty walks and wheelchairs from Pattaya, Chonburi province, heading to the Ministry of Education to submit the letter to the Minister of Education which oversees the Department of Physical Education. We stayed overnight at Wat Tan Lom, Bangsaen, Chonburi for one night and then go to the second night at Wat Bang Bo, Samut Prakarn Province. To ask the government to focus on and accelerate the preparation of competition in parallel with the host of the Asian Games in Thailand to be held in late 1998, Mr.Somsak Pritsanantakul, Deputy Minister of Education at the time, responded the issue. After that, he discussed with Banharn Silpa-archa and led to great success in terms of competition both in the management and results. This raised the awareness of the potential of the disabled persons. At that time, when combined with the current political reform, the role of the disability leader became more prominent. Another important tip is the educational reform with National Education Act B.E.2542 as the key to promote education for people with disabilities in the leap development. In the early stages. The

principle of the National Education Act was that the leaders of the disabled had to push the principles of education. In the National Education Act, it is our job to educate people with disabilities, standard and media facilities. We do these things and then do the structure. We have to work hard to attend the conference on Saturday - Sunday to work late a year long. It is the new subject to discuss the special education. We have to go to school to discuss what to do... we help thinking of the law of education for disabled people. We want the law to be like this in foreign countries to make the media accessible to the disabled to access the education..." (Wiriya Namsiriphongphan, 2016).

The Act on Education Provision for the Disabled B.E.2551 is the law that defines educational rights and duties, the promotion of education for the disabled persons, which provides a mechanism for the Education for the Disabled. There are Special Education and Regional Administration Office. More importantly, this law also has a fund to promote and develop education for the disabled. It is an important tool for promoting and developing education for people with disabilities.

Since 1990, the leading groups of people with disabilities confirmed the educational rights of the disabled. We are committed to the law of education and presentation of rights through the public forum at various conferences including access to political power as well as access to political power as a senator Leader of political party, advisor to the Prime Minister, consultant or committee appointed by the Minister. There is also a team that works in details in the practice strongly.

At first, people with disabilities have difficulty accessing the education system because it is not favorable for people with disabilities, so

only certain groups of people with disabilities have an opportunity to study. Leaders with disabilities play an important role because they are people who are aware of the problem and try to solve it. The "inequality" of people with disabilities that occurred in society continued until the National Education Act 1999, resulting in more schools for the disabled, which behind this success comes from the power of leaders of disabled people who push giving the disabled the opportunity to study in accordance with the empowerment theory which means participation, control and decision-making power defining options and resources for people with disabilities with the goal of reallocating power and changing power relationships is a process of transition between individuals and society. Changing public consciousness and achieving human needs and leading to liberation without repression, which is based on equality in religion, Human rights and, civil rights (Nosek, 1992; Wils, 2001)

Promoting Education after the Implementation of the Act on Education Provision for the Disabled B.E.2551

In 2008, the military-era dictatorship having Ajarn Wiriya as a member of the National Legislative Assembly and having the leader with disabilities as the subcommittee on disabilities related issues. It is not strange that Ajarn Wiriya reveals the progress in the study for the disabled persons with political factors. "...The politics made us successful. If politics did not help, there is no way. We want to have a special education center to help in the study. I joined the Thai Rak Thai party's education team from the party formation. At that time, the team Head was Dr. Kasem. (Prof.Kasem Wattanachai), Khun Sirikorn (Dr.Sirikorn Maneerin), Khun Bunnam Thansamrit

was the Deputy Governor of Bangkok in the era of Major General Jamlong Srimuang as the Governor of Bangkok. I was responsible for the education and for driving to set up the Special Education Center. It was formed without legal support but we used the ministerial order...” (Wiriya Namsiriphongphan, 2016).

The other educators also noted similarly. “...When the minister declared, all responded. The administration of education funded. The minister declared that it must reduce the disparity, provide inclusive education, focusing on screening the children, etc. The policy was clear like Khun Abhisit said, “People with disabilities learn free in the university.” The Office of the Higher Education Commission made it in three months, announcing that “the disabled can study free.” It was another chance like the rising up. There was the immediate importance...” (Daranee Uthairattanakit, 2017).

Creating a satellite to orbit the earth or constructing the building is not too difficult, simply allocate the budget can be done without complication rather than the current technology. However, the management of education is not easy. It is not just dedicating budget to success. It takes time and learning, both for the instructors and the learners and especially the attitude of educational personnel towards the disabled persons. The attitude is to campaign for continuous understanding. At the same time, in terms of the role of special education centers, the government officials who are alongside the disabled people in the age of progressive education have the opinion that

“...we have to take care of the disabled children from birth to life. So I called our special education teacher as an insurance salesman. Selling

insurance, he knows customers and he takes care of customers. We have to take care of people with disabilities until they die. As the Act mentioned, we have to take care of people with disabilities from birth to life. I said it was not a career but how to track how they went to work. Are they happy? Can they get along well with their co-workers? If it does not work, we have to relocate or reinstate as Case Manager for the disabled persons. I would like to say. When I have the opportunity to speak, I will try to warn that our boat is not hired that to ship out to the shore and leaving. We are special education teacher. Now we are insurance salesman that have to take care of them for all their life...” (Theera Chantharat, 2017).

Although the government led by Dr. Thaksin Shinawatra was seized by the military government in the first half of the year of 2006 to early 2008, Ajarn Wiriya and the leaders of people with disabilities still pushed for disability laws. After the original coalition government changed the name of the party and had Yingluck Shinawatra as the leader of the government, Ajarn Wiriya and the leaders of people with disabilities could also propose amendments to the law on education for the disabled persons. “...We propose to amend the law because the original law special education teacher must have graduated diploma. We think it's too high. Only bachelor degree with training should be enough. So, we amended...” (Wiriya Namsiriphongphan, 2016) until the Act on the Education Provision for the Disabled (Volume 2) B.E.2556 was enacted.

One mechanism of the education law for the disabled persons is the fund for the promotion and development of education for the disabled persons. The purpose is to spend money to promote, support and develop education for people with disabilities fairly and thoroughly. It is established

under the Act on the Education Provision for the Disabled B.E.2551, starting in the fiscal year of 2010 from the year 2012 - 2016 for a total of 5 years. The fund for the study of the disabled persons for 174 projects was 712 million baht. It was proposed by the government 120 projects worth 656 million baht; fundamental education 70 projects 490 million baht, 17 non-formal education programs worth 66 million baht, 15 projects by vocational schools for 41 million baht, 11 higher education programs for 40 million baht and 7 private education offices for 19 million baht.

Another 53 projects are proposed by the Foundation, Associations, Private Schools and Institutions, with a total of 56 million Baht. To support the disabled or visually impaired students worth 36 million baht. There are 6 projects for the group of children with autism in the amount of 11.3 million baht. For all types of disabilities in 6 projects, the total amount was 5.6 million baht. One project for learning disability totaled 2.3 million baht. One project for hearing disability totaled 360,000 Baht.

After the retirement of Mr. Theera Chantharat, new comer who has been serving in the position of director of the Office of Special Education Administration were in the short time together with leaders with disabilities pushing on education's right focusing on other areas of interest. In particular, the author received comments from school administrators under the Office of Special Educational Administration. The movement for education for disabled people lack of continuity. Although efforts are now being made to improve the law on disability education, the promotion and support of general education for people with disabilities is an inclusive education, but it is delayed and lack of continuity. Director Theera concluded the lead role of disabled people in education,

“...The leaders with disabilities is very important. Disabled people also helped the ministry. No one is a hero starring. People will help to progress. But there are some organizations of people with disabilities to play other roles. Ajarn Dtan (the name of the author), do you think you involve in the education a lot? They play another role. But other roles to play are that important too. So, we focus on education. When I was here, the blind was considered to carry the flag. Now the blind itself goes away. Ajarn Wiriya goes to the center of vocational training. It's open in many provinces like Chiang Mai and Nakhon Pathom. Ajarn Chusak went to build his own network...” (Mr. Theera Chantharat, 2017).

In the period of only 20 years, education for the disabled has developed rapidly with the number of children with disabilities in the educational system of about 30,000 persons. (Ministry of Education, 1999). In the academic year 2016, there were 473,640 disabled children in the educational system. (Special Education Bureau, 2017). There is the clear Education management for the disabled persons. There are special education centers in every provinces throughout the country. There is a special education center at the district level. There are service units down to the district and village levels, with special education teachers distributed to almost every area of the country. These cannot deny the role and importance of the leadership role of the disabled persons. The strategy to push the right to education is as concrete as this. However, those who are involved in the study of the disabled persons, especially the deaf children gives the opinion on the right to education in the present,

“...It's true, but it's not perfect, in the city in the group of people with good knowledge. But in the provincial, we do not know much. I also

think that university scholarships are available. But people with disabilities don't know it. People with disabilities know that their rights are right, but the truth is that they did not receive the fund. Therefore, our rights still need to be campaigned. We need to be realistic by not aggressively combining the benefits. Then try to spread the knowledge and distribute resources. Do not spread wrongly so that the school will become shelter. In the past, people donated to the Department of Public Welfare, go to the social welfare home for disabled persons. Now they go to the Special Education Center. Instead of showing people how to study, children come to the birthday party. Will they learn? Thai people like this. So we have to deny it. I do not know how to do it. One of the parents of a cochlear implant was tired of having to negotiate with the school every year. This is private school. They said the student learn inclusively, but the teacher in charge for the student resigned and no teacher replacement the school did not accept this student to be continue. This is quite headache problem because we did not pay attention. Saying about the inclusive society, inclusive education but letting the children study in the school for only disability is not Inclusive. You have to maintain the rights. The associations of persons with disabilities focus on having an ideological society when they grow up. But when children are more inclusive, why not help from the moment? That's a good thing. If they have been together since the small ones, we have been working together for a long time and have not been separated..." (Maliwan Dharmasaeng, 2017).

There are always the challenges due to the fact that all people with disabilities are educated and have good quality of life. It also needs to be driven, especially in rural areas and in a poor family. This role is the subject

of a law that has already been promulgated by the law or the leaders of the disabled to be involved with the right to the disabled.

Although the movement in education is progressing and accomplishing well. But the fact is, there are still issues with accessing education. According to the Disability Situation Report prepared by the Department of Empowerment of People with Disabilities, as of September 30, 2017, 1.8 million disabled persons with disabilities were found at the studying age and under 60 years for 310,339 persons. For the disabled persons who were educated for 1.2 million people, they were educated at only primary level for 989,347 persons (83%), secondary level for 133,763 persons (11%) lower than bachelor degree for 27,652 persons (2.32%), bachelor degree for 15,932 persons (1.33%), and 2,370 persons (0.20%) respectively. (Department of Empowerment of Persons with Disabilities, 2018). Information from the Office of Special Education Administration, Office of the Basic Education Commission Ministry of Education identified that there were 149,727 disabled children (excluding the learning disabilities children) in every supervisions nationwide. However, only 3,854 were enrolled in vocational and higher education. Both the Ministry of Social Development and Human Security and the Ministry of Education clearly sees that many people with disabilities lack educational opportunities. The graduates are mostly primary and secondary. If dig down into details, according to the report of the Office of Special Education Administration, the most studied children with disabilities were the students with mental disabilities of 49,299 persons followed by 28,929 physical disabilities, and 11,569 autistic children, etc. (Office of Special Education Administration, Office of the Basic Education Commission Ministry of Education, 2017).

The leaders of people with disabilities do not only push law and policy but they also have strong involvement in the practice to make it a reality. However, with the limitation that the number of disabled people leading the rights of the disabled persons, the understanding of the concerned persons and other environmental factors, access to education for the disabled is not yet completely implemented.

Conclusion

Civil Politics of People with Disabilities to Make Their Education Rights a Reality reflects the driving force of the disabled persons as an active citizen realizing the needed to be educated so that they can live in the dignified society. The education has made people with disabilities aware of and not victimized by abusers. They will not be discriminated especially from government officials. Apart from pioneering the education of people with disabilities, the strategy of the disability leaders to make educated rights is to negotiate and persuade directly the policy-makers by engaging closely with government officials with devotion, sacrifice, and jointly developing structural proposals, mechanisms and services. Regarding the access to education, one more thing to mention is that the leaders of the disabled persons have access to their own political power. As a member of the founders of political parties and as a government party, the leaders with disabilities as a member of the Advisory Board Committee to the Prime Minister, can push the proposal until the Act on Education Provision for the Disabled Persons was introduced in 2008 and brought into practice. However, people with disabilities still face access issues, especially in remote

areas. It is a challenge for disabled people and people involved in driving the right to education of the disabled persons to be completely true.

References

- Anek Laothamatas. (2013). Civil Politics: Moving towards the new millennium. 6th edition. Bangkok: Project of lamp publishing/Foundation for education, democracy, and development.
- Department of Empowerment of Persons with Disabilities. (2018). Draft of strategic plan on the research, innovation, and technology for developing the quality of life of the disabled B.E.2561 – 2564 [Copy document].
- Inthira Witthayasomboon and Chulaphorn Thaworn. (2009). “Guider” 30 years of the Christian Foundation for the Blind in Thailand. 2nd edition (2011) Bangkok: 2124 Publishing.
- Isin, Engin Fahri. (1999). Citizenship and identity. Canada: York University. Copy document/Minute of meeting/seminar.
- Nosek, A.M. (1992). Independent Living. In Parker, M.R. and Szymanski, M.E. Rehabilitation Counseling: Basic and Beyond. USA: PRO-ED, Inc.
- Office of Special Education Administration, Office of the Basic Education Commission Ministry of Education. (2017). Report on the numbers of disabled children and children with special demands, Ministry of Education (data as on 17th February, 2017). [Copy document]
- Phaisan Leungworaphan and Kamphon Suwannarat. (2016). Phaisan Leungworaphan Businessman who fights in his deaf world. Bangkok: Foundation for Promotion and Development of the Deaf of Thailand.
- Special Education Bureau. (2017). “Numbers of disabled children and children with special needed B.E.2560” Document supplementary for the

- conference on the education management for all groups of children 11th May, 2017. [Copy document].
- Thailand Association of the Blind. (2000). 3 decades of Thailand Association of the Blind. Bangkok: Jirarat Publishing Limited Partnership
- The Committee to commemorate Miss Genevieve Caulfield. (2009). 7 decades of education for the blind in Thailand. Khon Kaen: Siriphan Offset Publishing House.
- Thippaphorn Tantisunthorn. (2012). Education creates citizen. Bangkok: Institute of Public Policy Studies under the Foundation for Promotion of Public Policy Studies.
- Ministry of Education. (1999). Letter of SorThor No. 0205/1629 dated 15th February, 1999, on the Year of Education Provision for the Disabled from the Minister of Education to the Secretariat of the Cabinet. Page 1.
- Secretariat of the Cabinet. (2017). Information of the Cabinet resolutions (information of 1958-now). [Online] Source: <http://www.cabinet.soc.go.th/soc/Program2-1.jsp?menu=1> (Searched on 20th October, 2017)
- Weera Somboon. (2018). Political theories and international relations. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Wikipedia, Free encyclopedia. (2016). "The Bangkok School for the Blind" [Online] Source: <https://th.wikipedia.org> (Searched on 10th December, 2016)
- Wils, F. (2001). Empowerment and Its Evaluation: A Framework for Analysis and Application. Prepared for INTRAC Workshop, Oxford, April 2000. Netherlands: Institute of Studies (February) : 71-92.

Interview

Chusak Chanthayanon was the interviewee being interviewed by Suporntum Mongkolsawadi at Ministry of Education, Bangkok, on 14th September, 2016.

Daranee Uthairattanakit was the interviewee being interviewed by Suporntum Mongkolsawadi at Mae Fah Luang University, Chiang Rai Province, on 23rd February, 2017.

Maliwan Dharmasaeng was the interviewee being interviewed by Suporntum Mongkolsawadi at Buriram Rajabhat University, on 15th February, 2017.

Narong Patibatsorakit was the interviewee being interviewed by Suporntum Mongkolsawadi in TV program Kiang Ba Kiang Lai at Song Fang Khlong Restaurant, Pakkret District, Nonthaburi Province, on 8th April, 2015.

Petcharat Techwatchara, Wirat Sritulanon, Yutthana Srimunchai, and Wimon Ongamphorn were the interviewees being interviewed by Suporntum Mongkolsawadi at Foundation for the Employment Promotion of the Blind on 2nd May, 2017.

Phuangkaew Kittham was the interviewee being interviewed by Suporntum Mongkolsawadi at Samphan Rose Garden, on 13th February, 2017.

Prayat Phunongong was the interviewee being interviewed by Suporntum Mongkolsawadi at Ramintra School for the blinds. Bangkok, on 6th October, 2016.

Theera Chantharat was the interviewee being interviewed by Suporntum Mongkolsawadi on Line Program on 12th October, 2017.

Wiriya Namsiriphongphan was the interviewee being interviewed by Suporntum Mongkolsawadi at Universal Foundation for Persons with Disabilities, on 29th September, 2016.

การเข้าถึง การมีส่วนร่วมทางสังคม และการสนับสนุนนักศึกษาโครงการ
นักศึกษาผู้พิการของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Accessibilities, Social Participation and Support for Students of
The TU Students with Disabilities Program

รองศาสตราจารย์กิตติยา นรามาศ¹, ชไมพร รุ่งฤกษ์ฤทธิ์²
และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิไลภรณ์ โคตรบึงแก³
Associate Professor Kittiya Naramas⁴, Chamaiporn Rungroekrit⁵
and Assistant Professor Wilaiporn Kotbungkair, Ph.D.⁶

บทคัดย่อ

โครงการนักศึกษาพิการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้เริ่มดำเนินการตั้งตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 โดยเป็นโครงการที่สะท้อนอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเพื่อประชาชน ได้พัฒนา ทั้งระดับนโยบายและการปฏิบัติอันส่งผลให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้รับรางวัลสถานที่ อารยสถาปัตย์แห่งปี และรางวัลอาคาร Friendly Design การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สสำรวจความสามารถในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากบริการและสถานที่ที่จำเป็น สำหรับนักศึกษาในโครงการนักศึกษาผู้พิการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2) ศึกษาโอกาส ในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของนักศึกษาในโครงการนักศึกษาผู้พิการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทั้งนักศึกษาปัจจุบันและบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาไปแล้ว และ 3) ศึกษาแนวทางการให้การสนับสนุนและสังเคราะห์แนวการปฏิบัติงานที่ดีของ ศูนย์บริการนักศึกษาพิการ และบริการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับนักศึกษาพิการ ข้อค้นพบที่

¹อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

²อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

³อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

⁴ Lecturer, Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

⁵ Lecturer, Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

⁶ Lecturer, Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

E-mail : nkittiya2@gmail.com, achamaiporn@gmail.com, kaewilai@hotmail.com

สำคัญจากการวิจัยส่วนใหญ่เป็นประเด็นเชิงบวกในการเข้าถึง การใช้ประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยนักศึกษาพิการมีความพึงพอใจมาก ในการเข้าถึงศูนย์บริการเพื่อนักศึกษา มีความพึงพอใจปานกลาง ในระบบอาจารย์ที่ปรึกษาของคณะ มีความพึงพอใจน้อย ต่อระบบเพื่อนช่วยเพื่อน ข้อเสนอแนะจากการผลวิจัยครั้งนี้ คือ การปรับบทบาทของศูนย์ฯ ในการทำงานเชิงรุกและสร้างพื้นที่ทางสังคมของศูนย์ให้สามารถเป็นที่ทำกิจกรรมร่วมของนักศึกษาปกติกับนักศึกษาพิการ พัฒนากิจกรรมให้นักศึกษาพิการเป็น “ผู้ให้” ต่อสังคม เพิ่มความสำคัญของบทบาทอาจารย์ที่ปรึกษาระดับคณะ และการจัดอาจารย์ที่ปรึกษาส่วนกลางที่ศูนย์และจัดทำฐานข้อมูลและคุณสมบัติของนักศึกษา เพื่อส่งให้หน่วยงานที่สนใจมีข้อมูลพิจารณาและประสานนักศึกษาที่มีคุณสมบัติสอดคล้องความต้องการนายจ้าง

คำสำคัญ : การสนับสนุนโครงการนักศึกษาพิการ, การเข้าถึง, การมีส่วนร่วมทางสังคม

Abstract

Thammasat University Students with Disabilities Program which has begun since 2003 reflecting Thammasat University's grounding principle "Thammasat For the People". The Program has developed at the policy and practical levels which is consequently recognized by Universal Design and Friendly Design Building Awards. The present study is aimed at 1) to explore the accessibility of supports and buildings 2) to study participation of students with disabilities in various activities and 3) to study support services and good practice of Thammasat University Students with Disabilities Program. Findings revealed that students with disabilities are mostly positive about accessibility and participation in activities, very satisfied with accessibility to Disability Students Service Center-DSS, moderately satisfied with academic advisor system, and less satisfied with a peer support system. Important recommendations are DSS should be proactive and create social

space which allows students with and without disabilities to be involved in activities. Activities that students with disabilities can contribute to society should be encouraged. There should be a central academic advisor and the available student database should be available for future job matching.

Keywords : Support for Students with Disabilities, Accessibilities, Social Participation

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) ถือเป็นกฎหมายแม่บททางการศึกษาในการจัดการศึกษาทั่วไป และได้ระบุถึงการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการให้ได้รับสิทธิ และโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างน้อย 12 ปี ในรูปแบบการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต่อมาการจัดการศึกษาคนพิการชัดเจนมากขึ้น เมื่อมีกฎหมายการจัดการศึกษาคนพิการ โดยเฉพาะ คือ พระราชบัญญัติการจัดการศึกษาคนพิการ พ.ศ.2551 และพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2556 เป็นที่มาของการกำหนดบทบาท สถาบันการศึกษาคนพิการทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน และระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาในระดับอุดมศึกษา นอกจากนี้ยังมีระเบียบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ ว่าด้วยการจัดการศึกษา ระดับอุดมศึกษาสำหรับคนพิการสาระสำคัญคือ การจัดการศึกษา การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก การจัดบริการการสนับสนุนต่างๆ ทั้งนี้ หลักสูตร กิจกรรม การวัด และการประเมินผล จะต้องสอดคล้องกับความจำเป็นพิเศษของนักศึกษาพิการ โดยสถาบันอุดมศึกษาได้สิทธิการได้รับค่าเล่าเรียน ค่าบำรุง ค่าธรรมเนียม และค่าใช้จ่ายตามอัตราที่กำหนด

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นมหาวิทยาลัยที่มีโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา เพื่อความเสมอภาคให้กับคนในสังคมและเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกที่เปิดโอกาสให้คนพิการเข้าศึกษาเรียนร่วมในระบบโควต้าในปี พ.ศ.2546 และในปี พ.ศ.2548 จัดตั้งศูนย์บริการนักศึกษาพิการ (Disabled Student Services : DSS) นับว่าเป็นศูนย์นำร่องที่

เป็นต้นแบบของบริหารจัดการโครงการนักศึกษาพิการ โดยศูนย์ DSS มีบทบาทหลัก ส่วนกลางนับตั้งแต่การจัดการสอบคัดเลือกนักศึกษาพิการตามความต้องการของแต่ละ คณะ การให้การสนับสนุน บริการ ด้านการจัดการเรียน การสอน การผลิต สื่ออุปกรณ์ การบริการด้านสิทธิ สวัสดิการ การให้คำปรึกษา และการสนับสนุนการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก ทางด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เป็นต้น โดยตั้งแต่ปี พ.ศ.2546-ปี พ.ศ.2560 มีนักศึกษาพิการสำเร็จการศึกษา 8 รุ่น จำนวน 77 คน ซึ่งพบว่าได้เข้าสู่ตลาดแรงงานหรือ ศึกษาต่อในระดับสูงขั้นทั้งในและต่างประเทศ (ปิยะพงศ์ เอียดนุ้ม, สัมภาษณ์, 21 สิงหาคม 2560)

โครงการนักศึกษาพิการของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับการยกย่องว่าเป็น อีกหนึ่งโครงการที่สะท้อนอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเพื่อประชาชนในการขยายโอกาส และเปิดพื้นที่ทางสังคมให้คนพิการที่สำคัญมากกว่านั้น คือ การผลิตบัณฑิตพิการที่มี คุณภาพเข้าสู่ตลาดแรงงาน โดยการได้รับโอกาสและการเข้าถึงอย่างเท่าเทียม (Equal Opportunity and Equal Access) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้มีการพัฒนาตั้งแต่ระดับ นโยบาย และระดับปฏิบัติของโครงการนักศึกษาพิการที่ผ่านมา เช่น นโยบาย การเพิ่ม ประเภทความพิการ/จำนวน/การปรับลดคุณสมบัติ กฎเกณฑ์ เงื่อนไขการรับนักศึกษา พิการ ตลอดทั้งพัฒนาการให้บริการ การสนับสนุน และการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านกายภาพ เป็นต้น

จากระยะเวลาดำเนินโครงการมากกว่า 10 ปี จึงเห็นสมควรที่จะทบทวน สถานการณ์ และสำรวจการเข้าถึงบริการ สถานที่ การมีส่วนร่วมทางสังคมในกิจกรรมทั้ง ระดับมหาวิทยาลัยและระดับคณะ และการปฏิบัติงานของศูนย์บริการนักศึกษาพิการของ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งยังไม่มีงานวิจัยใดดำเนินการในเชิงติดตาม การดำเนินงานมา ก่อน และข้อมูลที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่สามารถอธิบายสถานการณ์การเรียนและทางสังคมของ นักศึกษาพิการที่เปลี่ยนแปลงรอบด้าน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสำรวจความสามารถ การเข้าถึง และการใช้ประโยชน์จากบริการและสถานที่ ที่จำเป็นสำหรับนักศึกษาในโครงการนักศึกษาพิการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. เพื่อศึกษาโอกาสในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของนักศึกษาพิการและบัณฑิตพิการ
3. เพื่อศึกษาแนวทางการให้การสนับสนุน และสังเคราะห์แนวการปฏิบัติงานที่ดีของศูนย์บริการนักศึกษาพิการ และบริการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับนักศึกษาพิการ

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยครั้งนี้ ได้ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสิทธิของคนพิการ แนวคิดเรื่องสิทธิทางการศึกษาสำหรับคนพิการ แนวคิดการจัดบริการสนับสนุนสำหรับนักศึกษาพิการ และข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์บริการสำหรับนักศึกษาพิการในต่างประเทศและประเทศไทย ซึ่งพบว่า ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ดังจะเห็นได้จากการประกาศใช้ พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ.2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2556 และการที่ประเทศไทยเข้าเป็นรัฐภาคีของอนุสัญญาละระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิคนพิการ (Convention on the Rights of Persons with Disabilities-CRPD) โดยการให้สัตยาบันเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2551 ซึ่งมีผลบังคับใช้ให้ต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดในอนุสัญญาตั้งแต่วันที่ 28 สิงหาคม 2551 มีนัยว่าประเทศไทยได้ตระหนักว่ามีการเลือกปฏิบัติต่อคนพิการไม่ได้ จะต้องเคารพ ค้ำครองสิทธิที่พึงมีแก่คนพิการเท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป ในด้านสิทธิทางการศึกษาสำหรับคนพิการ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่ารัฐภาคียอมรับสิทธิของคนพิการ ด้านการศึกษา และเพื่อให้สามารถใช้สิทธิเหล่านี้ได้จริงโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติและบนพื้นฐานของโอกาสที่เท่าเทียมกัน ให้รัฐภาคีประกันการมีระบบการศึกษาแบบเรียนร่วมในทุกระดับและการเรียนรู้อัตโนมัติตลอดชีวิต คนพิการจะไม่ถูกกีดกันออกจากกระบวนการศึกษาทั่วไปเพราะเหตุแห่งความพิการ และเด็กพิการนั้นจะถูกกีดกันออกจากการศึกษาภาคบังคับระดับประถมศึกษาและโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย หรือการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเพราะ

เหตุแห่งความพิการ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบุว่ารัฐภาคีประกันว่าคนพิการสามารถเข้าถึงการศึกษาทั่วไปในระดับอุดมศึกษา การฝึกอบรมวิชาชีพ การศึกษาผู้ใหญ่และการเรียนรู้ตลอดชีวิตปราศจากการเลือกปฏิบัติและบนพื้นฐานที่เท่าเทียมกันกับบุคคลอื่น เพื่อการนี้ ให้รัฐภาคีประกันว่าจะจัดให้มีความช่วยเหลือที่สมเหตุสมผลแก่คนพิการ

สิทธิในการได้รับการศึกษาของคนพิการตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ซึ่งได้บัญญัติถึงสิทธิในการได้รับการศึกษาไว้ในมาตรา 10 ว่า “การจัดการศึกษา ต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน” และได้บัญญัติรับรองสิทธิของคนพิการที่จะได้รับการศึกษาไว้เป็นพิเศษในมาตรา 10 วรรคสองและวรรคสาม ซึ่งบัญญัติว่า “การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพหรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ

พระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ.2551 ซึ่งเป็นกฎหมายเฉพาะด้านการศึกษาสำหรับคนพิการสิทธิด้านการศึกษาของเด็กพิการ เป็นการเน้นย้ำว่านโยบายการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาของคนพิการนั้นมีความสำคัญ แต่ยังไม่เพียงพอที่จะประกันได้ว่าคนพิการสามารถเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพได้เช่นเดียวกับนักเรียนนักศึกษาทั่วไป ดังนั้นการที่สถาบันอุดมศึกษาแห่งใดจะทำการรับนักศึกษาพิการเข้ามานั้น ไม่ใช่เพียงแต่กำหนดจำนวนรับนักศึกษาพิการเข้าเรียนในแต่ละสถาบันในภาพรวมหรือแต่ละคณะเพื่อให้เรียนในลักษณะเรียนร่วมเท่านั้น แต่สถาบันอุดมศึกษาจำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมที่จะรองรับนักศึกษาพิการที่มีความหลากหลาย อาทิ การจัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อให้คนพิการสามารถเข้าถึงบริการต่างๆ ของมหาวิทยาลัยได้ อย่างเต็มที่ การปรับวิธีการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับลักษณะความพิการ ผู้สอนและเจ้าหน้าที่ต้องมีทักษะการสอนและปฏิบัติต่อคนพิการ ต้องมีบริการฟื้นฟูสมรรถภาพ หรือแม้แต่ทุนอุดหนุนการศึกษา เป็นต้น

ด้านแนวคิดการจัดบริการสนับสนุนสำหรับนักศึกษาพิการ จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า ประเทศสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญกับสิทธิของคนพิการและเป็นต้นแบบในด้านการเรียกร้องสิทธิและขับเคลื่อนงานด้านสิทธิของคนพิการที่เป็นรูปธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิด้านการศึกษาระดับของ Mr.Ed Robert คนพิการอเมริกันซึ่งมีความพิการรุนแรงด้วยโรคสมองพิการ (Cerebral Palsy) ซึ่งต่อสู้เรียกร้องสิทธิการเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย เบิร์กลีย์ (University of California-Berkley) ซึ่งช่วงทศวรรษที่ 1960 ในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นช่วงเวลาที่มีการเคลื่อนไหวทางด้านสิทธิมนุษยชนของชาวแอฟริกันอเมริกัน ในฐานะที่เป็นคนกลุ่มน้อยในสังคม ซึ่งต่อมาเป็นกระแสที่กระตุ้นให้คนพิการเกิดการเคลื่อนไหวทางด้านสิทธิของตนเอง หลังจากความขัดแย้งของผู้บริหารมหาวิทยาลัยว่าจะสามารถรับ Ed Robert เข้าเรียนได้หรือไม่ เนื่องจากมองว่า Ed มีความพิการรุนแรงและไม่น่าจะสามารถเรียนได้จนสำเร็จการศึกษา Ed ถูกรับให้เข้าเรียนที่ University of California-Berkley และได้รับการสนับสนุนจาก California Department of Vocational Rehabilitation Ed สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย B.A. (1964) and M.A. (1966) สาขารัฐศาสตร์ และเป็น Ph.D. candidate (C.Phil.) ในสาขาเดียวกัน ในปี 1969 ในขณะที่เขาเป็นนักศึกษาเขาได้ใช้บริการในมหาวิทยาลัย เช่น การช่วยเหลือ ที่พัก บริการซ่อมรถวีลแชร์ และการให้คำปรึกษาฉันท์เพื่อน อย่างไรก็ตามบริการเหล่านี้ก็หมดไปเมื่อเขาสำเร็จการศึกษา ดังนั้นเขาจึงได้จัดตั้งศูนย์การดำรงชีวิตอิสระขึ้น (Center for Independent Living-CIL) ในชุมชน (1972) เพื่อให้ความช่วยเหลือครอบครัวและเพื่อนๆของเขา ซึ่งนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความเคลื่อนไหวด้านการดำรงชีวิตอิสระของคนพิการโดยการรวมกลุ่มในการจัดตั้งศูนย์การดำเนินชีวิตอิสระของนักศึกษาที่ใกล้สำเร็จการศึกษาของมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ที่เมืองเบิร์กลีย์ (Berkeley) รัฐแคลิฟอร์เนีย จากการเคลื่อนไหวดังกล่าวส่งผลให้รัฐบาลกลางยอมรับและออกกฎหมายรับรองรวมถึงให้งบประมาณสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์การดำเนินชีวิตอิสระเป็นผลสำเร็จ นอกจากนี้กลุ่มนักศึกษาพิการเหล่านี้ได้เรียกร้องให้มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนียจัดตั้งโครงการการให้บริการนักศึกษาพิเศษ (Disabled-Student Services Program) ขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยให้มีการบริการ

ช่วยเหลือที่ครอบคลุมสำหรับคนพิการขึ้น โดยนักศึกษาที่มีความพิการระดับรุนแรงสามารถดำเนินชีวิตการเป็นนักศึกษาในหอพักนักศึกษาของมหาวิทยาลัยได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้จากการจัดตั้งศูนย์ให้บริการช่วยเหลือสำหรับนักศึกษาพิการของมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย นั้น ส่งผลให้สถาบันระดับอุดมศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกาจัดตั้งหน่วยงานหรือบุคลากรเฉพาะเพื่อรับผิดชอบการบริการช่วยเหลือนักศึกษาพิการ แต่หน่วยงานที่ให้บริการนักศึกษานี้มีชื่อเรียกที่อาจแตกต่างกันในแต่ละแห่ง ซึ่งนอกจากจะมีหน้าที่รับผิดชอบให้บริการแก่นักศึกษาพิการของสถาบันแล้ว หน่วยงานนี้ยังมีหน้าที่บริการแก่บุคลากรที่พิการของหน่วยงานอีกด้วย (ธรรม จตุนาม, 2559)

สำหรับประเทศไทย ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการสนับสนุนนักศึกษาพิการ คือ กระแสการเคลื่อนไหวด้านคนพิการและการเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นในระดับนานาชาติที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของแนวคิดการทำงานด้านคนพิการจากฐานคิดด้านสังคมสงเคราะห์ที่เป็นฐานคิดด้านสิทธิ ซึ่งเป็นกระแสที่เคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องในประเทศสหรัฐได้มีการออกกฎหมายด้านคนพิการ คือ พระราชบัญญัติว่าด้วยคนพิการอเมริกัน ค.ศ.1990 (The American with Disability Act 1990 : ADA) ที่บัญญัติไม่ให้เกิดกีดกันคนพิการในการมีส่วนร่วม การได้รับบริการหรือทำกิจกรรมใดๆ และพระราชบัญญัติการศึกษาสำหรับคนพิการ (Individuals with Disability Education Act-IDEA, Amendment of 1997) โดยมุ่งเน้นสนับสนุนด้านการศึกษาให้เด็กด้อยความสามารถทุกกลุ่ม ได้แก่ เด็กพิการ เด็กที่ได้รับบาดเจ็บทางสมอง เด็กที่ด้อยความสามารถในการเรียนรู้เฉพาะด้าน และเด็กทั่วไปที่ต้องการรับบริการที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้สถาบันอุดมศึกษามีพันธะตามกฎหมายทั้ง 2 ฉบับ พระราชบัญญัติทั้ง 2 ฉบับนี้ได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการด้านกฎหมายการศึกษาสำหรับ คนพิการในประเทศไทย คือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการประกาศให้ปี พ.ศ.2542 เป็น “ปีการศึกษาของคนพิการ” นับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของการศึกษาสำหรับคนพิการ ทำให้จำนวนของเด็กพิการในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งโรงเรียนเฉพาะทางและโรงเรียนเรียนร่วมเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว สำหรับประเทศไทย มหาวิทยาลัยบางแห่งได้มีนโยบายชัดเจนเรื่องการรับนักศึกษาพิการ คือ

สถาบันที่มีการเรียนการสอนนักศึกษาพิการ เช่น วิทยาลัยราชสุดา มหาวิทยาลัยมหิดล หรือมีโปรแกรมการศึกษาพิเศษ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏบางส่วนของสถาบันที่มียุทธศาสตร์เรื่องการให้โควตาสำหรับนักศึกษาพิการ เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเริ่มมียุทธศาสตร์ให้โควตาศึกษาพิการเข้าเรียนในคณะต่างๆ ที่มีความพร้อมจำนวน 50 คน ตั้งแต่ปีการศึกษา 2548 และในปี พ.ศ.2551 มีสถาบันอุดมศึกษาที่มีระบบโควตาสำหรับนักศึกษาพิการทั้งหมด 8 แห่ง ซึ่งทำให้จำนวนของนักศึกษาพิการเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ โดยส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาพิการทางร่างกายหรือการเคลื่อนไหว รองลงมา คือ นักศึกษาพิการทางการได้ยิน และนักศึกษาพิการทางการเห็นตามลำดับ

ทั้งนี้ศูนย์บริการสนับสนุนนักศึกษาพิการที่จัดตั้งขึ้นในสถาบันอุดมศึกษาส่วนใหญ่จัดตั้งขึ้นโดยวัตถุประสงค์ของศูนย์บริการนักศึกษาของไทยและต่างประเทศนั้นไม่แตกต่างกัน คือ การยึดมั่นในความเสมอภาคทางการศึกษา เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกฐานะ ทุกพื้นที่ ไม่ว่าจะมีโอกาสหรือด้อยโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยได้อย่างเต็มที่และทั่วถึง และเป็นไปตามแนวทางของกฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายเฉพาะสำหรับคนพิการ (ศาสวัต เฟ่งแพ, 2553) และมีการจัดตั้ง 2 ลักษณะ คือ ในสถาบันที่มีโปรแกรมการศึกษาพิเศษ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏต่างๆ และมหาวิทยาลัยที่มีการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ เช่น วิทยาลัยราชสุดา มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีการจัดตั้งศูนย์บริการสนับสนุนนักศึกษาพิการอยู่ในคณะที่จัดการศึกษาให้กับนักศึกษาพิการ บุคลากรที่รับผิดชอบหลักหรือเป็นหัวหน้าศูนย์ คือ อาจารย์ผู้รับผิดชอบโปรแกรมการศึกษาพิเศษ และมีคนทำงาน ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นลูกจ้างชั่วคราว ส่วนมหาวิทยาลัยที่ไม่มีการจัดการศึกษาเฉพาะสำหรับนักศึกษาพิการหรือมีโปรแกรมการศึกษาพิเศษ เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีการจัดตั้งศูนย์บริการสนับสนุนนักศึกษาพิการอยู่ในส่วนกลางที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับสวัสดิการนักศึกษา เช่น เป็นส่วนหนึ่งของงานกิจการนักศึกษา ฝ่ายแนะแนว หรือ กองบริการการศึกษา โดยมีบุคลากรที่รับผิดชอบงาน คือ นักแนะแนวหรือนักกิจการนักศึกษา และมีการจ้างลูกจ้างชั่วคราวมาช่วยทำงานจำนวนหนึ่ง

การวิจัยเกี่ยวกับนักศึกษาพิการที่ผ่านมาในหลากหลายมิติ อาทิ ด้านเทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวกของนักศึกษาพิการ (เนตรนภา อนุประเสริฐ, 2544) กลยุทธ์การจัดการเรียนการสอนเพื่อการเรียนรู้ระหว่างนักศึกษาปกติและนักศึกษาพิการ (ฐิตยา เนตรวงษ์, 2551; สุพิน นายอง, 2553) และระบบและบริการสนับสนุนสำหรับนักศึกษาพิการเพื่อช่วยลดอุปสรรคในการศึกษา (อรอนงค์ สงเจริญ และจิตราต์น ณรงค์ทอง, 2548; สุวิมล อุดมพิริยะศักย์, 2552) และการศึกษาในระดับนโยบายและแนวปฏิบัติการจัดการศึกษาพิเศษในสถาบันอุดมศึกษา (ศิริวิมล ใจงาม, 2547) เป็นต้น

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับนักศึกษาพิการของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ผ่านมา งานศึกษา อาทิ การศึกษาการใช้ประโยชน์จากสื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อศึกษาของนักศึกษา พิการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (สาลินี เกื้อเกียรติวงศ์, 2547) แนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการทางการศึกษาสำหรับนักศึกษาพิการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ศูนย์รังสิต (สรชา เทียมมณี, 2552) หรือ การจ้างงานคนพิการและคุณสมบัติของบัณฑิตพิการของ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่สถานประกอบการต้องการ (วิไลวรรณ ช้างปรีดา, 2555)

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจแบบผสมวิธี (Exploratory Mixed Method) เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม และการสนทนากลุ่ม ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพถูกให้นำหน้ากัน และนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกันในภายหลังจากเก็บข้อมูลแต่ละส่วนเรียบร้อยแล้ว การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และข้อมูลเชิงคุณภาพการสังเคราะห์และวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับการเข้าถึง การมีส่วนร่วมทางสังคม และการได้รับการสนับสนุน

ประชากรในการศึกษาและขนาดกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักศึกษาพิการปัจจุบัน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อนของนักศึกษาพิการ บุคลากร (ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่) ที่

ดูแลนักศึกษาพิการ 14 คนะ บัณฑิตพิการ รุ่น 1-8 นายจ้างของบัณฑิตพิการ และผู้ที่เกี่ยวข้อง/รับผิดชอบโครงการนักศึกษาพิการ

กลุ่มตัวอย่าง จำนวนรวมทั้งสิ้น 112 คน คัดเลือกแบบไม่คำนึงถึงความน่าจะเป็น (Non-probability sampling) จากประชากรที่สนใจ โดยมีรายละเอียดจำนวนกลุ่มตัวอย่างของแต่ละส่วนย่อย ดังนี้

กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน
1. นักศึกษาพิการ	45 คน
2. เพื่อนนักศึกษาพิการ	5 คน
3. ผู้บริหารระดับมหาวิทยาลัย	3 คน
4. บุคลากร (ผู้บริหารระดับคณะ/อาจารย์ที่ปรึกษา/อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบโครงการ	23 คน
5. บัณฑิตรุ่น 1-8	31 คน
6. นายจ้างของบัณฑิตพิการ	5 คน

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอข้อค้นพบหลัก ที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์การวิจัยในประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1. การเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากบริการและสถานที่ที่จำเป็นสำหรับนักศึกษาโครงการนักศึกษาพิการ

เพื่อความเข้าใจในลักษณะประชากรตัวอย่างจึงขอเสนอข้อมูลทั่วไปในประเด็นที่น่าสนใจของนักศึกษาและบัณฑิตพิการ มีดังนี้

นักศึกษาพิการ ที่ตอบแบบสอบถามมีส่วนของเพศชายและเพศหญิงใกล้เคียงกัน ร้อยละ 51.11 และร้อยละ 48.89 ตามลำดับ โดยมีความพิการทางการเห็น ร้อยละ 55.56 รองลงมา คือ ความพิการทางการเคลื่อนไหว ความพิการทางการได้ยิน มีสถานะเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 3 ร้อยละ 33.3 ส่วนนักศึกษาชั้นปีที่ 5 ขึ้นไป ร้อยละ 8.89 โดยเป็นนักศึกษาพิการจากคณะนิติศาสตร์ และคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ตอบแบบสอบถาม

จำนวนเท่ากัน ร้อยละ 58.89 รองลงมา คณะรัฐศาสตร์ คณะสหเวชศาสตร์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน และคณะศิลปศาสตร์ ส่วนผลการเรียน พบว่า นักศึกษาฝึกการร้อยละ 42.2 มีคะแนนเฉลี่ยสะสมระหว่าง 2.51-3.00 ผู้ที่มีคะแนนเฉลี่ยมากกว่า 3.01 มีร้อยละ 22.2 และผู้ที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่า 2.00 มีร้อยละ 11.11

นักศึกษาฝึกการส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาต่างจังหวัด ครอบครัวมีอาชีพเกษตรกรมและทำงานส่วนตัว ในสัดส่วนเท่ากัน โดยร้อยละ 26.67 ที่มีรายได้มากกว่า 25,000

บัณฑิตฝึกการที่ตอบแบบสอบถาม เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง (ร้อยละ 64.5 และร้อยละ 35.5) ครึ่งหนึ่งของบัณฑิตฝึกการมีความพิการทางการเห็น รองลงมา คือ ความพิการทางการเคลื่อนไหว มีอายุเฉลี่ย 27.68 ปี ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาต่างจังหวัด และร้อยละ 74.19 สำเร็จการศึกษาช่วงปี พ.ศ.2555-2559 บัณฑิตฝึกการส่วนใหญ่ร้อยละ 83.9 มีงานทำ ร้อยละ 12.9 กำลังศึกษาต่อ และเพียงร้อยละ 3.2 กำลังรอรงาน สำหรับรายได้ต่อเดือน พบว่า ร้อยละ 33.3 มีรายได้ระหว่าง 15,001-20,000 บาท และร้อยละ 11.1 เท่ากันที่มีรายได้ระหว่าง 20,001-25,000 บาท และ 25,001-30,000 บาท

การเข้าถึงและความพึงพอใจในการเข้าถึง

การจัดบริการระดับมหาวิทยาลัย พบว่า

1. การเข้าถึงการให้บริการของศูนย์บริการนักศึกษาฝึกการ ในภาพรวมนักศึกษาฝึกการและบัณฑิตฝึกการมีความพึงพอใจมากในการเข้าถึงการบริการและการสนับสนุน การดำเนินการระดับมหาวิทยาลัยโดยผ่านศูนย์บริการนักศึกษาฝึกการ และเมื่อพิจารณาในประเด็นย่อย ที่ทั้งสองกลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจมากในการเข้าถึงการให้บริการของเจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ ในความเต็มใจ การให้ความช่วยเหลือ มีความสุภาพ และมีใจให้บริการ

ส่วนประเด็นย่อยอื่นๆ ในขณะที่นักศึกษาฝึกการ มีความพึงพอใจปานกลาง แต่บัณฑิตฝึกการมีความพึงพอใจมาก ในการเข้าถึงความรวดเร็วในการให้บริการของเจ้าหน้าที่การจัดกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์ (กิจกรรม Workshop/การปรับตัว/การปฐมนิเทศ/การรับเพื่อนใหม่ เป็นต้น) การเข้าถึงบรรยากาศโดยรวมภายในศูนย์ และการเข้าถึงอุปกรณ์สนับสนุนการเรียนที่ศูนย์จัดให้ (คอมพิวเตอร์ หูฟัง สื่ออุปกรณ์)

2. การเข้าถึงความสะดวกด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ นักศึกษาพิการและบัณฑิตพิการมีความพึงพอใจในการเข้าถึงความสะดวกด้านสภาพแวดล้อมกายภาพ โดยมีความพึงพอใจมากที่สุดสองกลุ่มในการเข้าถึง ความสะดวกในการเดินทางระหว่างอาคาร การใช้อาคารเรียน การใช้ห้องเรียน การใช้ห้องสมุด การใช้ห้องน้ำ และการใช้ลิฟท์

ความพึงพอใจปานกลาง เช่นเดียวกับทั้งสองกลุ่มในการเข้าถึง การใช้ห้องคอมพิวเตอร์ และการใช้ห้องเรียนรู้ด้วยตนเอง

ส่วนการเดินทางโดยรถบริการของมหาวิทยาลัย และประเด็นความปลอดภัยของนักศึกษาคิดานั้น พบว่า บัณฑิตพิการมีความพึงพอใจมากในการเข้าถึงประเด็นดังกล่าว ในขณะที่นักศึกษาคิดามีความพึงพอใจปานกลาง

3. การเข้าถึงด้านข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี และการสื่อสาร นักศึกษาพิการและบัณฑิตพิการ มีความพึงพอใจมาก เช่นเดียวกับในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารจากเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัย และมีความพึงพอใจน้อย ในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารจากการติดประกาศที่บอร์ดส่วนกลางของมหาวิทยาลัย และพึงพอใจน้อย เช่นกันกับในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารจากทีวีภายในของมหาวิทยาลัย และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารจากเอกสารเผยแพร่ (แผ่นพับ โบรชัวร์ จุลสาร เป็นต้น) ของมหาวิทยาลัย

การจัดบริการระดับคณะ พบว่า

1. การเข้าถึงระบบจัดการเรียนการสอนของคณะทั้งนักศึกษาคิดาและบัณฑิตพิการมีความพึงพอใจมาก ในการเข้าถึงระบบการจัดการเรียนการสอน ในประเด็นอาจารย์ผู้สอน มีความเข้าใจนักศึกษาคิดา และให้ความช่วยเหลืออย่างเหมาะสม มีเอกสารประกอบการสอนที่เหมาะสม เจ้าหน้าที่ให้บริการอย่างมีความเข้าใจในลักษณะความพิการของนักศึกษา เจ้าหน้าที่ให้บริการด้วยความเต็มใจช่วยเหลือ สุขภาพ มีใจให้บริการ และสามารถเข้าถึงข่าวสารจากเว็บไซต์ของคณะ

ส่วนความพึงพอใจปานกลาง ทั้งสองกลุ่มนี้ คือ การเข้าถึงการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเรียน และการมีทุนสนับสนุนสำหรับนักศึกษาคิดา

2. การเข้าถึงระบบอาจารย์ที่ปรึกษา นักศึกษาคิดาและบัณฑิตพิการมีความพึงพอใจปานกลาง ในการเข้าถึงระบบอาจารย์ที่ปรึกษาในประเด็นต่างๆ คือ การมีอาจารย์ที่

ปรีกษารับผิดชอบต่อดูแลการศึกษา อาจารย์ที่ปรีกษามีความเข้าใจเกี่ยวกับความพิการ อาจารย์ที่ปรีกษาใช้เวลาในการเข้าพบ และให้การปรึกษาตามต้องการ ประเด็นสุดท้าย คือ อาจารย์ที่ปรีกษานับสนุนให้กำลังใจ และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการเรียน การใช้ชีวิต และการปรับตัว

3. การเข้าถึงระบบเพื่อนช่วยเพื่อน นักศึกษาพิการและบัณฑิตพิการให้ข้อมูลที่น่าสนใจ โดยมีความพึงพอใจในระดับเหมือนกัน คือ ความพึงพอใจปานกลางในการเข้าถึง การมีเพื่อนดูแลช่วยเหลือนักศึกษาพิการ และระบบรุ่นพี่ในการให้ความช่วยเหลือดูแล นอกจากนี้มีความพึงพอใจน้อย ในการเข้าถึงการมีระบบเพื่อนช่วยเพื่อนในการเรียน และการมีคณะกรรมการนักศึกษาของคณะ ที่จัดระบบให้ความช่วยเหลือและดูแลนักศึกษา พิการ (ดังตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจการเข้าถึงระบบต่างๆ ในภาพรวมระดับมหาวิทยาลัยและระดับคณะ

การจัดการ/การสนับสนุน	นักศึกษาพิการ			บัณฑิตพิการ		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล	\bar{x}	S.D.	แปลผล
ภาพรวมระบบการสนับสนุนระดับมหาวิทยาลัย						
1. การสนับสนุนของศูนย์บริการนักศึกษาพิการ	3.49	1.13	มาก	3.78	0.75	มาก
2. การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่เกี่ยวข้องสำหรับนักศึกษาพิการ	2.71	1.06	ปานกลาง	2.74	0.79	ปานกลาง
3. การเข้าถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (การมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมสำหรับคนพิการ)	3.45	1.05	มาก	3.48	0.78	มาก
ระดับคณะ						
1. การจัดการเรียนการสอน	3.55	1.10	มาก	3.55	0.72	มาก
2. ระดับอาจารย์ที่ปรึกษา	2.94	1.29	ปานกลาง	3.18	1.24	ปานกลาง
3. ระดับเพื่อนช่วยเพื่อน	2.55	1.25	น้อย	2.59	1.16	น้อย

2. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมในระดับมหาวิทยาลัย/คณะและสังคม

นักศึกษาพิการและบัณฑิตพิการ มีโอกาสมีส่วนร่วมทางสังคมในกิจกรรมรูปแบบต่างๆ ในระดับมหาวิทยาลัย/คณะ/และสังคม โดยมีข้อค้นพบที่น่าสนใจจากความพึงพอใจของการมีส่วนร่วมในประเด็นดังนี้

ประชากรเป้าหมายทั้งสองกลุ่มมีความพึงพอใจในระดับเดียวกัน ดังนี้

ความพึงพอใจมาก ในการได้รับการยอมรับในการเข้าร่วมกิจกรรมระดับคณะ การได้รับการยอมรับในการเข้าร่วมกิจกรรมระดับมหาวิทยาลัย ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งที่ไม่แปลกแยกหรือแตกต่างจากคนอื่น และการมีโอกาสให้แสดงความคิดเห็นและแสดงออก

ส่วนความพึงพอใจที่มีระดับต่างกัน กล่าวคือ บัณฑิตพิการมีความพึงพอใจมาก ในขณะที่นักศึกษาพิการมีความพึงพอใจปานกลาง ในเรื่อง การได้รับการยอมรับในการเข้าร่วมกิจกรรมภายนอกมหาวิทยาลัย ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม/สังคม และการได้รับโอกาสทางสังคม

สำหรับประเด็นการเกิดความรู้สึกมีคุณค่าและภาคภูมิใจในตนเองนั้น บัณฑิตพิการมีความพึงพอใจมากที่สุด ในขณะที่นักศึกษาพิการมีความพึงพอใจมาก (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรม

การมีส่วนร่วมในกิจกรรม	นักศึกษาพิการ			บัณฑิตพิการ		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล	\bar{x}	S.D.	แปลผล
1. การได้รับการยอมรับในการเข้าร่วมกิจกรรมระดับคณะ	3.47	1.12	มาก	3.90	0.75	มาก
2. การได้รับการยอมรับในการเข้าร่วมกิจกรรมระดับมหาวิทยาลัย	3.42	1.08	มาก	3.81	0.83	มาก
3. การได้รับการยอมรับในการเข้าร่วมกิจกรรมภายนอกมหาวิทยาลัย	3.24	1.13	ปานกลาง	3.48	0.77	มาก
4. ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม/สังคม	3.40	1.01	ปานกลาง	4.16	0.59	มาก
5. การได้รับโอกาสทางสังคม	3.36	1.03	ปานกลาง	3.90	0.70	มาก

การมีส่วนร่วมในกิจกรรม	นักศึกษาพิการ			บัณฑิตพิการ		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล	\bar{x}	S.D.	แปลผล
6. การทำให้เกิดความรู้สึกมีคุณค่าและความภาคภูมิใจในตนเอง	3.91	0.97	มาก	4.23	0.56	มากที่สุด
7. ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งที่ไม่แปลกแยกหรือแตกต่างจากคนอื่น	3.49	1.06	มาก	3.74	0.97	มาก
8. การมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นและ/หรือแสดงออก	3.53	1.04	มาก	3.81	0.87	มาก

3. แนวทางการให้การสนับสนุนและสังเคราะห์แนวการปฏิบัติงานที่ดีของศูนย์บริการนักศึกษาพิการ

ข้อค้นพบ การดำเนินงานของศูนย์บริการนักศึกษาพิการ ที่สำคัญคือ

ศูนย์บริการนักศึกษาพิการ เป็นหน่วยงานกลางของมหาวิทยาลัย ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับโครงการนักศึกษาพิการตั้งแต่เริ่มการประชาสัมพันธ์ การรับสมัคร การสอบคัดเลือก (ร่วมกับคณะต่างๆ ที่รับนักศึกษาพิการ) การจัดบริการสนับสนุนการเรียนการสอน การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกด้านกายภาพ และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการเรียนการสอน ความเป็นอยู่และการใช้ชีวิตของนักศึกษา ตลอดจนการประสานหน่วยงานสำหรับการฝึกงาน และการจัดหางานให้บัณฑิตพิการ เป็นต้น

การดำเนินการที่เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2546-2560 ได้พัฒนา ปรับปรุง การดำเนินงานจากนโยบายของมหาวิทยาลัยสู่การปฏิบัติที่เป็นแนวการปฏิบัติงานที่ดี ที่ส่งผลให้ในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้รับรางวัลต่างๆ ดังนี้ (ปิยพงศ์ เอียดนุ้ม, สัมภาษณ์ 21 สิงหาคม 2560)

ปี พ.ศ.2555 : ประกาศเกียรติคุณ “ส่งเสริมสังคมดี มีอารยสถาปัตยกรรมให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นสถานที่อารยสถาปัตยกรรม (การออกแบบและการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สำหรับคนทุพพลภาพ และเพื่อคนทั้งมวล

ปี พ.ศ.2558 : ได้รับเกียรติคุณยกย่องให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เป็นสถานที่อารยสถาปัตยกรรมแห่งปี ประเภท Universal Design, Friendly Design

ปี พ.ศ. 2559 : ได้รับเกียรติคุณยกย่องให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เป็นสถานที่อารยสถาปัตย์แห่งปี ประเภท ดีกอาการ Friendly Design โดยแนวทางปฏิบัติงานของศูนย์บริการนักศึกษาพิการในประเด็นที่เด่น อาทิ

1. การจัดบริการด้านสนับสนุนการเรียนการสอน

ก. การจัดทำสื่อการสอนประเภทเอกสาร/หนังสือเบรลล์ และเทคโนโลยีและการพัฒนาคุณภาพของเอกสาร/หนังสือได้ดีมากขึ้น โดยการจัดทำหนังสืออักษรเบรลล์สำหรับนักศึกษาพิการทางการเห็น สามารถใช้เทคโนโลยีที่ช่วยให้ File Microsoft Word, Fill Power Point จากภาษาเขียน แปลงเป็นเสียง โดยไม่ต้องใช้อาสาสมัครอ่านก่อน แต่หากเป็นสื่อการเรียนที่เป็นสิ่งพิมพ์เป็นเอกสาร/หนังสือ ยังคงต้องทำเป็นหนังสือเสียงโดยใช้อาสาสมัครอ่าน

ข. การสนับสนุน บริการอุปกรณ์ เครื่องมือพิเศษ

โดยศูนย์ได้จัดบริการ เพื่อให้นักศึกษาพิการได้เข้าใจและเข้าถึงเนื้อหาวิชาเรียน และการเรียน

- 1) เครื่องพิมพ์อักษรเบรลล์สำหรับนักศึกษาพิการทางการเห็น
- 2) เครื่อง FM สำหรับนักศึกษาพิการทางการได้ยิน
- 3) เครื่องขยายภาพและตัวอักษร
- 4) รถเข็น รถเข็นไฟฟ้า
- 5) ไม่เท่าขาว
- 6) โปรแกรมการอ่านภาษาอังกฤษ (Taw) โปรแกรมการอ่านภาษาไทย (ตาทิพย์)
- 7) สมาร์โฟน (Smart Phone) สำหรับนักศึกษาพิการทางการเห็น ซึ่งแจกให้นักศึกษาทุกคน แต่เสียหาย ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม และกำลังจัดซื้ออุปกรณ์ใหม่ที่เหมาะสมกับการใช้ และเทคโนโลยีในปัจจุบัน

อุปกรณ์และเครื่องมือดังกล่าว ผู้รับผิดชอบยืนยันว่ามีจำนวนที่เพียงพอ แต่ต้องพัฒนาการลงโปรแกรมให้เป็นปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

ค. การจัดบริการช่วยเหลือทางการศึกษา : การสอนเสริม

ข้อมูลที่สุดอดคล้องจากผลการศึกษาและผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า นักศึกษาพิการส่วนหนึ่ง มีผลการเรียนที่คะแนนเฉลี่ยสะสม (GPA) ไม่ถึง 2.00 จึงเป็นที่มาให้นักศึกษาพิการเข้าร่วมเรียนเสริมในโครงการขยายโอกาสต่างๆ โครงการนี้ได้ดำเนินการระยะหนึ่งต่อมาได้เว้นระยะการดำเนินการ แต่มีโครงการสอนเสริมในรูปแบบรุ่นพี่นักศึกษาเป็นผู้สอน (Tutor) และศูนย์บริการนักศึกษาพิการ จัดอาจารย์ภาษาอังกฤษสอนเสริมให้นักศึกษาพิการโดยเฉพาะ ยังคงเป็นกิจกรรมที่ดำเนินอยู่ทุกภาคการศึกษา

2. การสนับสนุนการเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการ : ทุนการศึกษา หอพักนักศึกษา

ศูนย์บริการนักศึกษาพิการ เป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินการให้นักศึกษาพิการทุกคน เข้าถึงสิทธิทางการศึกษาในการได้รับทุนค่าเล่าเรียน ค่าบำรุง ค่าธรรมเนียม และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ตามระเบียบที่คณะกรรมการส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อคนพิการว่าด้วยการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา สำหรับคนพิการ พ.ศ. 2552

นอกจากนี้ ศูนย์บริการนักศึกษาพิการ ได้จัดสรรทุนสนับสนุนค่าใช้จ่ายให้นักศึกษาพิการที่มีผลคะแนนเฉลี่ยสะสม 2.00 และไม่เป็นนักศึกษาสูงกว่าชั้นปีที่ 4 ให้ได้รับทุนสนับสนุนต่อเนื่องตั้งแต่ปีที่ 1 - ชั้นปีที่ 4 ทุนละ 54,000 บาทต่อคน/ปี โดยเป็นค่าใช้จ่ายประจำเดือน เดือนละ 4,000 บาท และเป็นค่าหอพัก

3. การให้บริการให้คำปรึกษา

ศูนย์บริการนักศึกษาพิการ ต้องทำหน้าที่ประหนึ่งอาจารย์ที่ปรึกษานักศึกษาพิการด้วยเช่นกัน ที่ต้องให้คำปรึกษาแก่นักศึกษาพิการ ส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาพิการจากโครงการนักศึกษาพิการ โดยส่วนใหญ่เป็นปัญหาการเรียน ปัญหาผลการเรียนต่ำ ปัญหาการขอย้ายคณะ ปัญหาการปรับตัว ปัญหาความสัมพันธ์กับเพื่อน ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาครอบครัว ปัญหาความรัก โดยที่ระดับความรุนแรงของปัญหาน้อย-ปานกลาง ซึ่งได้ให้คำปรึกษาเบื้องต้นระดับหนึ่ง ในรายการณี เช่น การขอย้ายคณะ ต้องให้นักศึกษาติดต่อปรึกษาจากคณะปลายทางที่ย้ายไปโดยตรง

4. การจัดการดำเนินการด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน

มหาวิทยาลัยได้สำรวจสิ่งอำนวยความสะดวกทางกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน โดย ผศ.ดร.ชুমเขต แสงเจริญ ได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจว่า อาคารมหาวิทยาลัย จำนวน 84 หลัง มีเพียงร้อยละ 50 เท่านั้นที่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของการมีโครงการนักศึกษาพิการ และความต้องการของนักศึกษาพิการในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 6 ประการ พื้นฐานของการใช้ชีวิตในการเรียนที่ตึก คือ ห้องน้ำ ทางลาด ที่จอดรถ ป้ายสัญลักษณ์ ลิฟท์ และจุดบริการ จึงเป็นที่มาของการปรับปรุง ซึ่งศูนย์บริการนักศึกษาพิการ มีส่วนสำคัญในความรับผิดชอบดังกล่าวที่สำคัญ กล่าวคือ นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2555 เป็นต้นมา มีการปรับปรุงอย่างมากมาย เช่น ลิฟท์ ห้องน้ำ ทางลาด เสาสัญญาณไฟจราจร ห้องน้ำ ทางเท้า (Barrier Block) ป้ายสัญลักษณ์

การพัฒนาทางกายภาพดังกล่าว ได้ปรับตามหลักของอารยสถาปัตย์มากขึ้น Universal Design แบบอาคารเพื่อคนทั้งมวล ส่งผลให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ส่งผลให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้รับรางวัล Universal Design ในที่สุด

การอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

1. โครงการนักศึกษาพิการของมหาวิทยาลัย

การเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกที่ได้รับนักศึกษาพิการเข้าศึกษา โดยมีระบบโควตา และการสอบคัดเลือก เป็นการให้ความสำคัญกับโอกาส และการมีสิทธิทางการศึกษาของนักศึกษาพิการ ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักการตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการและกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ โดยเฉพาะพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ และพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ

ผลการวิจัยที่ค้นพบทำให้กล่าวได้ว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้พัฒนาตั้งแต่ระดับนโยบาย สู่การปฏิบัติในระดับหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการนักศึกษาพิการโดยตรง (ศูนย์บริการนักศึกษาพิการ) และระดับคณะที่จัดการเรียนการสอน การให้บริการ และ

สนับสนุนให้นักศึกษาพิการมีโอกาสเข้าถึงการเรียน การได้รับบริการสนับสนุน ตลอดจนการมีพื้นที่ทางสังคม ที่เปิดโอกาสให้นักศึกษามีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกระดับ

นโยบายการรับนักศึกษาพิการของมหาวิทยาลัยยังคงต่อยอดจากนโยบายเดิม โดยมีการปรับขยาย เพิ่ม และการพัฒนาในประเด็นต่างๆ คือ

ก. การเพิ่มจำนวนการรับนักศึกษา จากปีเริ่มต้นที่กำหนดรับนักศึกษาพิการจำนวน 50 คน และเพิ่มเป็นจำนวน 61 คนในปี พ.ศ.2560 ทั้งนี้เพราะมีคณะที่เข้าร่วมในโครงการนี้มากขึ้น คือ คณะเภสัชศาสตร์ คณะวิทยาการการเรียนรู้ และศึกษาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีนานาชาติสิรินธร วิทยาลัยนวัตกรรม วิทยาลัยพัฒนาศาสตร์ ป่วย อังภากรณ์ โดยมีคณะที่ปรับรับนักศึกษาเพิ่มขึ้น คือ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี คณะสาธารณสุขศาสตร์ สำหรับคณะที่ปรับลดการรับนักศึกษาพิการลง คือ คณะสหเวชศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ และคณะศิลปกรรมศาสตร์

ข. การกำหนดประเภทความพิการของนักศึกษา มหาวิทยาลัยกำหนดให้มีข้อจำกัดประเภทความพิการให้น้อยที่สุด เพื่อสนับสนุนให้รับนักศึกษาพิการทุกประเภท ความพิการเท่าที่เป็นไปได้ อย่างไรก็ตาม การขยายเพิ่มประเภทความพิการของนักศึกษา พิการ ที่แต่ละคณะสามารถรับได้นั้น พิจารณาจากประเภทความพิการที่สอดคล้องกับความสามารถในการจัดการเรียนการสอนของแต่ละคณะ

ค. การกำหนดคะแนนเฉลี่ยสะสม (GPA) เป็นหนึ่งในคุณสมบัติที่คณะส่วนใหญ่ กำหนดให้เป็นไปตามข้อกำหนดของมหาวิทยาลัย ในขณะที่คณะเศรษฐศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ และคณะเภสัชศาสตร์ กำหนด GPA สูงกว่าที่มหาวิทยาลัยกำหนด หรือบางคณะปรับลดคะแนนเฉลี่ยสะสมแต่ยังคงสูงกว่าเกณฑ์กำหนด คือ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คณะวิศวกรรมศาสตร์ และคณะทันตแพทยศาสตร์

อย่างไรก็ตาม ในแต่ละปีมหาวิทยาลัยจะสอบถามการเปลี่ยนการรับเพิ่มจำนวน ประเภทพิการของแต่ละคณะ ในขณะที่ผู้รับผิดชอบโครงการนักศึกษาพิการระดับคณะ ต้องการให้มหาวิทยาลัยเน้นที่กระบวนการพัฒนาคุณภาพของนักศึกษาพิการ ซึ่งเป็นความสำเร็จในภาพรวมที่นำไปสู่โครงการการมีงานทำ

ง. การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนและสามารถตอบสนองการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากนักศึกษาพิการได้ แม้มหาวิทยาลัยจะได้รับรางวัลการมีสถานที่อารยสถาปัตยกรรมแห่งปี และรางวัลตึกอาคาร Friendly Design ซึ่งเป็นการพิจารณาจากกลุ่มอาคารที่มีความพร้อม

ดังนั้น การคำนึงถึงแนวคิดการสร้างอาคารสำนักงาน อาคารเรียน อาคารหอพัก และทุกอาคารสาธารณะของมหาวิทยาลัย จึงควรคำนึงถึงหลักการสร้างอาคารที่สามารถเข้าถึง และใช้ประโยชน์ได้ของคนทั้งหมด (Universal Design)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยที่บัณฑิตพิจารณาพบว่า สามารถเข้าถึงในระดับปานกลาง เช่น การใช้ห้องคอมพิวเตอร์ การใช้ห้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการใช้ยืมเนเชียม จึงมีนัยยะถึงโอกาสที่นักศึกษาพิการจะศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง การมีกิจกรรมยามว่างในการออกกำลังกายหรือกิจกรรมนันทนาการอื่นๆ เช่น นักศึกษาทั่วไปนั้นยังมีข้อจำกัด จึงต้องให้ความสำคัญในการเข้าถึงการใช้ห้อง/อาคาร ในการทำกิจกรรมและการใช้ชีวิตของนักศึกษาพิการในมหาวิทยาลัย (Campus Life) ในทุกมิติ

2. ศูนย์บริการนักศึกษาพิการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ข้อค้นพบที่น่าสนใจ พบว่า การพัฒนางานของศูนย์บริการนักศึกษาพิการ มีความก้าวหน้าในการจัดทำสื่อการเรียนการสอนประเภทเอกสาร หนังสือเบรลล์ และหนังสือเสียง โดยใช้เทคโนโลยีช่วยทำให้ File Microsoft word File Power Point ที่เป็นภาษาเขียน แปลงให้เสียงเป็นเอกสารเสียง หนังสือเสียง

ข้อมูลดังกล่าวไม่เป็นที่แพร่หลายไปคณะต่างๆ เพื่อสนับสนุนการจัดทำสื่อ และเอกสารประกอบการสอน จึงมีอาจารย์ผู้สอนเพียงส่วนหนึ่งที่ใช้บริการดังกล่าว

ผลการวิจัยที่ระบุมความพึงพอใจมากในการเข้าถึงการให้บริการของเจ้าหน้าที่และความสามารถของเจ้าหน้าที่ศูนย์บริการนักศึกษาพิการ แต่ข้อมูลส่วนหนึ่งระบุข้อจำกัดของศูนย์บริการนักศึกษาพิการ เช่น ด้านการบำรุงรักษาอุปกรณ์ คอมพิวเตอร์ ที่มีปัญหาและเสียบ่อย นอกจากนี้มีข้อจำกัดด้านค่าเช่าในการดำเนินการประสานงานของศูนย์ กรณีทุนการศึกษา ทุนค่าใช้จ่าย เป็นต้น

ข้อมูลที่น่าสนใจจากการสัมภาษณ์อาจารย์และเจ้าหน้าที่คณะต่างๆ จำนวนหนึ่งสะท้อนข้อมูลที่สอดคล้องว่า รู้จักศูนย์บริการน้อยมาก โดยไม่มีข้อมูล หรือความเข้าใจเกี่ยวกับงานศูนย์บริการนักศึกษาพิการ ในประเด็นดังกล่าวพิจารณาได้ทั้งสองด้าน คือ ศูนย์บริการนักศึกษาพิการ ทำงานในลักษณะตั้งรับมากเกินไป และขาดการประชาสัมพันธ์งาน และข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับนักศึกษาพิการ ในขณะที่ผู้รับผิดชอบคณะให้ความสนใจศูนย์บริการนักศึกษาพิการไม่มากเท่าที่ควร จึงไม่ได้แสวงหาข้อมูลอย่างลึกซึ้ง

ศูนย์บริการนักศึกษาพิการ ควรปรับบทบาท “เชิงรุก” มากกว่าการทำงานเชิงรับ หรืองานประจำตามบทบาทหน้าที่ของศูนย์ โดยเฉพาะการรุกที่ทำให้คนในประชาคมธรรมศาสตร์ ได้รู้จักบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจนของศูนย์ อาจารย์และเจ้าหน้าที่ที่ประสบการณ์ทำงานนาน จะรู้จักและติดต่อประสานงานกับศูนย์บริการนักศึกษาพิการ ในขณะที่เจ้าหน้าที่รุ่นใหม่เย็นเย็น การไม่มีเอกสาร หรือข้อมูลที่เป็นปัจจุบันที่เป็นประโยชน์ในการประสานงาน นอกจากนั้นการค้นข้อมูลของศูนย์ในเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยไม่มีข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2557 และข้อมูลไม่มีความก้าวหน้าของงานปัจจุบัน แม้ว่าศูนย์บริการนักศึกษาพิการจะมี Facebook แต่ใช้เพื่อการสื่อสารกับนักศึกษาพิการ

ส่วนบทบาทเชิงรุกนอกมหาวิทยาลัย ควรเน้นการประชาสัมพันธ์และการให้บริการข้อมูลที่เป็นสถิติและข้อมูลจากการปฏิบัติงาน มากกว่าการเป็นข้อมูลที่เก็บไว้เพื่อรายงานการปฏิบัติงาน

ประเด็นอื่นๆ เพื่อพัฒนาศูนย์บริการเพื่อคนพิการ

- การเปิดพื้นที่และโอกาสถึงนักศึกษาทั่วไป เข้าร่วมและมีกิจกรรมร่วมกับนักศึกษาพิการ ทำให้พื้นที่ของศูนย์บริการนักศึกษาพิการไม่เป็นพื้นที่เฉพาะความพิการเท่านั้น และสามารถสื่อให้สังคมภายในและภายนอกเข้าใจความกลมกลืนและการอยู่ร่วมกันของนักศึกษาพิการและนักศึกษาปกติ

- การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านของนักศึกษาพิการ เช่น ทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ ทักษะการพิมพ์ที่ถูกต้อง การใช้คำประโยคที่ถูกต้อง ซึ่งมีผลต่อการเรียน การทำรายงาน การสอบ และการทำงานในอนาคต

- การพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่ของศูนย์บริการนักศึกษาพิการ เพื่อความสามารถด้านการให้คำปรึกษาตามหลักการ อย่างมีความเข้าใจ และสามารถในการสนับสนุนทางจิตใจ ความสามารถในการเสริมสร้างพลัง (Empowerment) ให้นักศึกษาพิการ สำหรับการแก้ไขปัญหาวิกฤติที่นักศึกษาพิการสามารถส่งต่อ เข้ารับบริการจากนักวิชาชีพเฉพาะในการให้ความช่วยเหลือ

3. การเข้าถึงและการให้ประโยชน์จากบริการ/การสนับสนุนและสถานที่

ผลการวิจัยที่ระบุนความพึงพอใจมากในการเข้าถึงการใช้บริการ การสนับสนุน สิ่งอำนวยความสะดวกด้านกายภาพ และอุปกรณ์ต่างๆ ที่มหาวิทยาลัยจัดให้ เช่นเดียวกับความพึงพอใจมากในการเข้าถึงระบบการจัดการเรียนการสอนของคณะ โดยเฉพาะความเข้าใจนักศึกษาพิการ และการช่วยเหลือของอาจารย์ผู้สอน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่พบว่า อาจารย์ผู้สอนให้ความสนใจ การปรับเอื้อให้อุปกรณ์การเรียน เพื่อให้นักศึกษาพิการ สามารถใช้ประโยชน์ได้เต็มที่

ประเด็นที่น่าสนใจ จากผลการวิจัยที่นักศึกษาพิการมีความพึงพอใจปานกลางในการเข้าถึงระบบอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าระบบอาจารย์ที่ปรึกษาที่ทางเห็นจากนักศึกษามากขึ้น แม้มีอาจารย์ที่ปรึกษาบางคนให้ความสนใจและความช่วยเหลือ นักศึกษาพิการอย่างเต็มที่ แต่อาจารย์ที่ปรึกษาบางท่านแปลความจากการที่ไม่มีนักศึกษาพิการขอพบเพื่อรับคำปรึกษานั้นว่า นักศึกษาพิการไม่มีปัญหาและหากมีปัญหา ก็สามารถรับบริการโดยตรงจากศูนย์บริการนักศึกษาพิการ ทั้งนี้เพราะอาจารย์ที่ปรึกษาจำนวนไม่น้อย ที่ไม่ทราบถึงสิทธิและบริการสนับสนุนที่นักศึกษาพิการสามารถเข้าถึงได้ เป็นประเด็นสำคัญที่ควรทบทวนบทบาทของอาจารย์ที่ปรึกษา นอกจากนี้ มีข้อเสนอให้มีระบบอาจารย์ที่ปรึกษากลางที่ศูนย์บริการนักศึกษาพิการ ที่มีความเชี่ยวชาญ มีประสบการณ์การดูแล การเข้าใจและรับผิดชอบให้คำปรึกษาแก่นักศึกษาพิการในภาพรวม

นักศึกษาพิการมีความพึงพอใจน้อยในการเข้าถึงระบบการสนับสนุนการให้ความช่วยเหลือ ระบบเพื่อนช่วยเพื่อน โดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือด้านการเรียน ซึ่งนักศึกษาพิการระบุว่าได้รับน้อยกว่าความช่วยเหลือด้านการใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัย

การพัฒนาาระบบเพื่อนช่วยเพื่อน รุ่นพี่ช่วยรุ่นน้อง เป็นการสนับสนุนที่สำคัญในระดับคณะ และการพัฒนาให้กว้างไกลโดยการส่งเสริมประชาคมธรรมศาสตร์ ให้มีทัศนคติที่ถูกต้อง เหมาะสม ที่เน้นให้เห็นถึงศักดิ์ศรี คุณค่า และศักยภาพของคนพิการ

4. การมีโอกาและพื้นที่ทางสังคมในการเข้าร่วมกิจกรรม

ข้อค้นพบทั้งระดับมหาวิทยาลัย และระดับคณะที่สนับสนุนว่าได้ให้โอกาสและพื้นที่ทางสังคมให้แก่นักศึกษาพิการเข้าร่วมกิจกรรมค่อนข้างสูง ทำให้นักศึกษาพิการมีความพึงพอใจมากต่อการเข้าถึงประเด็นนี้ โดยเฉพาะการทำให้นักศึกษาพิการมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งที่ไม่แปลกแยก หรือแตกต่างจากคนอื่น และมีความพึงพอใจมากและมากที่สุดที่การเข้าร่วมกิจกรรมมีพื้นที่ทางสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกมีคุณค่า ภาคภูมิใจในตนเอง นับเป็นจุดเด่นของมหาวิทยาลัยและคณะ ที่มีพื้นที่ทางสังคมให้คนพิการอย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ตาม นั้นเป็นมุมมองที่นักศึกษาพิการมีประสบการณ์และโอกาสการเป็น “ผู้รับ” หากได้เปลี่ยนรูปแบบโดยให้นักศึกษาเป็น “ผู้ให้” โดยการสนับสนุนให้นักศึกษาพิการมีกิจกรรมในฐานะผู้ให้กับสังคม ย่อมส่งเสริมการมีคุณค่า มีความภูมิใจ และการรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

5. คุณภาพบัณฑิตพิการจากโครงการนักศึกษาพิการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นายจ้างของบัณฑิตพิการทุกหน่วยงานที่ให้สัมภาษณ์ ระบุว่า บัณฑิตพิการมีความรู้ทางวิชาการ (Hard Skill) ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และมีพฤติกรรมในการทำงานที่ดี เช่น การมีระเบียบวินัย การตรงต่อเวลา ความรับผิดชอบ ความอดทน ความคิดริเริ่ม การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความมีน้ำใจ โดยนายจ้างมองว่า คนพิการมีความพิการจึงพยายามที่จะทำงานให้เต็มที่เพื่อให้เกิดผลงานเชิงประจักษ์

ส่วนทักษะทางสังคม (Soft Skills) เช่น ทักษะการอยู่ร่วมกับคนอื่น วิจัยในการทำงาน ทักษะการทำงาน หรือเทคนิคการทำงานที่ต้องมีการฝึกฝนเพื่อลดข้อจำกัดของการทำงาน อันเนื่องมาจากความพิการนั้น มีความสำคัญที่ควรได้มีการเตรียมความพร้อมให้แก่ นักศึกษาในการทำงานต่อไปในอนาคต

อย่างไรก็ดี พบข้อมูลที่น่าสนใจว่า บัณฑิตพิการส่วนหนึ่งได้รับการจ้างงานภายใต้โครงการเฉพาะกิจ มักจะได้รับค่าตอบแทนต่ำ หรือเท่ากับระดับมาตรฐานของวุฒิ

ปริญญาตรี คือ ประมาณ 15,000 บาทต่อเดือน เป็นอัตราเดียวโดยไม่มีการเลื่อนขั้น เลื่อนเงินเดือน และขาดความมั่นคงในการทำงาน ปัญหาฐานข้อมูลคนพิการที่ต้องการทำงานพร้อมคุณสมบัติจะเป็นข้อมูลที่เป็ประโยชน์ต่อนายจ้างที่ประสงค์จ้างงานคนพิการ

จากสภาพการดังกล่าว โดยเฉพาะฐานข้อมูลและคุณสมบัติของบัณฑิตพิการ จึงควรเป็นความรับผิดชอบของศูนย์บริการนักศึกษาพิการที่สามารถเผยแพร่ ส่งต่อหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลให้นายจ้าง/ผู้ประกอบการที่มีความสนใจรับคนพิการเข้าทำงาน และได้มีข้อมูลในการประสานต่อไปยังนักศึกษาพิการที่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับความต้องการของนายจ้าง

เอกสารอ้างอิง

- กมลพรรณ พันพั้ง และคณะ. (2546). การดำรงชีวิตอิสระของคนพิการ. วารสารราชานุกูล, ปี 18 ฉบับที่ 2. พฤษภาคม-สิงหาคม
- จิตประภา ศรีอ่อน. (2545). สภาพปัจจุบันและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษในระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ: ทบวงมหาวิทยาลัย.
- ฐิติยา เนตรวงษ์. (2551). กลยุทธ์การจัดการเรียนการสอนเพื่อการเรียนร่วมระหว่างนักศึกษาปกติและนักศึกษาออทิสติก มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
- ธนาอุส ธนธิตี. (2549). รูปแบบการฝึกทักษะวิชาชีพสำหรับคนพิการทางกาย. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. คณะศิลปศาสตร์. ภาควิชาอาชีวศึกษา.
- ธรรม จตุนาม. (2559). แนวทางการพัฒนาระบบสนับสนุนนักศึกษาพิการทางการเห็นในสถาบันอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธรรต สินธุศิริ. (2555). การสนับสนุนเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา สำหรับนักศึกษาพิการในมหาวิทยาลัย

ขอนแก่น. การศึกษาอิสระปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น. คณะศึกษาศาสตร์.

เนตรนภา อนุประเสริฐ. (2544). สภาพปัญหาและความต้องการใช้เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกของนักศึกษาพิการทางการเห็นในสถาบันอุดมศึกษาเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหิดล. บัณฑิตวิทยาลัย.

เบญจมา ชลธาร์นนท์. (2546). คู่มือการบริหารจัดการเรียนร่วมโดยใช้โครงสร้างชีวิต. กรุงเทพฯ: เพทายการพิมพ์.

บุญสม นาวานุเคราะห์. (2543). การศึกษาแนวทางการจัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของคนพิการในการฟื้นฟูและพึ่งตนเอง : กรณีศึกษาจังหวัดนครปฐม. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

วิจารณ์ ตัน คุวดี และณมน จิรังสุวรรณ. (2558). การปฏิรูปการศึกษาไทยเพื่อพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21. พัฒนาเทคนิคการศึกษา, ปีที่ 27 ฉบับที่ 93 มกราคม-มีนาคม, น. 12-20.

วิริยะ นามศิริพงศ์พันธุ์ และจู่ไร ทัพวงษ์. (2554). บทวิพากษ์นโยบายและข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติเกี่ยวกับคนพิการในประเทศไทย: ความเสมอภาคในโอกาสของการมีงานทำ และไม่ถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม. รายงานวิจัย. องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO).

วิไลวรรณ ช้างปรีดา. (2549). ศึกษารูปแบบของศูนย์บริการนักศึกษาพิการในสหรัฐอเมริกาเปรียบเทียบกับศูนย์บริการนักศึกษาพิการในประเทศไทยกับกรณีศึกษาศูนย์บริการนักศึกษาพิการ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์.

วิไลวรรณ ช้างปรีดา. (2555). การศึกษาการจ้างงานคนพิการและคุณสมบัติของบัณฑิตพิการของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่สถานประกอบการต้องการ. รายงานการวิจัย.

- ศาสวัต เฟ่งแพ. (2553). การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษา สำหรับคนพิการในสถาบันอุดมศึกษาไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎีบัณฑิต. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. คณะรัฐประศาสนศาสตร์.
- ศิริวิมล ใจงาม. (2547). การนำเสนอนโยบายและแนวปฏิบัติการจัดการศึกษาพิเศษใน สถาบันอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัย.
- ศุภย์บริการนักศึกษาพิการ. (2555). รายงานสรุปโครงการนักศึกษาพิการ. (เอกสารอัด สำเนา).
- สถาพร สาธุการ. (2550). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนผ่านระบบเครือข่าย คอมพิวเตอร์ที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษาหูหนวกในระดับอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะศึกษาศาสตร์.
- สรชา เทียมมณี. (2552). แนวทางการพัฒนาการจัดการสวัสดิการทางการศึกษาสำหรับ นักศึกษาพิการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศุภย์รังสิต. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม.
- สาลินี เกื้อเกียรติวงศ์. (2547). การใช้ประโยชน์จากสื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อการศึกษาของ นักศึกษาพิการในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน.
- สุภัชฌาน ศรีเอี่ยม. (2554). การพัฒนาอัตลักษณ์นิสัยในสถาบันอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์ ปริญญาคุชฎีบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะครุศาสตร์.
- สุพิน นายอง. (2553). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษาปริญญา บัณฑิตที่มีความพิการทางการได้ยินในสถาบันอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์คุชฎี บัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะครุศาสตร์.
- สุวิมล อุดมพิริยะศักดิ์. (2552). การพัฒนารูปแบบการบริหารศูนย์บริการสนับสนุน นักศึกษาพิการเรียนร่วมระดับอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. บัณฑิตวิทยาลัย.

อรอนงค์ สงเจริญ และธิดารัตน์ นาค์ทอง. (2548). การพัฒนารูปแบบระบบงานบริการ
สนับสนุนสำหรับนักศึกษาพิการ. วารสารวิทยาลัยราชสุดา, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1-2, น.
90-111.

อันธิการ์ สวัสดิ์ศรี. (2546). แนวทางในการดัดแปลงที่พิทักษ์ตามแนวความคิดยูนิเวอร์
ซัลตีไซน์ที่สอดคล้องกับบริบทไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. สถาบัน
เทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร. บัณฑิตวิทยาลัย.

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ: ถอดรหัสจากผู้รู้และผู้เป็น
The Quality of Life Among the Elderly:
Decoding of the Experts and Active Ageing

เอกพล เคราเซ¹, ผศ.ดร.นำชัย ศุภฤกษ์ชัยสกุล²

ศ.ศศิพัฒน์ ยอดเพชร³ และ ผศ.ดร.อังศรา ประเสริฐสิน⁴

Eakapol Krause⁵, Asst. Prof.Numchai Supparerkchaisakul, Ph.D.⁶

Prof.Sasipat Yodphet⁷ and Asst. Prof.Ujsara Prasertsin, Ph.D.⁸

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำความเข้าใจและอธิบายคำว่า “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ” รวมถึงปัจจัยสาเหตุและเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ อาศัยการถอดรหัสความรู้เพื่อการปฏิบัติและความรู้ในการปฏิบัติ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจาก 2 กลุ่ม ที่ได้มาจากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ได้แก่ ผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ และผู้เป็นหรือผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (Active Ageing) หยุดการเก็บข้อมูลเมื่อข้อมูลอิ่มตัว ในที่นี้เมื่อสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน และผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ 3 ท่านไปแล้ว พบว่า ความหมายและองค์ประกอบไม่สามารถแยกออกจากกันได้ กล่าวคือ ในการอธิบายความหมายนั้นจะกล่าวถึงองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไปพร้อมๆ กัน ซึ่งคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเป็นการรับรู้ต่อสถานะในชีวิตของตนเอง ภายใต้บริบทของวัฒนธรรมและความหมายของระบบสังคมที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ ผันแปรไปตาม

¹ นิสิตปริญญาเอก สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

³ ข้าราชการบำนาญ

⁴ อาจารย์ประจำสำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

⁵ The Doctoral Degree at Behavioral Science Research Institute, Srinakharinwirot University, Thailand

⁶ Lecturer, Behavioral Research Science Institute, Srinakharinwirot University, Thailand

⁷ Retired Government Official

⁸ Lecturer, Educational and Psychological Test Bureau, Srinakharinwirot University, Thailand

E-mail : krause_bsriphd@outlook.com, numchai1@yahoo.com, sasipat_y@hotmail.com, ubib_p@hotmail.com

บริบท ทั้งยังสัมพันธ์กับเป้าหมายเชิงปัจเจก มาตรฐานของสังคมและสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ขึ้นกับเงื่อนไขสาเหตุจำแนกเป็น 2 ส่วนคือ ปัจจัยที่มาจากตัวผู้สูงอายุเอง 3 ประการ ได้แก่ 1) การเตรียมตัวเข้าสู่วัยปลายและวิธีการวางแผนตลอดชีวิต 2) การรักษาสุขภาพ ภายใจ สังคม และจิตปัญญา และ 3) การสร้างความมั่นคงและปลอดภัย ในขณะที่ปัจจัยภายนอก คือ การสร้างเสริมระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ 1) การได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน สังคม 2) การอยู่ในสภาพแวดล้อมและมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม และ 3) การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ มีหลักสูตร/โปรแกรมการพัฒนา

คำสำคัญ : คุณภาพชีวิต, ผู้สูงอายุ, การวิจัยเชิงคุณภาพ

Abstract

This qualitative study was an attempt to gain understanding and explain the meaning of quality of life (QoL) among the elderly. Knowledge for practice and knowledge in practice were decoded and derived from experiences and emic view. The subjects of the study consisted two groups of key informants: five experts (X) and three active ageing (AG). Both of them were selected by means of purposive technique and in-depth interview was employed to collect the data.

Findings reviewed the following: the QoL of the elderly vary according to their context, definition and key influence domain of QoL cannot be separated. It can be explained that the elderly's life status was perceived by themselves underneath a context and a meaning of social system where they live and relating to individual purpose, social standard and concerned. However, the possibility of quality of life depended on two key factors. First, Internal factor from themselves were included 1) their preparation and long-term planning in advance 2) keeping good physical, mental, social, and

spiritual health 3) forming securities and safety. Second, external supporting factors was to enhance social and cultural ecosystem which can be summarized as follows: 1) having interactions with others 2) living in appropriate environment and with supportive facilities and 3) gaining government supports, also there are development program/curriculum.

Keywords : Quality of Life, Elderly, Qualitative Research

บทนำ

ในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา สถานการณ์ด้านประชากรของประเทศไทย มีสัดส่วนของประชากรสูงอายุเพิ่มอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยได้เข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์แล้ว (ปราโมทย์ ประสาทกุล, 2559; สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) ปรากฏการณ์นี้ตามมาด้วยความท้าทายในประเด็นคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นภาวะสุขภาพที่ถดถอยลงตามวัย การเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง และการอยู่ในภาวะทุพพลภาพ หรือมีข้อจำกัดในการดำเนินกิจกรรมประจำวัน และการตกอยู่ในภาวะความยากจนในสัดส่วนที่สูงกว่าประชากรวัยอื่น (วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2555)

คุณภาพชีวิต (Quality of Life) เป็นประเด็นที่มีบทบาทสำคัญในแง่ความผาสุกของมนุษย์ ซึ่งคุณภาพชีวิตเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการมนุษย์และความสุข (Oliver; et al. 1996) เป็นเรื่องที่มีพัฒนาการทางแนวคิดและทฤษฎีมาช้านาน ไม่ว่าจะเป็นมุมมองที่หมายถึง ความต้องการขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นการมองคุณภาพชีวิตในมิติเดียว ไปจนถึงการมองในลักษณะพหุมิติ อันได้แก่ ความสุขและการอยู่ดีมีสุข (ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต และวนิพพล มหาอาษา, 2550; ศรีประภา เหล่าโชคชัยกุล, 2552) ตลอดจนแนวคิดองค์ประกอบแบบวัดฤพิสัย และจิตพิสัย (ปิยะวัฒน์ ตรีวิทยา, 2559) เนื่องด้วยคำว่าคุณภาพชีวิตมีครอบคลุมบริบท ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และค่านิยมต่างๆ (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2542) จึงไม่ง่ายเลยที่จะกำหนดนิยาม หรือให้ความหมายใด

ความหมายหนึ่งเฉพาะ ดังนั้น จึงนำไปสู่คำถามเชิงปรัชญาที่ว่า (1) “แท้จริงแล้ว คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ คืออะไร มีความหมายว่าอะไร” (2) ความหมายนี้มีเพียงหนึ่งเดียว เป็นสากล หรือแปรเปลี่ยนเลื่อนไหลตามบริบทและ/หรือการตีความ (3) ใครเป็นเจ้าของความรู้ หรือผู้ให้/กำหนดความหมายนี้ จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุนั้น มีความซับซ้อน แปรเปลี่ยนตามบริบทแต่ละสังคม วัฒนธรรม ผู้ให้หรือกำหนดความหมายจึงไม่ควรเป็นผู้ใดผู้หนึ่ง อาศัยแนวคิดของ โนลส์ (Knowles, 1980) ซึ่งได้ให้แนวทางของแหล่งในการค้นหาความรู้ไว้ 5 แหล่ง (Sources) ดังนี้ 1) จากตัวของเขา 2) จากบุคคลที่มีบทบาทให้ความช่วยเหลือ 3) จากสื่อมวลชน 4) จากเอกสารและวรรณกรรมของผู้ผู้เชี่ยวชาญ และ 5) จากการสำรวจองค์กรและชุมชน ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปได้เป็น 2 แหล่ง คือ จากตัวผู้สูงอายุเอง และจากบุคคลอื่น ประกอบกับแนวคิดของ Cochran-Smith และ Lytle (2001) ซึ่งพิจารณาถึงลักษณะธรรมชาติของความรู้ในแง่ของการนำไปใช้ร่วมด้วย จึงจำแนกความรู้ ออกได้เป็น ความรู้เพื่อการปฏิบัติ และความรู้ในการปฏิบัติ ซึ่งชุดความรู้ทั้งสองนี้ผู้ที่เป็นเจ้าของความรู้หรือผู้ให้ความหมายจึงสอดคล้องกับแหล่งข้อมูลของโนลส์ที่ผู้วิจัยได้สรุปเป็น 2 แหล่งว่า มาจากตัวผู้สูงอายุเอง และจากบุคคลอื่น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า แม้ว่าจะมีการกำหนดความหมายของคำ คุณภาพชีวิต ไว้เป็นสากล หากแต่ เป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนาประเทศประการหนึ่ง คือ การมุ่งให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดีสามารถพึ่งตนเองได้ และมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งหมายถึง ประชาชนนั้นมีคุณภาพชีวิตที่ดี (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ, 2560) ดังนั้นการจะพัฒนาผู้สูงอายุในชุมชนใดหรือพื้นที่ใด มีความจำเป็นอย่างต่อเนื่องต่อข้อคำนึงถึงบริบทนั้นเป็นสำคัญ (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ, 2559) จึงมีความเป็นไปได้สูงว่า การใช้ความหมายที่เป็นสากลของคุณภาพชีวิต อาจไม่สามารถตอบโจทย์และการนำไปใช้ต่อการพัฒนาผู้สูงอายุในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งได้ จึงเป็นที่มาของงานวิจัย ที่มีวัตถุประสงค์ภายใต้ฐานคิดกระบวนการตีความ คือ เพื่อทำความเข้าใจและอธิบายความหมายของคำว่า “คุณภาพชีวิตของ

ผู้สูงอายุ” และมีมติต่างๆ หรือองค์ประกอบ รวมไปถึงปัจจัยสาเหตุและเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาคั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ตามแนวคิดของ Cochran-Smith และ Lytle (2001) ว่าด้วยความรู้เพื่อการปฏิบัติและความรู้ในการปฏิบัติ โดยศึกษาจากประสบการณ์และมุมมองของคนในเป็นกรอบแนวคิดด้านเนื้อหา เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ 2 กลุ่ม ได้มาจากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ได้แก่ 1) ผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ ในฐานะที่สามารถเป็นผู้ให้และกำหนดความหมาย ซึ่งความรู้มีลักษณะเพื่อการปฏิบัติ เป็นความรู้ที่ชัดเจน ในที่นี้หมายถึง ผู้มีความรู้ความชำนาญ หรือจบการศึกษาในด้านที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ มีประสบการณ์การทำงาน หรือเป็นผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ไม่น่ากว่า 10 ปี และ 2) ผู้เป็นหรือผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ ซึ่งมีองค์ความรู้ในการปฏิบัติจริงที่อยู่ในตัวบุคคล เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ เป็นความรู้แบบฝังลึก ในที่นี้หมายถึง บุคคลผู้มีอายุเกิน 60 ปีขึ้นไป ทั้งเพศชายและเพศหญิง ไม่ทุพพลภาพ สุขภาพแข็งแรง ไม่มีอาการเจ็บป่วย ปรากฏให้เห็นชัดเจน มีส่วนร่วมทำกิจกรรมในสังคมอย่างสม่ำเสมอ หรือมีกิจกรรมในชุมชนในลักษณะบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และมีชื่อเสียงรวมถึงผลงานเป็นที่ประจักษ์ในวงกว้าง หรือได้รับรางวัลทางสังคม ทั้งระดับชุมชนหรือระดับชาติ หยุคการเก็บข้อมูลเมื่อข้อมูลอิ่มตัว (Saturation) ในที่นี้เมื่อสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน และผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ 3 ท่านไปแล้ว ระยะเวลาที่ใช้ตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม ถึง 11 เมษายน 2561 การเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายทั้งสองแหล่งข้อมูล เป็นประโยชน์ในแง่ของการตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านแหล่งข้อมูลที่ต่างกัน (Data Triangulation) ทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Cochran-Smith และ Lytle (2001) ว่าด้วยความรู้เพื่อการปฏิบัติและความรู้ในการปฏิบัติ ในส่วนของการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลนั้น ใช้หลักการตามระเบียบวิธีทฤษฎีฐานราก โดยการกำหนดรหัสแบบบรรทัดต่อบรรทัด การวิเคราะห์จำแนกประเภทข้อมูล ชนิดการวิเคราะห์กลุ่มคำ เพื่อค้นหาคำความหมายร่วมกัน โดยการทำ

ดัชนีข้อมูลเชิงตีความ ทดลองเขียนประโยค สร้างข้อเสนอ/สรุปชั่วคราว และสร้างบทสรุปตามแนวทางของ Charmaz (2006) ภายใต้กระบวนการค้นของทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) ทั้งนี้มีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Trustworthiness) ด้วยการตรวจสอบกับกลุ่มเพื่อนนักวิจัย (Peer Debriefing) (องอาจ นัยวัฒน์. 2551) เพื่อให้งานวิจัยมีความน่าเชื่อถือและไว้วางใจมากยิ่งขึ้น

ผลการศึกษา

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษา ผู้วิจัยจึงนำเสนอผลการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ความหมายและมิติต่างๆ หรือองค์ประกอบ “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ”

ความหมายของ “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ” มีความเป็นพลวัต ปรับเปลี่ยนแปรผันไปตามสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่แปรเปลี่ยน การให้คุณค่าของแต่ละบุคคล จึงไม่สามารถกำหนดเป็นความหมายที่แน่นอนตายตัว หรือให้นิยามความหมายเพียงชุดใดชุดหนึ่งที่กำหนดได้อย่างเป็นมาตรฐานสากลหรือเป็นค่ากลางได้ ทั้งนี้มิติต่างๆ หรือองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ไม่สามารถตีความแยกออกจากกันจากความหมายได้ ซึ่งก็คือ การสร้างสมดุลระหว่างองค์ประกอบต่างๆ

ดังนั้นในงานวิจัยนี้จะให้ความหมายที่เป็นภาพรวมชุดหนึ่ง จากการตีความที่ได้จากผู้รู้และผู้เป็นได้ว่า การรับรู้ของผู้สูงอายุต่อสถานะในชีวิตของตนเอง ภายใต้บริบทของวัฒนธรรม และความหมายของระบบสังคมที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ ทั้งยังสัมพันธ์กับเป้าหมายเชิงปัจเจก มาตรฐานของสังคมและสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ความหมายดังกล่าว สามารถตีความ สังเคราะห์และจัดกลุ่มความหมายได้ทั้งหมด 4 กลุ่มประเภท ได้แก่ 1) คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุคือการได้ใช้ชีวิตอย่างภาคภูมิใจ 2) คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุคือ การมีสมรรถนะของร่างกายและมีสุขภาวะซึ่งเป็นการเชื่อมโยงกันระหว่างร่างกายกับจิตใจ 3) คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุคือ การมีปฏิสัมพันธ์และกิจกรรมทางสังคม ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าของการมีชีวิต และ 4) คุณภาพ

ชีวิตของผู้สูงอายุคือ การได้เข้าร่วมและเข้าถึง สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมที่เหมาะสม รวมถึงสังคมเสมือน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ คือการได้ใช้ชีวิตอย่างภาคภูมิใจ

หมายถึง ความพึงพอใจในการดำรงชีวิตอยู่ของผู้สูงอายุนั้นขึ้นอยู่กับสามารถพึ่งตัวเองได้ ทำกิจกรรมประจำวันด้วยตัวเอง ใช้ชีวิตอย่างมีความสุข มีศักดิ์ศรี เป็นที่รักของลูกหลาน ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และได้จากโลกนี้ไปอย่างสงบสุข ไม่มีเรื่องให้ต้องคิดกังวลว่ารุ่นใจ ซึ่งเหล่านี้ต้องอาศัยทั้งสุขภาพกายที่ดี สุขภาพจิตที่ดี และการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ในครอบครัว ชุมชน และสภาพแวดล้อมที่ดี ดังปรากฏในตัวอย่างบางช่วงของบทสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้ให้ข้อมูลแสดงออกมา ดังนี้

“ไม่ต้องไปพึ่งพาคนอื่น จะทำให้รู้สึกคนเรามีศักดิ์ศรี” (สัมภาษณ์ ผู้เป็น #2, เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2561)

“คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ...เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกหลาน ตายกับลูกหลาน และอยู่บ้านตนเอง” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #3, เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2561)

ยิ่งไปกว่านั้น ยังกินความรวมถึง การมองเห็นคุณค่าในตัวเอง เห็นประโยชน์ของตัวเอง มีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กับผู้คน ได้รับการยอมรับนับถือ ทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น มีความภาคภูมิใจที่ได้ใช้ชีวิตที่เหลืออยู่อย่างมีคุณค่า ถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ให้กับครอบครัว ชุมชน และสังคมได้ ดังปรากฏในตัวอย่างบางช่วงของบทสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้ให้ข้อมูลแสดงออกมา ดังนี้

“ส่งเสริมให้เขาได้ใช้ความรู้ความสามารถของเขา เป็นความภูมิใจของผู้สูงอายุ” (สัมภาษณ์ ผู้เป็น #2, เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2561)

“เห็นคุณค่าในตัวเอง มองเห็นประโยชน์ของตัวเอง สามารถทำประโยชน์ให้กับคนอื่น ถ่ายทอดความรู้ในเชิงของวัฒนธรรม” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #4, เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561)

“ต้องการมีชีวิตอยู่ที่พึ่งพาตัวเองได้ให้นานที่สุด ลดเวลาที่จะเจ็บป่วยมากที่สุด ลดเวลาที่จะอยู่ในระยะสุดท้ายให้สั้นที่สุด...มีสมอง กำลังวังชาที่ดี สามารถให้คำแนะนำให้กับคนรุ่นใหม่ได้ คือสิ่งที่ Balance คุณภาพชีวิตที่ดี” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #5, เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2561)

ทั้งนี้ การได้ใช้ชีวิตอย่างภาคภูมิใจของผู้สูงอายุเป็นเสมือนผลลัพธ์ เป็นความสมดุลขององค์ประกอบ ที่เป็นกระบวนการประกอบเข้าด้วยกัน และได้ใช้ศักยภาพของตนเองตามอัตภาพ ภายใต้อสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคม เหล่านี้ไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาดหรือโดยสิ้นเชิง ในนิยามความหมายของคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

1.2 คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุคือ การมีสมรรถนะของร่างกายและมีสุขภาพะ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงกันระหว่างร่างกายกับจิตใจ

ในที่นี้ ขยายความได้ว่า โดยทั่วไปแล้วคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและคนทั่วไปจะคล้ายคลึงกัน ทั้งในเรื่องของร่างกายและจิตใจ เพียงแต่ผู้สูงอายุจะให้น้ำหนักกับเรื่องสมรรถนะของร่างกายมากกว่าบุคคลทั่วไป เนื่องมาจากความเสื่อมถอย พิกการ หรือการทำงานที่ไม่ปกติของสภาพร่างกายตามอายุที่มากขึ้นไม่เหมือนสมัยที่ยังเป็นวัยหนุ่มสาว ทั้งนี้ นอกจากจะเป็นไปตามวัยแล้ว ยังขึ้นอยู่กับพฤติกรรมในอดีตที่ผ่านมา (Life Course) ของแต่ละคน การดูแลสุขภาพ และโรคประจำตัว ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อสมรรถนะของร่างกาย และต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ผลคือ หากไม่สามารถใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างปกติแล้ว จะส่งผลโดยตรงต่อสภาพจิตใจของผู้สูงอายุ แสดงให้เห็นว่าเป็นการเชื่อมโยงกันระหว่างร่างกายกับจิตใจ อย่างไรก็ตามแม้ว่ามีปัญหาทางสภาพร่างกาย เช่น มีความพิการ เป็นอัมพาต ติดเตียง หรือมีโรคประจำตัวที่เป็นปัญหาต่อสมรรถนะหรือสุขภาพะ แต่ถ้ามีการมองโลกซึ่งเป็นเรื่องของสภาพจิตใจที่ดี สามารถปรับตัวยอมรับกับสภาพกายที่ผิดปกติไปได้ มองว่าไม่มีปัญหา ไม่เป็นอุปสรรค เหล่านี้ปรากฏในตัวอย่างของบทสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้ให้ข้อมูลแสดงออกมา ดังนี้

“...เราต้องการอะไรผู้สูงอายุก็ต้องการอย่างนั้นแหละ แต่เขา *Sensitive* กว่าด้วยซ้ำ เนื่องจากว่า *Physical* เขามีปัญหา...” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #4, เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561)

“ความเสื่อมของระบบร่างกายมันมีผลต่ออารมณ์จิตใจ บางคนใช้ร่างกาย เปลี่ยนมาก ความเสื่อมของระบบมันจะไม่เท่ากัน คุณภาพชีวิตด้านร่างกายก็จะต่างกัน ตรงนี้มันโยงไปที่จิตใจ แล้วก็อารมณ์” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #3, เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2561)

“...คนเรามีดี ระดับแตกต่างกัน มองโลกแตกต่างกัน... บางคนก็อยู่อย่างพึ่งพาตัวเองไม่ได้ ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ก็อยู่อย่างมีความสุขใจ แต่ที่จริงแล้วมันขึ้นอยู่กับจิตใจ บางคนก็พิการ แต่ช่วยเหลือตัวเองได้ ใจเขาสบาย” (สัมภาษณ์ ผู้เป็น #3, เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561)

ทั้งนี้ ไม่สามารถกล่าวได้ว่า ระหว่างร่างกายและจิตใจนั้น สิ่งใดมีผลกระทบต่อ การมีคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุมากกว่ากัน หากแต่ทั้งสองมิตินั้น สอดประสานกันโดยไม่สามารถแยกเรื่องใดเรื่องหนึ่งออกจากกันได้ การรับรู้สมรรถนะทางด้านร่างกาย ไม่เจ็บไม่ป่วย ดูแลตนเอง และความเป็นอิสระที่ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น ส่งผลโดยตรงต่อการรับรู้ ความรู้สึกทางใจเชิงบวก ในทางกลับกันการมีสภาวะจิตใจที่ดีส่งผลต่อการรับรู้ เกิดความ เข้าใจต่อตนเอง แม้จะมีสภาพร่างกายที่ไม่สมบูรณ์ก็ตาม ยังมีปัจจัยในเรื่องปัจเจก การ มองโลก จิตปัญญา (Spiritual) รู้ดีชั่วควรไม่ควร การให้ความหมายต่อสภาพร่างกาย สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกรอบที่กำหนดความหมายคุณภาพชีวิตอันเป็นผลลัพธ์ของ ความสัมพันธ์ทั้งสองส่วนด้วยเช่นกัน

1.3 คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุคือ การมีปฏิสัมพันธ์และกิจกรรมทางสังคม ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าของการมีชีวิต

อธิบายได้ว่า การรับรู้ตนเองหรืออัตมโนทัศน์ จะเป็นตัวกำหนดคุณค่าของการมีชีวิต ผ่านการปฏิสัมพันธ์และกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ และสิ่งนี้เอง คือคุณภาพชีวิต ของผู้สูงอายุ ขยายความได้ว่า การมีปฏิสัมพันธ์ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับ

บุคคลและสังคม ทำให้ผู้สูงอายุรับรู้ตนเองและสร้างตัวตน ขึ้นมา การรับรู้ว่าคุณค่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ตนเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นในสังคม (เป็นผู้ให้) ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง เห็นคุณค่าของการมีชีวิต และอยากดำเนินชีวิตที่มีประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคม ใช้ศักยภาพในตัวเองที่สั่งสมมาหยิบยื่นให้สังคม และไม่ต้องการเป็นภาระของผู้อื่น เหล่านี้ล้วนเป็นกระบวนการทางสังคมที่สร้างคุณค่าให้ผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าในตนเอง หล่อหลอมให้เกิดเป็นคุณภาพชีวิต ตามการรับรู้แห่งตน เหล่านี้ปรากฏในตัวอย่างของบทสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้ให้ข้อมูลแสดงออกมา ดังนี้

“ถ้าเรา active ก็โอเคไม่เก็บตัว ไม่อะไร หรือไถ่การที่เรายัง productive อยู่เนี่ย ก็เรียกว่ายังมี participation...ผู้สูงอายุต่างๆ ให้มี contribution ทางสังคม หรือ participation ต่างๆ อย่างเช่น เวลาทำงานสงกรานต์ก็เชิญผู้สูงอายุมานั่งให้คนเค้ารดน้ำ มานั่งเป็นผู้ใหญ่ ให้เด็กๆ เค่า บางทีไปนั่งในอยู่ในพิธีอะไรสักอย่าง ถือว่า โอเคให้มีผู้อาวุโสอยู่ อย่างเนี่ย ให้มี participation” (สัมภาษณ์ ผู้เป็น #3, เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561)

“กิจกรรมในเชิงสังคม...การออกสู่สังคมไม่ใช่แค่ไปดู ไปเที่ยว แต่ทำอะไรบางอย่างเพื่อชุมชน เพื่อสังคม เพราะยังมีแรงอยู่...ไปเปิดหูเปิดตา มีปฏิสัมพันธ์กับคน หรือว่าอาจจะบอกว่าไปทำงานอาสาสมัคร ช่วยเหลือสังคม” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #2, เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2561)

“...การมีมนุษยสัมพันธ์กับคนอื่น การไปทำกิจกรรม ไปทำประโยชน์ให้กับคนอื่นเพื่อส่วนรวม พวกนี้คือกิจกรรมที่จะช่วยทำให้เขาเห็นคุณค่าของตัวเอง... การทำกิจกรรมให้เกิดประโยชน์ต่อตัวผู้สูงอายุ ต่อครอบครัว ต่อสังคม เช่น การไปเป็นอาสาสมัคร การเข้าร่วมกิจกรรม หรือการไปบำเพ็ญประโยชน์ ทำอาชีพในครัวเรือน สร้างรายได้ทางอื่น หรือเข้าร่วมกิจกรรมอาสาสมัคร...” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #3, เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2561)

“ผู้สูงอายุก็เป็นสัตว์สังคม มีความเหงาเหมือนกัน อยู่คนเดียว คิดอะไรไปเรื่อยเปื่อย” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #4, เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561)

“... ทำได้ง่ายๆ มี 4 อย่าง กระชับมิตร พิชิตอุปสรรค รู้จักพอ เย็นยอ
ตนเอง แล้วมันคืออะไรบ้าง...

1. กระชับมิตร มีพรรคพวกเพื่อนฝูง ถ้าพรรคพวกเพื่อนฝูงไม่มีนะ โอ๊ย
ตายยยยย...!” (สัมภาษณ์ ผู้เป็น #1, เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2561)

จะเห็นได้ว่าการมีปฏิสัมพันธ์และกิจกรรมทางสังคม เป็นตั้งเครื่องมือซึ่งจะช่วย
ให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าของการมีชีวิตของตนและนำไปสู่การตระหนักและให้ความหมาย
ของ “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ”

1.4 คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุคือ การได้เข้าร่วมและเข้าถึง สภาพแวดล้อมทาง
กายภาพและสังคมที่เหมาะสม รวมถึงสังคมเสมือน

อธิบายได้ว่า การรับรู้ว่าได้อยู่ ได้เป็นส่วนหนึ่ง ได้ใช้ประโยชน์จากสถานที่ทั้ง
ภายในบ้าน นอกบ้าน และสถานที่ในสังคมเสมือนที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ เช่น ใน
สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดี ปราศจากมลพิษต่างๆ มีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต อยู่
อย่างอิสระ ไม่ถูกกักขัง การคมนาคมรวมถึงมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่ถูกออกแบบ
มาให้รองรับข้อจำกัดทางกายภาพของผู้สูงอายุ การรับรู้ที่สามารถเข้าถึงแหล่งประโยชน์
ด้านการเงิน สถานบริการทางสุขภาพและสังคมสงเคราะห์ การรับรู้ที่สามารถเข้าถึง
ข่าวสาร แหล่งเรียนรู้ ผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งการได้มีตัวตน ได้เข้าถึงและเข้า
ร่วมกับผู้อื่น เป็นส่วนหนึ่งในสังคมในโลกและสังคมเสมือนด้วย อีกทั้งยังเข้าถึงโอกาส
สามารถฝึกฝนทักษะต่างๆ จากสถาบันหรือสถานบริการทางสังคม เช่น วัด โรงพยาบาล
โรงเรียนผู้สูงอายุ ได้รับกิจกรรมนันทนาการ และมีกิจกรรมในเวลาว่าง ตามความต้องการ
ของตน เป็นต้น เหล่านี้ปรากฏในตัวอย่างบางช่วงของบทสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้ให้ข้อมูล
แสดงออกมา ดังนี้

“ปรับสิ่งแวดล้อมต่างๆ ...universal design จะช่วยให้คนมีคุณภาพชีวิต
ที่ดีขึ้นได้ อันนี้ไม่ใช่ปัจจัยจากภายในพฤติกรรม แต่เป็นปัจจัยจากภายนอกจาก
สิ่งแวดล้อม...สิ่งแวดล้อมเนี่ยก็มีส่วนอย่างมาก สมมุติว่าการคมนาคมขนส่ง รถ

ต่างๆ สามารถที่จะให้คนพิการหรือผู้สูงอายุขึ้นไปได้อย่างสะดวก ก็จะทำให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุดีขึ้น” (สัมภาษณ์ ผู้เป็น #3, เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561)

“สิ่งแวดล้อมที่ดี...ต้องการอากาศที่ดี ให้ความสุขกับคนได้ทางด้านกายภาพ กลุ่มคนในสังคมที่ดี เพื่อนบ้าน เพื่อน ครอบครัว ลูก หลาน” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #5, เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2561)

“Wheel chair ไปได้แคไหน ถ้าลานบ้านมันเป็นอย่างนั้น นั่นคือสภาพแวดล้อม...ครอบครัว เพื่อนบ้าน ชุมชน geographically ที่อยู่ใกล้ cyberspace เพราะ contact มันข้ามเรื่องพื้นที่ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ สภาพแวดล้อม มัน Vary ไปตามบุคคล” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #2, เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2561)

“โรงเรียนผู้สูงอายุ day-care เพราะ ผู้สูงอายุต้องการความรู้ ต้องการเท่าทันเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลง ต้องการพื้นที่ที่เป็นส่วนกลางที่มีกิจกรรมต่างๆ คือมันจะต้องไหลเลื่อนเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของสังคม มีพื้นที่ที่เขาสามารถมาเจอกันมารวมกันได้ ศูนย์หรือชมรมผู้สูงอายุ รัฐท้องถิ่นต้องเตรียมให้ มีโรงพยาบาลที่ดี การเข้าถึงพยาบาล การเข้าถึงสาธารณสุขไปเลย” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #5, เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2561)

การได้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การได้เข้าถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เหมาะสม รวมถึงสังคมเสมือนจะเป็นเครื่องมือที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถรับรู้ตนได้ว่าเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิต

สรุปได้ว่า ความหมายของคำว่า “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ” และมิติต่างๆ หรือองค์ประกอบ ไม่สามารถแยกจากกันได้อย่างสิ้นเชิง และสามารถจัดกลุ่มความหมายได้ทั้งหมด 4 กลุ่มดังที่ได้อธิบายไว้ข้างต้น

ส่วนที่ 2 ปัจจัยสาเหตุและเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

พบว่า ปัจจัยสาเหตุและเงื่อนไขของการมีคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุมีลักษณะเช่นเดียวกันกับการนิยามความหมายและองค์ประกอบ กล่าวคือ เป็นพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม ยุคสมัย สภาพแวดล้อม และความเป็นปัจเจก ทั้งภูมิหลังและความต้องการที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ การเติบโตและดำรงอยู่ในสังคมที่มีเงื่อนไขแตกต่างกัน ทำให้การมองโลกของแต่ละบุคคลต่อคุณภาพชีวิตแตกต่างกันไปด้วย อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนหรือแม้แต่ผู้สูงอายุต้องการ คือ ปัจจัยสี่ สุขภาวะ ทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตปัญญาที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่างแบ่งแยกมิได้ การขาดปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อความสมดุลในปัจจัยอื่น ๆ

2.1 ปัจจัยภายใน: การควบคุมคุณภาพชีวิตแบบองค์รวม

หมายถึง ปัจจัยที่มาจากการเลือกที่จะทำหรือที่จะเป็น เพื่อการสร้างสมดุลของกาย ใจ สังคม จิตปัญญาซึ่งปัจจัยเหล่านี้ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เกิดจากการวางแผนระยะยาว และการสั่งสมความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ภายใต้อสังแวดล้อมทางสังคมและกายภาพที่ทำให้รู้สึกปลอดภัย

2.1.1 การเตรียมตัวและวางแผนตลอดชีวิต

จากการวิเคราะห์และตีความข้อมูลที่ได้จากผู้รู้และผู้เป็นทั้ง 2 กลุ่ม ต่างให้ความเห็นเป็นไปในทางเดียวกัน กล่าวคือ ในช่วงสูงวัยเป็นดั่งผลลัพธ์ของการเตรียมการการปฏิบัติตนที่สั่งสมมาตลอดทั้งชีวิตที่ผ่านมา มีความแตกต่างกันตามแต่ละปัจเจกบุคคลขึ้นอยู่กับทั้งภูมิหลัง สังแวดล้อม และโลกทัศน์ ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาและวินัยในตนเองมาตลอดทั้งชีวิต มิใช่เริ่มเตรียมตัวเมื่อเข้าสู่ช่วงสูงวัยแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสุขภาพกาย ใจ การสร้างสุขนิสัย การเข้าสังคม การรู้จักผิดชอบชั่วดี เฉลียวฉลาดเท่าทัน ซึ่งต้องสั่งสมทั้งความรู้และทักษะเพื่อให้เกิดสิ่งเหล่านี้ นอกจากนี้ การประหยัด มัธยัสถ์ การลงทุน การจัดการการเงิน เป็นการเตรียมตัวและวางแผนเพื่อสร้างหลักประกันในชีวิตจวบจนเข้าสู่ช่วงสูงวัย เหล่านี้ปรากฏในตัวอย่างของบทสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้ให้ข้อมูลแสดงออกมา ดังนี้

“ช่วงปลาย ๆ ของ life course ของชีวิต เป็น result ของการเตรียมการอะไรต่าง ๆ ในช่วงชีวิตตลอดมา ...การปลอดโรคมันก็ทำให้เรา independent ได้ ก็ต้องดูแลมาตลอด life course เราต้องสร้างความตระหนักและตระหนก... ควบคุมทางด้าน lifestyle ควบคุมทางด้านอารมณ์ แก่อย่างมีคุณภาพ spiritual ต้องได้” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #1, เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2561)

“...เตรียม living will ไว้แล้ว ทำให้หมดทุกอย่างแล้ว ต้องประหยัด จะสุร่ยสุร่าย ก็ไม่ได้แล้ว ทำให้คุณภาพชีวิตไม่ค่อยดี ผมสบาย ผมจัดการเรื่องสินทรัพย์ของผมเรียบร้อยหมด มีพร้อมแล้ว ไม่ต้องห่วงแล้ว...ทำไมถึงต้องเตรียมตัวดี โรคภัยหายสูญ สมองตรงคิดเพิ่มพูน ไขว่คว้ามากด้วยปัญญา...” (สัมภาษณ์ ผู้เป็น #1, เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2561)

“คำว่า life course เส้นทางการชีวิต คือทุกอย่าง คุณภาพชีวิตของคนเรา ต้องทำมาตลอดเส้นทางการชีวิต อย่าง health ก็ต้องดูแลกันมาตลอด ตั้งแต่เด็กอยู่ในท้อง เกิดมา พฤติกรรมเริ่มมาตั้งแต่เด็ก ๆ ตั้งแต่ยังหนุ่มสาว การออกกำลังกาย ไม่ใช่ว่าอายุมาก สร้างนิสัยตั้งแต่เด็กๆ พฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ กินเหล้าสูบบุหรี่...

...ต้องรู้จักออม รู้จักการมีพฤติกรรมมัธยัสถ์ การประหยัด มัธยัสถ์ รู้จักพอเพียง ไม่ใช่ว่าหนุ่มสาวๆ ใช้เงินกันไป ไม่มีนิสัยในการเก็บ ไม่มีการวางแผนอนาคต life course approach ก็คือ ตลอดเส้นทางการชีวิตของคนแต่ละบุคคล” (สัมภาษณ์ ผู้เป็น #3, เมื่อวันที่ 16 มีนาคม)

“การออม ลงทุน ขึ้นอยู่กับวินัยในอดีตของท่าน ความรู้ทางการเงินในอดีต...ปัจจุบันเราบริหารจัดการเงินได้อย่างมีเหตุมีผล มีประสิทธิภาพ เกิดดอกออกผลมาใช้พอตอนแก่ไหม? ณ ตอนที่เราเลือกได้ สมมติว่าเราแก่ตัวไป แล้วเวลาทำงานเราไม่ได้ยาว ก็ต้องถามว่าอะไรคือ best ที่สุด ผมว่ามันก็คือ choice เดิม เพราะว่า choice ใหม่ มันก็มีความเสี่ยง วิธีมันไม่ใช่การออม แต่มันคือเรื่องการบริหารจัดการ...” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #2, เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2561)

ข้อสังเกตหนึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้เป็น ซึ่งเป็นความรู้แบบฝังลึกทำให้ทราบถึงตัวแบบที่ดีในการเตรียมตัวและการวางแผนตลอดชีวิตที่มีประสิทธิผล ดังสภาพประจักษ์ของตัวท่านเองในปัจจุบัน

2.1.2 การรักษาสุขภาพกายใจ และจิตปัญญา

จากที่ว่าสุขภาพกายและสุขภาพจิตนั้นมีความเชื่อมโยงถึงกัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังนั้นการรักษาสุขภาพกายใจ และจิตปัญญา ให้อยู่ในสภาวะความสมดุลระหว่างปัจจัยทั้งสี่นี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจิตปัญญา ซึ่งหมายถึง การรู้จักแยกแยะ รู้ดีชั่วอะไรควรไม่ควร เฉลียวฉลาด รู้เท่าทัน เข้าใจความจริงแห่งชีวิตและสรรพสิ่ง จนเกิดความรอบรู้ รู้ถึงความเปลี่ยนแปลง และรู้ถึงความต้องการของคนที่จะเปลี่ยนแปลง ที่จะทำให้อตนเองมีความสุข อันเกิดมาจากสิ่งที่บุคคลยึดมั่น เคารพและปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม ทั้งนี้ สภาวะทางจิตปัญญาจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหลุดพ้นจากตัวเอง (Self-Transcendence) อย่างไรก็ตามดังกล่าวยังขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม และความเป็นปัจเจกของแต่ละบุคคล รวมทั้งภูมิหลังและความต้องการที่แตกต่างกันอันจะส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่มี “ระดับ” แตกต่างกัน เหล่านี้ปรากฏในตัวอย่างของบทสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้ให้ข้อมูลแสดงออกมา ดังนี้

“...เป็นเกณฑ์ ถ้าใครอยู่ดีกินดีหรือสุขภาพสบายใจ ก็แสดงว่าคุณภาพชีวิตที่ดี...คนที่อยู่ดี กินดี คนที่มีความสุขนะ คนที่มีความสุข สุขก็คือสุขทั้งกายและใจ สุขกายคือ ไม่เจ็บไม่ป่วย สุขใจคือใจเราสบาย ไม่มีความทุกข์...บางคนที่เค้ามีคุณภาพชีวิตที่ดีเลิศ ไม่เจ็บไม่ไข้ มีจิตใจที่สบาย ทุกอย่างนับว่าดีเลิศ แต่บางคนก็ร่างกายเจ็บป่วยออกๆ แอดๆ มีโรคภัย มีโรคเรื้อรัง มีโรคประจำตัว แล้วจิตใจก็ห่อเหี่ยว เศร้าหมองห่อเหี่ยว ก็ถือว่าสุขภาพชีวิต องค์ประกอบต่างๆ มันแย่คุณภาพชีวิตก็ต่ำหน่อย” (สัมภาษณ์ ผู้เป็น #3, เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561)

“ความสุขมันมาทั้งกายใจ” ... “สุขภาพกายดีแต่จิตใจคับแคบ ไม่อยากทำอะไร มันก็จะใช้ชีวิตได้อย่างไม่มีความสุข” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #4, เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561)

“การดำรงชีวิต ทั้งร่างกาย จิตใจ จิตวิญญาณ และครอบครัว เพื่อนบ้าน ชุมชน geographically ที่อยู่ใกล้ cyberspace เพราะ contact มันข้ามเรื่อง พื้นที่ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ สภาพแวดล้อม มัน Vary ไปตามบุคคล” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #2, เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2561)

“มันเป็นเรื่องประสบการณ์ของเขา เช่น เขารู้แล้วว่าเขากินเนื้อไม่ได้ ต้องเริ่มกินอาหารอ่อน อาจจะมีปลาหรือกินเนื้อไก่ ปรากฏว่าค่าแก๊ดขึ้น ปวดข้อ ปวดกระดูก ต่อไปต้องไม่กินไก่ เพราะฉะนั้น ต้องเป็นคนที่รู้จักร่างกายตัวเอง รู้จักสุขภาพของตัวเอง... รู้จักตัวเอง เช่น ถ้าฉันฟังเพลงนี้คนเดียว ฉันคงนั่งร้องไห้ เพราะว่ามัน depressed คู่ครองตาย แสดงว่าพอได้ยิน ต้องพยายามไม่คิดถึงแล้ว ไปทำอย่างอื่น ต้องรู้จักทั้งร่างกายและจิตใจของตัวเอง” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #4, เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561)

“...ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ดำเนินสายกลาง ทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ เป้าหมายของการจัดทุกข์ และวิธีการออกจากทุกข์”

“...ผู้สูงอายุจะต้องเรียนรู้ตลอด ต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต สุขภาพจิต ปัญญา ที่มาจากภาษาอังกฤษว่า spiritual health” (สัมภาษณ์ ผู้เป็น #1, เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2561)

2.1.3 การสร้างความมั่นคง และปลอดภัย

การสร้างความมั่นคง และปลอดภัย ในที่นี้ครอบคลุมทั้งความปลอดภัยทางกายภาพและจิตใจซึ่งเกิดมาจากการมีหลักประกันหรือมั่นคงทางเศรษฐกิจ เพราะจะทำให้ไม่เกิดความวิตกกังวล ครอบคลุมต่อทั้งกายใจ ผู้รู้ได้ตั้งข้อสังเกตว่า โดยเฉพาะสังคมเมืองที่มีความซับซ้อน ค่าครองชีพ และค่าใช้จ่ายมากกว่าชนบท นำหนักทางด้านการเงินจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การมีหลักประกันเป็นปัจจัยที่สัมพันธ์กลมกลืนกับการเตรียมความพร้อม การวางแผนและการจัดการทางการเงิน เหล่านี้ส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข ในส่วนนี้เป็นการสังเคราะห์มาจากการถอดบทเรียน

และประสบการณ์ของผู้รู้และผู้เป็น ซึ่งปรากฏในตัวอย่างบางช่วงของบทสัมภาษณ์เชิงลึก ที่ผู้ให้ข้อมูลแสดงออกมา ดังนี้

“จิตใจเป็นอิสระ อยากรจะใช้เงินก็ได้ใช้” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #4, เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561)

“ผู้สูงอายุอาจจะให้น้ำหนักกับบางเรื่องมากกว่าคนธรรมดาเช่น ความเหงา สุขภาพ เศรษฐกิจ...ชีวิตเขาดีขึ้น เพราะทำให้ปัจจัยด้านเศรษฐกิจเขาดีขึ้น” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #2, เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2561)

“ผู้สูงอายุต้องมี...มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง เอื้อต่อการใช้ชีวิตประจำวันได้ เช่น เรื่องความปลอดภัย เรื่องความแข็งแรง เรื่องการอำนวยความสะดวก... security มีได้หลายอย่างนะ security ทางด้านการเงินการทอง มีหนี้สินมัย หรือความรู้สึกปลอดภัย ก็เป็น second security เหมือนกัน” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #3, เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2561)

“สังคมเปลี่ยนไป สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป คุณภาพชีวิตที่ดีถูกกำหนด ด้วยเรื่องรายได้ เรื่องเงิน เรื่องเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายมากกว่า...” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #5, เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2561)

“...รายได้มากกว่ารายจ่าย คือเหลือเก็บออม เพื่อทำให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ” (สัมภาษณ์ ผู้เป็น #1, เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2561)

2.2 ปัจจัยภายนอก: การสร้างเสริมระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม

ในส่วนนี้เป็นปัจจัยและเงื่อนไขจากภายนอก ซึ่งหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมที่ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์ให้คุณค่า ค่านิยม ทั้งเป็นผู้ถูกกระทำและได้กระทำต่อสภาพแวดล้อมของตนเพื่อก่อให้เกิดคุณภาพชีวิต จึงเป็นการจัดการความสัมพันธ์กันระหว่างตัวผู้สูงอายุเอง กับครอบครัวชุมชน สังคม หรือระบบนิเวศ ทั้งโลกจริงและโลกเสมือน ทั้งตนเอง ชุมชน และสังคมที่เขาอาศัยอยู่

2.2.1 การมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว ชุมชน สังคม

จากการวิเคราะห์และตีความข้อมูลที่ได้จากผู้รู้และผู้เป็นทั้ง 2 กลุ่ม สังเคราะห์ได้ว่า เป็นการจัดการความสัมพันธ์กันระหว่างตัวผู้สูงอายุเองกับผู้อื่น ซึ่งเป็นผลลัพธ์จากการรับรู้ของผู้สูงอายุ 2 ลักษณะ คือ 1) เจตคติของตนเองต่อผู้อื่น คือ การเปิดใจต่อการออกไปหาผู้อื่น ไม่ว่าจะ เป็นครอบครัวหรือผู้อื่น ไม่ถือทิฐิว่าผู้อื่นต้องเข้าหาตนเองก่อน และ 2) การรับรู้เจตคติที่ผู้อื่นมีต่อตนเอง ทั้งครอบครัว ลูกหลาน เพื่อน เพื่อนบ้าน เพื่อนในสังคมเสมือน และชุมชนให้การยอมรับนับถือ สามารถทำให้ผู้สูงอายุ รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีความภาคภูมิใจในตนเอง และมีประโยชน์กับสังคม ทั้งนี้การรับรู้ทั้ง 2 ลักษณะ หากได้รับการสร้างเสริม สนับสนุนจะผลักดันให้เกิดคุณภาพชีวิตในผู้สูงอายุ เหล่านี้ปรากฏในตัวอย่างบางช่วงของบทสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้ให้ข้อมูลแสดงออกมา ดังนี้

“เขาไปซั๊ก เขาไปแล้วเขามีสังคม มีเพื่อน ไปกิน ไปซื้ออาหารกลับบ้าน กัน model ลักษณะให้เกิด community ของผู้สูงอายุ” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #1, เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2561)

“สร้างคลังสมองของชาติ ใ้พยายามดึงผู้สูงอายุต่าง ๆ ให้มี contribution ทางสังคม หรือ participation ต่าง ๆ อย่างเช่น เวลามีนงาน สภานตักก็เชิญผู้สูงอายุ มานั่งให้คนเค้าน้ำ มานั่งเป็นผู้ใหญ่ ให้เด็ก ๆ เค้า บางทีไปนั่งในอยู่ในพิธีอะไรสักอย่าง ถือว่า โอเคให้มีผู้อาวุโสอยู่ อย่างเนี้ย” (สัมภาษณ์ ผู้เป็น #3, เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561)

“ส่งเสริมสนับสนุนได้ โดยท้องถิ่นกับชุมชนนะ มีผู้นำ และการรวมตัวกัน เป็นชมรมเพื่อจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งมิติต่าง ๆ ที่บอกว่ามันจะส่งเสริมคุณภาพชีวิต...” (สัมภาษณ์ ผู้เป็น #2, เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2561)

“family-care empower ครอบครัว community-base เกื้อหนุน ครอบครัว ดึงเอาผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมหรือทำให้เกิดการดูแลร่วมกันในชุมชน ... สร้างจิตอาสาขึ้นในกลุ่มคนวัยรอง ปัจจัยเงื่อนไขที่จะทำให้ผู้สูงอายุเขามีความสุข เราพูดง่าย ๆ ว่าการมีคุณภาพชีวิต ก็คือ มีความสุข มันอาจจะไม่ครบทุก

ด้าน แต่เขาพอใจแล้ว เขาสุขแล้ว” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #3, เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2561)

“ตัว *social participation* มันจะต้องมี คล้าย ๆ กับ *innovation* กับ *สังคม ...* ที่รองรับผู้สูงอายุ แล้วก็เปลี่ยนได้ เพราะว่าผู้สูงอายุยังเปลี่ยนร่นไปเรื่อย” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #2, เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2561)

2.2.2 การอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีสิ่งอำนวยความสะดวก

เป็นปัจจัยและเงื่อนไขภายนอก สภาพแวดล้อมในที่นี้ มีทั้งระดับครอบครัว และระดับชุมชน จำแนกได้ทั้งทางกายภาพ ภายในบ้าน เช่น ห้องน้ำ ห้องนอน ราวจำ นอกบ้าน ได้แก่ พื้นลาด ลิฟต์ บันไดรถเข็นทางเท้า เป็นต้น และทางสังคม เปิดโอกาสการเข้าถึง ตั้งแต่การมีนโยบายไปสู่การนำไปปฏิบัติ การดูแล สนับสนุน ส่งเสริมการบริการต่าง ๆ ของหน่วยงาน สถานบริการทั้งภาครัฐและเอกชน ปัจจัยเหล่านี้ลดความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุโดยไม่จำเป็น อำนวยความสะดวกโดยตรงทางกาย และส่งผลสัมพันธ์กับทางใจ เหตุเพราะผู้สูงอายุสามารถดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวันได้ด้วยตนเองอย่างปลอดภัย ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น (*Autonomous*) ก่อให้เกิดความเป็นอิสระ ยิ่งไปกว่านี้การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ ยังสามารถส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งยังตอบสนองความต้องการการเรียนรู้เพื่อให้เท่าทันต่อโลกปัจจุบัน ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยที่ยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เหล่านี้ปรากฏในตัวอย่างของบทสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้ให้ข้อมูลแสดงออกมา ดังนี้

“การจัดระเบียบภายในบ้านให้มันเอื้อกับการใช้ชีวิตในยามสูงวัย” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #2, เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2561)

“ดัดแปลงบ้านเขา ทำ *ageing-in-place* ให้ดี ๆ บ้านสมัยใหม่ เขาก็ออกแบบเป็น *universal design ...*”

“...ย้ายห้องนอนลงมาอยู่ข้างล่าง ห้องน้ำติดราวจับเพิ่ม แสงไฟสว่างปรับให้เหมาะสม พื้นอย่าให้ลื่น เติม *ramp* หน้าบ้าน...”

“...หา tools มาช่วย นาฬิกา track ติดตามตัว” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #1, เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2561)

“สิ่งแวดล้อมที่ดี ต้องการอากาศที่ดี ให้ความสุขกับคนได้ทางด้านกายภาพ มีโรงพยาบาลที่ดี การเข้าถึงพยาบาล การเข้าถึงสาธารณสุขโรค ...” “...มีพื้นที่ที่เขาสามารถมาเจอกันมารวมกันได้ ศูนย์หรือชมรมผู้สูงอายุ รัฐท้องถิ่นต้องเตรียมให้...”

“... โรงเรียนผู้สูงอายุ day-care เพราะ ผู้สูงอายุต้องการความรู้ ต้องการเท่าทันเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลง ต้องการพื้นที่ที่เป็นส่วนกลางที่มีกิจกรรมต่าง ๆ คือมันจะต้องไหลเลื่อนเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของสังคม” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #5, เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2561)

“...เป็นที่กลางของชุมชน ที่ทุกคนมาได้สะดวก อาจจะเป็นวัด หรือโรงเรียน ที่ทางชุมชนเขาจัดให้...” (สัมภาษณ์ ผู้เป็น #2, เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2561)

“ปรับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ให้เอื้อต่อการเป็นตัวของตัวเอง หรือแก่ตนได้ เช่น ถนนหนทาง ระบบบริการขนส่งสาธารณะ หรือสิ่งต่าง ๆ เนี่ย อาคารสถานที่ต่าง ๆ ก็ต้องปรับ...เค้าเรียก universal design จะช่วยให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ นะ อันนี้ไม่ใช่ปัจจัยจากภายในพฤติกรรม แต่เป็นปัจจัยจากภายนอกสิ่งแวดล้อม” (สัมภาษณ์ ผู้เป็น #3, เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561)

2.2.3 นโยบายภาครัฐ หลักสูตร โปรแกรมการพัฒนา

ปัจจัยและเงื่อนไขภายนอกส่วนสุดท้าย คือ นโยบายภาครัฐ หลักสูตร โปรแกรมการพัฒนา จากความหมายคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ นั้น มีความเป็นพลวัต เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม ยุคสมัย และความต้องการส่วนบุคคลที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ภาครัฐและภาคประชาคม มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนในการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตในระดับต่ำมากกว่าในกลุ่มสูง เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่จะเป็นปัญหาสังคม

ต่อไปได้ เหล่านี้ปรากฏในตัวอย่างบางช่วงของบทสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้ให้ข้อมูลแสดงออกมา ดังนี้

“mean ตัวค่ากลาง ๆ อยู่ อย่างเช่น ถ้ารัฐบาลที่ดี รัฐบาลก็ต้องเตรียม สิ่งที่สังคมต้องการ ผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่ก็การศึกษาน้อย ไม่มีเงินออม เป็นหนี้สิน ลูกหลานต้องทำงาน ประเทศนี้จะต้องมีเบี้ยยังชีพ” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #5, เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2561)

“participation มีส่วนร่วมในสังคมเท่าไร? ทำงานอะไรยังไง ได้เหมือน คน active มั้ย ทำงานมีส่วนร่วมในการทำงานมั้ย หรือมีกิจกรรมมีส่วนร่วมในสังคมในอะไรมั้ย ก็ไปหามา...”

“... ผู้สูงอายุจะต้องใส่ใจตัวเองทุกอย่าง ... ในขณะเดียวกันทางรัฐ ท้องถิ่น ชุมชน ต้องหาทางช่วยเหลือผู้สูงอายุในชุมชน” (สัมภาษณ์ ผู้เป็น #2, เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2561)

“หลักการมันร่วม แต่ตัววิถีปฏิบัติมันต้องขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละพื้นที่ ของแต่ละกลุ่ม แต่ละชุมชน”

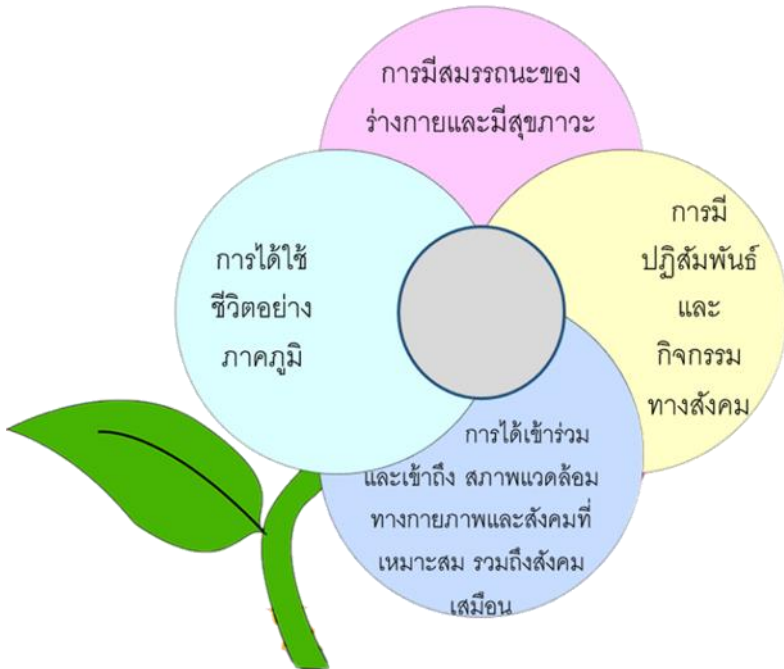
“กทม. ส่วนกระทรวงการพัฒนาสังคมฯ ที่มีหน่วยงานอยู่ในระดับจังหวัด ในระดับอำเภอ หรือเป็นศูนย์ ไปเตรียมการในเรื่องของคนที่จะเข้าสู่วัยสูงอายุ มัน ต้องคิดให้เหมือนกัน คัดร่วมนกัน ช่วยกัน ...”

“ใช้ resource จาก partnership ภาคธุรกิจ ภาคเอกชน ที่เขามีนโยบาย CSR หรือส่วนงาน CSR เอามาใช้ประโยชน์ คน ความรู้ สิ่งของ ทรัพยากร ขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ของตัวผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กร หรือการให้ความรู้ การให้ช่องทางหรือ แหล่งทรัพยากรที่เขาสามารถไปใช้ประโยชน์ได้” (สัมภาษณ์ ผู้รู้ #3, เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2561)

“อิทธิพลที่จะทำให้คนมีคุณภาพ คือ ระเบียบ ออกกฎเกณฑ์ ให้เอื้อ ให้ ส่งเสริม ส่งเสริมให้คนมีพฤติกรรมอย่างนี้ นะ แม้กระทั่งการกินการอยู่ แล้วก็จะ

ออกกฎหมายควบคุม... หาโปรแกรมเพื่อให้ กระตุ้นหรือชักจูง...” (สัมภาษณ์ ผู้เป็น #3, เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561)

จากวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ว่า เพื่อทำความเข้าใจและอธิบายความหมายของคำว่า “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ” และมีมิติต่างๆ หรือองค์ประกอบ กอปรกับผลการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นแนวคิด “ดอกไม้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ” ดังภาพต่อไปนี้

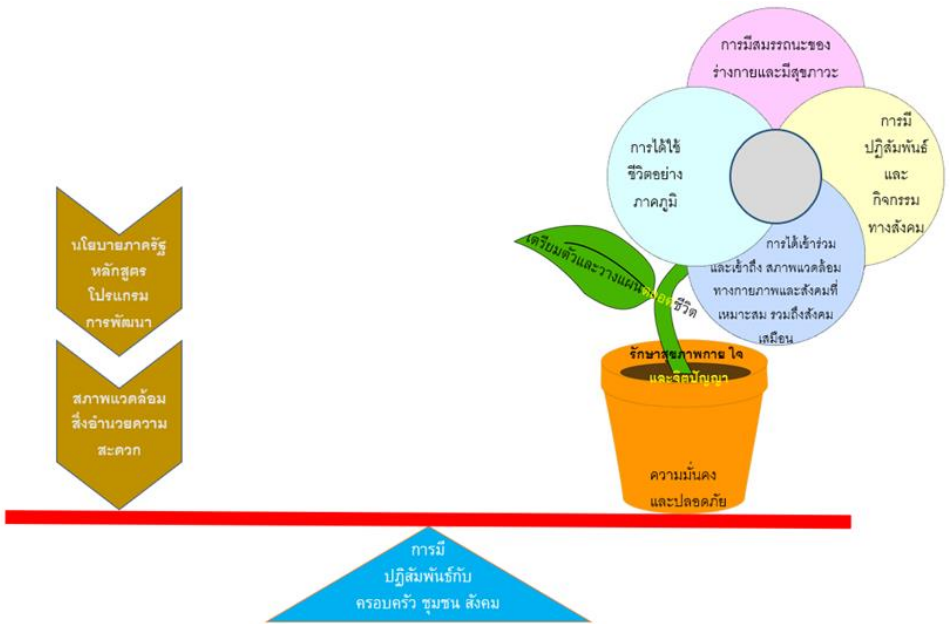

ภาพประกอบ 1 ดอกไม้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

โดยที่คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เปรียบดั่ง ดอกไม้ เพราะดอกไม้คือผลลัพธ์เป็นผลผลิตของพืชพันธุ์ ดังสำนวนที่ว่าผลิดอกออกผล ประกอบด้วย 4 กลีบ แทน 4

ความหมายและองค์ประกอบ ได้แก่ 1) การได้ใช้ชีวิตอย่างภาคภูมิใจ 2) การมีสมรรถนะของร่างกายและมีสุขภาพ 3) การมีปฏิสัมพันธ์และกิจกรรมทางสังคม และ 4) การได้เข้าร่วมและเข้าถึง สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมที่เหมาะสม รวมถึงสังคมเสมือน ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ไม่สามารถแยกกันได้ เพราะหากแยกกันจะไม่เป็นดอกไม้ เป็นได้แค่เพียงกลีบดอก จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันจึงจะเป็นดอกไม้

เมื่อนำมาประกอบกับผลการศึกษาใน ส่วนที่ 2 ปัจจัยสาเหตุและเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ ดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ 2 ความหมาย องค์ประกอบ ปัจจัยสาเหตุและเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

ภาพประกอบ 2 เป็นการนำผลการศึกษาใน ส่วนที่ 2 ปัจจัยสาเหตุและเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ แสดงให้เห็นเป็นภาพรวมว่า คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุนั้น มีปัจจัยสาเหตุเงื่อนไขทั้งภายในและภายนอกที่จะส่งผลต่อการมีคุณภาพชีวิต

ในผู้สูงอายุ สามารถอธิบายได้ด้วยภาพจำลองดังภาพประกอบ 2 กล่าวคือ คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุจะดีหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับปัจจัยภายใน หมายถึง การควบคุมคุณภาพชีวิตแบบองค์รวม กล่าวคือ เป็นการสร้างสมดุลของกาย ใจ สังคม จิตปัญญาซึ่งปัจจัยเหล่านี้ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ภายใต้การวางแผนระยะยาว และการส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ทำให้รู้สึกปลอดภัย ประกอบด้วย 1) เตรียมตัวและวางแผนตลอดชีวิต เปรียบเสมือนลำต้น ก้าน ใบ ที่จะเป็นท่อหล่อเลี้ยงต้นไม้ไปสู่ดอกไม้อีก ถ้าลำต้น ก้าน และใบดี ดอกไม้ก็จะดีตาม 2) การรักษาสุขภาพกาย ใจ และจิตปัญญา เป็นเสมือนดินน้ำและปุ๋ยที่จะบำรุงส่งอาหารผ่าน ลำต้น ก้านและใบ หากดินดี น้ำดี ปุ๋ยดี สมดุล ไม่มากเกินไป จะส่งผลต่อดอกไม่ว่าจะออกดอกหรือไม่ หรือออกดอกมากน้อยตามระดับการดูแลรักษาและบำรุง 3) ความมั่นคง และปลอดภัย เป็นตั้งกระถางต้นไม้ ที่จะป้องกัน ค้ำถัก จากฐานรากทำให้ต้นไม้มีความมั่นคง นอกจากนี้ปัจจัยภายนอก หมายถึง การสร้างเสริมระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย 1) การมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว ชุมชน สังคม เปรียบเหมือนจุดมน (สามเหลี่ยม) ในภาพประกอบ 2) สภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก และ 3) นโยบายภาครัฐ หลักสูตร โปรแกรมการพัฒนา ซึ่งแทนด้วยลูกศรชี้ลง อธิบายว่า ปัจจัยภายนอกทั้งสามส่วนนี้ สามารถส่งผลต่อความสมดุลของคานาซึ่งจะส่งผลกระทบต่อกระถางดอกไม้ ต้นไม้ และดอกไม้

การอภิปรายผล

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยสามารถอภิปรายข้อค้นพบได้ ดังต่อไปนี้

1. ความหมาย องค์ประกอบ และปัจจัยสาเหตุหรือเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ที่ได้จากการถอดรหัสและถอดบทเรียนมีความจำเพาะต่อบริบทของสังคมไทยมีความเหมาะสม เป็นประโยชน์สามารถประยุกต์ใช้งานได้มากกว่า แบบที่รับมาจากต่างประเทศ เนื่องจากความรู้ชุดนี้เป็นความรู้ที่เกิดจากการบูรณาการชุดความรู้ที่ถอดมาจากผู้สูงอายุที่มีศักยภาพที่เป็นคนไทย (ผู้เป็น) และผู้เชี่ยวชาญที่ส่งเสริมประสบการณ์ด้านวิชาการต่างๆ จากบริบทของสังคมไทยมาอย่างยาวนาน (ผู้รู้) ดังนั้น

ผู้วิจัยเห็นว่า ชุดความรู้ที่ได้นี้จะมีความเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยมากกว่าที่รับมาจากต่างประเทศ เพราะมีความแตกต่างกันทั้งในเชิงสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำองค์ความรู้นี้ไปใช้งานในสังคมไทย ซึ่งเป็นไปตามที่ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ (2559) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาผู้สูงอายุไทยนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อข้อคำนึงถึงบริบทเป็นสำคัญ

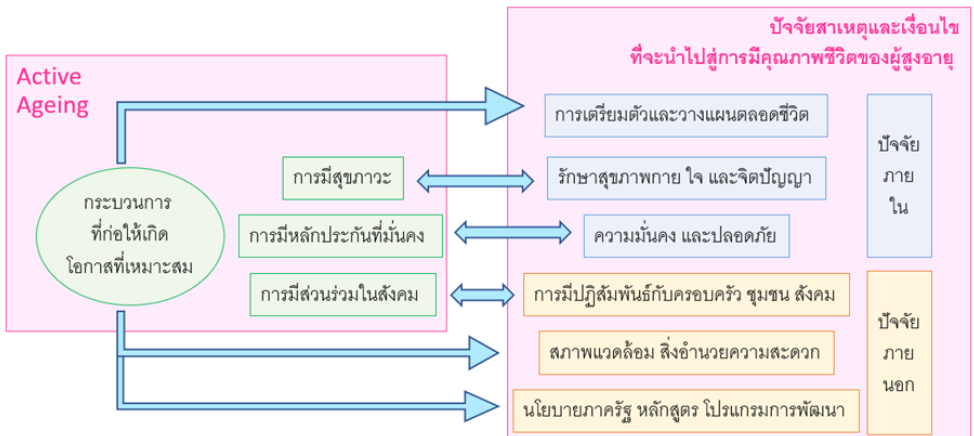
2. องค์ประกอบคุณภาพชีวิตของต่างประเทศ มีส่วนที่แตกต่างกันในบางมิติ ในที่นี้พิจารณาแบบวัดคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์การอนามัยโลก (WHOQOL-OLD module) พบว่า มีการวัดด้าน (facet) ความตายและการตาย (death and dying) (The WHO Group, 1999) ในขณะที่ความหมายและองค์ประกอบที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ไม่รวมมิตินี้เข้าไป น่าจะเป็นเพราะในบริบทของสังคมไทย มีประมาณร้อยละ 94 นับถือ ศาสนาพุทธ (ศูนย์ข้อมูลกลางด้านศาสนา กรมการศาสนา, 2561) ซึ่งใจความสำคัญตอนหนึ่งในคำสอน กล่าวถึง ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ ความว่า “สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง ...สังขารทั้งปวง เป็นทุกข์ ...ธรรมทั้ง ปวง เป็นอนัตตา” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2555) ดังนั้นเรื่องความตายและการตายจึงถูกพิจารณาเป็นเรื่องปกติธรรมดาตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา ข้อสรุปของการศึกษาที่ได้จึงไม่มีมิตินี้รวมอยู่ และอีกประการหนึ่ง ตามบริบทในวัฒนธรรมไทย การพูดถึงเรื่องความตายเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยจะพูดกัน เพราะถือว่าเป็นกลาง และอาจตีความว่าเป็นไปในการسابแข่ง ซึ่งโดยทั่วไปมักจะอำนวยความสะดวกให้อายุมันขวัญยืน อายุยืน เป็นร่มโพธิ์ร่มไทยให้ลูกหลาน มากกว่าที่จะเอ่ยถึงการตายและความตาย

3. คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ได้จากการศึกษา มีความหมายครอบคลุมสภาวะ ทั้งสุขภาพร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตปัญญา รวมถึงมีเอกลักษณ์เฉพาะคือ มีลักษณะที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่างแบ่งแยกมิได้ ซึ่งต่างจากความหมายและองค์ประกอบ โดยทั่วไปที่สามารถจำแนกออกได้เป็นด้าน

4. จากภาพประกอบ 2 จะเห็นว่า จุดหมุน (สามเหลี่ยม) ของไม้กระดก และ ลูกศรที่ชี้ลงนั้น คือ ปัจจัยภายนอก ซึ่งหมายถึง การสร้างเสริมระบบนิเวศทางสังคมและ วัฒนธรรม ประกอบด้วย 1) การมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว ชุมชน สังคม 2)

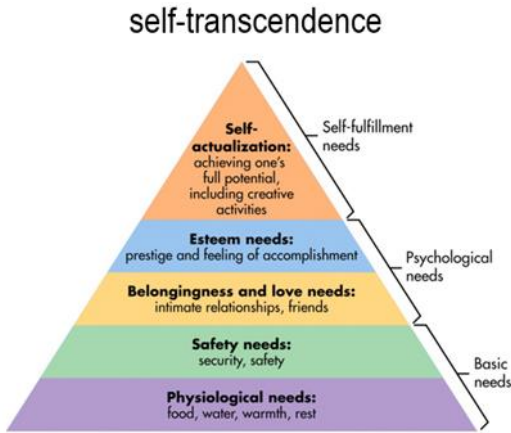
สภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก และ 3) นโยบายภาครัฐ หลักสูตร โปรแกรมการ พัฒนา ในขณะที่ปัจจัยภายในนั้น คือ ปัจจัยจากตัวผู้สูงอายุเอง สามารถอธิบายได้ว่า ใน กรณีที่คานไม่สมดุล ย่อมเกิดจากปัจจัยทั้งสองส่วนนี้ จึงทำให้เกิดคำถามในเชิงพัฒนาว่า “ใครจะเป็นผู้ออกแรงมากกว่ากันในการที่จะทำให้คานสมดุล” คำถามนี้นำไปสู่แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุว่า หากประเมินจากบริบทแล้วพบว่า ผู้สูงอายุมิ การจัดการตนเองให้เกิดความสมดุลจนสามารถเกิดคุณภาพชีวิตได้จากภายใน การออก แรงกตลุกศรลงก็ไม่ต้องใช้แรงมากเท่ากับกรณีตรงกันข้ามที่พบว่า หากผู้สูงอายุยังไม่ สามารถจัดการตนเองให้เกิดภาวะสมดุลจากภายในเองได้ ปัจจัยภายนอก เช่น นโยบาย ภาครัฐ หลักสูตร โปรแกรมการพัฒนา จะต้องออกแรงกตคานลงมากกว่ากรณีแรก คือ ต้องเข้ามามีบทบาทช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้คานนั้นเกิดความสมดุล เป็นการรักษา สมดุลเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุนั้นเอง

5. ปัจจัยสาเหตุและเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ จากข้อ ค้นพบที่ได้มีความสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง Active Ageing ที่องค์การอนามัยโลกได้ให้ ความหมายไว้ว่า เป็นกระบวนการ ที่ก่อให้เกิดโอกาสที่เหมาะสม เพื่อการมีสุขภาวะ การ มีส่วนร่วมในสังคม และมีหลักประกันที่มั่นคง ในอันที่จะยกระดับคุณภาพชีวิต ให้เป็นไป ตามวัยของบุคคล (World Health Organization, 2002) ดังแสดงการเปรียบเทียบกับ ผลที่ได้จากการศึกษา ตามแผนภาพต่อไปนี้

ภาพประกอบ 3 เปรียบเทียบแนวคิด Active Ageing กับผลที่ได้จากการศึกษา

6. คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ได้จากการศึกษามีลักษณะที่กินความลึกซึ้งไปกว่า คุณภาพชีวิตตามแนวคิดทฤษฎีทั่วไปที่มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีแรงจูงใจ บุคลิกภาพและ ความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ (Maslow, 1970) เป็นสำคัญ ยกกรณีข้อค้นพบ จากงานวิจัย ตัวอย่างเช่น คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในความหมายของการได้ใช้ชีวิตอย่าง ภาคภูมิใจนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการมองเห็นคุณค่าในตัวเอง (Self-Esteem) ทำประโยชน์ เพื่อผู้อื่นได้ (Altruism) สิ่งนี้จะเกิดได้ต่อเมื่อ ผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีจะมีความเข้าใจ ในความจริงของชีวิต คือ มีสถานะของการมีจิตปัญญา อันจะนำไปสู่ความสงบสุขที่บุคคล สามารถสัมผัสและยึดมั่นในความเชื่อหรือความเคารพสูงสุดของพวกเขา สิ่งนี้จะผุดบังเกิด (Emerged) ขึ้น เมื่อได้ปล่อยและก้าวข้ามหรือหลุดพ้นจากตัวเอง (self-transcendence) ไม่เห็นแก่ประโยชน์ตนเองเป็นหลัก ทำเพื่อผู้อื่น และไม่ยึดติดตัวตนของตนเอง ในทาง พุทธศาสนา คือ ไม่ยึดมั่นถือมั่น นั่นเอง ดังนั้นเมื่อเทียบกับความต้องการตามลำดับขั้น ของมาสโลว์ สามารถอธิบายได้ ดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 4 การหลุดพ้นจากตนเอง (self-transcendence)

อธิบายได้ว่า การหลุดพ้นตัวต้น การก้าวข้ามตัวตนและพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นบางสิ่งบางอย่าง และคิดถึงผู้อื่นมากกว่าตนเอง มีนัยยะได้ว่า คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบริบทตามประสบการณ์และการตีความมีความครอบคลุมมากกว่าทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์

7. การวิจัยเชิงคุณภาพภายใต้กระบวนการตีความที่ผู้วิจัยใช้มีความเหมาะสมต่อปรากฏการณ์ที่กำลังศึกษา โดยเฉพาะวัตถุประสงค์ที่ต้องการทำความเข้าใจและอธิบายความหมายคำว่า “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ” ผลการศึกษาได้ข้อสรุปและสร้างแบบจำลอง/แผนภาพเพื่ออธิบายได้ลุ่มลึกให้ความหมายและข้อมูลที่มากกว่า (rich and fruitful) ทั้งยังเลื่อนไหลเป็นพลวัตรกว่า เมื่อเทียบกับระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณที่มีข้อจำกัดในลักษณะของการสร้างแบบจำลองที่เป็นพีชคณิต (composite function) และอิงกับความสัมพันธ์เชิงเส้นตรง เป็นส่วนใหญ่

ข้อเสนอแนะ

ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเรื่องนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งต่อตัวผู้สูงอายุ โดยอาศัยกรอบความหมายและปัจจัยสาเหตุเงื่อนไขที่จะนำไปสู่คุณภาพชีวิต เป็นแนวทางในการปฏิบัติตน ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนชีวิตในระยะยาว (Life Course) การรักษาสรรณะของร่างกาย สุขภาพจิต สังคม และปัญญา เป็นต้น ทั้งนี้เพราะได้องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษานั้นผสมผสานกันทั้งความรู้ที่ได้ผลจริงจาก “ผู้เป็น” ที่ผ่านประสบการณ์และการปฏิบัติจนเป็นที่ประจักษ์มาแล้ว และอีกแหล่งความรู้ที่มาจาก “ผู้รู้” ที่สั่งสมมา ยาวนานตลอดการทำงานค้นคว้าและวิจัย อีกทางหนึ่งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และท้องถิ่นก็เช่นเดียวกันที่จะนำไปเป็นแนวทางในการวางแผน ประเมินความต้องการ จัดการและปฏิบัติ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม ทั่วประเทศส่วนที่กล่าวมานั้น ต้องตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของตน ที่แตกต่างกันแต่ต้องทำงานสอดประสานกัน และสำคัญที่สุดคือ การตระหนักถึงบริบทที่แตกต่างกันของทั้งบุคคล ชุมชน พื้นที่ที่จะทำงาน ไม่ว่าจะเพื่อกำหนดนโยบาย จัดสวัสดิการ จัดหลักสูตร โปรแกรม หรือส่งเสริมสนับสนุนระบบนิเวศทางสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเป็นสำคัญ

สำหรับข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปนั้น สามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการทั้งแบบมีส่วนร่วม หรือแบบมีส่วนร่วมเชิงวิพากษ์ที่มีฐานคิดของปรัชญาแบบทฤษฎีวิพากษ์ อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ที่มีผลผลิต มีความยุติธรรม เสมอภาค และยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ดร.ชวิตรา ตันติมาลา อาจารย์ประจำสาขาวิชานวัตกรรมการจัดการทางวัฒนธรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ที่กรุณาตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลในฐานะ Peer Debriefing ไว้อย่างสูงมา ณ ที่นี้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

- ปราโมทย์ ประสาทกุล. (2559). แก่...ก็ดีเหมือนกันนะ. กรุงเทพฯ: บริษัท พรินเตอร์ จำกัด.
- ปิยะวัฒน์ ตริวิทยา. (2559, พฤษภาคม). กรอบแนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต: concepts of quality of life. วารสารเทคนิคการแพทย์เชียงใหม่. 49(2): 171-184.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2555). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ 35. กรุงเทพฯ: ผลิธัมม์.
- วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.(2555). รายงานประจำปี สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2554. กรุงเทพฯ: พงษ์พาณิชย์เจริญผล.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2542). แนวคิดด้านสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ. ใน เอกสารประกอบการประชุมวิชาการแห่งชาติว่าด้วยผู้สูงอายุ “ผู้สูงอายุด้วยคุณภาพ” จัดโดย คณะกรรมการดำเนินการจัดกิจกรรมปีสากลว่าด้วยผู้สูงอายุ ด้านวิชาการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2549). สวัสดิการผู้สูงอายุ แนวคิดและวิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มิสเตอร์ก๊อปปี้ (ประเทศไทย).
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, ภาวนา พัฒนศรี และธนิกานต์ ศักดาพร. (2560). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการการถอดบทเรียนตัวอย่างที่ดีของโรงเรียนและชมรมผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้. กรุงเทพฯ: เจพรีนธ์.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, อรพิชญา ไกรฤทธิ และอาชญญา รัตนอุบล. (2559). สรุปการสัมมนาวิชาการ เรื่อง แนวโน้มการวิจัยเพื่อการสร้างความรู้ใหม่ ในการป้องกันและแก้ปัญหาผู้สูงอายุในประเทศไทย, 18 สิงหาคม 2559; กรุงเทพฯ.
- ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต และวนิพพล มหาอาษา. (2550). คุณภาพชีวิต...ความสุข...และ...วัยรุ่นไทย. ในหลากหลายมิติแห่งความอยู่ดีมีสุขของคนไทย. รศรินทร์ เกรย์ และ

- คณะบรรณาธิการ. หน้า 66-68. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศรีประภา เหล่าโชคชัยสกุล. (2552). การพัฒนาตัวบ่งชี้ความอยู่ดีมีสุขของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น: การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างกลุ่มพหุ. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (วิจัยการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (เอกสารอัดสำเนา)
- ศูนย์ข้อมูลกลางด้านศาสนา กรมการศาสนา. (2561). สถิติผู้นับถือ. (ออนไลน์). แหล่งที่มา: <http://e-service.dra.go.th/buddha.php?p=stat> วันที่สืบค้น 30 เมษายน 2562.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2551). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3. (ออนไลน์). แหล่งที่มา <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=85> วันที่สืบค้น 15 เมษายน 2560.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11. (ออนไลน์). แหล่งที่มา: http://www.nesdb.go.th/download/article/article_20160323112431.pdf วันที่สืบค้น 15 เมษายน 2560.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. (ออนไลน์). แหล่งที่มา: https://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422 วันที่สืบค้น 15 เมษายน 2560.
- องอาจ นัยพัฒน์. (2551). วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สามลดา.
- Charmaz, K. (2006). Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis. London; Thousand Oaks: SAGE.
- Cochran-Smith, M.; and Lytle, S. L. (2001). Beyond Certainty: Taking an Inquiry Stance on Practice. in Teachers Caught in the Action: Professional

Development that matters. pp. 45-58. New York: Teachers College Press.

Knowles, Malcolm S. (1980). The Modern Practice of Adult Education: Pedagogy to Andragogy. New York: Cambridge, The Adult Education.

Maslow, A. H. (1970). Motivation and Personality. New York: Harper and Row.

Oliver, Joseph; et al. (1996). Quality of Life and Mental Health Service. London: Routledge.

The WHO Group. (1999, November). The World Health Organization quality of life assessment (WHOQOL): Position paper from the World Health Organization. Social Science and Medicine. 49(10): 1403-1409.

World Health Organization. (2002). Active Ageing: A Policy Framework. A contribution of the World Health Organization to the Second United Nations World Assembly on Ageing, Madrid, Spain, April 2002.

เงื่อนไขที่เอื้อต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของ

ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลในจังหวัดขอนแก่น

Exploring Conditions Conducive to Successful Operation of Community Justice Centers in Khon Kean Province

จกกริน วรนาม¹, ดร.กฤษวรรณ โล่ห์วีชรินทร์²

และกชพร มุสิกบุญเลิศ³

Jakkarin Woranam⁴, Grichawat Lowatcharin, Ph.D⁵

and Kodchaporn Musikaboonlert⁶

บทคัดย่อ

ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลตั้งขึ้นตามนโยบายของกระทรวงยุติธรรม เพื่อประโยชน์ในการอำนวยความสะดวกและลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความเป็นธรรม กระทรวงยุติธรรมเป็นผู้ควบคุมดูแลและกำหนดโครงสร้างการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและประชาชน แต่ศูนย์มีความยืดหยุ่นในการดำเนินงานและมีผลการดำเนินงานที่ต่างกัน บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศกับศูนย์ที่ไม่ได้รับรางวัล และค้นหาเงื่อนไขที่เอื้อต่อความสำเร็จในการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยแบบการศึกษาหลายกรณี โดยศึกษาศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลในจังหวัดขอนแก่น 3 แห่ง การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักที่เลือกแบบเจาะจง จำนวน 18 คน

¹ นักศึกษาระดับปริญญาโท วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² อาจารย์ประจำวิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

³ อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

⁴ Master's student, College of Local Administration, Khon Kaen University, Thailand

⁵ Lecturer, College of Local Administration, Khon Kaen University, Thailand

⁶ Lecturer, Faculty of Law, Khon Kaen University, Thailand

E-mail : j_woranam@kkumail.com, grichawat@kku.ac.th

ผลการวิจัยพบว่า ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ได้รับรางวัลมีลักษณะการดำเนินงานแตกต่างจากศูนย์ที่ไม่ได้รับรางวัล เงื่อนไขที่เอื้อต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล มี 4 ด้าน ได้แก่ เงื่อนไขด้านการบริหารจัดการ เงื่อนไขด้านชุมชน เงื่อนไขด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ และเงื่อนไขด้านเครือข่ายและผู้ปฏิบัติงาน ดังนั้น ภาครัฐควรมีนโยบายกำหนดให้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนเป็นหน่วยงานหลัก อำนวยความยุติธรรมระดับชุมชน ผลักดันให้มีแผนปฏิบัติการ ระดับชุมชนที่ชัดเจนและต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลต้องดำเนินนโยบายสร้างภาคีเครือข่าย และบริหารเครือข่ายกับชุมชนให้เกิดประสบการณ์ร่วมกันรับผิดชอบ

คำสำคัญ : ยุติธรรมชุมชน, เงื่อนไขที่เอื้อต่อความสำเร็จ, ความไม่เสมอภาค

Abstract

Initiated by Thailand's Ministry of Justice, community justice centers are established in subdistricts nationwide as an alternative mechanism to provide justice and to diminish inequality in access to justice. Although the ministry establish standard operational procedures and collaboration structure between the public and civil-society sectors, such procedures tend to be flexibly applied in practice. The current study aims to compare operational characteristics of community justice centers that won national awards on public participation and those of general community justice centers. It also aims to explore conditions conducive to successful operation of community justice centers. The authors employ a multiple case study design to examine four community justice centers in three subdistricts in Khon Kaen Province, Thailand. An in-depth interview method is used to collect primary data from 18 key informants.

The research found that the award-winning community justice center has different organizational and environmental characteristics than those of the other two centers. Managerial styles, community, government support, and operational networks play important roles in the center's performance and

effectiveness. The government should promote community justice centers as the major provider of justice at the communal level and to facilitate the formulation of their operational plans. At the same time, community justice centers should have effective operational networks.

Keywords : Community Justice, Key Success Factor, Inequality

บทนำ

ยุติธรรมชุมชนเป็นกระบวนการจัดการความขัดแย้งรูปแบบหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบ การจัดการความขัดแย้งในอดีตมีวัตถุประสงค์เพื่อ “แก้แค้นทดแทน” หรือ “ยับยั้ง” การกระทำความผิด โดยให้ความสำคัญกับผู้กระทำผิด การกำหนดโทษอย่างรุนแรงสมกับการตัดสินใจก่ออาชญากรรม (พงษ์ธร ธัญญศิริ, 2555) ต่อมาราวคริสต์ทศวรรษที่ 1970s มุมมองต่อความขัดแย้งและอาชญากรรมเปลี่ยนแปลงไป นักอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา พบว่าอาชญากรรมว่าเป็นผลผลิตอย่างหนึ่งของสังคม สังคมจึงต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบการป้องกันแก้ไข การลงโทษได้ปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์ เน้นการ “แก้ไข บำบัด ฟื้นฟู” ให้ความสำคัญกับการเยียวยาผู้เสียหาย (ยศศักดิ์ โกไศยกานนท์, 2557)

สำหรับประเทศไทย นับแต่มีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่รัฐชาติ กระบวนการยุติธรรมและกฎหมายปรับเปลี่ยนให้ได้รับการยอมรับตามแบบชาติตะวันตก โดยรวมศาลเข้ามาอยู่ในกระทรวงยุติธรรมเพื่อปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม (พรณรัตน์ โสธรประภากร, 2561) ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการยุติธรรมที่ไม่คำนึงถึงรากฐานความเข้มแข็งของชุมชน เกิดช่องว่างของระบบยุติธรรมระหว่างรัฐกับชุมชน กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักโดยสถาบันที่ใช้อำนาจตุลาการต้องรับภาระงานคดีทั้งหมด (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, สุทธิ สุขยั้ง และมุฮัมหมัดรอฟอี มูซอ, 2549) เป็นสาเหตุหนึ่งของปัญหาความล่าช้าในการพิจารณาพิพากษาคดี การอำนวยความสะดวกยุติธรรมที่ไม่สามารถเข้าถึงประชาชน รัฐจึงเริ่มให้ความสำคัญกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกสำหรับการระงับข้อพิพาทที่ไม่มีความจำเป็นต้องนำคดีขึ้นสู่ศาล

กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรมได้จัดทำโครงการเครือข่ายยุติธรรมชุมชน และจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนขึ้นเป็นครั้งแรก โดยมีชุมชนนำร่องจำนวน 8 จังหวัด และในปี พ.ศ.2548 จึงขยายผลรวมเป็น 17 จังหวัด 36 ชุมชน (จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ, 2549) กระทรวงยุติธรรมขยายผลงานยุติธรรมชุมชน ตามนโยบายการอำนวยความสะดวก ยุติธรรมให้แก่ประชาชน และลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความเป็นธรรมโดยเฉพาะพื้นที่ที่ห่างไกลศูนย์ราชการ โดยกำหนดยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรม ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560–2579) ปราบกฏแนวคดียุติธรรมชุมชนในยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการสร้างโอกาส ความเสมอภาค และเท่าเทียมกันทางสังคม เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความเป็นธรรมได้อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ผ่านกิจกรรมขับเคลื่อนยุติธรรมชุมชน (สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม, 2559)

ศูนย์ยุติธรรมชุมชนถูกจัดตั้งโดยคำสั่งกระทรวงยุติธรรม การดำเนินงานอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลโดยกลุ่มนโยบายและยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรม โครงสร้างการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชน ประกอบด้วย ที่ปรึกษา คณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน และเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ทั้งนี้ กรรมการถือเป็นเครือข่ายยุติธรรมชุมชนด้วยเช่นกัน เครือข่ายยุติธรรมชุมชนมีหน้าที่ (กลุ่มพัฒนาและส่งเสริมระบบงานยุติธรรม สำนักงานยุติธรรมจังหวัดขอนแก่น สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม, 2558) ดังนี้

(1) รับเรื่องราวร้องทุกข์ ช่วยเหลือ ดูแล ให้คำแนะนำ และแก้ปัญหาเบื้องต้นแก่ผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพ หรือต้องการคำแนะนำเบื้องต้นทางกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ลดข้อพิพาทความขัดแย้งในชุมชน หากไม่อาจยุติปัญหาได้ต้องรายงานต่อศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล แจ้งผลไปยังผู้ร้องภายใน 15 วัน หากยังไม่ยุติจึงส่งต่อไปที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัด และให้เครือข่ายยุติธรรมชุมชนมีหน้าที่ติดตามผลแจ้งมายังผู้ร้อง

(2) เสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน

(3) ป้องกันปัญหาอาชญากรรมในชุมชน(จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ, 2549) เฝ้าระวังและช่วยแจ้งเบาะแส โดยจัดประชุมเครือข่ายในพื้นที่เดียวกันและจัดเวทีสาธารณะ เพื่อค้นหาปัญหาหรือแนวโน้มอาชญากรรมที่จะเกิดขึ้นพร้อมข้อเสนอแนะ

แนวทางจากชุมชนและเครือข่ายยุติธรรมชุมชนให้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลสรุปส่งยุติธรรมจังหวัดต่อไป

(4) ให้ความช่วยเหลือ คู่มือ ผู้ที่ได้รับความเสียหายและผลกระทบจากอาชญากรรม หรือประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ความช่วยเหลือดังกล่าว เช่นช่วยเหลือยื่นขอรับค่าตอบแทนหรือค่าเสียหาย

(5) ให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูและการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษให้กลับตนเป็นพลเมืองดี และไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำ โดยสร้างความร่วมมือของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนในพื้นที่ ครอบคลุม ผู้นำชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ เพื่อแลกเปลี่ยนและวางแนวทางการแก้ไขฟื้นฟู ซึ่งต้องมีการติดตามผลเพื่อรายงานไปยังยุติธรรมจังหวัดด้วย

(6) เฝ้าระวัง แจ้งข่าว แจ้งเบาะแสทางคดีความหรือการกระทำความผิดตามกฎหมาย

(7) พิจารณาส่งต่อตาม ข้อ 1) ถึง 6) ไปยังศูนย์ยุติธรรมชุมชน หรือสำนักงานยุติธรรมจังหวัด รวมถึงการติดตามและแจ้งผลการดำเนินงานหรือความคืบหน้าแล้วแต่กรณีแก่ผู้ร้องหรือผู้ขอความช่วยเหลือ

(8) หน้าที่อื่นๆ ตามที่คณะกรรมการกำหนด

แม้ว่ากระทรวงยุติธรรมจะเป็นผู้กำหนดโครงสร้างของศูนย์ยุติธรรมชุมชน เครือข่ายยุติธรรมชุมชน รวมถึงการกำกับดูแลจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัด ซึ่งกำหนดกรอบภารกิจของศูนย์ยุติธรรมชุมชนและเครือข่ายยุติธรรมชุมชนอย่างกว้าง ทำให้มีความยืดหยุ่นของรูปแบบการดำเนินงานในแต่ละพื้นที่เป็นไปตามความเหมาะสมกับสภาพชุมชนและปัญหาที่พบก็ตาม แต่การตื่นตัวใส่ใจต่อการพัฒนาหรือจัดกิจกรรมของชุมชนบางแห่งยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยลำพังชุมชน ภาครัฐจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนให้เกิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนขึ้น ทั้งในขั้นตอนการปฏิบัติจำต้องอาศัยประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของกระบวนการยุติธรรมชุมชนที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาในฐานะเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐ และภาครัฐเป็นผู้สนับสนุนและติดตามผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแนวนโยบาย และกระตุ้นให้เกิด

กระบวนการในชุมชนอันจะนำไปสู่ยุติธรรมชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป ศูนย์ยุติธรรมชุมชนแต่ละศูนย์ที่ถูกจัดตั้งขึ้นจะมีจุดเน้นในการทำงานแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสภาพปัญหา สภาพภายในชุมชน และทุนทางสังคมของชุมชน เป็นต้น ซึ่งทำให้เกิดกิจกรรมที่ออกแบบเพื่อแก้ปัญหาและการบริหารจัดการอาจมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละศูนย์

นอกจากนี้ ศูนย์ยุติธรรมชุมชนต้องได้รับการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาองค์กร ทั้งมีการจัดประกวดการดำเนินงานด้านต่างๆ โดยศูนย์ที่มีความโดดเด่นจะได้รับรางวัลการดำเนินงาน ซึ่งพิจารณาจาก 2 มิติ ได้แก่ มิติที่ 1 ความสามารถของหน่วยงานภาครัฐ และมิติที่ 2 ความสำเร็จของการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการบริหารราชการอย่างเป็นรูปธรรม ที่น่าพิจารณาต่อไปคือการพัฒนาการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกันและอยู่ภายใต้การดูแลจากยุติธรรมจังหวัดแต่ยังคงปรากฏผลว่า ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ได้รับรางวัลระดับประเทศมีผลการประเมินในระดับ A ขณะที่กรณีศึกษาศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ไม่ได้รับรางวัลระดับประเทศมีผลการประเมินระดับ B ซึ่งให้เห็นว่ามีเงื่อนไขบางประการที่ทำให้เกิดผลที่แตกต่างกัน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศเปรียบเทียบกับศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลใกล้เคียงกันแต่ไม่ได้รับรางวัล เพื่อค้นหาเงื่อนไขที่แตกต่างกันอันทำให้เกิดผลการดำเนินงานต่างกัน ซึ่งจะทำให้ทราบถึงประเด็นสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จของศูนย์ยุติธรรมชุมชน และสามารถนำไปเสนอแนะแนวทางเพื่อต่อยอดพัฒนาศูนย์ยุติธรรมชุมชนอื่นและนโยบายด้านยุติธรรมให้ประสบความสำเร็จต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์มุ่งศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ได้รับรางวัลชนะเลิศด้านการขยายผลการมีส่วนร่วมของประชาชนกับศูนย์ที่ไม่ได้รับรางวัล เพื่อค้นหาเงื่อนไขที่เอื้อต่อความสำเร็จในการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล หมายถึง ศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่กระทรวงยุติธรรม จัดตั้งขึ้นตามตำบลหรือเทศบาล เพื่อดำเนินงานภายใต้กรอบภารกิจที่กระทรวงยุติธรรม กำหนด

บททวนวรรณกรรม

1. ยุติธรรมชุมชน

นักวิชาการต่างประเทศได้ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ มีสาระสำคัญ คือ การดำเนินการเชิงรุกในชุมชน โดยมีชุมชนเป็นหุ้นส่วนสำคัญ เพื่อควบคุมอาชญากรรม และแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน (McCold and Wachtel, 1997 อ้างถึงใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ, 2549) ซึ่งอาจเป็นมาตรการหรือยุทธวิธีที่เปิดโอกาสให้ ชุมชนร่วมเป็นหุ้นส่วน (Roman et al., 2002 อ้างถึงใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ, 2549) เห็นว่า ยุติธรรมชุมชนต้องให้ความสำคัญในการเผชิญหน้ากับปัญหา มีเป้าหมาย เพื่อสร้างความยุติธรรม ความปลอดภัย และคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน

ยุติธรรมชุมชนในประเทศไทย เป็นแนวทางหรือกระบวนการที่มีขึ้นเพื่อป้องกัน และควบคุมอาชญากรรมไม่ให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยอาศัยกลไกคือคนในชุมชนที่ตระหนัก ถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนของตน กระทรวงยุติธรรมเป็นเพียงผู้สนับสนุนการ ดำเนินการเท่านั้น เพราะได้เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเป็นหุ้นส่วนในการดูแลและปกป้อง ชุมชนของตนแล้ว คนในชุมชนจะร่วมกันหาทางออกและแนวทางป้องกันปัญหา ที่อาจ เกิดขึ้นได้กับชุมชนในอนาคต รวมทั้งร่วมกันเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นในชุมชน (สัญญาพงศ์ ลิ้มประเสริฐ, 2559) ทั้งนี้ หุ้นส่วนในการบริหารท้องถิ่น ควรประกอบด้วย (1) ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (2) การแบ่งปันความรับผิดชอบและผลประโยชน์ (3) ความสัมพันธ์และความร่วมมือร่วมใจ (4) ความซื่อสัตย์และโปร่งใส และ (5) การเคารพ ซึ่งกันและกันและยอมรับความแตกต่าง (ระพีพร คณะพล, สัญญา เคณาภูมิ และยุภาพร ยุภาส, 2560) รวมทั้งเป็นยุทธศาสตร์และยุทธวิธีส่งเสริมสนับสนุนหรือกระตุ้นให้ ประชาชนในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเป็นหุ้นส่วนในภารกิจหรือการอำนวยความสะดวกยุติธรรม

ของชุมชน ซึ่งอาศัยความเป็นปึกแผ่นทางสังคมและกฎหมายเป็นเครื่องมือรองรับ กระบวนการยุติธรรมชุมชนที่เกิดขึ้นจากชุมชนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตาม และร่วมรับประโยชน์ โดยชุมชนดำเนินการกันเองหรือร่วมกับหน่วยงานภาครัฐใน กระบวนการยุติธรรมก็ได้ อันเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมใน การป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรม หรือความไร้ระเบียบใด ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันและความปลอดภัย ความเป็นธรรม ความสงบสุข และคุณภาพชีวิตที่ดี ขึ้นของชุมชนอย่างยั่งยืน (ยศศักดิ์ โกศัยกานนท์, 2557)

2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีชุมชนสัมพันธ์ (Community Relations Approach) เกิดจาก การศึกษาของนักอาชญาวิทยาที่ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์ใน สังคม ทฤษฎีนี้กล่าวถึงการจัดการสภาพแวดล้อมในชุมชน โดยสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลในชุมชนเพื่อให้ง่ายต่อการควบคุมตรวจสอบ และสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมใน การป้องกันชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน ทั้งของตนเองและผู้อื่นจากอาชญากรรม นักวิชาการบางส่วนเสนอว่า ตำรวจมิใช่ผู้รับผิดชอบหลัก แต่ควรมีบทบาทเป็นผู้วางแผน และสนับสนุนให้คำปรึกษาแก่ชุมชน นอกจากนี้ ชอร์และคณะ (Shaw and Other) กล่าวว่า สาเหตุของอาชญากรรมมีพื้นฐานมาจากกลไกของสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กำลังใจของสมาชิกในชุมชน รวมถึงลักษณะการให้ความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกัน ดังนั้น การควบคุมอาชญากรรมในชุมชนต้องอาศัยชุมชนเป็นหลักในการป้องกันแก้ไข (จุฑาทิพย์ สร้อยสำรี, 2556)

2.2 ทฤษฎีพันธะทางสังคม (Social Bonding Theory) เป็นทฤษฎีในทาง อาชญาวิทยาที่อธิบายถึงการควบคุมอาชญากรรม โดย Hirschi (1961 อ้างถึงใน จุฑาทิพย์ เอื้ออำนวย และคณะ, 2549) เสนอว่า บุคคลที่มีพันธะกับกลุ่มสังคมจะมีแนวโน้มไม่ก่อ อาชญากรรม ในทางตรงข้าม หากพันธะทางสังคมดังกล่าวอ่อนแอหรือถูกทำลายก็จะเกิด พฤติกรรมอาชญากรรมได้ ซึ่งมี 4 ประการ ได้แก่ (1) ความผูกพัน (attachment) คือ อารมณ์ความรู้สึกหรือความรักต่อผู้อื่นเป็นสัญญาที่ผูกบุคคลไว้กับสังคม ทำให้ยอมรับ ค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม พยายามสร้างตัวเป็นคนดีของสังคม (2) ข้อผูกมัด

(commitment) คือ ปฏิบัติตามครรลองของสังคม เช่น ความสุจริต ความมีคุณธรรม หรือความชอบด้วยกฎหมาย ไม่กล้าเสี่ยงกระทำความผิดเพราะจะทำให้เสียความสำเร็จที่เคยทำมา (3) การเข้าร่วม (involvement) คือ ใช้เวลาส่วนมากในการเข้าร่วมกิจกรรมของสังคม ลดเวลาที่หัดคิดหรือประกอบอาชีพการมลง และ (4) ความเชื่อ (belief) ยิ่งสมาชิกมีความเชื่อในค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคมสูง แนวโน้มการประกอบอาชีพการมจะยิ่งน้อยลง

2.3 ทฤษฎีการเสริมพลังและการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Empowerment and Participation) หลักการของแนวคิดนี้ คือ การสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างเพื่อนบ้าน การมีส่วนร่วมกันป้องกันอาชญากรรมของชุมชน และการเพิ่มปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจะช่วยลดและควบคุมปัญหาอาชญากรรมทางอ้อมในชุมชนได้ รวมถึงความสัมพันธ์ของหน่วยงานที่ทำงานกับชุมชนต้องสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการปัญหาความขัดแย้ง (Kurki, 2000 อ้างถึงใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ, 2549) ตัวแปรที่สำคัญคือสายสัมพันธ์ที่เข้มแข็งของชุมชนที่ต้องให้ความสำคัญ ตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มความเชื่อค่านิยม รวมถึงเครื่องมืออื่นที่ทำให้เกิดจุดสนใจร่วมกันของชุมชน เช่น การประกอบอาชีพ งานอดิเรก วัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

การศึกษาเกี่ยวกับเงื่อนไขความสำเร็จในการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนเป็นการค้นหาเงื่อนไขในพื้นที่เป้าหมายแต่ละแห่งที่อาจมีข้อแตกต่างกันในเชิงลึก โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการศึกษารวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล โดยออกแบบการวิจัย (Research Design) แบบกรณีศึกษาหลายกรณีแบบองค์รวม (Holistic Multiple Case Study) (Yin, 2014) กล่าวคือ เป็นการวิจัยที่มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีลักษณะระบบจำเพาะ (Bounded System) หลายแห่ง โดยใช้ขั้นตอน เครื่องมือ หรือวิธีการวิจัยแบบเดียวกัน เพื่อหาข้อสรุปหรือบทเรียนรวบรวมจากกรณีศึกษา

การกำหนดกลุ่มตัวอย่างกรณีศึกษาโดยวิธีแบบรวมหรือผสมผสาน (Combination or Mixed Purposeful Sampling) (ดิชพงส์ พงศ์ภัทรชัย, 2556) คือ มีการกำหนดเกณฑ์ (Criterion Sampling) โดยใช้รางวัลการดำเนินงานระดับประเทศของ ศูนย์ยุติธรรมชุมชน และการเลือกตัวอย่างแบบเอกพันธ์ (Homogeneous Sampling) โดยเลือกกรณีศึกษาที่คล้ายคลึงกันแต่ไม่ได้รับรางวัลระดับประเทศ จึงกำหนดกรณีศึกษา 3 กรณี ได้แก่ ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ได้รับรางวัลระดับประเทศ 1 แห่ง คือ ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลเขื่อนอุบลรัตน์ กับศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ไม่ได้รับรางวัลระดับประเทศ และอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง 2 แห่ง คือ ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลทุ่งโป่ง และศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบ้านดง ทั้งนี้ มีผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 18 คน จากการใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามบทบาทในงานยุติธรรมชุมชน และเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผลการศึกษา

จากการศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ได้รับรางวัลชนะเลิศด้านการขยายผลการมีส่วนร่วมของประชาชนกับศูนย์ที่ไม่ได้รับรางวัล เพื่อค้นหาเงื่อนไขที่เอื้อต่อความสำเร็จในการดำเนินงานด้านยุติธรรมชุมชน พบว่า เงื่อนไขที่เอื้อต่อการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล มีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ผลการศึกษา

เงื่อนไข ความสำเร็จ	ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล ที่ได้รับรางวัลระดับประเทศ	ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล ที่ไม่ได้รับรางวัลระดับประเทศ
เงื่อนไขด้านการ บริหารจัดการ	1. การวางแผนออกแบบการ ดำเนินงาน - การจัดทำแผนการดำเนินงานและ วางกลยุทธ์ไปสู่เป้าหมาย จากการประชุม ร่วมกัน - การกำหนดเป้าหมายตามกรอบ ภารกิจที่กระทรวงยุติธรรมกำหนด และมี จุดมุ่งหมายสูงสุดเป็นการสร้างชุมชนแห่ง ความสุข	1. การวางแผนออกแบบการ ดำเนินงาน - แผนการดำเนินงานไม่ชัดเจน เพียงประชุมทบทวนภารกิจและ มอบหมายนโยบาย - การกำหนดเป้าหมายตาม กรอบภารกิจที่กระทรวงยุติธรรม กำหนดเท่านั้น
	2. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน - การปฏิบัติงานแบบตั้งรับ รับเรื่อง ร้องเรียนประจำศูนย์ประสานงานยุติธรรม ชุมชนตำบล - การปฏิบัติงานเชิงรุก กรรมการและ เครือข่ายลงพื้นที่ชุมชนเพื่อประชาสัมพันธ์ ให้ความรู้ รับทราบปัญหา และสร้าง ภาพลักษณ์ความน่าเชื่อถือให้กับองค์กร - การประชุม แลกเปลี่ยน การ ประสานงานกันอย่างสม่ำเสมอ - การเก็บข้อมูลหลักฐานอย่างเป็น ระบบ และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้	2. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน - การปฏิบัติงานแบบตั้งรับ รับ เรื่อง ร้องเรียน ประจำ ศูนย์ ประสานงานยุติธรรมชุมชนตำบล - การประชุมเฉพาะเมื่อมีเรื่อง ร้องเรียน หรือเมื่อมีการขอความ ร่วมมือจากหน่วยงานอื่น - การเก็บข้อมูลหลักฐาน เบื้องต้น
	3. การตรวจสอบและประเมินผล - ตรวจสอบและประเมินผลการ ดำเนินงานโดยสำนักงานยุติธรรมจังหวัด	3. การตรวจสอบและ ประเมินผล - ตรวจสอบและประเมินผลการ ดำเนินงานโดยสำนักงานยุติธรรม จังหวัด
	4. การพัฒนาองค์กร - มีข้อมูลที่เป็นระบบ สามารถใช้ทำ แผนได้	4. การพัฒนาองค์กร - โอกาสการพัฒนาองค์กรตามที่ สำนักงานยุติธรรมจังหวัดกำหนด

เงื่อนไขความสำเร็จ	ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ได้รับรางวัลระดับประเทศ	ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ไม่ได้รับรางวัลระดับประเทศ
	<p>- ผู้นำชุมชนมีวิสัยทัศน์และเป้าหมายเดียวกัน ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากร</p> <p>- โอกาสการพัฒนาองค์กรตามที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดกำหนด และช่องทางอื่นที่ผู้นำชุมชนสร้างขึ้นมาเอง</p> <p>5. การบริหารงานบุคคล</p> <p>- การคัดเลือกตามหลักเกณฑ์ที่ประหวงยุติธรรมกำหนด</p> <p>- การคัดเลือกจากคุณสมบัติที่เหมาะสม เช่น วิทยุฒิ คุณวุฒิ ความน่าเชื่อถือ ภาวะผู้นำ ความเป็นกลาง ทักษะการพูด โดยเฉพาะระดับความเข้าใจบริบทของชุมชนนั้น ๆ</p> <p>- การส่งคณะกรรมการศูนย์ฯ เข้าร่วมอบรมกับสำนักงานยุติธรรมจังหวัด และหน่วยงานอื่นๆ</p>	<p>5. การบริหารงานบุคคล</p> <p>- การคัดเลือกตามหลักเกณฑ์ที่ประหวงยุติธรรมกำหนด</p> <p>- การคัดเลือกจากคุณสมบัติที่เหมาะสม เช่น วิทยุฒิ คุณวุฒิ ความน่าเชื่อถือ ภาวะผู้นำ ความเป็นกลาง ทักษะการพูด</p> <p>- การส่งคณะกรรมการศูนย์ฯ เข้าร่วมอบรมกับสำนักงานยุติธรรมจังหวัด</p>
เงื่อนไขด้านชุมชน	<p>1. ลักษณะความสัมพันธ์</p> <p>- ความสัมพันธ์แบบเครือญาติครอบครัวใหญ่</p> <p>- ประชาชนยอมรับนับถือผู้นำชุมชนที่มาจากการเลือกตั้ง</p> <p>- สร้างการทำงานร่วมกันระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นให้ทุกคนมีส่วนร่วมเพื่อลดปัญหาการแบ่งฝายจากการเมือง</p> <p>2. สถาบันในชุมชน</p> <p>- ไม่มีการบูรณาการหรือร่วมมือกันจัดการความขัดแย้ง</p> <p>- มีกลุ่มเยาวชนรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมของชุมชน เป็นสถาบันที่ไม่เป็นทางการ</p>	<p>1. ลักษณะความสัมพันธ์</p> <p>- ความสัมพันธ์แบบเครือญาติครอบครัวใหญ่</p> <p>- ประชาชนยอมรับนับถือผู้นำชุมชนที่มาจากการเลือกตั้ง</p> <p>- นักการเมืองท้องถิ่นบางส่วนไม่ยอมมีส่วนร่วมในปัญหา ป้องกันการเสียฐานคะแนนเสียง</p> <p>2. สถาบันในชุมชน</p> <p>- ไม่มีการบูรณาการหรือร่วมมือกันจัดการความขัดแย้ง</p>

เงื่อนไขความสำเร็จ	ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ได้รับรางวัลระดับประเทศ	ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ไม่ได้รับรางวัลระดับประเทศ
	<p>3. ภูมิปัญญา</p> <ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบการควบคุมทางสังคม การใช้อำนาจการมีผู้อาวุโส ได้แก่ ระบบเจ้าโคตร และความเชื่อเกี่ยวกับความดีความชั่ว - รูปแบบการสร้างความผูกพันทางสังคม ได้แก่ การผูกเสี่ยว 	<p>3. ภูมิปัญญา</p> <ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบการควบคุมทางสังคม การใช้อำนาจการมีผู้อาวุโส ได้แก่ ระบบเจ้าโคตร และความเชื่อเกี่ยวกับความดีความชั่ว
เงื่อนไขด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ	<p>1. นโยบาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - นโยบายงานยุติธรรม ตามแผนงานพัฒนาระบบยุติธรรมชุมชน 	<p>1. นโยบาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - นโยบายงานยุติธรรม ตามแผนงานพัฒนาระบบยุติธรรมชุมชน
	<p>2. บุคลากร</p> <ul style="list-style-type: none"> - สนับสนุนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถจากหน่วยงานของรัฐ ตามสัดส่วนที่กำหนดในโครงสร้างของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล 	<p>2. บุคลากร</p> <ul style="list-style-type: none"> - สนับสนุนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถจากหน่วยงานของรัฐ ตามสัดส่วนที่กำหนดในโครงสร้างของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล
	<p>3. งบประมาณ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ได้รับการสนับสนุนผ่านโครงการที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดจัดขึ้น - การประสานงานที่มีประสิทธิภาพช่วยเพิ่มโอกาสในการได้รับการสนับสนุนมากขึ้น 	<p>3. งบประมาณ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ได้รับการสนับสนุนผ่านโครงการที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดจัดขึ้น
เงื่อนไขด้านเครือข่ายและผู้ปฏิบัติงาน	<p>1. ทศนคติ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เครือข่ายและผู้ปฏิบัติงานมองว่างานยุติธรรมชุมชนเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกยุติธรรมอย่างทั่วถึง เสมอภาคเท่าเทียมกัน ลดภาระงานคดีและค่าใช้จ่ายของภาครัฐ และต้องการให้ประชาชนได้รับสิ่งที่ดีโดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน - เครือข่ายและผู้ปฏิบัติงานมีความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน 	<p>1. ทศนคติ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เครือข่ายและผู้ปฏิบัติงานมองว่างานยุติธรรมชุมชนเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกยุติธรรมอย่างทั่วถึง เสมอภาคเท่าเทียมกัน ลดภาระงานคดีและค่าใช้จ่ายของภาครัฐ และถือเป็นภาระหน้าที่ - ความเชื่อมั่นในงานยุติธรรมชุมชนของเครือข่ายและผู้ปฏิบัติงาน

เงื่อนไข ความสำเร็จ	ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล ที่ได้รับรางวัลระดับประเทศ	ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล ที่ไม่ได้รับรางวัลระดับประเทศ
	<p>- ให้ความสำคัญกับการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนเป็นหลัก เพราะเชื่อว่ามีความครอบคลุมและเกิดประสิทธิผลมากกว่า</p>	<p>ของศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ไม่ได้รับรางวัล ไม่ได้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน</p> <ul style="list-style-type: none"> - งานของยุติธรรมชุมชนทับซ้อนกับงานของหน่วยงานอื่น เช่น ศูนย์ดำรงธรรม ศูนย์ไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาท หรือหน้าที่ทางปกครองของผู้นำชุมชน
	<p>2. การปฏิบัติงาน</p> <ul style="list-style-type: none"> - บทบาทของผู้นำท้องถิ่น การสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนด้วยงบประมาณหรือการพัฒนาบุคลากร - คณะกรรมการ เครือข่าย และผู้ปฏิบัติงานทุกตำแหน่งมีการประสานงาน แลกเปลี่ยนข้อมูลกันอยู่เสมอ - ทักษะ ความสามารถของผู้ประสานงาน และการสร้างภาคีเครือข่ายร่วมกับองค์กรอื่น ด้วยการสร้างประสบการณ์เรียนรู้ร่วมกันทั้งเอกชน ชุมชน และภาครัฐ - มีผู้เก็บข้อมูลที่มีทักษะการจดบันทึก เรียบเรียงข้อมูลโดยละเอียด 	<p>2. การปฏิบัติงาน</p> <ul style="list-style-type: none"> - บทบาทของผู้นำท้องถิ่น มีหน้าที่รับทราบผลการดำเนินงาน - คณะกรรมการ เครือข่าย และผู้ปฏิบัติงานทุกตำแหน่งมีการประสานงานเฉพาะเมื่อมีการร้องเรียน - การเก็บบันทึกข้อมูลไม่ชัดเจน เป็นการจดบันทึกสั้น ๆ

1. เงื่อนไขด้านการบริหารจัดการ

1.1 การวางแผนออกแบบการดำเนินงาน

กระทรวงยุติธรรมเป็นผู้มอบหมายนโยบาย โครงสร้าง และกรอบภารกิจงานยุติธรรมชุมชน ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลแต่ละแห่งมีขั้นตอนการจัดทำแผนเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลร่วมมือกับสำนักงานยุติธรรมจังหวัด จัดทำแผนการดำเนินงานโดยคำนึงถึงนโยบายกระทรวงยุติธรรม และกรอบภารกิจทั้ง 6 ข้อของศูนย์

ยุติธรรมชุมชน ได้แก่ (1) รับแจ้งข่าว/แจ้งเบาะแสทางคดีความ หรือการทำความผิดกฎหมายหรือเฝ้าระวัง/ป้องกันอาชญากรรมในชุมชน (2) รับเรื่องรวบรวมทุกข์ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมให้คำแนะนำช่วยเหลือเบื้องต้น (3) โกล่เกลี่ยประนีประนอม/ให้คำแนะนำเพื่อลดข้อพิพาทและความขัดแย้งในชุมชน (4) รับเรื่องให้การช่วยเหลือดูแล ให้คำแนะนำและปรึกษาสนับสนุน กองทุนยุติธรรมให้แก่ผู้ด้อยโอกาส ผู้เสียหายหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมและคดีอาญา และ (5) รับเรื่องให้โอกาส แก่ไข พ้นฟูช่วยเหลือ สงเคราะห์ผู้กระทำความผิดให้กลับตนเป็นคนดีและรับคืนผู้พ้นโทษกลับสู่ชุมชน นอกจากนี้ บางพื้นที่จะทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือในกระบวนการบำบัด แก่ไข พ้นฟู ผู้กระทำความผิดและผู้พ้นโทษให้กลับคืนสู่สังคมได้

จากกรอบภารกิจทั้ง 6 ข้อ พบว่า ข้อที่ (2) และ (3) ได้รับความสำคัญมากที่สุด ซึ่งศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลทั้ง 3 แห่ง กำหนดให้เป็นภารกิจหลัก และออกแบบการปฏิบัติงานรับเรื่องร้องเรียนเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ให้ความช่วยเหลือประชาชนโดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก การเก็บข้อมูล การรายงานสรุปผลการโกล่เกลี่ยต่อสำนักงานยุติธรรมจังหวัด เพื่อนำมาวิเคราะห์และพัฒนาระบบการทำงาน ทั้งนี้ ไม่จำกัดการสร้างสรรคนวัตกรรมการดำเนินงานรูปแบบใหม่ให้เหมาะสมกับท้องถิ่นของตนได้

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่าในขั้นตอนการจัดทำแผนไม่ได้มีกระบวนการที่เป็นทางการ เพียงแต่มีการประชุมพูดคุยและมอบหมายภาระงานตามกรอบภารกิจเท่านั้น และอาจเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาตามความเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์หรือตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายจากหน่วยงานของรัฐ

การวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ในศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ประสบความสำเร็จมีขั้นตอนการวางแผนแตกต่างกันไป 2 ประการ ได้แก่ (1) มีการกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายของการทำงานที่ชัดเจน ดังข้อความว่า “ตั้งเป้าหมายให้ชุมชนมีความสุข และมีข้อขัดแย้งเป็นคดีความเท่ากับศูนย์” (2) มีการกำหนดกลยุทธ์เพื่อไปสู่เป้าหมาย คือ การลงพื้นที่ทำงานเชิงรุกเข้าหาชุมชน การปฏิบัติงานอย่างรวดเร็วและเป็นกลาง การสร้างภาคีเครือข่ายกับ

หน่วยงานอื่น การแลกเปลี่ยนแนวทางการเพิ่มศักยภาพและการจัดการปัญหาของชุมชน
ของจากการประชุมผู้นำชุมชน และการส่งเสริมกิจกรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วม

1.2 ขั้นตอนการปฏิบัติงาน

การปฏิบัติงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนทั้ง 3 กรณี พบว่า มีการจัดตั้งศูนย์
ประสานงานยุติธรรมชุมชนตำบลและรับเรื่องร้องเรียน ณ องค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่ง
เครือข่ายยุติธรรมชุมชนที่ประจำอยู่ในแต่ละหมู่บ้านจะเป็นผู้ทำหน้าที่นำเรื่องร้องเรียนมา
รายงานที่ศูนย์ทั้งกรณีที่เกิดลงกันได้และตกลงกันไม่ได้ รวมถึงเป็นสถานที่พูดคุย
แลกเปลี่ยนแนวทางการทำงานสำหรับคณะกรรมการและเครือข่ายยุติธรรมชุมชน

ในทางปฏิบัติพบว่า ศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ไม่ได้รับรางวัลจะมีการทำงานแบบตั้ง
รับ กล่าวคือ ผู้ปฏิบัติงานประจำอยู่ที่ศูนย์หรืออยู่ที่จุดรับเรื่องของหมู่บ้าน เมื่อประชาชน
ต้องการความช่วยเหลือก็สามารถเดินทางมายื่นคำร้อง มีการลงพื้นที่ชุมชนเพื่อการ
ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับบทบาทและที่ตั้งของศูนย์ยุติธรรมชุมชนเท่านั้น ซึ่งหากมีการ
ร้องเรียนแล้วจึงดำเนินการไกล่เกลี่ยหรือให้คำปรึกษา เครือข่ายยุติธรรมชุมชนต้องจด
บันทึกรายละเอียดลงในกระดาษเปล่า เนื่องจากไม่มีแบบฟอร์มของงานยุติธรรมชุมชน
อย่างเป็นทางการ หรือใช้แบบฟอร์มของหน่วยงานอื่น เช่น แบบฟอร์มของศูนย์ไกล่เกลี่ย
และระงับข้อพิพาท แบบฟอร์มของศูนย์ดำรงธรรม หรือแบบฟอร์มของอำเภอแต่ละแห่งที่
ผู้ใหญ่บ้านใช้บันทึกผลงาน เป็นต้น ทำให้การจัดเก็บเอกสารไม่เป็นระบบชัดเจนยากต่อ
การนำข้อมูลไปต่อยอดทำประโยชน์

สำหรับศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ได้รับรางวัล พบว่า มีกระบวนการทำงานเชิง
รุกควบคู่ไปกับการตั้งรับ กล่าวคือ คณะกรรมการและเครือข่ายลงพื้นที่เพื่อประชาสัมพันธ์
และรับทราบปัญหาของชุมชน นอกจากนี้ คณะกรรมการจะลงพื้นที่ให้ความรู้กฎหมายกับ
ประชาชนอย่างสม่ำเสมอเพื่อเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ และหากมีข้อร้องเรียนเกิดขึ้นจะ
มีการเรียกประชุมคณะกรรมการโดยเร็ว ลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นที่ที่มีเรื่อง
ร้องเรียนหรือเหตุอันควรสงสัย ไม่ทอดทิ้งประชาชนที่ประสบปัญหา ขณะเดียวกัน
เลขานุการและผู้ช่วยเลขานุการจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องให้แล้วเสร็จก่อน
การประชุม ในที่ประชุมคณะกรรมการจะได้รับทราบข้อเท็จจริงร่วมกันและกำหนดแนว

ทางแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ยึดหลักการให้ความช่วยเหลือด้วยความน่าเชื่อถือและความรวดเร็ว หลังเสร็จสิ้นกระบวนการจะมีการเก็บข้อมูลเรื่องราวร้องเรียนต่างๆ ไว้เป็นกรณีศึกษา และจัดทำรายงานส่งไปที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดอยู่เสมอ ทั้งนี้ หลักฐานต่างๆ ที่ใช้ในการดำเนินการไกล่เกลี่ยจะถูกทำเป็นลายลักษณ์อักษรหรือภาพถ่ายที่ชัดเจน กรรมการและหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องลงนามรับรองไว้เป็นหลักฐาน นอกจากนี้จะเป็นหลักฐานในการไกล่เกลี่ยแล้ว หากมีความจำเป็นต้องดำเนินคดีในชั้นศาล สามารถใช้เป็นหลักฐานช่วยเหลือประชาชนได้ ระบบการจัดการข้อมูลจึงถูกมองว่าเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนมีความยั่งยืน

การประชาสัมพันธ์ของศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ได้รับรางวัลนั้นมีเงื่อนไขที่เพิ่มเติมแตกต่างไปจากศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ไม่ได้รับรางวัล คือ การสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของศูนย์ยุติธรรมชุมชน อันประกอบด้วย ความเป็นกลางน่าเชื่อถือ การให้ความช่วยเหลืออย่างรวดเร็ว และการปฏิบัติงานอย่างเข้าใจชุมชนไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง การประชาสัมพันธ์และผลงานเชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นทำให้ประชาชนไว้วางใจใช้บริการศูนย์ยุติธรรมชุมชนรวมทั้งให้ความร่วมมือกับกิจกรรมของศูนย์ยุติธรรมชุมชน

การประสานงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ไม่ได้รับรางวัลจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้น เช่น ประชาชนยื่นเรื่องราวร้องเรียน หน่วยงานอื่นมีคำสั่งหรือหนังสือขอความร่วมมือ หรือเมื่อมีการประเมินของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด เป็นต้น ไม่พบว่ามีการสร้างความร่วมมือในลักษณะหุ้นส่วนหรือภาคีเครือข่ายกับหน่วยงานอื่น ยกเว้นสำนักงานยุติธรรมจังหวัด แตกต่างจากศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ได้รับรางวัล ซึ่งนอกจากการประสานงานขณะที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นแล้ว ขณะที่ไม่เหตุการณ์ดังกล่าว คณะกรรมการยังคงมีการประชุมเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนแนวทางการบริหารจัดการชุมชนอยู่เสมอ

1.3 การตรวจสอบและประเมินผล

สำนักงานยุติธรรมจังหวัดเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาเป็นมาตรฐานเดียวกัน ดังนั้น เงื่อนไขเกี่ยวกับการติดตามและประเมินผลไม่ทำให้ผลการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลแตกต่างกัน

1.4 การพัฒนาองค์กร

เมื่อมีการประเมินผลการดำเนินงาน สำนักงานยุติธรรมชุมชนจะวิเคราะห์ถึงแนวทางการพัฒนาศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลแต่ละแห่งต่อไป ซึ่งต้องอาศัยข้อมูลจากศูนย์ยุติธรรม ดังนั้น ศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ไม่ได้รับรางวัลซึ่งมีข้อมูลน้อยและไม่มีระบบที่ชัดเจน จึงมีโอกาสพัฒนาได้น้อย ส่วนศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ได้รับรางวัลที่เก็บข้อมูลเป็นระบบและมีข้อมูลมากกว่าจึงมีโอกาสการพัฒนามากกว่า

นอกจากนี้ การพัฒนาองค์กรขึ้นอยู่กับผู้นำองค์กรและผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ด้วย ซึ่งพบเงื่อนไขที่ศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ได้รับรางวัลมีความแตกต่างออกไป คือ ผู้นำมีวิสัยทัศน์และเป้าหมายเดียวกัน และให้ความสำคัญกับงานยุติธรรมชุมชนในฐานะเครื่องมือสำคัญ ในการพัฒนาท้องถิ่นให้ปราศจากความขัดแย้ง คณะกรรมการจึงพยายามแสวงหาแนวทางพัฒนาและใช้ประโยชน์จากงานยุติธรรมชุมชนให้หลากหลายมากขึ้น ในขณะที่ศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ไม่ได้รับรางวัล ผู้นำมีมุมมองว่างานยุติธรรมชุมชนเป็นภาระหน้าที่ที่ทำให้ประชาชนมีช่องทางขอรับความช่วยเหลือ จึงมีแนวทางการพัฒนาที่อยู่ในการอบการปฏิบัติงานแบบระบบราชการ

1.5 การบริหารงานบุคคล

เนื่องจากกระทรวงยุติธรรมได้กำหนดโครงสร้างศูนย์ยุติธรรมชุมชนไว้ชัดเจน การคัดเลือกคณะกรรมการและที่ปรึกษาศูนย์ยุติธรรมชุมชนจึงเป็นไปตามเงื่อนไขนั้น แต่ศูนย์ยุติธรรมชุมชนอาจมีอาสาสมัคร เรียกว่า “เครือข่ายยุติธรรมชุมชน” เพิ่มเติมได้

การศึกษา พบว่า ในทางปฏิบัติ ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลจะพิจารณาคุณสมบัติอื่นของผู้ปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินงานประกอบด้วย ดังนี้ (1) มีภาวะความเป็นผู้นำ พิจารณาจากประสบการณ์ในตำแหน่งผู้นำ รวมถึงวิสัยทัศน์และคุณวุฒิ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น เป็นผู้นำชุมชน (2) เป็นผู้มีความรู้กฎหมายเบื้องต้น สามารถเชื่อมโยงหลักการมาสู่การปฏิบัติจริงได้ (3) มีความเป็นกลาง (4) มีความทักษะการพูดและมีความสามารถในการแก้ปัญหา (5) มีความน่าเชื่อถือ ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชน และเพิ่มเติมอีกประการหนึ่งที่ศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ได้รับรางวัลให้ความสำคัญแตกต่างกัน คือ ต้องพิจารณาว่าเป็นผู้ที่รับรู้บริบทของชุมชนเป็น

อย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดยุทธธรรมชุมชนที่ต้องการให้ผู้รู้บริบทของพื้นที่มีส่วนร่วมรับผิดชอบแก้ไขปัญหา

คณะกรรมการศูนย์ยุทธธรรมชุมชน ถือว่าเป็นเครือข่ายยุทธธรรมชุมชนด้วย ภาระงานจึงไม่แตกต่างกันมากนัก หน้าที่หลักคือการทำนงนตามกรอบภารกิจงานยุทธธรรมชุมชนและสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน โดยรับผิดชอบในเขตหมู่บ้านของตนเอง เว้นแต่กรณีที่มีการร้องเรียนที่ศูนย์ยุทธธรรมชุมชนโดยตรง คณะกรรมการจึงจะร่วมกันพิจารณาหาทางออก และประสานกรรมการ ที่ปรึกษา และเลขานุการ เป็นผู้มีหน้าที่สำคัญในศูนย์ยุทธธรรมชุมชนตำบล โดยเฉพาะการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท การรวบรวมข้อมูลและการจัดบันทึก

สำนักงานยุทธธรรมชุมชนมีแผนงานโครงการอบรมส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรของศูนย์ยุทธธรรมชุมชน มีการจัดโครงการอบรมอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง โดยปกติตัวแทนคณะกรรมการศูนย์ยุทธธรรมชุมชนจะเป็นผู้เข้าร่วมและนำไปถ่ายทอดต่อ หรือหากสำนักงานยุทธธรรมจังหวัดจัดอบรมในพื้นที่ของศูนย์ยุทธธรรมชุมชน คณะกรรมการจะเข้าร่วมจำนวนมากขึ้น ในกรณีที่ส่งตัวแทนเข้าร่วมอบรมมักจะประสบปัญหาประสิทธิภาพการถ่ายทอดข้อมูล แต่ผู้นำมักจะใช้วิธีการสลับให้บุคลากรที่ยังไม่เคยเข้าร่วมไปแทนผู้ที่เคยเข้าร่วมแล้ว นอกจากนี้ พบว่าคณะกรรมการบางส่วนศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากเอกสารที่ได้รับจากหน่วยงานรัฐ และโดยส่วนมากเป็นผู้ที่มาจากศูนย์ยุทธธรรมที่ได้รับรางวัล ซึ่งช่วยให้รู้เท่าทันกฎหมายใหม่ๆ ได้รวดเร็ว

2. เจ็อนไขด้านชุมชน

2.1 ลักษณะความสัมพันธ์

ประชาชนอาศัยอยู่ด้วยกันตามวิถีชีวิตชนบท ความสัมพันธ์ในชุมชนมีลักษณะเป็นเครือญาติ อยู่ร่วมกันแบบญาติพี่น้อง ประชาชนให้ความร่วมมือกับกิจกรรมทางสังคม มีการประชุมประจำเดือนในทุกหมู่บ้าน การประชุมประจำเดือนเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและเสนอปัญหา ศูนย์ยุทธธรรมชุมชนจะอาศัยโอกาสนี้ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับรู้บทบาทการทำงาน การร่วมมือร่วมใจเช่นนี้

สะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่ดี การสร้างประสบการณ์ร่วมกันนำมาสู่ความผูกพันและความภาคภูมิใจในชุมชนของตน

ประชาชนให้การยอมรับผู้นำจากการเลือกตั้ง เมื่อผู้นำชุมชนดำรงตำแหน่งกรรมการหรือเครือข่ายยุติธรรมชุมชนจึงได้รับการยอมรับเชื่อถือ และทำให้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนได้รับความเชื่อถือด้วย อย่างไรก็ตามพบว่าศูนย์ยุติธรรมชุมชนแห่งหนึ่งต้องพัฒนาซ้ำลง เนื่องจากนักการเมืองท้องถิ่นไม่ดำเนินงานที่มีความเสี่ยงต่อการเสียคะแนนเสียงละเลยงานยุติธรรมชุมชน และบางครั้งอาจเกิดความขัดแย้งลูกหลานมาถึงความสัมพันธ์ของชุมชนแต่ละแห่งได้ จนเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา แต่สำหรับศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ได้รับรางวัลมีวิธีป้องกันปัญหาดังกล่าวด้วยการนำทุกฝ่ายมามีส่วนร่วมในการทำงาน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลเรียกว่า “เปลี่ยนศัตรูมาเป็นมิตร” ให้ความสำคัญแม้เป็นเสียงส่วนน้อย ไม่ให้เกิดความรู้สึกว่ามีใครถูกทอดทิ้งไว้ข้างหลัง

2.2 สถาบันในชุมชน

การศึกษาพบว่า สถาบันทางสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน หรือวัด ในชุมชนต่างมีแนวทางการดำเนินงานเป็นของตนเอง ซึ่งมีการร่วมมือกันในกิจกรรมของชุมชนบ้างเล็กน้อย แต่ยังไม่พบว่าศูนย์ยุติธรรมชุมชนได้บูรณาการการทำงานที่เป็นรูปธรรมร่วมกับสถาบันหลักอื่นๆ ในท้องถิ่น

นอกจากสถาบันทางสังคมแล้ว ศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ได้รับรางวัลมีวิธีการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยสถาบันที่ไม่เป็นทางการ โดยส่งเสริมการรวมกลุ่มของเยาวชน “กลุ่มเชือกกล้วย” เป็นส่วนสำคัญต่อการลดปัญหาในกลุ่มเด็กและเยาวชน กลุ่มเชือกกล้วยมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น การเป็นคณะกรรมการจัดการแข่งขันกีฬา การทำความสะอาด และการช่วยงานสาธารณะประโยชน์ การทำกิจกรรมเพื่อสังคมทำให้เยาวชนเกิดความผูกพันกับชุมชนและสำนึกรักบ้านเกิด

2.3 ภูมิปัญญา

ผลการศึกษาปรากฏว่า ทุกพื้นที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในรูปแบบการควบคุมทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ แต่ยังคงเป็นการควบคุมในลักษณะใช้อำนาจบารมี คือ การแก้ไขข้อขัดแย้งด้วยระบบเจ้าโคตร โดยให้ผู้อาวุโสในหมู่บ้านที่ได้รับการยอมรับ

นับถือจากประชาชนในพื้นที่ หรือวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับความดีความชั่ว นอกจากนี้พบว่าศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ได้รับรางวัลมีการนำภูมิปัญญาที่อาศัยความผูกพันทางสังคมมาใช้ด้วย คือ การผูกเสี่ยวของชาวอีสาน เพื่อเป็นส่วนสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความเข้มแข็งในชุมชนและระหว่างชุมชนใกล้เคียงด้วย

3. เจาะลึกด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ

3.1 นโยบาย

สำนักงานยุติธรรมจังหวัด ให้การสนับสนุนในทางนโยบายงานยุติธรรม กล่าวคือได้กำหนดแผนงานพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชน 4 โครงการ ตามยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรมระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560–2579) สนับสนุนให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมอย่างทั่วถึง เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ประกอบด้วย (1) แผนการขับเคลื่อนพัฒนาและส่งเสริมการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชน และการจัดโครงการหรือกิจกรรมภายใต้กรอบภารกิจ 5 ด้าน (2) แผนงานนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชน (3) โครงการสนับสนุนให้ประชาชนสามารถใช้บริการกองทุนยุติธรรมชุมชนทั่วประเทศ และ (4) การพัฒนาระบบไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน ทั้งนี้ ยุติธรรมจังหวัดจะเป็นผู้อนุมัติหลักการและงบประมาณของโครงการ/กิจกรรมที่เป็นไปตามกรอบภารกิจของเครือข่ายหรือศูนย์ยุติธรรมชุมชน และต้องเป็นไปตามระเบียบการเบิกจ่ายของราชการ เมื่อศึกษานโยบายในระดับชุมชน พบว่า แต่ละชุมชนมีวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ภูมิศาสตร์ วิถีชุมชน จารีตประเพณีและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ปัญหาในพื้นที่แตกต่างกันในรายละเอียด การกำหนดนโยบายในระดับศูนย์จึงต้องมีความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ด้วย

3.2 บุคลากร

กระทรวงยุติธรรมเป็นผู้กำหนดโครงสร้างคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน ซึ่งมีสัดส่วนของเจ้าหน้าที่รัฐและภาคประชาชน การจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลจึงจำเป็นต้องมีที่ปรึกษาและคณะกรรมการที่มาจากบุคลากรของภาครัฐด้วย เพื่อให้บุคลากรที่มีความรู้ความช่วยสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนให้เกิดความคล่องตัว และเป็นรูปธรรมมากขึ้น

3.3 งบประมาณ

ตามที่แนวคิดของยุติธรรมชุมชนต้องการให้ประชาชนร่วมกันกับภาครัฐในลักษณะหุ้นส่วนรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชน โดยสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเป็นส่วนสำคัญผลักดันให้มีศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลเกิดขึ้น และเป็นผู้รับผิดชอบบริหารจัดการงบประมาณที่สนับสนุนการขับเคลื่อนนั้น แต่ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลจะไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณค่าใช้จ่ายโดยตรง การจัดสรรงบประมาณสนับสนุนเป็นไปตามแผนงานขับเคลื่อนและพัฒนาศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดกำหนด

การศึกษาพบว่า โครงการที่ศูนย์ยุติธรรมชุมชนได้รับประโยชน์เช่นเดียวกันทุกแห่ง คือ การอบรมให้ความรู้และเพิ่มศักยภาพของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน ซึ่งมีทั้งการจัดอบรมเฉพาะในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งและการจัดอบรมนอกสถานที่ การจัดอบรมในพื้นที่ได้รับการตอบรับดีกว่า โดยผู้ให้ข้อมูลให้เหตุผลว่าคณะกรรมการสามารถเข้าร่วมได้จำนวนมาก ไม่ต้องเสี่ยงต่อการสื่อสารถ่ายทอดที่อาจคลาดเคลื่อน แต่มีข้อเสียคือ จะได้รับประโยชน์ในวงแคบเพียงศูนย์ยุติธรรมชุมชนแห่งเดียวเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ศูนย์ยุติธรรมชุมชนทุกแห่งเห็นตรงกันว่า การจัดอบรมให้ความรู้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงาน แต่การจัดอบรมอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้งไม่เพียงพอต่อการทำงาน และขาดความต่อเนื่อง

เงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การประสานงานเพื่อขอรับการสนับสนุนองค์ความรู้สามารถทำได้ แต่พบการใช้ประโยชน์จากเงื่อนไขนี้เฉพาะศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ได้รับรางวัลเท่านั้น ซึ่งศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลแห่งอื่นทราบช่องทาง แต่มีมุมมองที่ต่างออกไปว่าเป็นการยุ่งยากและไม่แน่นอนว่าจะได้รับอนุมัติจริงหรือไม่ หรือต้องใช้ระยะเวลาไม่น้อยเพียงใดและอาจไม่ทันต่อการพัฒนาบุคลากร

4. เงื่อนไขด้านเครือข่ายและผู้ปฏิบัติงาน

จากที่กล่าวมาแล้วว่าเครือข่ายและผู้ปฏิบัติงานมีที่มาจากผู้นำชุมชน ซึ่งได้รับการยอมรับเชื่อถือผ่านกระบวนการประชาธิปไตยระดับท้องถิ่น ทั้งมีการพิจารณาคัดเลือกคุณสมบัติที่เหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ คุณลักษณะของเครือข่ายและผู้ปฏิบัติงานในเครือข่าย มีดังต่อไปนี้

4.1 ทักษะคนดี

เครือข่ายและผู้ปฏิบัติงานมีทักษะตรงกันเกี่ยวกับกระบวนการของยุติธรรมชุมชน นโยบายนี้เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมอย่างทั่วถึง มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในการเข้าถึงความเป็นธรรม ลดภาระงานคดีและค่าใช้จ่ายของภาครัฐ รวมถึงเป็นการลดภาระของประชาชนด้วย กล่าวคือ ต้องการให้ประชาชนได้รับสิ่งที่ดีโดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน แต่หากเป็นผู้นำชุมชนของศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ไม่ได้รับรางวัลจะมีมุมมองเกี่ยวข้องกับหน้าที่ จึงมีมุมมองทั้งในเรื่องจิตอาสาและเป็นภาระหน้าที่ในขณะเดียวกัน

แม้ว่ายุติธรรมชุมชนจะได้รับการยอมรับในระดับท้องถิ่น แต่ความเชื่อมั่นในงานยุติธรรมชุมชนของเครือข่ายและผู้ปฏิบัติงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ไม่ได้รับรางวัลไม่ได้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน พบว่า ผู้ที่เชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมชุมชนนั้น โดยส่วนมากจะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ประสานงาน หรือผู้ที่อยู่ในตำแหน่งเลขานุการและประธานของคณะกรรมการ ส่วนเครือข่ายและผู้ปฏิบัติงานคนอื่นมีทัศนคติที่เชื่อและเชื่อแต่ไม่มั่นใจในผลลัพธ์ ความไม่มั่นใจนี้มักจะพบจากศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ประชุมกันน้อยครั้ง เมื่อทักษะเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมชุมชนไม่มั่นคง ส่งผลต่อความมุ่งมั่นตั้งใจในการปฏิบัติงาน ในทางกลับกัน ศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ได้รับรางวัลมีการประชุมประสานงานกันบ่อยครั้ง พบว่า เครือข่ายและผู้ปฏิบัติงานมีความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้สามารถกำหนดเป้าหมายและแนวทางที่ชัดเจนร่วมกันได้

นอกจากนี้ เครือข่ายและผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ไม่ได้รับรางวัลมีความสับสนกับบทบาทหน้าที่ เนื่องจากมองว่างานของยุติธรรมชุมชนทับซ้อนกับงานของหน่วยงานอื่น เช่น ศูนย์ดำรงธรรม ศูนย์ไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาท หรือหน้าที่ทางปกครองของผู้นำชุมชน เป็นต้น ซึ่งอาศัยบุคลากรกลุ่มเดียวกัน และไม่ปรากฏแนวทางแก้ปัญหาความเข้าใจดังกล่าว แตกต่างจากศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ได้รับรางวัลที่ให้ความสำคัญกับการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนเป็นหลัก เพราะเชื่อว่ามี ความครอบคลุมและเกิดประสิทธิวิธามากกว่า

4.2 การปฏิบัติงาน

ผู้นำท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการดำเนินงาน จากการศึกษาพบว่า ศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ได้รับรางวัล ผู้นำท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญกับศูนย์ยุติธรรมชุมชน มีการสนับสนุนงบประมาณและการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ไม่รอเพียงการสนับสนุนจากยุติธรรมจังหวัดเท่านั้น ส่วนศูนย์ที่ไม่ได้รับรางวัล ผู้นำท้องถิ่นจะเพียงรับทราบการดำเนินงานเท่านั้น

ประธานและที่ปรึกษาของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ได้รับรางวัลมีความกระตือรือร้นในการทำงาน พยายามแสวงหาภาคีเครือข่ายที่ช่วยสนับสนุนการดำเนินงานได้ กรรมการร่วมมือกันผลักดันให้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนมีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ทั้งในเวลาที่มีความขัดแย้งและไม่มีเวลาขัดแย้ง อีกทั้งคณะกรรมการตลอดจนเครือข่ายยุติธรรมชุมชนมีการประสานงาน มีการประชุมแลกเปลี่ยนกันอยู่เสมอ สำหรับศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ไม่ได้รับรางวัลนั้น พบว่า ประธาน ที่ปรึกษา คณะกรรมการ และเครือข่ายผู้ปฏิบัติงาน ดำเนินงานตามกรอบภารกิจในการรับเรื่องร้องเรียนไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นหลัก แต่ขณะที่ไม่มีเรื่องร้องเรียนจะไม่มีการดำเนินงานอย่างอื่น ขาดการขับเคลื่อนประสานงานอย่างต่อเนื่อง

เงื่อนไขการปฏิบัติงานที่โดดเด่นอีกประการหนึ่ง คือ ทักษะความสามารถในการประสานงานของผู้ประสานงาน ผู้ประสานงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ได้รับรางวัลได้ใช้ความสามารถในการสร้างเครือข่ายภาคี และพัฒนาเครือข่ายภาคีให้เป็นสิ่งสนับสนุนการทำงานอย่างเป็นรูปธรรมร่วมกัน ซึ่งนอกจากการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาแล้วยังเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนด้วย ส่วนผู้ประสานงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ไม่ได้รับรางวัลก็มีทักษะนี้เช่นเดียวกัน แตกต่างกันที่ผู้ประสานงานจะสร้างความสัมพันธ์กับภาคีเครือข่ายในลักษณะส่วนตัว ไม่ได้นำมาสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและการสร้างประสบการณ์ร่วมกัน

นอกจากนี้ ทักษะการจดบันทึกข้อมูลของกรรมการและเครือข่ายยุติธรรมชุมชนก็มีความสำคัญ เนื่องจากการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชน เลขาธิการศูนย์ยุติธรรมชุมชนไม่ได้เป็นผู้บันทึกข้อมูล กรรมการหรือเครือข่ายที่ดูแลชุมชนอยู่ต้องบันทึกด้วยตนเอง พบว่า

การจดบันทึกข้อมูลนั้นไม่สมบูรณ์เพียงพอต่อการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์วางแผนพัฒนา ศูนย์ยุติธรรมชุมชน และบางกรณีไม่สามารถนำมาใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงผลการปฏิบัติงาน ได้

อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาเบื้องต้นที่เอื้อต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล ผู้วิจัยได้นำประเด็นเบื้องต้นสำคัญมาอภิปรายผล 4 ด้าน ดังนี้

1. เจาะใจด้านการบริหารจัดการ

การออกแบบการดำเนินงานในลักษณะหุ้นส่วนรับผิดชอบร่วมกับภาคีเครือข่าย โดยมีศูนย์ยุติธรรมชุมชนเป็นตัวกลางประสานงาน สอดคล้องกับจุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ (2549) นอกจากนี้ พบว่า การออกแบบระบบงานยุติธรรมให้เข้าถึงง่าย มีการปฏิบัติงานเชิงรุก เน้นกระบวนการยุติธรรมทางเลือก การไกล่เกลี่ย จะนำไปสู่ความสำเร็จ เมื่อจัดทำแผนปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรม มีการกำหนดเป้าหมายและกลยุทธ์ รวมถึงการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องมีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนด้วย

ระบบการบันทึกและจัดเก็บข้อมูลต้องมีเนื้อหาเพียงพอต่อการนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปได้และสามารถตรวจสอบย้อนหลังได้ สอดคล้องกับ ศิริรักษา ทรัพย์ไธ (2557) ระบบข้อมูลที่มีประสิทธิภาพจะนำไปสู่กระบวนการแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ และการจัดทำแผนพัฒนาองค์กรต่อไป

การคัดเลือกคณะกรรมการและเครือข่ายผู้ปฏิบัติงาน ต้องพิจารณาตามสัดส่วน โครงสร้างที่กระทรวงยุติธรรมกำหนด และต้องพิจารณาคุณสมบัติที่เหมาะสมด้วย แม้ไม่ได้กำหนดคุณสมบัติที่ชัดเจน แต่การศึกษาพบว่า มีเกณฑ์การพิจารณาที่ใกล้เคียงกัน ได้แก่ ความรู้ความสามารถ ความน่าเชื่อถือ การยอมรับ และจิตอาสา

การพัฒนาบุคลากรของศูนย์ยุติธรรมชุมชนอย่างต่อเนื่อง ให้ความรู้พร้อมทั้ง องค์ความรู้และความสามารถที่เอื้อต่อสถานการณ์ของศูนย์ยุติธรรมชุมชนแต่ละแห่ง สอดคล้องกับ อรพันธ์ สุวัฒน์ปุระ (2551) ผู้วิจัยพบว่า การจัดอบรมพัฒนาบุคลากรที่ มุ่งเน้นให้เกิดประสิทธิภาพต้องจัดขึ้นในพื้นที่ของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลแห่งนั้น

นอกจากนี้ การสร้างภาพลักษณ์ของศูนย์ยุติธรรมชุมชนผ่านการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับรู้การมีอยู่และเกิดความไว้วางใจ เป็นเงื่อนไขสำคัญในการใช้บริการของประชาชน ภาพลักษณ์ที่ดี ควรประกอบด้วย ความเป็นกลางน่าเชื่อถือ ความสามารถในการช่วยเหลือ การแก้ปัญหาด้วยความรวดเร็ว และความเข้าใจไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง

2. เงื่อนไขด้านชุมชน

ชุมชนเป็นหัวใจหลักของยุติธรรมชุมชน เงื่อนไขชุมชนที่เอื้อต่อความสำเร็จของการดำเนินงานศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล คือ ความเข้มแข็งของชุมชนและความสามารถในการนำทุนทางสังคมของชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ สอดคล้องกับจุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ (2549) เช่น ความสัมพันธ์กันในลักษณะเครือญาติ การนำภูมิปัญญามาใช้ ควบคุมสังคมแบบไม่เป็นทางการ ส่งเสริมการเคารพนับถือผู้อาวุโสและการผูกเสี่ยว ลดความขัดแย้งโดยไม่ต้องใช้กฎหมายไม่แบ่งแยกผิดหรือถูก สร้างความสมานฉันท์ในชุมชน

การสร้าง ความเข้มแข็งให้กับชุมชนต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน สร้างความรู้สึกและประสบการณ์ร่วมกันของสมาชิก สอดคล้องกับสมชาติ เอี่ยมอนุพงษ์ (อ้างถึงใน คณะทำงานโครงการนำร่องพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชน กระทรวงยุติธรรม, 2550) และสอดคล้องกับทฤษฎีการเสริมพลังและการมีส่วนร่วมของชุมชน ของ Kurki (2000 อ้างถึงใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ, 2549) การส่งเสริมการรวมกลุ่มทำกิจกรรมเพื่อสังคมเป็นแนวทางส่งเสริมความเข้มแข็งและความรักผูกพันภายในชุมชน ตามทฤษฎีพันธะทางสังคม ของ Hirschi (1961 อ้างถึงใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ, 2549)

นอกจากนี้ การเมืองท้องถิ่นที่มีเสถียรภาพ ผู้นำท้องถิ่นให้ความสำคัญต่อเสียงส่วนน้อยไม่ต่างจากเสียงส่วนมาก ส่งผลต่อระดับความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่

3. เงื่อนไขด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ

ภาครัฐต้องจัดทำนโยบายและแผนการปฏิบัติงานที่ส่งเสริมงานยุติธรรมชุมชนให้ยืดหยุ่นต่อความแตกต่างกันตามบริบทพื้นที่ แต่ต้องมีความชัดเจนและมีมาตรฐานไม่ให้เกิดความสับสนในเชิงนโยบาย

ภาครัฐให้การสนับสนุนส่งเสริมบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ สนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาบุคลากรของศูนย์ยุติธรรมชุมชนอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง สอดคล้องกับ กมลชนก ดุริยประภกิจ (2554) อย่างไรก็ตาม การได้รับสนับสนุนอย่างต่อเนื่องนั้น พบว่า การประสานเพื่อขอรับการสนับสนุนจากภาครัฐอยู่เสมอเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่สำคัญ

4. เงื่อนไขด้านเครือข่ายและผู้ปฏิบัติงาน

การสร้างเครือข่ายและการประสานงานเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ เป็นเงื่อนไขสำคัญต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล โดยสร้างความเข้าใจในทิศทางเดียวกัน ผ่านการร่วมกิจกรรมตามกระบวนการของยุติธรรมชุมชน มีการเคลื่อนไหวดำเนินงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับ รัฐลักษณะ พิทักษ์จักรพิภพ (2554) และสมชาติ เอี่ยมอนุพงษ์ (อ้างถึงใน คณะทำงานโครงการนำร่องพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชน กระทรวงยุติธรรม, 2550) การศึกษา พบว่า เงื่อนไขความสำเร็จนี้ขึ้นอยู่กับผู้ประสานงาน โดยเฉพาะความสามารถในการสร้างความร่วมมือกับกลุ่มหรือองค์กรอื่น และสามารถนำหุ้นส่วนทั้งหมดสร้างประสบการณ์การทำงานร่วมกันกับองค์กรได้

ทัศนะของผู้ปฏิบัติงานที่ให้ความสำคัญของงานยุติธรรมชุมชน เข้าใจวัตถุประสงค์ของงานยุติธรรมชุมชน มีความเชื่อมั่นว่ายุติธรรมชุมชนจะนำไปสู่ทางออกของความขัดแย้งและนำพาชุมชนข้ามผ่านปัญหา จะทำให้เกิดความร่วมมือและความสมัครใจ สอดคล้องกับพิริยาภรณ์ รุกขชาติกุล (2552) ต้องอาศัยผู้นำท้องถิ่นที่มีวิสัยทัศน์ มีจิตสาธารณะ ให้การสนับสนุนงบประมาณพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ผู้ปฏิบัติงานต้องมีความรู้ความสามารถที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ คือ ความรู้กฎหมาย ความเข้าใจชุมชน และทักษะความสามารถในการเจรจาไกล่เกลี่ย

สรุป

จากการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ได้รับรางวัล กับศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ไม่ได้รับรางวัล พบว่า เงื่อนไขที่เอื้อต่อความสำเร็จในการดำเนินงานมีทั้งเงื่อนไขที่เหมือนและแตกต่างกัน กล่าวคือ เงื่อนไขที่พบจากศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่

ไม่ได้รับรางวัล เหมือนกับเงื่อนไขของศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ได้รับรางวัล แต่ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ได้รับรางวัลนั้นมีเงื่อนไขที่เพิ่มขึ้นมาแตกต่างออกไป ซึ่งเงื่อนไขที่เอื้อต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนในจังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย 1) เงื่อนไขด้านการบริหารจัดการ 2) เงื่อนไขด้านชุมชน 3) เงื่อนไขด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ และ 4) เงื่อนไขด้านเครือข่ายและผู้ปฏิบัติงาน ได้แก่ การสร้างเครือข่าย การประสานงานเครือข่าย และการสร้างทักษะของผู้ปฏิบัติงาน นอกจากนี้ ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลทั้งที่ได้รับรางวัลระดับประเทศและไม่ได้รับรางวัลให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก คือ เงื่อนไขด้านชุมชน เนื่องจากวัตถุประสงค์ของยุติธรรมชุมชนจำเป็นต้องมีชุมชนเป็นหัวใจหลัก รองลงมา คือ ระบบการบริหารจัดการและการพัฒนาบุคลากรของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล อย่างไรก็ตาม ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ได้รับรางวัลระดับประเทศให้ความสำคัญกับเงื่อนไขแต่ละด้านแตกต่างกัน ได้แก่ 1) เงื่อนไขด้านการบริหารจัดการ ในประเด็นเกี่ยวกับการจัดทำแผน การออกแบบการปฏิบัติงาน ระบบการจัดเก็บข้อมูล และการประชาสัมพันธ์สร้างภาพลักษณ์องค์กร 2) เงื่อนไขด้านชุมชน กระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และแก้ปัญหาการเมืองท้องถิ่นให้มีเสถียรภาพ 3) เงื่อนไขด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ ซึ่งโดยพื้นฐานไม่มีความแตกต่างกัน แต่การติดต่อประสานงานอย่างต่อเนื่องของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ได้รับรางวัลทำให้อีกาสได้รับการสนับสนุนมีมากขึ้น และ 4) เงื่อนไขด้านเครือข่ายและผู้ปฏิบัติงาน โดยเฉพาะการสร้างภาคีเครือข่ายร่วมกับหน่วยงานอื่นและสร้างประสบการณ์เรียนรู้ร่วมกับชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ภาครัฐควรผลักดันนโยบายให้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนเป็นหน่วยงานหลักในการอำนวยความสะดวกในระดับท้องถิ่น ลดความซ้ำซ้อนของหน่วยงาน ผลักดันให้มีแผนปฏิบัติการระดับชุมชนที่ชัดเจน และต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นภารกิจสองด้าน คือ การแก้ไขปัญหาข้อพิพาทและการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไปพร้อมกัน สำนักงานยุติธรรมจังหวัดอาจเป็นผู้ขับเคลื่อนสำคัญในการสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่านเวทีเสวนาและการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อจุดมุ่งหมายแรกคือการเข้าใจสภาพชุมชนและนำมาสู่

การจัดทำแผนการดำเนินงานและแผนปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรม ทั้งนี้ ควรกำหนดระยะเวลาที่เหมาะสมในการทบทวนแก้ไขแผนงานให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่อาจเปลี่ยนแปลงไป

2. ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลควรสร้างภาคีเครือข่ายกับหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและเอกชน เนื่องจากผู้ปฏิบัติงานอาจไม่มีความชำนาญทุกเรื่อง การมีภาคีเครือข่ายจะช่วยให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น เครือข่ายกองทุนช่วยเหลือต่างๆ เครือข่ายผู้ประกอบการที่สามารถสนับสนุนอาชีพในชุมชนให้เข้มแข็ง เครือข่ายเจ้าหน้าที่อุทยานในเขตที่ดินที่ติดอุทยาน เป็นต้น

3. ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลต้องสร้างการรับรู้ร่วมกันกับชุมชน เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบ เช่น การรับรู้สถานการณ์และร่วมเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา การวางแผนกำหนดทิศทางพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมเป็นผู้จัดกิจกรรมในชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน การนำเสนอความภาคภูมิใจของชุมชนตนเองสู่สังคม การประเมินและแสดงความคิดเห็นในกิจการต่างๆ อันจะนำมาซึ่งความรู้สึกรับเป็นเจ้าของชุมชนและความเชื่อมั่นในงานยุติธรรมชุมชน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. การศึกษานี้ศึกษาจากศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ได้รับรางวัลเพียงแห่งเดียวเปรียบเทียบกับศูนย์ที่ไม่ได้รับรางวัล การศึกษาต่อไปอาจศึกษาโดยถอดบทเรียนจากศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลที่ได้รับรางวัลระดับประเทศเปรียบเทียบกับหลายแห่ง เพื่อค้นหาเงื่อนไขที่สอดคล้องกัน อาจพบตัวแบบที่นำไปพัฒนางานยุติธรรมชุมชนได้

2. การศึกษาครั้งต่อไปหากศึกษาจากความคิดเห็นของกลุ่มประชาชนในพื้นที่ อาจค้นพบเงื่อนไขที่แตกต่างจากกลุ่มผู้ปฏิบัติงาน โดยเฉพาะประเด็นสาเหตุที่ประชาชนจะขอใช้บริการหรือสาเหตุการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- กมลชนก ดุริยประกิจ. (2554). ความคาดหวังของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนต่อการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- คณะทำงานโครงการนำร่องพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชน กระทรวงยุติธรรม. (2550). ยุติธรรมชุมชน รวมงานวิจัย บทความ. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย.
- จุฑารัตน์ สร้อยสำรี. (2556). ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี. งานนิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยบูรพา. ชลบุรี.
- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, สุทธิ สุขยั้ง และมุฮัมหมัดรอฟีอี มูฮอ. (2549). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยยุติธรรมชุมชน: การเปิดพื้นที่ของชุมชนในการอำนวยความสะดวกยุติธรรม. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ดิชพงศ์ พงศ์ภัทรชัย. (2556). วิธีวิจัยเชิงกรณีศึกษา อีกทางเลือกของวิธีวิจัย. วารสารวิชาชีพบัญชี, 9(24), 85 - 102.
- พงษ์ธร ธัญญสิริ. (2555). อาชญาวิทยา. กรุงเทพฯ: กระทรวงยุติธรรม.
- พรรณรัตน์ ไสธรรประภากร. (2561). ประวัติศาสตร์กฎหมาย ศาล และกระบวนการยุติธรรมของไทย. วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น. 2(1), 79 - 103.
- พิริยาภรณ์ รุกชชาติกุล. 2552. ปัจจัยที่มีผลต่อการทำหน้าที่ของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- ยศศักดิ์ โกไศยกานนท์. (2557). ยุติธรรมชุมชนในกระบวนการยุติธรรมไทย. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยรามคำแหง. กรุงเทพฯ: ระพีพร.
- คณะพล สัญญา เคนาภูมิ และยุภาพร ยุภาส. (2560). นวัตกรรมการสร้างความเป็นหุ้นส่วนทางการบริหารงานท้องถิ่นในจังหวัดฉะเชิงเทรา ยุทธศาสตร์ลุ่มแม่น้ำโขงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารการบริหารท้องถิ่น. 10(3), 52 - 76.

- รัฐลักษณ์ พิทักษ์จักรพิภพ. (2554). ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด : กรณีศึกษาศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล ต่ลิ่งซัน อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหิดล. นครปฐม.
- วิสาวิจิ จิตอารีย์. (2555). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของเครือข่ายยุติธรรมชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร. กำแพงเพชร.
- ศิริรณาทรรพ์ไฮ้. (2557). ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการจัดการความขัดแย้งของ ศูนย์ยุติธรรมชุมชน กรณีศึกษาศูนย์ยุติธรรมชุมชนบ้านน้ำทวน ตำบลนาบัว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยนเรศวร. พิษณุโลก.
- สัณญพงศ์ ลิมประเสริฐ. (2559). กระบวนการยุติธรรมชุมชนในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี.
- สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม. (2560). ยุทธศาสตร์ กระทรวงยุติธรรมระยะ 20 ปี พ.ศ.2560-2579. สืบค้นเมื่อ 13 มกราคม 2562. [https:// www.moj.go.th/view/18160](https://www.moj.go.th/view/18160)
- อรพินธ์ สุวัฒน์ปุระ. (2551). รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฉบับสมบูรณ์ โครงการยุติธรรม ชุมชนโดยชุมชนเพื่อชุมชน จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน. สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม 2562. <http://newtdc.thailis.or.th/docview.aspx?tdcid=345120>
- Yin, R. K.. (2014). Case study research: Design and methods (5th ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบน
ของเด็กและเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร
The Influence of Online Social Media
on Deviant Juvenile Behavior in Bangkok

ชุตติมาภรณ์ คำชาย¹
Chutimaporn Kakai²

บทคัดย่อ

มูลเหตุจูงใจในการทำวิจัยในครั้งนี้เพื่อศึกษาอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ที่มีต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชน และเพื่อศึกษาอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ที่มีต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชนแต่ละพฤติกรรม เป็นการวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มตัวอย่าง คือ เด็กและเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร ที่กำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษา จำนวน 400 คน จาก 14 โรงเรียน ด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย และการสุ่มตัวอย่างตามความสะดวก สถิติในการวิเคราะห์ คือ วิเคราะห์การถดถอยแบบพหุคูณ วิเคราะห์ตัวแปรหุ่น และวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกส์ จากการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบน ได้แก่ แรงดึงดูดให้กระทำความผิดระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ แรงขัดขวางภายนอก และความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ตามลำดับ โดยแรงดึงดูดให้กระทำความผิด ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ และความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ มีทิศทางบวกกับพฤติกรรมเบี่ยงเบน นั่นคือ เมื่อเด็กและเยาวชนใช้สื่อสังคมออนไลน์บ่อยครั้งต่อวัน มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเวลานานต่อวัน และมีแรงดึงดูดให้กระทำความผิดสูง จะทำให้มีโอกาสเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน

¹ นักศึกษาปริญญาโท คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

² Master's student, Graduate School of Public Administration, National Institute of Development Administration, Thailand

E-mail : chutimaporn.benjoy@gmail.com

สูงตามไปด้วย ในขณะที่แรงขัดขวางภายนอกมีทิศทางเป็นลบกับพฤติกรรมเบี่ยงเบน นั่นคือ ถ้าเด็กและเยาวชนมีแรงขัดขวางภายนอกต่ำจะทำให้มีโอกาสเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนสูงขึ้น โดยพฤติกรรมเบี่ยงเบนแต่ละพฤติกรรมได้รับอิทธิพลจากสื่อสังคมออนไลน์แตกต่างกัน ผลการวิจัยนำไปสู่ข้อเสนอแนะในการยับยั้งพฤติกรรมเบี่ยงเบน จากแรงขัดขวางภายนอก ได้แก่ ความรักความอบอุ่นจากครอบครัว กลุ่มเพื่อน ผนวกกับการมีจริยธรรมในตนเอง การปฏิบัติตนตามกฎ ระเบียบในสังคม สนับสนุนให้เด็กและเยาวชนใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์ จะสามารถลดอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ที่มีต่อเด็กและเยาวชนได้

คำสำคัญ : สื่อสังคมออนไลน์, พฤติกรรมเบี่ยงเบน, พฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชน

Abstract

This research aims to study the influence of social media on the behavioral deviation of children and youth in Bangkok area. The research objectives were to study the influence of social media on the behavioral deviation of children and youth, and to study the influence of social media on the behavior of children and adolescents, In this study, questionnaires were used to collect data from the population. Samples were children and youth studying in secondary schools in Bangkok. The number of 400 students from 14 schools were selected randomly using multi-state sampling, simple random sampling, and convenience sampling. Statistics used in the study were inferential statistics such as correlation coefficient, multiple regression analysis, dummy analysis, and logistic regression analysis. Analysis reveals that the strongest influencing factors were the duration of gravity to commit the offence, social media usage, external force, and the frequency of using social media, respectively Moreover, it was found that the gravity to commit the offence, the duration of using social media, and the frequency of social

media usage, had positive relationship with the behavioral deviation. In other words, when children and youth frequently used social media and used it for a long time, it would create the gravity to commit the offence. Hence, resulted in a high chance of behavioral deviation. The study also found that external impediments had a negative direction with behavioral deviation. If children and youth had low external impedance, there was a greater chance of deviation. The key to inhibiting behavioral deviation was obtained from the external impediments, including love, warmth from family, friends, the ethics of oneself, and the action which was in accordance with the rules and regulations in society. Care should be generally practiced for all family members. Encouraging children and youth to use the media creatively can reduce the influence of social media on children and youth.

Keywords : Online Social Media, Deviant, Deviant Juvenile Behavior

บทนำ

ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีการพัฒนาที่รวดเร็วอย่างก้าวกระโดด เกิดการหลอมรวมสื่อมวลชนแขนงต่างๆ เข้าด้วยกัน เช่น การอ่านหนังสือออนไลน์ การชมภาพยนตร์ออนไลน์ ฯลฯ ที่อาศัยเพียงสมาร์ตโฟนหรือโทรศัพท์มือถือในการเข้าถึง ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่ผู้ให้บริการต่างแข่งขันเสนอโปรโมชั่นต่างๆ ให้ผู้บริโภคได้เลือกรับบริการอย่างหลากหลาย เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของมนุษย์นับตั้งแต่ต้นทศวรรษ ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา ไม่ว่าจะเป็นสื่อโซเชียลมีเดีย (Social Media) หรือสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) หรือสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) มาถึงเรา ในโลกของสื่อสังคมออนไลน์มีการโพสต์อะไรบ้าง หรือในการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ภาพที่ทุกคนคุ้นชินตา คือ ภาพที่คนส่วนใหญ่ก้มหน้าก้มตาอ่านหรือเล่นสมาร์ตโฟนแทนการพูดคุยกัน หรือ

แม้กระทั่งกิจกรรมสุดท้ายก่อนเข้านอน คนส่วนใหญ่ก็เลือกที่จะวางสมาร์ทโฟนเป็นสิ่งสุดท้ายด้วยเช่นกัน (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน), 2559)

จากรายงานผลสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยปี 2559 โดยสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) พบว่า ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยส่วนใหญ่ใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ย 45.0 ชั่วโมงต่อสัปดาห์หรือคิดเป็น 6.4 ชั่วโมงต่อวัน กล่าวได้ว่าในแต่ละวันจะมีการใช้อินเทอร์เน็ตมากถึง 1 ใน 4 ของวัน โดยผู้ใช้อินเทอร์เน็ตที่มีอายุ 16-35 ปี เป็นกลุ่มที่ใช้ระยะเวลากับอินเทอร์เน็ตมากที่สุด เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในยุคที่ใช้อินเทอร์เน็ตและโซเชียลมีเดีย จึงมีการใช้อินเทอร์เน็ตทั้งในการเรียน การทำงานและชีวิตส่วนตัว (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน), 2559) สอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่อง ใครเป็นใครบนเครือข่ายสังคมออนไลน์: ความหลากหลายทางคุณลักษณะและพฤติกรรม (ปิยวัฒน์ เกตุวงศา และศุภธิดา ชวนวัน, 2558) พบว่า กลุ่มประชากรที่ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ส่วนใหญ่ยังคงเป็นกลุ่มเยาวชนช่วงอายุ 15-24 ปี และมีการขยายตัวของจำนวนผู้ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ไปกลุ่มอื่นๆ อีกด้วยโดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและผู้สูงอายุ สำหรับกิจกรรมที่เป็นที่นิยมมากที่สุดในการใช้อินเทอร์เน็ต คือ การใช้สื่อสังคมออนไลน์ เป็นกิจกรรมยอดนิยมของทุกเพศ ทุกวัย ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อพูดคุยออนไลน์แบบเห็นหน้า หรือไม่เห็นหน้าการแชร์ภาพถ่าย การดูคลิปวิดีโอ การดูละครหรือรายการโปรดย้อนหลัง เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นกิจกรรมที่พบเห็นได้ในสถานที่ต่างๆ โดยมีผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสูงถึงร้อยละ 96.1 ใช้ในการพูดคุยผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็น เฟซบุ๊ก (Facebook) ไลน์ อินสตาแกรม Instagram เป็นต้น และมีผู้ใช้อินเทอร์เน็ตร้อยละ 88.1 ในการดูคลิปวิดีโอผ่าน ยูทูบ (YouTube) อันดับถัดมาเป็นการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อค้นหาข้อมูลร้อยละ 79.71 (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน), 2559)

จากข้อมูลข้างต้นสามารถกล่าวได้ว่าบุคคลที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นและวัยทำงานส่วนใหญ่นิยมใช้อินเทอร์เน็ตในการเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์มากที่สุด อย่างไรก็ตามการใช้สื่อสังคมออนไลน์แม้จะมีประโยชน์มากมายต่อผู้ใช้ เช่น ทำให้คนอยู่ไกลเหมือนอยู่ใกล้ การติดต่อสื่อสารที่รวดเร็ว รู้ทันข่าวสารต่างๆ สามารถบันทึกและแชร์ความทรงจำต่างๆ

ให้แก่ผู้อื่นได้รับรู้ ข้อดีเหล่านี้ก็มาพร้อมข้อเสียที่เปรียบเสมือนดาบสองคม ชาม เชื้อสถาปนศิริ (2552) อธิบายว่าการดูคลิปวิดีโอเป็นกิจกรรมความบันเทิงที่นิยมในกลุ่มวัยรุ่นในปัจจุบัน ข่าวดารารั่วรั่วของดารานักเรียนตบกันในพื้นที่หลายจังหวัดไม่ใช่เรื่องใหม่แต่อย่างใดในกลุ่มวัยรุ่นนิยมกันมานานแล้ว กรณีเด็กนักเรียนตบตีกันเป็นปัญหาความรักในวัยเรียนอาจเพราะอารมณ์หึงหวง ความใจร้อนของวัยรุ่น ที่สะท้อนให้เห็นถึงภาวะขาดความยับยั้งคิด ความฉลาดทางอารมณ์ซึ่งเป็นปัญหาของวัยรุ่นในปัจจุบัน แต่ที่กลุ่มเพื่อนๆ นำโทรศัพท์มือถือขึ้นมาถ่ายวิดีโอด้วยกล้องดิจิทัลที่มีคุณภาพดีและสามารถถ่ายวิดีโอความละเอียดสูงได้ อีกทั้งยังสามารถแชร์หรือส่งต่อคลิปต่างๆ ผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ได้เพียงไม่กี่วินาที การถ่ายคลิปวิดีโอเหตุการณ์ความรุนแรงเอาไว้วันนั้นเหตุผลเพราะสนุก อยากจะเก็บเอาไว้เพื่อบันทึกความแฉะ เพื่อบอวตคักดา หรือส่งต่อเผยแพร่ไปยังกลุ่มเพื่อนๆ ในสายตาของวัยรุ่นสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่อาชญากรรมที่เป็นเรื่องของความผิดถูกแต่เห็นเป็นเรื่องความสนุกสนานความบันเทิงมากกว่า

ขณะที่ผลการวิจัยเรื่องวัยรุ่นใช้สื่อออนไลน์อย่างไรในการหาคู่ (นิพนธ์ ดาราวุฒิ มาประภรณ์, 2558) พบความน่าเป็นห่วง คือ กลุ่มวัยรุ่นใช้สื่อสังคมออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็นเฟซบุ๊ก ไลน์ ในการหากิ๊กและคุนอน โดยใช้สื่อออนไลน์ในการติดต่อกัน เพื่อนำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์โดยวัยรุ่นชายจะใช้สื่อออนไลน์ในการหาคู่ชัดเจนกว่าวัยรุ่นหญิง อีกทั้งใช้เวลาพูดคุยทำความรู้จักไม่นานก่อนการมีเพศสัมพันธ์ นอกจากนี้รายงานข้อมูลและสถานการณ์พฤติกรรมเสี่ยงของเด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบัน (สถาบันสุขภาพเด็กและวัยรุ่นราชชนรินทร์, 2558) ยังพบว่า การใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็น 1 ใน 6 ของปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงของวัยรุ่น คือ 1) พฤติกรรมเสี่ยงต่ออุบัติเหตุและความปลอดภัย 2) พฤติกรรมที่ส่งผลต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิต 3) พฤติกรรมทางเพศ 4) พฤติกรรมเสพติด เช่น ติดเกม ติดสื่อสังคมออนไลน์ และพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ต 5) ปัญหาพฤติกรรมการเรียน และ 6) พฤติกรรมก้าวร้าว เกเร การละเมิดผู้อื่น และการละเมิดกฎหมาย

ขณะนี้สังคมได้เข้าสู่ยุคหน้าจอที่ 3 คือ หน้าจอโทรศัพท์มือถือที่เชื่อมบุคคลเข้ากับโลกไร้พรมแดนอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และไม่ใช่เฉพาะเพียงแต่รับข้อมูลข่าวสาร เรายังเป็น

ผู้ผลิตสารตอบโต้ได้ด้วย ในยุคที่ผู้รับสารเป็นผู้ผลิตเนื้อหา (user generated content: UGC) ที่ทำให้ปริมาณข้อมูลข่าวสารไม่ได้ถูกกำหนดมาจากส่วนกลางหรือสื่อกระแสหลักอีกต่อไป แต่เกิดทิศทางกระแสการไหลของข้อมูลข่าวสารในมุมกลับ จากคลิปลับส่วนตัวสู่คลิปส่วนรวม ปัญหาส่วนตัวสู่ปัญหาสังคมส่วนรวม เชื่อมโยงถึงกันทั้งหมด เป็นชุมชนสังคมออนไลน์ ที่การก่ออาชญากรรมก็สามารถเผยแพร่ออนไลน์ได้ (อาม เชื้อสถาปนศิริ, 2552) จากพฤติกรรมกรับสื่อสังคมออนไลน์ที่กล่าวมาข้างต้น อาจนำมาซึ่งกระบวนการเรียนรู้บางอย่างที่ทำให้บุคคลเกิดค่านิยม ทักษะคิด หรือเกิดพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ นักพฤติกรรมศาสตร์ได้อธิบายการเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ๆ ของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ในเรื่องภาษา วัฒนธรรม กิจกรรมของสังคมว่าเป็นความสัมพันธ์ของสิ่งเร้าที่รับรู้ด้วยประสาทสัมผัสต่างๆ ที่เป็นแรงเสริม (reinforcement) ไม่ว่าจะผ่านทางบวกหรือทางลบ โดยการเรียนรู้โดยตรงไม่อาจเกิดขึ้นโดยตรงกับทุกบุคคล เราจึงเรียนรู้ทางอ้อมผ่านตัวแทน (representation) การสังเกตทางอ้อมเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ประหยัดเวลา สะดวก ไม่เสี่ยง สื่อจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนของการเรียนรู้ทางอ้อม โดยการสังเกตผ่านตัวแทนต่างๆ (observational learning) จากเนื้อหาในสื่อ (มหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมาราช, 2554)

ภายใต้ความซับซ้อนของสังคมในยุคของการหลอมรวมสื่อที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ต่างต้องพึ่งพาสื่อในการสื่อสาร ค้นหาข่าวสาร ความรู้ ข้อมูลต่างๆ ซึ่งสามารถทำได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว การเรียนรู้ผ่านสื่อนี้ถือเป็นการเรียนรู้ทางอ้อม ซึ่งมีผลต่อการขัดเกลาทางสังคมของปัจเจกบุคคลผนวกกับเด็กและเยาวชนที่ถือเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่ การขัดเกลาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง มูลเหตุจูงใจในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อเป็นการแสวงหาคำตอบว่าพฤติกรรมเบี่ยงเบนซึ่งเป็นพฤติกรรมอันไม่พึงปรารถนาที่พบในเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน มีสาเหตุมาจากกระบวนการเรียนรู้ที่ได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์หรือไม่ จึงนำมาสู่การศึกษาอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชน ในเขตกรุงเทพมหานครในครั้งนี้

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ที่มีต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชน
2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ที่มีต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชนแต่ละพฤติกรรม

การทบทวนวรรณกรรม

จากการศึกษาความหมาย คำนิยาม แนวคิดเกี่ยวกับเด็ก เยาวชน และวัยรุ่น ผู้วิจัยได้สรุปและกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ เด็กและเยาวชน ที่มีอายุอยู่ในช่วง 12-19 ปี กำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งถือว่าอยู่ในช่วงวัยรุ่น เป็นวัยที่ต้องให้ความสำคัญและเอาใจใส่เป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นการเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็กเพื่อก้าวสู่วัยผู้ใหญ่ เป็นวัยเจริญพันธุ์มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่รวดเร็ว ซึ่งมีผลต่อทางสังคมและจิตวิทยา ยึดถือตนเองบางแง่มุม เป็นวัยแห่งการค้นหาค้นหาอัตลักษณ์ อาจมีช่องว่างระหว่างผู้ปกครองและเสี่ยงต่อการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนมากที่สุด

แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมเบี่ยงเบน จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมเบี่ยงเบนทั้งทางสังคมศาสตร์ ทางอาชญาวิทยา ผนวกกับการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ให้คำนิยามของพฤติกรรมเบี่ยงเบน คือ พฤติกรรมที่เบนไปจากบรรทัดฐานหรือมาตรฐานของสังคม เป็นพฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่ในสังคมไม่ยอมรับซึ่งอยู่อยู่กับบริบทของสังคมแต่ละที่ สำหรับพฤติกรรมเบี่ยงเบนที่พบในเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นขอบเขตในการวิจัยคือ พฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชนหมายถึง เด็กและเยาวชนพฤติกรรมที่เบนไปจากบรรทัดฐานหรือมาตรฐานของสังคม เป็นพฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่ในสังคมไม่ยอมรับซึ่งได้แก่ การหนีเรียน การดื่มสุรา การสูบบุหรี่ การแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร

แนวคิดและความหมายเกี่ยวกับสื่อสังคมออนไลน์ จากการศึกษาความหมายคำนิยามกล่าวได้ว่า สื่อสังคมออนไลน์ หมายถึง เครือข่ายสังคมที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในการติดต่อสื่อสาร ผ่านโปรแกรมประยุกต์หรืออินเทอร์เน็ต ซึ่งมีการ

แบ่งปัน แลกเปลี่ยน การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่างกัน และการแบ่งประเภทของสื่อสังคมออนไลน์นั้นจะแบ่งจากวัตถุประสงค์ของผู้ใช้ อย่างไรก็ดี ตามสื่อสังคมออนไลน์แต่ละประเภทสามารถแชร์หรือแบ่งปันเนื้อหาให้แก่ผู้ใช้คนอื่นได้เข้าถึง โดยสามารถส่งข้ามไปยังสื่อสังคมออนไลน์ประเภทอื่นได้อีกด้วยยกตัวอย่างเช่น การชม คลิปวิดีโอผ่านยูทูป หรือการอ่านกระทู้จากเว็บบอร์ดหรือบล็อก (Blogs) ต่างๆ สามารถ แชร์หรือแบ่งปันให้แก่เพื่อนผู้ใช้งานบุคคลอื่นในเครือข่ายสังคม เช่น เฟซบุ๊ก ได้เข้ามา แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาดังกล่าวได้อีกด้วย นอกจากนี้สื่อสังคมออนไลน์บาง ประเภทยังมีคุณสมบัติในการถ่ายทอดสดเพื่อถ่ายทอดกิจกรรมที่ตนเองกำลังทำให้กับ กลุ่มผู้ใช้ที่อยู่ในสื่อสังคมออนไลน์ได้รับชมอีกด้วย สื่อสังคมออนไลน์จึงถือเป็นสังคมมนุษย์ อีกสังคมหนึ่งที่มีขนาดใหญ่และเชื่อมต่อกันอย่างไม่รู้จบ สำหรับประเภทของสื่อสังคม ออนไลน์ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้แก่ เฟซบุ๊ก ไลน์ และ ยูทูป

ทฤษฎีอาชญาวิทยาสาเหตุของการกระทำผิดอันได้แก่ ทฤษฎีพฤติกรรม อาชญากรรม ทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่างกัน ทฤษฎีการกำหนดตัวตนที่แตกต่างกัน ทฤษฎีการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวม นำไปสู่การสร้ากรอบแนวคิดในการวิจัย กล่าวโดยสรุป การคบหาสมาคมของกลุ่มคนนอกจากจะได้รับการยอมรับแล้วยังเป็นการ เปิดโอกาสให้บุคคลได้เลียนแบบและเป็นการสนับสนุนพฤติกรรมอาชญากรรมหรือ พฤติกรรมถูกกฎหมายกลุ่มบุคคลที่สำคัญคือ ครอบครัว เพื่อนฝูง รองลงมาคือ เพื่อนบ้าน อาจารย์ ตลอดจนสื่อมวลชน หรือแหล่งที่มาของทัศนคติ (พรชัย ชันตี, กฤษณพงศ์ พุฒระกูล และจอมเดช ตรีเมฆ, 2558) เมื่อเด็กและเยาวชนได้ใช้สื่อสังคมออนไลน์แต่ละ ประเภทตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้รับความพึงพอใจจากสื่อจะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ ค่านิยมและทัศนคติบางประการ เกิดการเลียนแบบพฤติกรรมที่พบเห็นจากสื่อสังคม ออนไลน์ จากทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่างกัน (Difference Association Theory) ที่ได้ให้ความสำคัญกับเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรมจากเพื่อนหรือบุคคลใกล้ชิดที่เป็น อาชญากรและนำไปสู่การกระทำความผิด (Sutherland, 1974 อ้างถึงในปกรณ์ มณี ปกรณ์, 2555) ผู้วิจัยอนุมานได้ว่าการเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรมหรือพฤติกรรม เบี่ยงเบนสามารถเกิดขึ้นได้จากการเรียนรู้จากสื่อสังคมออนไลน์ได้เช่นเดียวกัน ผ่าน

ความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ การให้ความสำคัญกับสื่อสังคมออนไลน์และความเข้มข้นหรือการมีส่วนร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งทฤษฎีการกำหนดตัวตนที่แตกต่างกันของเกอร์เซอร์ (Glaser's Differential Identification theory) สามารถสนับสนุนได้เป็นอย่างดีว่าการเรียนรู้ไม่ได้ส่งผ่านเพียงบุคคลใกล้ชิดเท่านั้นแต่ยังสามารถส่งผ่านกลุ่มอ้างอิงอื่นๆ ถึงแม้จะอยู่ห่างไกลหรือไม่เคยพบเจอก็ตาม โดยกลุ่มอ้างอิงดังกล่าวสามารถพบได้ในภาพยนตร์ โทรทัศน์ หนังสือ คลิป วิดีโอ รูปภาพ และสื่อต่างๆ (Daniel, 1956) นอกจากนี้ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ยังสามารถย้ำแนวคิดดังกล่าวได้อีกว่า “พฤติกรรมเบี่ยงเบนเป็นผลมาจากกระบวนการเรียนรู้ โดยผ่านทางความใกล้ชิดหรือทางการเลียนแบบพฤติกรรมของบุคคลอื่น” (Agnew, 1991 อ้างถึงในพรชัย ชันดี, ทัศนพงศ์ พุตระกูล และจอมเดช ตรีเมฆ, 2558)

ทฤษฎีการควบคุมทางสังคมและทฤษฎีการครอบงำวิจัยได้ศึกษาและรวบรวม จะนำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย กล่าวโดยสรุป เมื่อเด็กและเยาวชนเกิดการเรียนรู้ ทัศนคติและค่านิยมบางประการจากการรับสื่อสังคมออนไลน์จะเกิดการประมวลผลขึ้นภายในจิตใจว่าจะกระทำพฤติกรรมเบี่ยงเบนตามค่านิยมที่ได้รับจากสื่อหรือไม่ จากทฤษฎีดังกล่าวข้างต้นเด็กและเยาวชนที่มีพันธะทางสังคมอ่อนแอจะตกเป็นเหยื่อของพฤติกรรมอาชญากรรมหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้ง่าย นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับอิทธิพลของแรงผลักดันให้กระทำผิดและแรงขัดขวางไม่ให้เกิดความผิดว่าเด็กและเยาวชนจะมีสิ่งใดมากกว่ากัน ซึ่งหากเด็กและเยาวชนมีแรงผลักดันให้กระทำผิดมากกว่าแรงขัดขวางไม่ให้เกิดความผิดเด็กและเยาวชนผู้นั้นก็มีโอกาสกระทำผิดสูง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่างกันที่ได้กล่าวว่าบุคคลที่กระทำผิดกฎหมาย บุคคลนั้นต้องเห็นด้วยกับพฤติกรรมละเมิดกฎหมาย (Sutherland, 1974 อ้างถึงในปกรณ์ มณีปกรณ์, 2555)

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

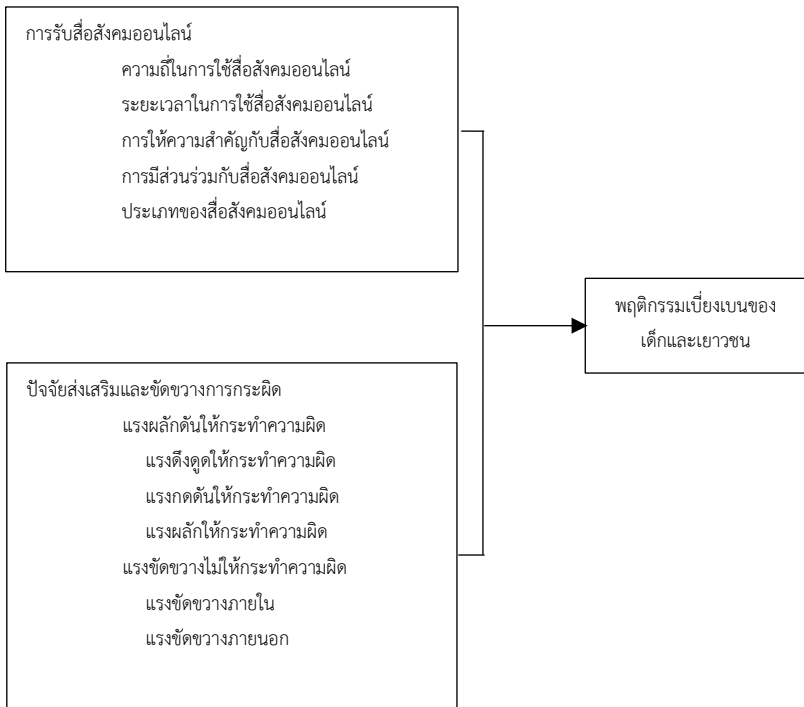
อัญชิสา ปงคำเพย (2547) ได้ศึกษาเรื่อง การขัดเกลาทางสังคมกับพฤติกรรม เบี่ยงเบนของวัยรุ่นในสถาบันอุดมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก โดยการศึกษากระบวนการขัดเกลาทางสังคมของสถาบันทางสังคม 4 สถาบันคือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน สื่อสารมวลชน ที่มีต่อพฤติกรรมความเบี่ยงเบนของวัยรุ่น 5 ประการได้แก่ พฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์โดยเสรี พฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พฤติกรรมบริโภคนิยม พฤติกรรมการใช้สารเสพติดและพฤติกรรมการเล่นการพนัน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบและลักษณะของการขัดเกลาทางสังคมของวัยรุ่นได้รับอิทธิพลอย่างมากจากสถาบันทางสังคมได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน และกลุ่มเพื่อน โดยที่สถาบันครอบครัว สื่อมวลชน สถาบันการศึกษา เป็นสถาบันที่ปลูกฝังพฤติกรรมบริโภคนิยมให้แก่วัยรุ่นมากที่สุด ในขณะที่สถาบันการศึกษามีส่วนทำให้เกิดการเรียนรู้แบบการใช้สิ่งของฟุ่มเฟือย

ณวิสาร จุลเพชร และบุญนิภา เกี้ยวม่าน (2556) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช โดยทำการรวบรวมข้อมูลจากนักศึกษาจำนวน 370 คน พบว่า อิทธิพลของการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ของนักศึกษาเกิดจากการได้รับรู้ข่าวสารจากสื่อสังคมออนไลน์สูงสุด ร้อยละ 69.43 รองลงมาได้รับรู้ข่าวสารจากโทรทัศน์ร้อยละ 60.70 จากป้ายโฆษณาร้อยละ 30.13 หนังสือพิมพ์ร้อยละ 12.66 วิทยุร้อยละ 8.73 ใบปลิวร้อยละ 6.55 และเพื่อนแนะนำร้อยละ 1.31

ปัญญากรินทร์ หอยรัตน์ และปราโมทย์ วงศ์สวัสดิ์ (2560) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องวัยรุ่นไทยกับการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรซึ่งพบว่าเทคโนโลยีทันสมัย เช่น อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ สื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ ทำให้การสื่อสาร มีความง่ายและสะดวกในการนัดพบ พูดคุยระหว่างวัยรุ่นด้วยกันและมักจะก่อให้เกิดพฤติกรรมการเลียนแบบสื่อ โดยเฉพาะเฟซบุ๊ก และยูทูบ เป็นตัวแบบที่สำคัญของการแสดงออกทาง

เพศของเด็กเช่น การมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน การล่วงละเมิด การหลงในมายาคติทางเพศ การเสพติดเซ็กส์ การแต่งตัว การวางตัวกับเพศตรงข้าม กริยาท่าทางที่เหมาะสม ค่านิยมต่างๆ ที่มากับละคร เป็นต้นซึ่งเด็กก็นำไปปฏิบัติเป็นแบบอย่าง ภูยัญวาทย์ทางเพศจนขาดการยับยั้งชั่งใจกับเพศตรงข้าม เสี่ยงต่อการถูกล่อลวงในห้องแชทและอีเมล จากเหตุที่กล่าวมาถือเป็นจุดเริ่มต้นอันนำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

นิยามเชิงปฏิบัติการ

1. เด็กและเยาวชน หมายถึง บุคคลที่อยู่ในช่วงอายุ 12-19 ปี ศึกษาอยู่ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร

2. สื่อสังคมออนไลน์ หมายถึง เครือข่ายสังคมที่มีการติดต่อสื่อสารผ่านโปรแกรมประยุกต์ หรืออินเทอร์เน็ต ซึ่งมีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนข้อมูลและแสดงความคิดเห็นระหว่างกัน ได้แก่ เฟซบุ๊ก ไลน์ และยูทูป

3. พฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชน หมายถึง เด็กและเยาวชนที่มีพฤติกรรมเบนไปจากบรรทัดฐานหรือมาตรฐานของสังคม เป็นพฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่ในสังคมไม่ยอมรับได้แก่ การหนีเรียน การดื่มสุรา การสูบบุหรี่ การแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร

4. การรับสื่อสังคมออนไลน์ประกอบด้วย

ความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ หมายถึง ความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในแต่ละวัน เช่น 1-3 ครั้งต่อวัน 4-5 ครั้งต่อวันหรือมากกว่านั้น เป็นต้น

ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ หมายถึง ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์แต่ละครั้งใช้เวลากี่นาที เช่น 5-15 นาที 15-30 นาทีหรือมากกว่านั้น เป็นต้น

การให้ความสำคัญกับสื่อสังคมออนไลน์ หมายถึง ทศนคติที่มีต่อการให้ความสำคัญกับสื่อสังคมออนไลน์ ว่ามีมากหรือน้อยเพียงใดเช่น ขาดสื่อสังคมออนไลน์ได้หรือไม่ มีความจำเป็นต้องมีอุปกรณ์ที่เชื่อมต่อกับสื่อสังคมออนไลน์ติดตัวตลอดเวลาหรือไม่ หากไม่ได้ใช้สื่อสังคมออนไลน์จะส่งผลอย่างไร

การมีส่วนร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์หมายถึง การมีส่วนร่วมหรือการมีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบกับบุคคลอื่นที่อยู่ในสื่อสังคมออนไลน์ ทั้งบุคคลที่รู้จักและไม่รู้จัก การแชร์หรือเผยแพร่สื่อต่างๆ ลักษณะการมีส่วนร่วมกับเนื้อหาในสื่อสังคมออนไลน์ เช่น การใช้ถ้อยคำก้าวร้าว รุนแรง หรือพฤติกรรมไม่เหมาะสม

ประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ หมายถึง ประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ที่ใช้บ่อยที่สุดโดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ เฟซบุ๊ก ไลน์ และ ยูทูป

5. ปัจจัยส่งเสริมและขัดขวางการกระทำผิด ประกอบด้วย
แรงผลักดันให้กระทำความผิด หมายถึง แรงผลักดันที่นำไปสู่การเกิดพฤติกรรม
เบี่ยงเบน ได้แก่

(1) แรงดึงดูดให้กระทำความผิด หมายถึง สิ่งกระตุ้นให้บุคคลไม่ยอมรับค่านิยม
หรือบรรทัดฐานทางสังคม หันเข้าสู่อะไรที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนเช่น การมีเพื่อนที่มี
พฤติกรรมเบี่ยงเบน วัฒนธรรมรอง เป็นต้น

(2) แรงกดดันให้กระทำความผิด หมายถึง แรงกดดันจากสภาพแวดล้อมทาง
สังคมเช่น สถานภาพทางครอบครัว ความขัดแย้งภายในครอบครัว การขาดโอกาสทาง
เศรษฐกิจ เป็นต้น

(3) แรงผลักให้กระทำความผิด หมายถึง แรงผลักดันให้กระทำพฤติกรรม
เบี่ยงเบน ที่เกิดจากความรู้สึกภายในจิตใจ เช่น อารมณ์โกรธ ความเคียด ทางออกในการ
แก้ไขปัญหา ความก้าวร้าว การตอบสนองต่อผู้อื่นด้วยความรุนแรง เป็นต้น

แรงขัดขวางไม่ให้กระทำความผิด หมายถึง สิ่งที่ยับยั้ง ขัดขวาง ที่ทำให้บุคคลไม่
ใช้พฤติกรรมเบี่ยงเบน ได้แก่

(1) แรงขัดขวางภายใน หมายถึง การควบคุมตนเอง ความเข้มแข็ง อดทน อด
กลั้นต่อความผิดหวัง ความรับผิดชอบ ความสามารถต่อการหาสิ่งอื่นมาทดแทนความ
ต้องการได้ เป็นต้น

(2) แรงขัดขวางภายนอก หมายถึง ความรักความอบอุ่นจากสถาบันครอบครัว
กลุ่มเพื่อน การมีจริยธรรมในตนเอง การประพฤติปฏิบัติตนตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ
ต่างๆ ในสังคม เป็นต้น

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ เด็กและเยาวชนที่ศึกษาอยู่ในระดับ
มัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 366,597 คน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)
การคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างใช้สูตรการหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างของยามานะ
(Yamane, 1967) โดยกำหนดค่าความเชื่อมั่นที่ 95% ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน

เมื่อทราบขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Sampling) ดังนี้ ชั้นตอนที่ 1 จำแนกประชากรออกเป็น 3 กลุ่ม ตามขนาดของโรงเรียน คือ กลุ่มโรงเรียนขนาดเล็ก เก็บกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 124 คน กลุ่มโรงเรียนขนาดกลาง เก็บกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 142 คน กลุ่มโรงเรียนขนาดใหญ่ เก็บกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 134 คน ชั้นตอนที่ 2 จำแนกโรงเรียนในแต่ละกลุ่ม ออกเป็น 5 สังกัด ตามสังกัดของกระทรวงศึกษาธิการ 5 ได้แก่ 1) สำนักงานศึกษา กรุงเทพมหานคร 2) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา 4) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน 5) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ชั้นตอนที่ 3 กำหนดสัดส่วนจำนวนโรงเรียนในแต่ละสังกัด ตามอัตราส่วน 1 : 60 และทำการสุ่มโรงเรียนตามจำนวนที่ได้ โดยใช้วิธีการสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ จากนั้นดำเนินการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง จากการสุ่มตัวอย่างตามความสะดวก (Convenience Sampling)

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถาม ซึ่งได้สร้างแบบสอบถามจากการทบทวนวรรณกรรม จากนั้นนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นมาตรวจสอบแก้ไขโดยผู้ทรงคุณวุฒิและวัดความเที่ยงตรงตามเนื้อหา ทำการทดสอบ (Pretest) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีความคล้ายคลึงกับประชากร คือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สัมประสิทธิ์อัลฟาของคอนบาช (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นดังตาราง

ตัวแปร	ค่า Reliability
การให้ความสำคัญกับสื่อสังคมออนไลน์	0.81
การมีส่วนร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์	0.76
แรงผลักดันให้กระทำความผิด	0.73
แรงขัดขวางไม่ให้กระทำความผิด	0.78
พฤติกรรมเบี่ยงเบนที่เคยกระทำ	0.81
รวม	0.78

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติในการวิจัย ดังนี้ 1) สถิติเชิงพรรณนา ใช้ในการอธิบายข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยนำเสนอในรูปแบบตารางค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2) สถิติเชิงอนุมาน ใช้ในการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างในการพยากรณ์ประชากรและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐาน โดยใช้ค่าสหสัมพันธ์ (Correlation) วิเคราะห์การถดถอยแบบพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) การวิเคราะห์ตัวแปรหุ่น (Dummy Analysis) และวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกส์ (Logistic Regression)

สมมติฐานการวิจัย

- สมมติฐานที่ 1 ความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน
- สมมติฐานที่ 2 ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน
- สมมติฐานที่ 3 การให้ความสำคัญกับสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน
- สมมติฐานที่ 4 การมีส่วนร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน
- สมมติฐานที่ 5 ประเภทของสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน
- สมมติฐานที่ 6 แรงดึงดูดให้กระทำความผิดมีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน
- สมมติฐานที่ 7 แรงกดดันให้กระทำความผิดมีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน
- สมมติฐานที่ 8 แรงผลักดันให้กระทำความผิดมีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน
- สมมติฐานที่ 9 แรงขัดขวางภายในต่ำมีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนสูง
- สมมติฐานที่ 10 แรงขัดขวางภายนอกต่ำมีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนสูง
- สมมติฐานที่ 11 การรับสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการหนีเรียน
- สมมติฐานที่ 12 ปัจจัยส่งเสริมและขัดขวางการกระผิดมีอิทธิพลต่อการหนีเรียน
- สมมติฐานที่ 13 การรับสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการดื่มสุรา
- สมมติฐานที่ 14 ปัจจัยส่งเสริมและขัดขวางการกระผิดมีอิทธิพลต่อการดื่มสุรา
- สมมติฐานที่ 15 การรับสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการสูบบุหรี่
- สมมติฐานที่ 16 ปัจจัยส่งเสริมและขัดขวางการกระผิดมีอิทธิพลต่อการสูบบุหรี่
- สมมติฐานที่ 17 การรับสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว

สมมติฐานที่ 18 ปัจจัยส่งเสริมและขัดขวางการกระผิตมีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว
สมมติฐานที่ 19 การรับสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร
สมมติฐานที่ 20 ปัจจัยส่งเสริมและขัดขวางการกระผิตมีอิทธิพลต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อน
วัยอันควร

ผลการศึกษา

ลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็น
เพศชาย ร้อยละ 51.75 เพศหญิง ร้อยละ 48.25 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ 14-
15 ปี คิดเป็นร้อยละ 40.25 ศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 40.75
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 59.25 สถานภาพครอบครัวส่วนใหญ่บิดามารดาอยู่
ด้วยกัน ร้อยละ 75.75 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับบิดามารดา ร้อยละ
69.50 ลักษณะการเลี้ยงดูของครอบครัว ส่วนใหญ่ได้รับการเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ ร้อยละ
77.00

การรับสื่อสังคมออนไลน์ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์
ต่อวันโดยเฉลี่ย 8.06 ครั้งต่อวัน ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์โดยเฉลี่ย 6.42
ชั่วโมงต่อวัน ประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ผู้ตอบแบบสอบถามใช้ยูทูปมากที่สุดคิดเป็น
ร้อยละ 34.75 วัตถุประสงค์ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ส่วนใหญ่ใช้เพื่อสร้างความบันเทิง
มากที่สุดร้อยละ 81.25 และเนื้อหาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์เข้าใช้เนื้อหาด้านความ
บันเทิงมากที่สุดร้อยละ 94.50 นอกจากนี้ผู้ตอบแบบสอบถามยังให้ความสำคัญกับสื่อ
สังคมออนไลน์ในระดับน้อยโดยมีค่าเฉลี่ย 2.52 และเข้าไปมีส่วนร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์
ในระดับน้อยโดยมีค่าเฉลี่ย 2.09

ปัจจัยส่งเสริมและขัดขวางการกระผิต ผู้ตอบแบบสอบถามมีแรงผลักดันให้
กระทำความผิตซึ่งได้แก่ แรงดึงดูดให้กระทำความผิต แรงกดดันให้กระทำความผิต และ
แรงผลักดันให้กระทำความผิตในระดับน้อยที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 1.78 นอกจากนี้ยังพบว่า
ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ได้รับแรงขัดขวางไม่ให้กระทำความผิตในระดับมาก ซึ่งได้แก่ แรง
ขัดขวางภายใน และแรงขัดขวางภายนอก โดยมีค่าเฉลี่ย 3.47

พฤติกรรมเบี่ยงเบนที่เคยกระทำพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เคยหนีเรียน ร้อยละ 47.50 เคยดื่มสุรา ร้อยละ 39.75 เคยสูบบุหรี่ ร้อยละ 14.25 เคยแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว ร้อยละ 62.75 และเคยมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ร้อยละ 6.0

การวิเคราะห์อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ที่มีต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบน โดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยแบบพหุคูณ ประกอบด้วย การรับสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ ความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ การให้ความสำคัญกับสื่อสังคมออนไลน์ การมีส่วนร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์และปัจจัยส่งเสริมและขัดขวางการกระทำความผิด ได้แก่ แรงผลักดันให้กระทำความผิด (แรงดึงดูดให้กระทำความผิด แรงกดดันให้กระทำความผิด แรงผลักดันให้กระทำความผิด) แรงขัดขวางไม่ให้กระทำความผิด (แรงขัดขวางภายใน แรงขัดขวางภายนอก) การวิเคราะห์ตัวแปรหุ่น (Dummy Analysis) ด้วยประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบน ได้แก่ เฟซบุ๊ก ไลน์ และ ยูทูบ โดยการใช้ ยูทูบ เป็นตัวเปรียบเทียบ ได้ผลการวิเคราะห์ ดังนี้

จากการตรวจสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระด้วยค่าสหสัมพันธ์ และ VIF (Variance Inflation Factor) พบว่า ค่าสหสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระทุกตัวมีค่าไม่เกิน 0.69 แสดงถึงการมีความสัมพันธ์กันในระดับน้อย และมีค่า VIF น้อยกว่า 2 ในทุกตัวแปร ซึ่งค่าที่เหมาะสมมีค่าไม่เกิน 10 แสดงให้เห็นว่าตัวแปรอิสระมีความสัมพันธ์กันในระดับที่เหมาะสม

ตารางแสดงผลการวิเคราะห์การถดถอยแบบพหุคูณ
การรับสื่อสังคมออนไลน์ ปัจจัยส่งเสริมและขัดขวางการกระทำผิด ต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบน

ตัวแปรอิสระ	B	β	t	Sig.
ความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์	0.02	0.11	1.07	0.05
ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์	0.06	0.18	3.31	0.00
การให้ความสำคัญกับสื่อสังคมออนไลน์	-0.07	-0.04	-0.70	0.49
การมีส่วนร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์	0.16	0.08	1.32	0.19
เฟซบุ๊ก	0.32	0.12	2.18	0.03
ไลน์	0.20	0.07	1.28	0.20
แรงดึงดูดให้กระทำผิด	0.38	0.19	3.02	0.00
แรงกดดันให้กระทำผิด	0.17	0.11	1.78	0.08
แรงผลักให้กระทำผิด	-0.07	-0.05	-0.73	0.47
แรงขัดขวางภายใน	-0.18	-0.08	-1.26	0.21
แรงขัดขวางภายนอก	-0.20	-0.13	-2.03	0.04

Constant = 1.20 Adjusted R 2 = 0.18 มีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05

ผลการวิเคราะห์อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบน (ตามตาราง) โดยการวิเคราะห์การถดถอยแบบพหุคูณ การรับสื่อสังคมออนไลน์ (ความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ การให้ความสำคัญกับสื่อสังคมออนไลน์ การมีส่วนร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์ ประเภทของสื่อสังคมออนไลน์) และปัจจัยส่งเสริมและขัดขวางการกระทำผิด (แรงผลักดันให้กระทำผิด (แรงดึงดูดให้กระทำผิด แรงกดดันให้กระทำผิด แรงผลักให้กระทำผิด)) (แรงขัดขวางไม่ให้เกิดการกระทำผิด (แรงขัดขวางภายใน แรงขัดขวางภายนอก)) สามารถอธิบายความแปรปรวนของพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้ร้อยละ 18.8 โดยความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ แรงดึงดูดให้กระทำผิด และแรงขัดขวางภายนอก มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยพหุ (β) เพื่อจัดลำดับตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนพบว่า แรงดึงดูดให้กระทำผิดมีอิทธิพลต่อ

พฤติกรรมเบี่ยงเบนมากที่สุด มีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยพหุ (β) 0.19 รองลงมา คือระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ แรงขัดขวางภายนอก และความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ มีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยพหุ (β) 0.18, -0.13 และ 0.11 ตามลำดับ

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าแรงดึงดูดให้กระทำผิด ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ และความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์มีทิศทางบวกกับพฤติกรรมเบี่ยงเบน สามารถอธิบายได้ว่าถ้าเด็กเยาวชนใช้สื่อสังคมออนไลน์บ่อยครั้งต่อหนึ่งวัน ใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเวลานานต่อหนึ่งวัน มีแรงดึงดูดให้กระทำผิดสูงก็จะมีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนสูงตามไปด้วย ในขณะที่แรงขัดขวางภายนอกมีทิศทางเป็นลบกับพฤติกรรมเบี่ยงเบน สามารถอธิบายได้ว่าถ้าเด็กและเยาวชนมีแรงขัดขวางภายนอกต่ำจะทำให้มีโอกาสเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนสูงขึ้น

นอกจากนี้เมื่อวิเคราะห์ตัวแปรหุ่น ด้วยประเภทของสื่อ โดยแบ่งประเภทสื่อสังคมออนไลน์ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ เฟซบุ๊ก ไลน์ และ ยูทูบ โดยใช้ ยูทูบ เป็นตัวเปรียบเทียบการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนพบว่า เฟซบุ๊ก มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวได้ว่าเมื่อมีการใช้เฟซบุ๊กและยูทูบในระดับเท่ากันผู้ที่ใช้เฟซบุ๊กจะมีโอกาสเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้มากกว่ายูทูบ 0.32 ครั้ง

การวิเคราะห์อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ที่มีต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนแต่ละพฤติกรรม อันได้แก่ การหนีเรียน การดื่มสุรา การสูบบุหรี่ การแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร โดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกส์ ประกอบไปด้วยการรับสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ ความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ การให้ความสำคัญกับสื่อสังคมออนไลน์ การมีส่วนร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์และปัจจัยส่งเสริมและขัดขวางการกระผิด ได้แก่ แรงผลักดันให้กระทำ ความผิด (แรงดึงดูดให้กระทำ ความผิด แรงกดดันให้กระทำ ความผิด แรงผลักให้กระทำ ความผิด) แรงขัดขวางไม่ให้กระทำ ความผิด (แรงขัดขวางภายใน แรงขัดขวางภายนอก) การวิเคราะห์ตัวแปรหุ่น ด้วยประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบน ได้แก่ เฟซบุ๊ก ไลน์ และ ยูทูบ โดยใช้ ยูทูบ เป็นตัวเปรียบเทียบ ได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการหนีเรียน ตัวแปรอิสระสามารถอธิบายความผันแปรของการหนีเรียนได้ร้อยละ 15.4 โดยตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลต่อการหนีเรียน ได้แก่ ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ แรงดึงดูดให้กระทำความผิด และแรงผลักดันให้กระทำความผิด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการดื่มสุรา ตัวแปรอิสระสามารถอธิบายความผันแปรของการดื่มสุราได้ร้อยละ 24.8 โดยตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลต่อการดื่มสุรา ได้แก่ ความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ และแรงดึงดูดให้กระทำความผิด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อวิเคราะห์ตัวแปรหุ่น ด้วยประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการดื่มสุรา โดยแบ่งสื่อสังคมออนไลน์ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ เฟซบุ๊ก ไลน์ และ ยูทูบ โดยใช้ ยูทูบ เป็นตัวเปรียบเทียบ พบว่า เฟซบุ๊ก และ ไลน์มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมดื่มสุรา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวได้ว่า เมื่อมีการใช้ เฟซบุ๊กและยูทูบ ในระดับเท่ากัน ผู้ที่ใช้เฟซบุ๊กจะมีโอกาสดื่มสุราได้มากกว่าผู้ที่ใช้ยูทูบ 2.01 ครั้ง ในขณะที่การใช้ไลน์และยูทูบในระดับเท่ากัน ผู้ที่ใช้ไลน์จะมีโอกาสดื่มสุราได้มากกว่ายูทูบ 2.37 ครั้ง

อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการสูบบุหรี่ ตัวแปรอิสระสามารถอธิบายความผันแปรของการสูบบุหรี่ได้ร้อยละ 17.2 โดยตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการสูบบุหรี่ ได้แก่ ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ และแรงดึงดูดให้กระทำความผิด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว ตัวแปรอิสระสามารถอธิบายความผันแปรของการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวได้ร้อยละ 12.5 โดยไม่มีตัวแปรอิสระตัวใดที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมก้าวร้าว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ต่อพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ตัวแปรอิสระสามารถอธิบายความผันแปรการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรได้ ร้อยละ 18.9 เมื่อวิเคราะห์ตัวแปรหุ่น ด้วยประเภทของสื่อต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร โดยแบ่งสื่อสังคมออนไลน์ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ เฟซบุ๊ก ไลน์ และ ยูทูบ โดยใช้ยูทูบ เป็นตัวเปรียบเทียบ พบว่าเฟซบุ๊กมีอิทธิพลต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรอย่างมีนัยสำคัญ

ทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวได้ว่า เมื่อมีการใช้เฟซบุ๊ก และยูทูปในระดับเท่ากัน ผู้ที่ใช้เฟซบุ๊กจะมีโอกาสเกิดพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรได้มากกว่ายูทูป 7.76 ครั้ง

ผลการทดสอบสมมติฐาน

ผลจากการวิเคราะห์หัตถิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลกับพฤติกรรมเบี่ยงเบน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่กำหนดไว้ดังนี้

สมมติฐานที่ 1 ความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน

สมมติฐานที่ 2 ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน

สมมติฐานที่ 5 ประเภทของสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน

สมมติฐานที่ 6 แรงดึงดูดให้กระทำความผิดมีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน

สมมติฐานที่ 10 แรงขัดขวางภายนอกต่ำมีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนสูง

สมมติฐานที่ 11 การรับสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการหนีเรียน

สมมติฐานที่ 12 ปัจจัยส่งเสริมและขัดขวางการกระผิดมีอิทธิพลต่อการหนีเรียน

สมมติฐานที่ 13 การรับสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการดื่มสุรา

สมมติฐานที่ 14 ปัจจัยส่งเสริมและขัดขวางการกระผิดมีอิทธิพลต่อการดื่มสุรา

สมมติฐานที่ 15 การรับสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการสูบบุหรี่

สมมติฐานที่ 16 ปัจจัยส่งเสริมและขัดขวางการกระผิดมีอิทธิพลต่อการสูบบุหรี่

สมมติฐานที่ 19 การรับสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร

ตารางสรุปตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบน

ตัวแปรอิสระ/พฤติกรรมเบี่ยงเบน	พฤติกรรมเบี่ยงเบน	การหนีเรียน	การดื่มสุรา	การสูบบุหรี่	การแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว	การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร
ความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์	✓		✓			
ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์	✓	✓	✓	✓		
ประเภทของสื่อสังคมออนไลน์	✓		✓			✓
แรงดึงดูดให้กระทำผิด	✓	✓	✓	✓		
แรงผลักดันให้กระทำผิด		✓				
แรงขัดขวางภายนอก	✓					
รวม	5	3	4	2	-	1

อภิปรายผลการศึกษา

ความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนและการดื่มสุรา ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามใช้สื่อสังคมออนไลน์โดยเฉลี่ย 8.06 ครั้งต่อวัน หรือหากพิจารณาโดยรวมผู้ตอบแบบสอบถามใช้ระยะเวลากับสื่อสังคมออนไลน์โดยเฉลี่ย 6.42 ชั่วโมงต่อหนึ่งวัน ซึ่งถือเป็นการรับสื่อสังคมออนไลน์ที่มีความถี่บ่อยครั้ง อาจส่งผลให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมการบริโภคสื่ออย่างขาดสติ คุ่นชินกับพฤติกรรมที่พบเห็นในสื่อ ซึ่งอาจเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและขาดการวิเคราะห์เนื้อหาในสื่อ แม้ว่าผู้ตอบแบบสอบถามจะเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์ที่มีเนื้อหาประเภทความบันเทิงมากที่สุด ร้อยละ 94.50 แต่ปัจจุบันพบว่าเนื้อหาด้านความบันเทิงถูกแฝงไปด้วยพฤติกรรมที่ไม่ควรทำตาม อาจขาดวิจารณญาณในการบริโภคสื่อหรือประเมินคุณค่าของสื่อว่ามีมุมมองที่ดีและประโยชน์ต่อตนเองมากน้อยเพียงใด ขาดการเลือกบริโภคสื่ออย่างพอดีทั้งเนื้อหาและปริมาณ ความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์นี้ล้วนส่งผลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน จากทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่างกันของซัทเธอร์แลนด์ (Sutherland, 1974 อ้างถึงใน

ปกรณ์ มณีปกรณ์, 2555) สามารถอธิบายได้ว่า ลักษณะของการคบหาสมาคมที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับความถี่ คือ การที่บุคคลมีประสบการณ์กับรูปแบบของพฤติกรรมอาชญากรรมหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบนก็จะทำให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั้น เช่น พฤติกรรมการดื่มสุรานั้นเอง งานวิจัยที่สนับสนุนถึงความสัมพันธ์ระหว่างความถี่กับพฤติกรรมเบี่ยงเบนและการดื่มสุราโดย ฌิวีซาร์ จูลเพซ และบุญนิภา เกี้ยวมาน (2556) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราชพบว่า อิทธิพลของการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ของนักศึกษา เกิดจากการได้รับรู้ข่าวสารจากสื่อสังคมออนไลน์สูงสุด ร้อยละ 69.43 รองลงมาได้รับรู้ข่าวสารจากโทรทัศน์ ร้อยละ 60.70 จากป้ายโฆษณา ร้อยละ 30.13 หนังสือพิมพ์ ร้อยละ 12.66 วิทยูร้อยละ 8.73 ใปปลิวร้อยละ 6.55 และเพื่อนแนะนำร้อยละ 1.31 จึงสามารถสรุปได้ว่าความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์บ่อยครั้ง จะเกิดการได้รับรู้ข่าวสารจากสื่อสังคมออนไลน์บ่อยครั้งและมีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชน

ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบน การหนีเรียน การดื่มสุรา และสูบบุหรี่ โดยผู้ตอบแบบสอบถามมีระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์โดยเฉลี่ย 6.42 ชั่วโมงต่อหนึ่งวัน ซึ่งถือว่าในหนึ่งวันผู้ตอบแบบสอบถามใช้ระยะเวลากับสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับสูงหรือเป็นเวลานาน อาจทำให้มีประสบการณ์อยู่กับพฤติกรรมเบี่ยงเบนที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์นั้นๆ เช่น ประสบการณ์การหนีเรียน การดื่มสุรา และการสูบบุหรี่ โดยทฤษฎีการเรียนรู้ของเอเคอร์ มีแนวคิดสำคัญว่า การที่บุคคลให้ความยอมรับหรือไม่ยอมรับพฤติกรรมผิดกฎหมายหรือพฤติกรรมถูกต้อง ตามกฎหมายมี 2 มิติ คือ 1) มิติในการคบหาสมาคมกัน คือ การที่บุคคลมีการติดต่อ มีการปฏิสัมพันธ์ หรือเข้าร่วมคบค้าสมาคมกัน และมีพฤติกรรมคล้ายกัน 2) มิติในค่านิยม คือ ประสบการณ์ที่บุคคลได้รับจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เพื่อให้บุคคลได้รับการยอมรับในกลุ่ม เกิดการเลียนแบบและสนับสนุนพฤติกรรมผิดกฎหมายหรือพฤติกรรมถูกกฎหมาย กลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญที่สุด คือ กลุ่มครอบครัวและกลุ่มเพื่อน กลุ่มรองลงมา คือ กลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มครูอาจารย์ รวมถึงสื่อมวลชนทุกแขนง ซึ่งกลุ่มเหล่านี้คือที่มาของ

ทัศนคติรูปแบบต่างๆ (พรชัย ชันดี, กฤษณพงศ์ พุทธระกุล และจอมเดช ตรีเมฆ, 2558) พฤติกรรมอาชญากรรมเรียนรู้กันได้ โดยการติดต่อกันอย่างใกล้ชิดภายในกลุ่มและพฤติกรรมแสดงออกมาในลักษณะที่เป็นอาชญากร โดยขึ้นอยู่กับความแตกต่างในช่วงระยะเวลาและความสม่ำเสมอในการติดต่อสัมพันธ์ การคบหาสมาคมที่เกิดขึ้นมาก่อน มีระยะเวลานานกว่า มีความถี่บ่อยครั้งกว่าและบุคคลหรือสิ่งที่เป็นต้นแบบให้ความสำคัญมากกว่าหรืออยู่ใกล้ชิดมากกว่า ก็จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลผู้นั้นมากกว่า ซึ่งพฤติกรรมความเบี่ยงเบนก็มีลักษณะที่ต้องอาศัยแรงกระตุ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั้นได้รับแรงกระตุ้นทุกเวลา ซึ่งการได้รับแรงกระตุ้นจะนำไปสู่ความพึงพอใจมากพอที่จะทำให้พฤติกรรมนั้นให้คงอยู่ตลอดไป (พรชัย ชันดี, กฤษณพงศ์ พุทธระกุล และจอมเดช ตรีเมฆ, 2558) เช่นเดียวกัน เมื่อพฤติกรรมเบี่ยงเบน การหนีเรียน ตีมีสุรา และสูบบุหรี่ได้รับแรงกระตุ้นทุกเวลาจากการบริโภคสื่อสังคมออนไลน์เป็นระยะเวลานาน ก็จะนำไปสู่ความพอใจอย่างมากที่สามารถนำไปสู่การมีพฤติกรรมนั้น

ประเภทของสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน การตีมีสุรา และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อสังคมออนไลน์ประเภทเฟซบุ๊ก เนื่องจากเฟซบุ๊กมีคุณสมบัติหรือฟังก์ชันมากมาย เช่น สามารถไลฟ์สด สามารถติดต่อสื่อสารกันได้โดยตรงผ่านกล่องแชทและมีจุดเด่นที่แพลตฟอร์มพื้นฐานที่เป็นโซเชียลเน็ตเวิร์ก ดังนั้น วิดีโอที่ปรากฏบนเฟซบุ๊ก เป็นวิดีโอที่แสดงผ่านนิวฟีด ซึ่งผู้ใช้งานจะเห็นวิดีโอได้จากเพจที่ตนติดตาม หรือจากการแชร์ของเพื่อน สามารถมีปฏิสัมพันธ์ได้อย่างหนึ่งกับคอนเทนต์นั้นๆ ได้ ต่างกับยูทูปที่ผู้ใช้งานจะเห็นวิดีโอได้ก็ต่อเมื่อผู้ใช้งานเข้าไปในเว็บไซต์เพื่อค้นหาวิดีโอนั้นขึ้นมา หรือจะปรากฏเป็นโฆษณาขึ้นมา จึงทำให้การเข้าถึงข่าวสารจากเฟซบุ๊กสามารถเข้าถึงข่าวสารได้ง่ายกว่ายูทูป (Positionin, 2015) นอกจากนี้ผลสำรวจของสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) (2559) ยังได้สำรวจการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ในมิติของความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์แต่ละประเภท พบว่า ถึงแม้เฟซบุ๊กจะได้รับความนิยมในการใช้งานเป็นอันดับ 2 รองจากยูทูปแต่เมื่อถามถึงความถี่ในการใช้งานเฟซบุ๊กกลับเป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่มี

ปริมาณการใช้งานบ่อยครั้งที่สุดเป็นอันดับ 1 รองลงมาคือไลน์และยูทูป โดยมีสัดส่วนของผู้ใช้งาน คิดเป็นร้อยละ 84.2 ร้อยละ 82.0 และ ร้อยละ 76.9 ตามลำดับ

ผลงานวิจัยที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างประเภทสื่อสังคมออนไลน์กับพฤติกรรมเบี่ยงเบนการ การดื่มสุรา และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรโดย ปัญญา กรินทร์ หอยรัตน์ และปราโมทย์ วงศ์สวัสดิ์ (2560) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง วัยรุ่นไทยกับการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ที่พบว่า เทคโนโลยีทันสมัย เช่น อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ สื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ ทำให้การสื่อสารมีความง่ายและสะดวกในการพูดคุย นัดพบระหว่างวัยรุ่นด้วยกัน และนอกจากนี้มักจะก่อให้เกิดพฤติกรรมการเล่นแบบสื่อ โดยเฉพาะเฟซบุ๊กและยูทูปเป็นตัวแทนที่สำคัญของการแสดงออกทางเพศของเด็กและเยาวชน เช่น การมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน การล่วงละเมิด การหลงใหลมายาคติทางเพศ การเสพติดเซ็กส์ การแต่งตัว การวางตัวกับเพศตรงข้าม กริยาท่าทางที่เหมาะสม ค่านิยมต่างๆ ที่มากับละคร เป็นต้น จากนั้นเด็กและเยาวชนก็นำไปปฏิบัติตามเป็นแบบอย่าง ถูกยั่วยุทางเพศจนขาดการยับยั้งชั่งใจกับเพศตรงข้าม เสี่ยงต่อการถูกล่อลวงในท้องแซท จากเหตุที่กล่าวมาถือเป็นจุดเริ่มต้น อันนำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร สอดคล้องกับผลวิจัยเรื่องวัยรุ่นใช้สื่อออนไลน์อย่างไรในการหาคู่ (นิพนธ์ ดารารุฒิมมาประภรณ์, 2558) พบความน่าเป็นห่วง คือ กลุ่มวัยรุ่นใช้สื่อสังคมออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็นเฟซบุ๊ก ไลน์ ในการหากิ๊กและคู่นอนงานวิจัยเชิงสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการแผนการวัยวัฒนธรม (2549) เรื่อง การเฝ้าระวังพฤติกรรมเสี่ยงเด็กไทย พ.ศ. 2549 มีการสำรวจพฤติกรรมการใช้ชีวิตของเยาวชน วัยรุ่น ทั้ง 76 จังหวัดพบว่า ชีวิตในโลกไซเบอร์ซึ่งเป็นการใช้ชีวิตที่สิ้นเปลืองไร้สาระ เช่น การใช้โทรศัพท์มือถือ เล่นเกม และการเล่นอินเทอร์เน็ตโดยเฉพาะเว็บไซต์ลามก ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวในโลกอินเทอร์เน็ต แซท เว็บแคมเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมล้วนเป็นสาเหตุของพฤติกรรมที่นำไปสู่ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรปัญหาพฤติกรรมของเด็กอันมีสาเหตุจากสื่อสื่อทำให้เด็กที่ขาดความเข้าใจเลียนแบบพฤติกรรม ค่านิยมผิดๆ

แรงดึงดูดให้กระทำความผิด จากผลการวิเคราะห์ทางสถิติ พบว่า แรงดึงดูดให้กระทำความผิด ส่งผลทำให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน การหนีเรียน การดื่มสุรา และสูบบุหรี่

ซึ่งวอลเตอร์ เรคเรสส์ ได้อธิบายว่าแรงดึงดูดให้กระทำความผิดทางสังคม เพราะเป็นสิ่งกระตุ้นให้บุคคลไม่ยอมรับค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคมในการดำเนินชีวิต เช่น การมีเพื่อนไม่ดี วัฒนธรรมรองในการกระทำผิดกฎหมาย แบบอย่างที่ไม่ดีจากสื่อมวลชน แรงดึงดูดทั้งภายในและภายนอกจะกระตุ้นหรือจูงใจให้บุคคลมีพฤติกรรมอาชญากรรม หากแรงขัดขวางทั้งภายในและภายนอกไม่สามารถต้านทานแรงกระตุ้นดังกล่าวได้ทำให้เข้าไปสู่พฤติกรรมอาชญากรหรือการกระทำความผิด (พรชัย ชันตี, กฤษณพงศ์ พูตระกูล และจอมเดช ตรีเมฆ, 2558) สอดคล้องกับงานวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ได้ทำวิจัยร่วมกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยสำรวจพฤติกรรมเด็กในชุมชนเขตกรุงเทพมหานคร 1,800 แห่ง พบว่า เด็กในชุมชนหลุดออกจากระบบโรงเรียนเกือบ 20,000 คน ส่วนใหญ่เป็นเด็กมัธยมต้นอายุระหว่าง 12-14 ปี และมีกิจกรรมเสี่ยงหลังสี่ทุ่มถึงตีสองเริ่มจากสูบบุหรี่ ดื่มเบียร์กระป๋อง ดูวีซีดีโป๊ ไซยาบ้า ทำร้ายเด็กด้วยกัน คาดการณ์ได้ว่าเด็กดังกล่าวร้อยละ 70 กำลังจะกลายเป็นยุวอาชญากร ซึ่งสาเหตุที่ทำให้เด็กมีพฤติกรรมรุนแรงมาจาก 2 แหล่งสำคัญ คือ เกมและสื่อ ซึ่งถือว่าเป็นแรงดึงดูดให้กระทำความผิดที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชน (ศาลาสีมูม, 2548)

แรงผลักดันให้กระทำความผิด ส่งผลทำให้เกิดการหนีเรียน ตามหลักทฤษฎีตีกรอบของวอลเตอร์ เรคเรสส์ ได้อธิบายว่า บุคคลได้ถูกอิทธิพลของของแรงผลักดัน หลายประการให้กระทำผิดกฎหมาย ประกอบกัน คือ แรงกดดันทางสังคม ได้แก่ สภาพความเป็นอยู่ ความขัดแย้งภายในครอบครัว สถานภาพต่ำ การขาดโอกาสในการประกอบอาชีพ สุจริต แรงผลักดันให้กระทำความผิด ทางชีวภาพ หรือจิตใจ (Biological or Psychological Pushes) ซึ่งมีอยู่ในร่างการของบุคคล อันได้แก่ ความอ่อนเพลีย ความไม่พอใจ ความตรึงเครียดภายในจิตใจ การเป็นปรปักษ์ ความก้าวร้าว การต้องการได้รับการตอบสนองโดยเร็ว (พรชัย ชันตี, กฤษณพงศ์ พูตระกูล และจอมเดช ตรีเมฆ, 2558) ซึ่งเรคเรสส์ได้อธิบายว่า บุคคลได้ถูกอิทธิพลของแรงผลักดันหลายประการให้กระทำผิดกฎหมาย แรงผลักดันทั้งภายในและภายนอก ตลอดจนแรงดึงดูดทั้งภายในและภายนอกจะกระตุ้นหรือจูงใจให้บุคคลมีพฤติกรรมอาชญากรรม หากแรงขัดขวางทั้งภายในและ

ภายนอกไม่สามารถต้านทานแรงกระตุ้นดังกล่าวได้ทำให้นำไปสู่พฤติกรรมอาชญากรหรือการกระทำความผิด (พรชัย ชันดี, กฤษณพงศ์ พุตระกูล และจอมเดช ตรีเมฆ, 2558)

งานวิจัยที่สนับสนุนให้เห็นถึงแรงผลักดันให้การทำความผิดต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน หรือพฤติกรรมกบฏที่เรียน โดยนพดล กรรณิกา และคณะ (2548) ได้ทำการศึกษาวิจัยโครงการเฝ้าระวังรักษาคุณภาพอนาคตเยาวชนไทย รวบรวมผลวิจัยและกรอบแนวคิดในการนำเสนอยุทธศาสตร์ชาติเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของเยาวชน พบว่ากลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนอายุ 12-14 ปี ทั่วประเทศมีจำนวน 14 ล้านคน 75-80% ยังเป็นเยาวชนที่ดีมีคุณภาพแต่มีทิศทางเป็นกลุ่มเสี่ยงในปริมาณที่มากขึ้น โดยปัญหาหลักในกลุ่มเยาวชนไทย 1 ใน 9 ข้อคือ เยาวชนกว่า 7 ล้านคน มีประสบการณ์ดื่มเหล้าและบุหรี่ตามด้วยปัญหาการหนีเรียน จำนวนทั้งสิ้น 2 ล้านคน เสียหาย 5.6 แสนคน มีเพศสัมพันธ์และแนวโน้มการขายบริการทางเพศ 4.7 แสนคน มีผลวิจัยไม่มากนักที่กล่าวถึงสภาพแวดล้อมและรายละเอียดปัญหาในครอบครัวของเยาวชน โดยเฉพาะการสำรวจสาเหตุแท้จริงว่าทำไมเด็กไม่ยอมเรียนหนังสือหรือการเจาะลึกปัญหาของพ่อแม่ที่เป็นเหตุให้ครอบครัวไม่สมบูรณ์ รวมทั้งประเด็นความอึดอัดที่ทำให้เด็กไม่มีความสุขเมื่ออยู่โรงเรียน สุดท้ายจึงเลือกทางออกปลายเหตุด้วยการฆ่าเวลาตามสถานที่ต่างๆ ที่สังคมเรียกว่าเป็นแหล่งมั่วสุมหรือสถานที่อโคจร เมื่อไม่ยอมอยู่โรงเรียนธรรมชาติของเด็กวัยรุ่นจะรวมตัวกัน สิ่งที่เกิดขึ้นคือการเรียกร้องเพื่อขอความช่วยเหลือที่ขาดหายไปจากสังคมทั้งการเป็นคนสำคัญ การได้รับความเอาใจใส่ ความสนุก ความอิสระจนเลยเถิดไปถึงความคะนอง ความคึกในอารมณ์ตามวัยของวัยรุ่นที่ขาดผู้ใหญ่คอยชี้แนะสุดท้าย เด็กเหล่านี้จึงกลายเป็นจำเลยของสังคม ก่อเหตุวิวาท ใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหาจากประสบการณ์ที่เข้าใจว่าเป็นวิธีที่ถูกต้องของกลุ่ม “เพื่อนนอกบ้าน” ผนวกกับการเรียนรู้ผ่านข่าว ภาพยนตร์หรือเกมออนไลน์ วงจรแห่งความรุนแรงจึงเกิดขึ้นและนำมาซึ่งการกระทำที่ผิดกรอบไปจากมาตรฐานของสังคม ซึ่งทำให้เด็กธรรมดากลุ่มนี้ถูกตราหน้าว่าเป็นยุวอาชญากรหรืออาชญากรในที่สุด

แรงขัดขวางภายนอกมีทิศทางเป็นลบกับพฤติกรรมเบี่ยงเบน สามารถอธิบายได้ว่าถ้าเด็กและเยาวชนมีแรงขัดขวางภายนอกต่ำจะทำให้มีโอกาสเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน

สูงขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่าแรงขัดขวางภายนอกมีอิทธิพลยับยั้งการพฤติกรรมเบี่ยงเบน
นั่นเอง เนื่องจาก แรงขัดขวางภายนอกเป็นแรงขัดขวางไม่ให้เกิดความผิด เป็นสิ่งที่
ยับยั้ง ขัดขวาง ที่ทำให้บุคคลไม่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนจะเป็นเกราะป้องกันการเกิด
พฤติกรรมเบี่ยงเบนได้ซึ่งแรงขัดขวางภายนอก คือ ความรักความอบอุ่นจากสถาบัน
ครอบครัว กลุ่มเพื่อน การมีจริยธรรมในตนเอง การประพฤติปฏิบัติตนตามกฎหมาย ระเบียบ
ข้อบังคับต่างๆ ในสังคม ซึ่งตามทฤษฎีตีกรอบ ของวอลเตอร์ เรคเลสส์ (Reckless, 1961
อ้างถึงในพรชัย ชันดี, ทัศนพงษ์ พุตระกูล และจอมเดช ตรีเมฆ, 2558) ได้อธิบายว่า
บุคคลได้ถูกอิทธิพลของของแรงผลักดัน หลายประการให้กระทำผิดกฎหมาย แต่ใน
ขณะเดียวกันก็มีแรงคอยต่อต้านขัดขวางไม่ให้เกิดความผิด คือ แรงขัดขวางไม่ให้
บุคคลกระทำผิด ตัวกีดกันภายนอก ประกอบด้วยประสิทธิภาพของสถาบันครอบครัวและ
กลุ่มเพื่อน จริยธรรม ระเบียบ ข้อบังคับของสังคมบรรทัดฐานที่สมเหตุสมผล และความ
คาดหวัง ความสามัคคี การบังคับบัญชา และการควบคุมทางวินัยที่มีประสิทธิภาพ

ผลงานวิจัยของอัญชิสภา ปงคำเพ็ญ (2547) ได้ศึกษาเรื่อง การขัดเกลาทางสังคม
กับพฤติกรรมเบี่ยงเบนของวัยรุ่นในสถาบันอุดมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก โดยการศึกษา
กระบวนการขัดเกลาทางสังคมของสถาบันทางสังคม 4 สถาบัน คือ สถาบันครอบครัว
สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน สื่อสารมวลชน ที่มีต่อพฤติกรรมความเบี่ยงเบนของวัยรุ่น 5
ประการ ได้แก่ พฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์โดยเสรี พฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่ม
แอลกอฮอล์ พฤติกรรมบริโภคนิยม พฤติกรรมการใช้สารเสพติด และพฤติกรรมการเล่น
การพนัน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและลักษณะของการขัด
เกลาทางสังคมของวัยรุ่นได้รับอิทธิพลอย่างมากจากสถาบันทางสังคม ได้แก่ สถาบัน
ครอบครัว สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน และกลุ่มเพื่อน โดยที่สถาบันครอบครัว
สื่อมวลชน สถาบันการศึกษา เป็นสถาบันที่ปลูกฝังพฤติกรรมบริโภคนิยมให้แก่วัยรุ่นมาก
ที่สุด

สรุป

สื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชน ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบน ได้แก่ ความถี่ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ระยะเวลาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ ประกอบกับแรงดึงดูดให้กระทำผิด แรงผลักดันให้กระทำผิด แรงขัดขวางภายนอก โดยพฤติกรรมเบี่ยงเบน แต่ละพฤติกรรมได้รับอิทธิพลจากสื่อสังคมออนไลน์แตกต่างกัน แรงขัดขวางภายนอกมีทิศทางเป็นลบกับพฤติกรรมเบี่ยงเบน กล่าวได้ว่าถ้าเด็กและเยาวชนมีแรงขัดขวางภายนอกจะทำให้มีโอกาสเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนสูงขึ้นหรืออาจกล่าวได้ว่าแรงขัดขวางภายนอกมีอิทธิพลยับยั้งการพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั่นเอง ดังนั้นหัวใจสำคัญในการยับยั้งพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชนได้จากแรงขัดขวางภายนอก ซึ่งได้แก่ ความรักความอบอุ่นจากสถาบันครอบครัว กลุ่มเพื่อน ผนวกกับการมีจริยธรรมในตนเอง การประพฤติปฏิบัติตนตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ในสังคม จะสามารถลดอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ที่มีต่อเด็กและเยาวชนลงได้ และต้องยับยั้งแรงดึงดูดที่จะทำให้เด็กมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน เช่น วัฒนธรรมรอง การคบหาสมาคมกับเพื่อนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชน จากกลุ่มตัวอย่างที่มีความเสี่ยงหรือมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนโดยตรง เช่น เด็กที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว เด็กที่หนีเรียนบ่อยครั้ง หรือโดนเรียกเข้าพบในห้องปกครองบ่อยครั้ง จะทำให้สามารถได้กลุ่มตัวอย่างของเด็กและเยาวชน ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนโดยตรง ซึ่งจะทำให้ผลงานวิจัยมีความชัดเจนมากขึ้น

ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน ระหว่างเด็กที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนกับเด็กและเยาวชนที่ไม่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน เพื่อจะได้ทราบว่าอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์มีผลต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชนหรือไม่ โดยศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมเบี่ยงเบนระหว่างเด็กและเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด เพื่อนำไปเปรียบเทียบพฤติกรรมเบี่ยงเบนว่ามีลักษณะที่คล้ายหรือแตกต่างกัน

อย่างไรจะได้สามารถนำมากำหนดเป็นมาตรการในการป้องกันและปราบปรามเบื้องต้นให้ครอบคลุมทุกพื้นที่

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

สื่อออนไลน์หากใช้อย่างรู้เท่าทัน ย่อมส่งผลดีต่อการดำเนินงานในชีวิตประจำวันของคนส่วนใหญ่ เนื่องจากเข้าถึงง่าย สะดวก และรวดเร็ว ฉะนั้น การจำกัดการเข้าถึงสื่อเป็นไปได้ยากจึงควรเน้นที่การเสฟสื่ออย่างมีสติ ให้คำแนะนำเด็กว่าต้องรู้จักวิเคราะห์เนื้อหาสื่อ มีวิจารณญาณในการบริโภคสื่อ รู้จักประเมินคุณค่าของสื่อว่ามีประโยชน์ต่อตนเองมากน้อยเพียงใด รู้จักเลือกสื่อที่มีเนื้อหา ความคิด มุมมองที่ดีและเป็นประโยชน์ และรู้จักนำไปใช้ เผยแพร่ต่ออย่างเหมาะสม โดยไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของผู้อื่นเพื่อให้เด็กและเยาวชนเกิดการเข้าใจ และสามารถใช้อินเทอร์เน็ตได้อย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัย

พ่อแม่หรือผู้ปกครอง สถาบันครอบครัวจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีในการบริโภคสื่อ รู้จักเลือกสื่อและบริโภคอย่างพอดีทั้งเนื้อหาและปริมาณ และสอนให้ลูกรู้เท่าทันสื่อ สร้างค่านิยมในการบริโภคสื่อให้กับลูกหรือพูดคุยวิเคราะห์สื่อร่วมกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้ลูกแต่เยาว์วัย รวมทั้งต้องติดตามเทคโนโลยีที่มีในปัจจุบันให้ทันและควรหาความรู้เกี่ยวกับการป้องกันการใช้อินเทอร์เน็ตที่ไม่เหมาะสม

สถาบันการศึกษาควรมีการสอดแทรกเนื้อหาที่สร้างความรู้เท่าทันในการใช้สื่อ หัวใจสำคัญของการสอนให้รู้เท่าทันสื่อ มีการฝึกคิดฝึกปฏิบัติอยู่เสมอ สถาบันการศึกษาควรนำข่าวสารข้อมูลหรือเนื้อหาจากสื่อหลากหลายประเภทเข้ามาในห้องเรียน เพื่อให้เด็กได้ฝึกตั้งคำถาม ตีความ วิเคราะห์เนื้อหา ประเมินคุณค่า และคาดการณ์ผลกระทบต่อผู้รับสื่อ ซึ่งยิ่งฝึกฝนจะยิ่งทำให้เด็กมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อที่แข็งแรงขึ้นเป็นลำดับ นอกจากนี้ควรจัดกิจกรรมรณรงค์การรู้เท่าทันสื่อในสถาบันการศึกษา โดยการจัดตั้งครูและนักเรียนแกนนำในการรณรงค์ ส่งเสริม ร่วมกิจกรรมเท่าทันสื่อกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความตื่นตัว และเกิดกระแสนิยมใหม่ที่เป็นผู้บริโภคสื่ออย่างชาญฉลาด การใช้สื่ออย่างเหมาะสมและพอดี รวมทั้งต้องสอน

ในเรื่องของทักษะชีวิตที่ไม่มีในตำราเรียน การปลูกฝังหรือสร้างจิตสำนึกให้เด็กตระหนักว่าวัฒนธรรมไทยเป็นสิ่งที่มีความค่าเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเด็กและเยาวชนให้เป็นคนมีคุณธรรมจริยธรรมและมีสติ พร้อมทั้งเข้าใจการเปิดรับความหลากหลายของวัฒนธรรม

หน่วยงานภาครัฐควรมีการออกกฎหมายควบคุมสื่อและโฆษณาที่ปรากฏบนสื่อออนไลน์ โดยกฎหมายควรมีความทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์และทันต่อเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต สำหรับประมวลกฎหมายอาญาก็อาจจะปรับปรุงแก้ไขให้ครอบคลุมธุรกิจสื่อลามกบนอินเทอร์เน็ต โดยมีบทลงโทษผู้กระทำความผิดที่ชัดเจนและมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มแข็งจริงจัง ควรเร่งส่งเสริมให้ผู้ประกอบการสื่อวิทยุ โทรทัศน์ และโทรคมนาคม ได้รวมตัวกันเองเพื่อให้มีการกำกับดูแลทางวิชาชีพ จรรยาบรรณในเนื้อหาสื่อที่อาจส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชน โดยให้มีการออกกฎแนวปฏิบัติทางจรรยาบรรณวิชาชีพ ควบคุมดูแลจรรยาบรรณของสื่อให้ได้มาตรฐาน ส่งเสริมกลไกการเฝ้าระวังสื่อที่ไม่สร้างสรรค์สังคม สนับสนุนให้มีหน่วยงานหลัก เช่น สถาบันเกี่ยวกับความปลอดภัยในการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตสำหรับครอบครัว เพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการเกี่ยวกับการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตกับพ่อแม่หรือผู้ปกครองของเด็กและเยาวชนในด้านต่างๆ ตลอดจนควรมีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้เท่าทันสื่อผ่านสถาบันต่างๆ และสร้างการมีส่วนร่วมให้กับเด็กและเยาวชนในเรื่องสื่อออนไลน์

บทบาทของสื่อมวลชน ควรมีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนการสร้างสื่อที่ดีเพื่อการพัฒนาเด็ก เยาวชน และสังคม ควรต่อต้านสื่อที่ส่งเสริมค่านิยม ความคิด หรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมควรคำนึงถึงจรรยาบรรณเป็นหลัก โดยนำเสนอสิ่งที่เป็จริงไม่บิดเบือน นำเสนอสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อสังคม พัฒนามาตรฐานในการนำเสนอและควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน สนับสนุนให้เด็กและเยาวชนใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์และมีวิจารณญาณ (เกิดกระบวนการคิดได้ คิดเป็น และเห็นถูก) ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมพื้นที่สร้างสรรค์ให้กับเด็กและเยาวชนเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายครอบครัวเฝ้าระวังสื่อ เครือข่ายผู้บริโภครเฝ้าระวังสื่อ ตลอดจนเครือข่ายสังคมในหลากหลายรูปแบบ เพื่อร่วมกันปกป้องคุ้มครองเด็ก

บทบาทของผู้ประกอบการหรือผู้ให้บริการพื้นที่ทางอินเทอร์เน็ตควรจำกัดอายุผู้ให้บริการ เช่น เฟซบุ๊ก จำกัดอายุการเข้าใช้อินเทอร์เน็ตของเด็กและเยาวชน นักพัฒนาโปรแกรมพัฒนาซอฟต์แวร์ควรจำกัดเวลาการเล่น อายุในการเล่น ผู้ดูแลเว็บไซต์ ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตร้านเกมควรให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ สนับสนุนให้เกิดสมาคมผู้ประกอบการ ซึ่งจะเป็นกลไกควบคุมดูแลภาคธุรกิจในการให้ความสำคัญกับการป้องกันเด็กและเยาวชนได้มากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2558). ข้อมูลสถิติ. 20 มีนาคม 2560. <http://www.mis.moe.go.th/MIS2015/index.php?option=comcontent&view=article&id=141&Itemid=241>
- ณวิสาร จุลเพชร และบุญนิภา เกี้ยวมาน. (2556). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2559. https://race.nstru.ac.th/home_ex/eportfolio/pic/academy/24163542.pdf?1574598974
- ชาม เชื้อสถาปนศิริ. (2552). (คลิป) เด็กตกันเทคโนโลยี สื่อ อาชญากรรมออนไลน์ และการหลอกรวมสื่อ. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2559. http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1256043827&groupid=&catid=02
- นพดล กรรณิกา และคณะ. (2548). โครงการเฝ้าระวังรักษาคุณภาพอนาคตเยาวชนไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2559. http://intranet.prd.go.th/libbase/view_book.php?book_id=864
- นิพนธ์ ดาราวุฒิมมาประภรณ์. (2558). วัยรุ่นใช้สื่อออนไลน์อย่างไรในการหาคู. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2559. <http://www.ms.ipsr.mahidol.ac.th/Conference/XI/Download/Book/447-IPSR-Conference-A03-fulltext.pdf>

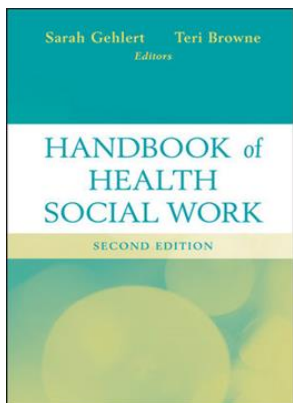
- ปกรณัม มณีปกรณัม. 2555. ทฤษฎีอาชญาวิทยา. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอ็ม. ที.เพรส.
- ปัญญากรินทร์ หอยรัตน์, และปราโมทย์ วงศ์สวัสดิ์. (2560). วัยรุ่นไทยกับการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร. วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี. 28(2), 173-182.
- ปิยวัฒน์ เกตุวงศา และศุทธิดา ชนวนัน. (2558). ใครเป็นใครบนเครือข่ายสังคมออนไลน์: ความหลากหลายทางคุณลักษณะและพฤติกรรม. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2559. <http://www.ms.ipsr.mahidol.ac.th/ConferenceXI/Download/Book/447-IPSR-Conference-A02-fulltext.pdf>
- พรชัย ชันดี, กฤษณพงศ์ พุตระกูล และจอมเดช ตรีเมฆ. (2558). ทฤษฎีอาชญาวิทยา: หลักการ งานวิจัยและนโยบายประยุกต์. กรุงเทพมหานคร: ส.เจริญการพิมพ์.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2554). เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสื่อมวลชน. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศาลาสีมูม. (2548). อาชญากรไร้เดียงสา. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2559. <https://blogazine.pub/column-archives/node/864>
- สถาบันสุขภาพเด็กและวัยรุ่นราชชนรินทร์. (2558). จิตรเวชศิริราช DMS 5. กรุงเทพมหานคร: คณะแพทยศาสตร์ศิริราช.
- สำนักงานคณะกรรมการเฝ้าระวังวัฒนธรรม. (2549). การเฝ้าระวังพฤติกรรมเสี่ยงเด็กไทย พ.ศ. 2549. วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี, 28(2).
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน). (2559). รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย 2559. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2559. <https://www.etda.or.th/publishing-detail/thailand-internet-user-profile-2016-th.html>
- อัญชิสา ปงคำเพย. 2547. การขัดเกลาทางสังคมกับพฤติกรรมเบี่ยงเบนของวัยรุ่นในสถาบันอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยนเรศวร. พิษณุโลก.

Daniel G. (1956). Criminology theories and behavioral images. American Journal of Sociology. (61). 433-444.

Positionin. (2015). Facebook VS YouTube คีกนี้้กการตลาดจะเลือกใคร?. 20 ธันวาคม 2559. <https://positioningmag.com/61170>

Taro Yamane. (1967). Taro Statistic: An Introductory Analysis. New York: Harper

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

ศาสตราจารย์ ดร.กิตติพัฒน์ นนทปัทมะคุณุย์¹

Professor Kitipat Nontapattamadul, Ph.D.²

Handbook of Health Social Work

บรรณาธิการ: Sarah Gehlert and Teri Browne

สำนักพิมพ์: John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.

ปีที่พิมพ์: ค.ศ. 2012

จำนวนหน้า 702 หน้า

"Handbook of Health Social Work"

การทำงาน “สังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์” ในหลายประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการทำงาน “สังคมสงเคราะห์สุขภาพ” กันมานานนับสองสามทศวรรษแล้ว หนังสือ Handbook of Health Social Work เล่มนี้ยืนยันบริบทที่กว้างขวางกว่าการทำงานในโรงพยาบาล และยังสื่อให้เห็นถึงบทบาทความสำคัญของวิชาชีพหนึ่งในทีมสหวิชาชีพที่ทำงานเกี่ยวกับสุขภาพ เนื้อหาที่สะท้อนความเป็นวิชาชีพของสังคมสงเคราะห์สุขภาพในหนังสือเล่มนี้มีความเข้มข้นสมบูรณ์ อันมาจากผู้เขียนแต่ละบทที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ หนังสือประกอบด้วย 23 บท ภายใต้การจำแนกออกเป็น 3 ตอนด้วยกัน ตอนแรก (Part I: Foundations of Social Work in Healthcare) เป็นเนื้อหาที่ครอบคลุมพื้นฐานการทำงานสังคมสงเคราะห์ในบริการสุขภาพ ตอนที่สอง (Part II: Health Social Work Practice: A Spectrum of Critical Considerations) เป็นตอนที่เน้นการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์สุขภาพ ที่พยายามนำเสนอข้อพิจารณาในเชิงวิพากษ์

¹ อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² Lecturer, Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

E-mail : kitinonta@gmail.com

ที่สะท้อนการเชื่อมโยงวิธีการปฏิบัติงานที่ร้อยรัดเป็นเนื้อเดียวกันตั้งการไล่ระดับของสเปคตรัม และตอนที่สาม (Part III: Health Social Work: Selected Areas of Practice) เป็นตอนที่รวบรวมข้อเขียนของผู้เชี่ยวชาญที่ทำงานเฉพาะด้านกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะที่มีแนวการปฏิบัติงานเฉพาะด้านที่แตกต่างกันไป ในตอนท้ายของแต่ละบท มีแบบฝึกหัดเพื่อการเรียนรู้เพิ่มเติม (Suggested Learning Exercises) ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของผู้ใช้หนังสือเล่มนี้เป็นอย่างยิ่ง

สาระสำคัญ

หนังสือ Handbook of Health Social Work เริ่มต้นแรกเป็นพื้นฐานการทำงานสังคมสงเคราะห์ในหน่วยบริการสุขภาพ ในตอนแรกประกอบด้วยหกบท บทที่ 1 แนวคิดพื้นฐานค้ำยันการทำงานสังคมสงเคราะห์ในหน่วยบริการสุขภาพ (Conceptual Underpinnings of Social Work in Healthcare) บทที่ 2 บทบาทของสังคมสงเคราะห์และหน่วยบริการสุขภาพ (Social Work Roles and Health-Care Settings) บทที่ 3 จรรยาบรรณและสังคมสงเคราะห์ในบริการสุขภาพ (Ethics and Social Work in Health Care) บทที่ 4 การสาธารณสุขและสังคมสงเคราะห์ (Public Health and Social Work) บทที่ 5 นโยบายสุขภาพและสังคมสงเคราะห์ (Health Policy and Social Work) บทที่ 6 ทฤษฎีพฤติกรรมสุขภาพ (Theories of Health Behavior)

ตอนที่สองเป็นประเด็นการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์: พิจารณาในเชิงความเชื่อมโยงเป็นสเปคตรัม ครอบคลุมแปดบท ได้แก่ บทที่ 7 ชุมชนและสุขภาพ (Community and Health) บทที่ 8 สุขภาพกายและสุขภาพจิต: ปฏิสัมพันธ์, การวินิจฉัย, และการดำเนินการแทรกแซง (Physical and Mental Health: Interactions, Assessment, and Interventions) บทที่ 9 การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์และประเด็นปัญหาความพิการ (Social Work Practice and Disabilities Issues) บทที่ 10 การสื่อสารในบริการสุขภาพ (Communication in Health Care) บทที่ 11 ศาสนา ความเชื่อเชิงจิตวิญญาณ สุขภาพ และสังคมสงเคราะห์ (Religion, Spirituality, Health, and Social Work) บทที่ 12 การพัฒนาความเข้าใจร่วมกัน: เมื่อผู้ป่วยใช้แนวคิดการแพทย์

ทางเลือกและแนวคิดเสริมการรักษา (Developing a Shared Understanding: When Medical Patients Use Complementary and Alternative Approaches) บทที่ 13 ครอบครัว สุขภาพ และความเจ็บป่วย (Families, Health, and Illness) และบทที่ 14 สุขภาพทางเพศของมนุษย์ (Human Sexual Health)

ตอนที่สามเป็นประเด็นสังคมสงเคราะห์สุขภาพ: การปฏิบัติงานกับกลุ่มเป้าหมายพิเศษ ประกอบด้วยเก้าบท ได้แก่ บทที่ 15 สังคมสงเคราะห์กับเด็กและผู้ใหญ่ที่มีสถานะทางการแพทย์ (Social Work with Children and Adolescents with Medical Conditions) บทที่ 16 สังคมสงเคราะห์กับผู้สูงอายุในหน่วยบริการสุขภาพ (Social Work with Older Adults in Health-Care Settings) บทที่ 17 ปัญหาการใช้สารเสพติดกับการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์สุขภาพ (Substance Use Problems in Health Social Work Practice) บทที่ 18 สังคมสงเคราะห์วิภะวิทยา (Nephrology Social Work) บทที่ 19 สังคมสงเคราะห์วิทยามะเร็ง (Oncology Social Work) บทที่ 20 ประเด็นปัญหาสุขภาพจิตและปัญหาสืบเนื่องกับความเจ็บป่วยเรื้อรัง: เบาหวาน โรคหัวใจ และเอชไอวี/เอดส์ (Adherence and Mental Health Issues in Chronic Disease: Diabetes, Heart Disease, and HIV/AIDS) บทที่ 21 สังคมสงเคราะห์และพันธุศาสตร์ (Social Work and Genetics) บทที่ 22 การจัดการความเจ็บปวดและการดูแลแบบประคับประคอง (Pain Management and Palliative Care) และบทที่ 23 การดูแลระยะสุดท้ายแห่งชีวิต (End-of-Life Care)

บทที่ 1 แนวคิดพื้นฐานค้ำยันการทำงานสังคมสงเคราะห์ในหน่วยบริการสุขภาพ (Conceptual Underpinnings of Social Work in Healthcare) เขียนโดย Sarah Gehlert บทนี้อภิปรายถึงประวัติศาสตร์แห่งความรู้ที่ค้ำยันการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในโรงพยาบาลเป็นครั้งแรกๆ ในสหรัฐอเมริกา ผู้เขียนชี้ให้เห็นพละกำลังความทุ่มเทของผู้ริเริ่มการสังคมสงเคราะห์ในโรงพยาบาล อภิปรายให้เห็นการเปลี่ยนแปลงหลักการปฏิบัติงานจากยุคแรกๆ มาจนถึงยุคปัจจุบัน นอกจากนั้น ยังได้ชี้ให้เห็นเทคนิคการทำงานและแนวคิดแนวทางการทำงานสังคมสงเคราะห์ในหน่วยบริการสุขภาพที่เปลี่ยนแปลงมาจากยุคแรกจนถึงปัจจุบัน

ผู้เขียนนำเสนอประวัติความเป็นมาของนักสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ที่เริ่มมีตำแหน่งนี้ เมื่อ ค.ศ.1895 ที่ลอนดอน สหราชอาณาจักร ในครั้งนั้น ไม่ได้เรียกว่า social worker แต่เรียกว่า hospital almoner ที่โรงพยาบาล the Royal Free Hospital ผู้เขียนยังใช้ศัพท์คำว่า social almoner เมื่ออธิบายถึง Mary Stewart ที่ได้รับการจ้างงานให้ทำหน้าที่ social almoner ในโรงพยาบาลแห่งนี้ เธอมีหน้าที่ตรวจสอบทบทวนการเข้ามาเป็นคนไข้ในและรับคนไข้ที่พิจารณาแล้วว่าตรงกับกรให้บริการของโรงพยาบาล เธอยังมีหน้าที่ร้องในเรื่องการส่งต่อ (refer) ผู้ป่วยไปรับบริการในหน่วยบริการอื่นที่เหมาะสม และมีหน้าที่ตัดสินใจว่าผู้ป่วยคนใดสมควรที่จะได้เข้ารับบริการ

สามเดือนต่อมา ผลงานของเธอได้รับการพิจารณาว่าเป็นประโยชน์ ทว่าองค์การ Charity Organization Society – COS) ที่ลอนดอนปฏิเสธที่จะต่อสัญญา จนกว่าโรงพยาบาลจะตกลงที่จะยอมจ่ายเงินเดือน อย่างน้อยสมทบเป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งในที่สุด แพทย์สองท่านที่บริหารโรงพยาบาลยอมที่จะจ่ายเงินเดือนร่วมกับ COS ฝ่ายละครึ่งหนึ่งให้กับ Mary Stewart นับตั้งแต่นั้นมา social almoner กลายเป็นนักวิชาชีพ โดยในปี ค.ศ.1905 โรงพยาบาลจ้าง social almoners เพิ่มอีก 7 ตำแหน่ง ในปี ค.ศ. 1906 มีสภาวิชาชีพ เรียกว่า Hospital Almoners' Council ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นสถาบัน เรียกว่า the Institute of Hospital Almoners ทำหน้าที่ฝึกอบรมบรรดา almoners ต่อมา สถาบันยังรับผิดชอบต่อการขยายขอบเขตการดำเนินงาน เพิ่มภาระหน้าที่มากขึ้น อาทิ การป้องกันความเจ็บป่วย ฯลฯ

สำหรับในสหรัฐอเมริกา นักสังคมสงเคราะห์ (social worker) คนแรกี่ทำงานในโรงพยาบาล Massachusetts General Hospital) เป็นเวลา 10 ปีหลังจาก Mary Stewart ได้รับการจ้างงานครั้งแรกที่ลอนดอน คือ Garnet Pelton แต่เธออยู่ในตำแหน่งไม่นาน เพียงแค่หกเดือน และ Ida Cannon เข้ามาทำหน้าที่แทนโดยอยู่นานถึง 40 ปี โดย Cannon (1952) ได้บันทึกไว้ว่า “เป็นมิตรภาพที่เชื่อมโยงอย่างแนบแน่นระหว่าง English almoners และ medical social workers ของสหรัฐอเมริกา” Ida Cannon ทำงานเป็นพยาบาลอยู่สองปี และได้เข้าเรียนสังคมวิทยาที่มหาวิทยาลัยมินเนโซตา ได้มีโอกาสฟังการบรรยายของ Jane Addams ที่มีแนวคิดแบบปฏิรูปสังคม (Social Reform)

รวมทั้งนายแพทย์ Richard Cabot ซึ่งมีพื้นฐานการศึกษาด้านปรัชญา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปรัชญาสังคมปฏิบัตินิยม (Social Pragmatism) แล้วต่อมาเปลี่ยนสายมาศึกษาด้านการแพทย์ Dr.Richard Cabot สนับสนุน Cannon ในการทำงานสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์อย่างมีพื้นฐานความเข้าใจทางสังคมการแพทย์ ยิ่งไปกว่านั้น Dr.Cabot ยังได้สนิทสนมกับ ประธานาธิบดี Theodore Roosevelt และ Jane Addams (Jane Addams เป็นที่ปรึกษาประธานาธิบดีถึงสองท่าน คือ Woodrow Wilson และ Theodore Roosevelt) Dr.Cabot เห็นว่าศาสตร์ทางการแพทย์และสังคมสงเคราะห์มีความเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง นักสังคมสงเคราะห์มีหลายสิ่งหลายอย่างที่แพทย์ไม่มีหรือไม่ค่อยจะมี นักสังคมสงเคราะห์เหมือนคนที่จะแปลข้อมูลข่าวสารทางการแพทย์ไปสู่ผู้ป่วย และครอบครัว ความสำเร็จของสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ในโรงพยาบาล Massachusetts General Hospital ทำให้ขยายบทบาทความสำคัญไปยังโรงพยาบาลอื่นๆ

สังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์เปลี่ยนผ่านอย่างสำคัญมาเป็น “สังคมสงเคราะห์สุขภาพ” หลังสงครามโลกครั้งที่สองและเป็นผลมาจากกฎหมายความมั่นคงทางสังคมของสหรัฐอเมริกา สังคมสงเคราะห์ก้าวออกมาจากโรงพยาบาลไปสู่กองทัพเรือ กองทัพบก และองค์การทหารผ่านศึก ยิ่งไปกว่านั้น นโยบาย Medicare และ Medicaid ที่เกิดขึ้นในยุคทศวรรษ 1960s ทำให้บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์มีความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างมาก ระหว่างปี 1960-1970 จำนวนนักสังคมสงเคราะห์เพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าตัว บทแรกทำให้สรุปได้ว่า แพทย์ที่เข้าใจความสำคัญของมิติทางสังคมของความเจ็บป่วยเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้วิชาชีพระยะสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์และสังคมสงเคราะห์สุขภาพในสหราชอาณาจักรและในสหรัฐอเมริกา

บทที่ 2 บทบาทของสังคมสงเคราะห์และหน่วยบริการสุขภาพ (Social Work Roles and Health-Care Settings) เขียนโดย Teri Browne นักสังคมสงเคราะห์สุขภาพปฏิบัติการในสภาวะแวดล้อมที่แตกต่างหลากหลายและมีบทบาทอย่างมากมาย ทั้งในเชิงการออกแบบบริการ การจัดการบริการและการประเมินผลการบริการ นักสังคมสงเคราะห์สุขภาพอำนวยความสะดวกเชื่อมโยงระหว่างระบบองค์กรและนักวิชาชีพ เพื่อให้

เกิดการปรับปรุงบริการสุขภาพสำหรับทั้งปัจเจกบุคคลและกลุ่มประชากรในวงกว้าง นักสังคมสงเคราะห์สุขภาพทำงานกับความร่วมมือร่วมใจระหว่างสหวิชาชีพในระดับต่างๆ

ผู้เขียนย้ำแนวคิดชีวจิตสังคม (Biopsychosocial Approach) ในฐานะเป็นรากฐานสำคัญของสังคมสงเคราะห์สุขภาพ ทั้งนี้ ได้ชี้ให้เห็นว่าบทความของ George L. Engle (1977) ที่นำเสนอแนวคิดชีวจิตสังคม เป็นรูปแบบที่ทำลายแนวคิดชีวการแพทย์ ได้รับการต้อนรับจากนักสังคมสงเคราะห์สุขภาพ แนวคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นด้านมุมมองชีววิทยา สังคม สิ่งแวดล้อม จิตวิทยาและพฤติกรรมของความเจ็บป่วย เป็นการขยายมุมมองแบบการแพทย์ดั้งเดิมที่เน้นแต่สาเหตุทางชีวภาพของความเจ็บป่วย แนวคิดชีวจิตสังคมพิจารณาตัวกำหนด (determinants) ที่ไม่ใช่การแพทย์และไปกันได้เป็นอย่างดีกับองค์ประกอบที่เป็นชีววิทยาล้วนๆ ตัวอย่างเช่น การบริการสุขภาพบนแนวคิดชีวจิตสังคมให้ความสำคัญกับความสามารถในการชื้อยาเบาหวานของผู้ป่วย เมื่อต้องวางแผนการบำบัดรักษา แทนที่จะสนใจแต่เพียงผลการทดลองในห้องทดลองและสภาพทางกายภาพอย่างี่แนวคิดการแพทย์สนใจ

นักสังคมสงเคราะห์ในหน่วยบริการสุขภาพมีบทบาทมากมาย อาทิ Rock and Cooper (2000) อธิบายกิจกรรมการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ในหน่วยบริการปฐมภูมิ ได้แก่ การประเมินผู้ป่วย การคัดกรองและการบำบัดรักษาโรคพิษสุราเรื้อรัง (alcoholism) ซึมเศร้า และอาการวิตกกังวล การจัดการรายกรณี การบำบัดทางความคิดและพฤติกรรม (Cognitive Behavioral Therapy) เพื่อปรับปรุงการจัดการตนเองของผู้ป่วยในชุดการบำบัดและการให้การปรึกษาผู้สูญเสียคนใกล้ชิด (bereavement counseling)

ผู้เขียนนำเสนอให้เห็นบทบาทการประเมินของนักสังคมสงเคราะห์สุขภาพ (Health Social Work Assessment) ทั้งนี้ นักสังคมสงเคราะห์จะประเมินความเข้มแข็งและความต้องการจำเป็นของบุคคลและสมาชิกในเครือข่ายการสนับสนุนทางสังคม ระบุให้เห็นสิ่งที่มีคุณค่า (assets) และอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในการบริการสุขภาพ

การดำเนินการแทรกแซงของสังคมสงเคราะห์สุขภาพ (Health Social Work Intervention) จากฐานการประเมินความต้องการจำเป็นอย่างรอบคอบรัดกุม นักสังคม

สงเคราะห์ให้บริการความช่วยเหลือและพัฒนา ตลอดจนดำเนินการแทรกแซงจัดการกับความ ต้องการจำเป็นที่ได้ค้นพบ กระบวนการนี้รวมไปถึงการอธิบายโรคและการ บำบัดรักษาให้กับผู้ป่วยในแบบแผนที่สุดค้องกับอุปสรรคต่างๆ อาทิ ระดับความเท่าทัน (literacy levels) ระดับขั้นการพัฒนา ภาษา การมอง หรือการได้ยิน บทบาทสำคัญอีก ประการหนึ่งของนักสังคมสงเคราะห์สู่สุขภาพคือการอำนวยความสะดวกให้การสื่อสารระหว่างผู้ ให้บริการและผู้ป่วยเป็นไปได้ด้วยดี

ปรากฏการณ์ทั่วไปของการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์สู่สุขภาพก็คือการมีผู้ช่วย ครอบครัวยของผู้ป่วย และสมาชิกในชุมชน ที่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังแข่งขันกับทีม สุขภาพหรือเข้ามากระทำการเสมือนเป็นที่ปรึกษาให้กับแผนงานและการวิจัย พื้นฐาน ลึกๆ ของแนวโน้มนี้คือความคิดที่นับว่า ผู้ป่วยจักต้องมีสิทธิมีเสียงอย่างเท่าเทียมกับนัก วิชาชีพในการวางแผนบริการสุขภาพหรือการวิจัยสุขภาพ

ผู้เขียนนำเสนอว่า นักสังคมสงเคราะห์ถือเป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบบริการ สุขภาพ ทั้งนี้ วิชาชีพสังคมสงเคราะห์มีศูนย์รวมสำคัญสองด้านคือ (1) การส่งเสริมสถาบัน ทางสังคมในการตอบสนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์ และ (2) การส่งเสริมการ หน้าที่ทางสังคมของปัจเจกบุคคล เนื่องจากของสังคมสงเคราะห์สุขภาพยังรวมไปถึงภาระ งานที่ไม่ได้อยู่ในหน่วยบริการสุขภาพโดยตรงด้วย เช่น ชุมชน มหาวิทยาลัย และ หน่วยงานรัฐบาลอื่นๆ เนื่องจากยังครอบคลุมกว้างขวางไปถึงสังคมสงเคราะห์สาธารณสุข การพัฒนา นโยบาย การวางแผนโครงการ การให้การศึกษาชุมชนและการคัดกรอง หรือ งานวิจัย ในหน่วยงานระดับมหภาคเหล่านี้ นักสังคมสงเคราะห์จะทำงานร่วมมือกับ วิชาชีพอื่น รวมทั้งผู้กำหนดนโยบาย เจ้าหน้าที่ที่มาจากทางเลือกตั้ง บุคลากรของคณะ มหาวิทยาลัย ผู้บริหาร และสมาชิกชุมชน

บทบาทหลักของนักสังคมสงเคราะห์สู่สุขภาพคือการปฏิบัติต่อบุคคลแบบองค์ รวมทั้งครบ เนื่องจากครอบคลุมทั้งระดับคลินิกและระดับบริหารจัดการ สังคมสงเคราะห์ เป็นการเติมเต็มการหน้าที่ที่สำคัญในแนวคิดชีวิตสังคมเพื่อการบริการสุขภาพ แม้ว่าใน การจัดบริการสุขภาพนั้น มีความท้าทายทั้งในเชิงการเงินงบประมาณ ความท้าทายใน

องค์กร และความท้าทายในเชิงวิชาชีพ สังคมสงเคราะห์นั้นน่าจะเป็นองค์ประกอบสำคัญอันขาดเสียมิได้ของทีมสุขภาพ และส่งผลอย่างสำคัญต่ออิทธิพลระดับต่างๆ ในมิติสุขภาพ

บทที่ 3 จรรยาบรรณและสังคมสงเคราะห์ในบริการสุขภาพ (Ethics and Social Work in Health Care) เรียบเรียงโดย Jared Sparks ในบทนี้ ผู้เขียนอภิปรายพัฒนาการของจรรยาบรรณทางสังคมสงเคราะห์ จรรยาบรรณทางการแพทย์ และจรรยาบรรณทางชีววิทยา ในบริบทเชิงประวัติศาสตร์และบริบทเชิงวัฒนธรรม ผู้เขียนแยกแยะศัพท์แสงและทฤษฎีด้านจริยศาสตร์ที่สัมพันธ์กับประมวลจรรยาบรรณของสังคมสงเคราะห์ ให้ภาพของรูปแบบการตัดสินใจและการประยุกต์ใช้ทฤษฎีที่สัมพันธ์กับจรรยาบรรณสังคมสงเคราะห์ในหน่วยบริการสุขภาพ ผู้เขียนอภิปรายประเด็นปัญหาจรรยาบรรณที่สัมพันธ์กับความสัมพันธ์เชิงทวิลักษณ์ (dual relationships) การจัดการบริการสุขภาพ และจริยธรรมในการวิจัย รวมทั้งได้เสนอประเด็นความท้าทายเชิงจรรยาบรรณในศตวรรษที่ 21 และไกลยิ่งกว่านั้น

ประเด็นปัญหาการตัดสินใจเชิงจรรยาบรรณ (ethical dilemmas) ผู้เขียนให้ความหมายว่าเป็นสถานการณ์ที่นักสังคมสงเคราะห์ไม่สามารถจะยึดมั่นในคุณค่าเชิงวิชาชีพ หรือเป็นสถานการณ์ที่หากนักสังคมสงเคราะห์ยึดมั่นในคุณค่าเชิงวิชาชีพชุดหนึ่งและจำเป็นต้องขัดแย้งกับคุณค่าเชิงวิชาชีพชุดอื่น ทั้งนี้ มีประเด็นสำคัญที่มักจะพบปัญหาการตัดสินใจเชิงจรรยาบรรณในงานสังคมสงเคราะห์อยู่ 8 ประการ ได้แก่ (1) การรักษาความลับและการสื่อสารที่คำนึงถึงสิทธิส่วนบุคคลของผู้ใช้บริการ (2) ความซื่อสัตย์จริงใจ (3) การเคารพเชื่อฟังผู้มีอำนาจ (paternalism) และการตัดสินใจด้วยตนเอง (4) กฎหมายนโยบายและระเบียบข้อบังคับ (5) การเปิดโปงให้เบาะแสด (whistle-blowing) (6) การกระจายทรัพยากรที่มีจำกัด (7) ค่านิยมเชิงวิชาชีพกับค่านิยมส่วนบุคคล และ (8) การตัดสินใจในเชิงจรรยาบรรณ

บทที่ 4 การสาธารณสุขและสังคมสงเคราะห์ (Public Health and Social Work) เรียบเรียงโดย Marjorie R. Sable, Deborah R. Schild, และ Aaron J. Hipp ผู้เขียนเห็นว่าสาธารณสุขเป็นพื้นที่การปฏิบัติงานพิเศษที่หลากหลายวิชาชีพเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งผู้ปฏิบัติงานในเชิงคลินิก อาทิ แพทย์ นักสังคมสงเคราะห์คลินิก พยาบาล นักสุข

ศึกษา นักอาชีวอนามัยและความปลอดภัย และผู้ปฏิบัติงานที่ไม่ใช่คลินิก อาทิ นักระบาดวิทยา ผู้บริหาร และผู้กำหนดนโยบาย นักสังคมสงเคราะห์สุขภาพได้รับการเตรียมการณื มาเป็นอย่างดีสำหรับการปฏิบัติงานสาธารณสุขร่วมกับวิชาชีพอื่น เนื่องจากวิชาชีพต่างๆ ได้มีการแบ่งปันค่านิยม ทฤษฎีและวิธีการปฏิบัติที่มีความเหมือนกันและคล้ายคลึงกัน

ค่านิยมที่มีร่วมกันยังรวมไปถึงการมีพันธะต่อการสนับสนุนและเสริมสร้างความ เป็นธรรมชาติทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม การมุ่งขจัดความเหลื่อมล้ำระหว่าง ประชากรกลุ่มต่างๆ ยิ่งไปกว่านั้น การแทรกแซงของสาธารณสุขและสังคมสงเคราะห์ยัง รวมศูนย์ไปที่กลุ่มคนที่มีความเปราะบาง กลุ่มคนที่มีความเสี่ยงและกลุ่มคนที่ถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบ

การดำเนินการแทรกแซงของนักสังคมสงเคราะห์ในพื้นที่สาธารณสุขมีตั้งแต่ ระดับจุลภาค มัชฌิมภาค และมหภาค รวมทั้งเป็นการหน้าที่ด้านการป้องกัน ตั้งแต่การ ป้องกันระดับปฐมภูมิ ระดับทุติยภูมิ และระดับตติยภูมิกรณีเอชไอวีทั้งระดับจุลภาค มัชฌิมภาคและมหภาค ผู้เขียนยังได้หยิบยกประเด็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญ ได้แก่ การ เตรียมการจัดการรับมือกับอุบัติภัย ลัทธิการก่อการร้าย การเปลี่ยนแปลงของอากาศ การ กดขี่เอารัดเอาเปรียบ และความเป็นธรรมชาติทางสังคม

ผู้เขียนแยกแยะให้เห็นว่า ในขณะที่นักสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ทำงานกับ ผู้ป่วยและครอบครัวเพื่อช่วยให้ปรับตัวกับความเจ็บป่วยกระทันหัน ความเจ็บป่วยรุนแรง หรือบาดแผลทางใจ นักสังคมสงเคราะห์สาธารณสุขดำเนินการในระดับประชากร ส่งเสริม การป้องกันและดำเนินการจัดการกับสาเหตุของปัญหาสุขภาพต่างๆ นักสังคมสงเคราะห์ สาธารณสุขใช้ความชำนาญการที่มีฐานมาจากแนวคิดบุคคลในสภาวะแวดล้อม เพื่อการ ประสานความเชื่อมโยงแนบแน่นกับตัวกำหนดทางพฤติกรรม สังคมและกายภาพใน สุขภาพ

บทที่ 5 นโยบายสุขภาพและสังคมสงเคราะห์ (Health Policy and Social Work) เขียนโดย Julie S. Darnell, and Edward F. Lawlor ผู้เขียนอธิบาย นโยบาย สุขภาพ ว่าหมายถึงการกระทำของรัฐบาลหรือหน่วยงานภาคเอกชนที่มุ่งให้บรรลุผล

สำเร็จตามเป้าหมายในการบริการสุขภาพ ทั้งนี้ ในสหรัฐอเมริกามีกฎหมายการคุ้มครองผู้ป่วย ที่เรียกว่า Patient Protection and Affordable Care Act (PPACA) มาตั้งแต่ ค.ศ. 2010 กฎหมายนี้ส่งผลกระทบต่อขอบเขตการทำงานของสังคมสงเคราะห์สุขภาพ กฎหมายนี้เพิ่มความสำคัญของการประกันสุขภาพ ขยายความครอบคลุมและเป็นการปรับเปลี่ยน (reset) ประสิทธิภาพ การจัดการและการเงินงบประมาณของการบริการสุขภาพใหม่ ความท้าทายของนักสังคมสงเคราะห์ต่อสถานะแวดล้อมของนโยบายสุขภาพที่ปรับเปลี่ยนไป นักสังคมสงเคราะห์ต้องเรียนรู้ทั้งพื้นฐานของระบบบริการสุขภาพที่เปลี่ยนไปในปัจจุบันและต้องเรียนรู้ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงนี้กับกระบวนการและเส้นทางที่เปลี่ยนแปลงไป

ในบทนี้ ผู้เขียนนำเสนอภาพรวมของกรอบแนวคิดการทำความเข้าใจกับนโยบายสุขภาพ ที่มีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานตรง การพิทักษ์สิทธิและการตัดสินใจเชิงนโยบาย กรอบแนวคิดสะท้อนประเด็นสำคัญของนโยบายสุขภาพการเข้าถึงบริการ ต้นทุนค่าใช้จ่าย คุณภาพ และความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ (accountability) รวมถึงถึงความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดระเบียบขององค์กร การเงินงบประมาณและโครงสร้างการจ่ายเงินในระบบบริการสุขภาพ แผนงาน Medicare Medicaid และแผนงานประกันสุขภาพเด็กของรัฐ (State Children's Health Insurance Program – SCHIP)

บทที่ 6 ทฤษฎีพฤติกรรมสุขภาพ (Theories of Health Behavior) เรียบเรียงโดย Sarah Gehlert and Sarah E. Bollinger ผู้เขียนจำแนกทฤษฎีพฤติกรรมสุขภาพ ที่นักสังคมสงเคราะห์สุขภาพต้องมีความรู้ความเข้าใจเป็น (ก) กลุ่มทฤษฎีที่มาจากฐานคิดเกี่ยวกับเหตุผลในการเลือก (Theoretical approaches based on rational choice) ซึ่งประกอบไปด้วยทฤษฎีรูปแบบความเชื่อทางสุขภาพ (Health belief model) ทฤษฎีการกระทำที่มีเหตุผล (Theory of reasoned action) และทฤษฎีพฤติกรรมที่เกิดจากการวางแผน (Theory of planned behavior) (ข) กลุ่มทฤษฎีที่มาจากฐานคิดเครือข่ายทางสังคม (Theoretical approaches based on social networks) ประกอบด้วยทฤษฎีการกระทำทางสังคม (Social action theory) (ค) รูปแบบพฤติกรรมการใช้บริการสุขภาพ (Behavioral model of health services use) และ (ง) รูปแบบ

การเชื่อมโยงทฤษฎี: ขั้นตอนกระบวนการเปลี่ยนแปลง (Transtheoretical model: Stages of change)

ทฤษฎีรูปแบบความเชื่อทางสุขภาพ (Health belief model) เริ่มแรกพัฒนาขึ้นมาจากความพยายามในการอธิบายว่า เหตุใดผู้คนจึงไม่ให้ความร่วมมือในการคัดกรองวัณโรคในยุคนี 1960s แม้ว่าจะมีรถตู้เข้าไปอำนวยความสะดวกถึงในชุมชน ทฤษฎีนี้สะท้อนให้เห็นองค์ประกอบสำคัญสองประการคือ การที่ผู้คนรับรู้ถึงภัยคุกคาม (perceived threat) และการคาดหวังผลลัพธ์ที่เกิดตามมา (outcome expectations) ส่วนทฤษฎีการกระทำที่มีเหตุผล (Theory of reasoned action) เป็นการพัฒนาต่อยอดจากทฤษฎีรูปแบบความเชื่อทางสุขภาพออกไป โดยขยายองค์ประกอบไปถึงอิทธิพลของผู้มีส่วนอย่างสำคัญ (significant others) ในสภาวะแวดล้อมของพฤติกรรมสุขภาพของบุคคล ทฤษฎีการกระทำที่มีเหตุผลมีข้อสันนิษฐานว่า พฤติกรรมนั้นถูกกำหนดโดยเจตนาเชิงพฤติกรรม และเจตนาเชิงพฤติกรรม ในทางกลับกันก็ถูกกำหนดโดยทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสุขภาพ และอิทธิพลของบุคคลที่มีส่วนอย่างสำคัญในสภาวะแวดล้อม หรือบรรทัดฐานทางสังคม

บทที่ 7 ชุมชนและสุขภาพ (Community and Health) เรียบเรียงโดย Christopher Masi บทนี้ผู้เขียนนำเสนอ ชุมชนที่ส่งผลต่อสุขภาพและการจัดการต่อปัญหาหลายๆ ประเด็น รวมทั้งอภิปรายถึงความเป็นชุมชนละแวกบ้าน (neighborhoods) ที่มีความแตกต่างกันไปตามองค์ประกอบด้านชาติพันธุ์และทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อสุขภาพ ผู้เขียนแยกแยะแบบฉบับของชุมชนละแวกบ้านในเชิงบริบทและในเชิงองค์ประกอบออกจากกัน ผู้เขียนยังได้พรรณนาถึงความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของชุมชนและตัวกำหนดหลักๆ ในสุขภาพ

ผู้เขียนนำเสนอกลไกในชุมชนที่มีอิทธิพลต่อสุขภาพของบุคคลสองประการ ได้แก่ สภาวะการณ์ทางสังคม (social circumstances) และสภาวะแวดล้อมทางกายภาพ (physical environment) ทั้งนี้ สภาวะการณ์ทางสังคมในชุมชน หมายรวมถึงไปถึงระดับการศึกษาของเพื่อนบ้านในชุมชน การมีงานทำ ความเหลื่อมล้ำ ความยากจน อาชญากรรม และความสามัคคีแน่นเหนียวในชุมชน ชุมชนที่ความสัมพันธ์ทางสังคม

เกิดขึ้นได้ง่ายๆ และธำรงรักษาความสัมพันธ์ที่ดีได้ยาวนาน น่าจะเป็นชุมชนที่มีสภาวะแวดล้อมทางสุขภาพที่ดี หรือดีกว่าชุมชนที่คนอาศัยต้องคอยระวังภัยจากอาชญากรรม ผู้เขียนอ้างอิงการศึกษาวิจัยที่สหราชอาณาจักรพบว่า ผู้ป่วยโรคหัวใจที่มีคูครองที่ให้ความไว้วางใจและใกล้ชิด มีความเสี่ยงที่จะเสียชีวิตเพียงครึ่งหนึ่ง เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ป่วยโรคหัวใจที่ไม่มีคูครองหรือไม่มีใครให้ความไว้วางใจใกล้ชิด

นักสังคมสงเคราะห์สามารถแสดงบทบาทสำคัญในการเรียกร้องการปฏิรูปเศรษฐกิจและปรับปรุงชุมชนให้ดีขึ้น นักสังคมสงเคราะห์ในฐานะคนทำงานแถวหน้ากับชุมชน ย่อมสังเกตเห็นผลของการตกงาน การได้ค่าจ้างต่ำ และการขาดหลักประกันสุขภาพทุกๆ วัน นักสังคมสงเคราะห์พบกับคนที่ไม่สามารถมีที่อยู่อาศัย ขาดครอบครัวญาติมิตร ไม่มีโอกาสเข้าถึงการบำบัดรักษา นักสังคมสงเคราะห์ตระหนักในความจำเป็นที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ นักสังคมสงเคราะห์สามารถนำการเรียกร้องให้หน่วยงานและรัฐให้ความสนใจกับชุมชนที่ขาดแคลนทรัพยากรได้อย่างหลากหลายวิธี ผู้เขียนเสนอให้ใช้วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยฐานชุมชน (community-based participatory research-CBPR) วิธีการวิจัย CBPR เป็นเครื่องมือที่ทรงพลังที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงด้วยว่า CBPR ทำให้นักสังคมสงเคราะห์ค้นพบทรัพยากร ความต้องการจำเป็น และทางเลือกในการแก้ไขปัญหา รวมไปถึงผู้มีส่วนได้เสียประโยชน์ที่ประสบกับปัญหาในชุมชนโดยตรง

บทที่ 8 สุขภาพกายและสุขภาพจิต: ปฏิสัมพันธ์, การวินิจฉัย, และการดำเนินการแทรกแซง (Physical and Mental Health: Interactions, Assessment, and Interventions) เรียบเรียงโดย Malitta Engstrom ผู้เขียนนำเสนอปฏิสัมพันธ์ระหว่างสุขภาพกายและสุขภาพจิตในฐานะที่เป็นประเด็นปัญหาที่มีความสลับซับซ้อนอย่างที่สุดสำหรับนักสังคมสงเคราะห์ในหน่วยบริการสุขภาพ ความสลับซับซ้อนดังกล่าวกำเนิดขึ้นจากพลวัตความสัมพันธ์ของกาย-จิต การผนวกรวมสภาวะการณ์ทางสุขภาพจิตและสุขภาพกาย การแยกแยะความแตกต่างของปฏิกิริยาทางจิตวิทยาที่มีต่อความเจ็บป่วย ผลกระทบเชิงจิตวิทยาจากสภาวะเงื่อนไขทางกายภาพ จาก การบำบัดรักษาและจากความผิดปกติทางจิตเวช การแทรกแซงภาวะวิกฤตทางสุขภาพจิต

และการจัดบริการเพื่อการสร้างเสริมความเป็นอยู่ที่ดีทางกายและทางจิต ในขณะที่ประเด็นปัญหาความสลับซับซ้อนดังกล่าวดำรงอยู่ นักสังคมสงเคราะห์ที่ใช้การประเมินและการดำเนินการแทรกแซง ที่สะท้อนครอบครัวและบริบทเชิงนิเวศวิทยาของประชาชนในสถานะแวดล้อมของเขา

ผู้เขียนนำเสนอ การประเมินสถานะทางจิตสังคมในหน่วยบริการสุขภาพ โดยมองว่า การประเมินที่แม่นยำถูกต้องถือเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินงานแทรกแซงที่มีประสิทธิผลของนักสังคมสงเคราะห์ ทั้งนี้การประเมินเป็นกระบวนการคิดที่แสวงหาความหมายของสถานการณ์ของผู้ใช้บริการ จัดวางลำดับรายละเอียดของผู้ใช้บริการ และนำไปสู่การดำเนินการแทรกแซงที่เหมาะสม นอกจากนี้ การประเมินยังเป็นกระบวนการสร้างสัมพันธภาพกับผู้ให้บริการ ในขณะที่ นักสังคมสงเคราะห์แสวงหาความเข้าใจ ผู้ใช้บริการในสถานการณ์ของเขา นักสังคมสงเคราะห์ก็จะแสดงความสนใจ ความเข้าใจ อย่างที่เขาเป็น (empathy) และการผูกพันผู้ให้บริการโดยให้ความเคารพในความร่วมมือน่าสนใจ ทั้งหมดนำไปสู่การสร้างสัมพันธภาพที่ดี

ผู้เขียนอภิปรายในประเด็นสำคัญหลากหลายประเด็น อาทิ กลยุทธ์การดำเนินการเชิงจิตสังคมในหน่วยบริการสุขภาพ การประเมินอย่างสมบูรณ์รอบด้าน (comprehensive assessment) เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้นักสังคมสงเคราะห์สามารถพิจารณาปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้อย่างรอบด้าน และยังช่วยให้มีหนทางต่างๆ ในการดำเนินการที่มีประสิทธิผลในการแก้ไขปัญหา ยิ่งไปกว่านั้น การประเมินที่เข้มข้นยังช่วยให้นักสังคมสงเคราะห์สามารถหารือกับผู้ให้บริการในทางเลือกการแก้ไขปัญหาได้อีกด้วย

บทที่ 9 การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์และประเด็นปัญหาความพิการ (Social Work Practice and Disabilities Issues) เรียบเรียงโดย Rebecca Brashler ผู้เขียนให้ทัศนะว่า ประชาชนที่มีความพิการนั้นเป็นกลุ่มที่ใช้บริการสุขภาพมากกว่ากลุ่มที่ไม่มีความพิการ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาในประเด็นของการเข้าถึง (access) บริการทางการแพทย์ การประกัน คุณภาพการให้บริการ และการจัดบริการสุขภาพ นักสังคมสงเคราะห์รวมศูนย์ความสนใจไปที่จิตวิทยาและการเมืองของความ

แตกต่างกัน มลทินประทับที่สัมพันธ์ประชาชนที่ตกหล่นอยู่นอกกระแสหลัก รวมทั้งให้ความสนใจกับผลประโยชน์ที่มีความแตกต่างกันและการจัดกำแพงอุปสรรคทางสังคม ผู้เขียนทบทวนประเด็นเหล่านี้เพื่อนักสังคมสงเคราะห์ ที่ทำงานการให้คำปรึกษากับบุคคลที่มีความพิการในหลายๆ หน่วยงานที่แตกต่างกัน

ผู้เขียนอภิปรายถึงปัญหาความท้าทายในความพยายามกำหนดนิยามความหมายของความพิการ ผู้เขียนทบทวนการพิจารณารูปแบบความพิการ และอภิปรายข้อสันนิษฐานของรูปแบบดังกล่าวรวมทั้งอิทธิพลที่มีต่อมุมมองของนักสังคมสงเคราะห์ ผู้เขียนนำเสนอภาพรวมปัญหาความท้าทายที่นักสังคมสงเคราะห์มักพบเสมอในการทำงานกับผู้ให้บริการที่มีความพิการ ผู้เขียนอภิปรายถึงค่านิยมของสังคมในการมองความแตกต่างและความพิการ อันมีอิทธิพลต่อทัศนคติส่วนบุคคลและแนวคิดแนวทางในเชิงคลินิก

บทที่ 10 การสื่อสารในบริการสุขภาพ (Communication in Health Care) เรียบเรียงโดย Sarah Gehlert การสื่อสารที่ดีนับเป็นแก่นแกนสำคัญของการจัดบริการสุขภาพที่มีประสิทธิภาพ หากผู้ป่วยและผู้ให้บริการสามารถที่จะติดต่อสื่อสารถึงกันและกันไปในแนวทางที่นำไปสู่การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่มีความถูกต้องแม่นยำ ผลลัพธ์ทางสุขภาพน่าจะเป็นการเสริมสร้างการเติบโตของงามได้ในหลายๆ ด้าน ตัวอย่างเช่น การวินิจฉัยจะมีความถูกต้องแม่นยำยิ่งขึ้น หากนักสังคมสงเคราะห์และนักวิชาชีพอื่นสามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ป่วย ดึงนัยความหมายและตั้งคำถามที่ง่ายต่อความเข้าใจ ในทางเดียวกัน ผู้ป่วยที่สามารถแสดงออกซึ่งอาการและความกังวลในทางที่ผู้ให้บริการสามารถเข้าใจได้ ก็จะทำให้การวินิจฉัยสภาวะของผู้ป่วยทำได้ชัดเจนและการประเมินปัญหาความต้องการก็มีความถูกต้องแม่นยำ

การสื่อสารที่ดีนำไปสู่การวินิจฉัยที่ถูกต้องแม่นยำ แผนการบำบัดรักษาที่อยู่บนฐานของการประเมินที่แม่นยำก็จะเป็นแผนที่มีประสิทธิภาพสูง เนื่องจากแผนนั้นสะท้อนความต้องการจำเป็นด้านสังคมและด้านการบริการสุขภาพที่เป็นของผู้ป่วยได้ดี ในบทนี้ ผู้เขียนอภิปรายถึงเป้าหมายของการสื่อสารทางสุขภาพ การได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารให้ได้มากที่สุดและเป็นข้อมูลที่มีความบิดเบือนน้อยที่สุด ผู้เขียนชี้ให้เห็นถึงการต่อรอง

แลกเปลี่ยน (negotiations) ที่แฝงอยู่ในคู่สื่อสารในบริการสุขภาพ แพล่งที่มักจะมีพบว่ามี การสื่อสารที่บกพร่อง และหนทางต่างๆ ที่การติดต่อสื่อสารที่ดีสามารถสร้างขึ้นได้ใน หน่วยบริการคลินิก

บทที่ 11 ศาสนา ความเชื่อเชิงจิตวิญญาณ สุขภาพ และสังคมสงเคราะห์ (Religion, Spirituality, Health, and Social Work) เรียบเรียงโดย Terry A. Wolfer บทนี้ผู้เขียนประสงค์จะจัดข้อมูลข่าวสารเพื่อช่วยนักสังคมสงเคราะห์การพัฒนา สมรรถนะในเชิงศาสนาและจิตวิญญาณ ผู้เขียนเริ่มต้นด้วยการชี้ให้เห็นความสำคัญของ ศาสนา จากนั้นอภิปรายถึงแนวคิดที่สะท้อนหลายมิติมุมมองและความทับซ้อนของทั้งจิต วิญญาณและศาสนา ผู้เขียนชี้ผลงานวิจัยที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา จิตวิญญาณ และสุขภาพกาย-สุขภาพจิต สุดท้ายผู้เขียนได้เสนอแนะกลยุทธ์การประเมินที่หลากหลาย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติงานเชิงคลินิก ตั้งแต่เครื่องมือเล็กๆ ไปจนถึงการสัมภาษณ์เจาะลึก

ผู้เขียนพรรณนาให้เห็นระดับความเชื่อมโยงในศาสนาของคนอเมริกันและการ ส่งผลต่อนักสังคมสงเคราะห์และวิชาชีพด้านสุขภาพอื่นๆ ผู้เขียนให้นิยามความหมายของ แนวคิดศาสนาและจิตวิญญาณ โดยสะท้อนมิติมุมมองที่หลากหลายและความสัมพันธ์ เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ผู้เขียนให้ภาพหลักการและเหตุผลสำหรับการประเมินจิตวิญญาณ ของผู้ใช้บริการและวิธีการหลักๆ ในการประเมินจิตวิญญาณ อาทิ การใช้เครื่องมือคัด กรองโดยสังเขป การใช้ภาพเป็นเครื่องมือประเมิน (pictorial tools) และการใช้รูปแบบ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นต้น ผู้เขียนแสดงให้เห็นความสำคัญของการทำความเข้าใจ ในศาสนาและจิตวิญญาณของผู้ใช้บริการที่นักสังคมสงเคราะห์สุขภาพจำเป็นต้องมี

บทที่ 12 การพัฒนาความเข้าใจร่วมกัน: เมื่อผู้ป่วยใช้แนวคิดการแพทย์ ทางเลือกและแนวคิดเสริมการรักษา (Developing a Shared Understanding: When Medical Patients Use Complementary and Alternative Approaches) เรียบเรียงโดย Penny B. Block บทนี้ ผู้เขียนอภิปรายถึงการ ใช้ การแพทย์ทางเลือกที่กำลังเป็นปรากฏการณ์อันแพร่หลายในสังคมอเมริกัน ทั้งนี้ หลักฐาน การวิจัยพบว่า ชาวอเมริกันมีการใช้การบำบัดรักษาทางเลือกอย่างน้อยหนึ่งวิธีการ กระจายอยู่ในทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ทุกระดับรายได้ และในช่วงอายุที่แตกต่างกัน นักสังคม

สงเคราะห์วิชาชีพนั้นมีความเคารพในความหลากหลายทางสังคมและชาติพันธุ์ของผู้ใช้บริการในหน่วยบริการสุขภาพอยู่แล้ว จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องก้าวข้ามให้พ้นไปจากภูมิหลังทางชีวเวชการแพทย์และเพิ่มพูนความเข้าใจในปรัชญาและปฏิบัติการสุขภาพที่หลากหลาย

ผู้เขียนชี้ให้เห็นแบบแผนและความชุกของการใช้การแพทย์ทางเลือกและการเสริมการรักษาในกลุ่มประชากรที่แตกต่างกัน แยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่างการแพทย์ทางเลือก การเสริมการรักษาและการแพทย์แบบบูรณาการ อภิปรายถึงรูปแบบและกลุ่มการบำบัดที่อยู่ภายใต้การแพทย์ทางเลือก ผู้เขียนนำเสนอหลักการและเหตุผลของการใช้การบำบัดรักษาแบบทางเลือก โดยอ้างอิงผลการวิจัยและการประยุกต์ใช้ที่มีประสิทธิผล ผู้เขียนอภิปรายถึงการนำผู้ให้บริการเข้าร่วมอภิปรายเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติการสุขภาพส่วนบุคคล ผู้เขียนนำเสนอการคัดกรองกลยุทธ์กาย-จิตที่เหมาะสมในฐานะเครื่องมือการลดความเครียด และแสดงรายละเอียดของแหล่งทรัพยากรที่จะให้ข้อมูลข่าวสารรวมทั้งการประเมินผลการบำบัดแบบ nonallopathic therapies

บทที่ 13 ครอบครัว สุขภาพ และความเจ็บป่วย (Families, Health, and Illness) เรียบเรียงโดย John S. Rolland ในบทนี้ ผู้เขียนเกริ่นนำว่าความเจ็บป่วย ความพิการและการเสียชีวิตเป็นประสบการณ์สากลในทุกครอบครัว ประเด็นคำถามไม่ใช่การหาคำตอบว่า เราจะไม่พบประสบการณ์ปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร ทว่าเป็นประเด็นที่ชีวิตของเราจะดำรงอยู่อย่างไรในสภาวะการณ์แบบใด ปัญหาเหล่านี้จะคงอยู่เป็นเวลานานสักเท่าไร และความรุนแรงของปัญหาจะเป็นไปสักเพียงไหน อย่างไรก็ตาม ด้วยความก้าวหน้าอย่างมากของเทคโนโลยีทางการแพทย์ บุคคลมีชีวิตยืนยาวกว่าเมื่อก่อน ซึ่งนั่นหมายความว่า สมาชิกในครอบครัวที่ไม่ได้เสียชีวิต แต่ต้องมีชีวิตอยู่กับภาวะโรคและความเจ็บป่วยเรื้อรังก็มีจำนวนมากขึ้นด้วย

ผู้เขียนนำเสนอรูปแบบการประเมินครอบครัวในเชิงบรรทัดฐานและเชิงการป้องกัน การให้การศึกษาเชิงจิตวิทยา (psychoeducation) และการดำเนินการแทรกแซงในครอบครัวที่เผชิญกับสภาวะเจ็บป่วยเรื้อรังและการคุกคามถึงชีวิต ผู้เขียนเสนอรูปแบบที่มองการปรับตัวเชิงสุขภาพของครอบครัวอย่างรอบด้าน โดยมองว่าการปรับตัวของ

ครอบครัวต่อการเจ็บป่วยหนักหรือรุนแรงนั้น มีฐานะเป็นกระบวนการพัฒนาอย่างหนึ่งที่ต้องใช้เวลา อย่างสัมพันธ์กับชีวิตครอบครัวร่วมสมัยที่มีความสลับซับซ้อนและหลากหลาย สัมพันธ์กับการแพทย์สมัยใหม่ รูปแบบการบริการสุขภาพที่มีอยู่ และความสามารถในการเข้าถึงบริการสุขภาพที่สำคัญ

บทที่ 14 สุขภาพทางเพศของมนุษย์ (Human Sexual Health) เรียบเรียงโดย Les Gallo-Silver and David S. Bimbi ผู้เขียนเริ่มต้นด้วยการแสดงทัศนะว่า เพศวิถี (sexuality) และความใกล้ชิดกันในเชิงกายภาพมีส่วนอย่างสำคัญต่อคุณภาพชีวิตในทุกๆ วันของบุคคล อย่างไรก็ตาม ผู้คนมักจะพบความยากลำบากในการพูดคุยเรื่องเพศกับนักวิชาชีพด้านสุขภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคลที่รู้สึกว่าจะถูกประทุษร้ายจากอัตลักษณ์ทางเพศของตน เช่น เลสเบียน เกย์ ไบเซกชวล และคนข้ามเพศ (LGBT) การทำความเข้าใจในพัฒนาการของมนุษย์ในเรื่องเพศ รายละเอียดของการตอบสนองทางเพศของมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงและความท้าทายอันเนื่องมาจากความเจ็บป่วยหรือการบาดเจ็บ จะช่วยให้นักสังคมสงเคราะห์ในหน่วยบริการสุขภาพมีความเชื่อมั่นมากขึ้น เมื่อต้องพูดคุยเรื่องเพศวิถีกับผู้ป่วยและคู่ครอง

บ่อยครั้งที่นักสังคมสงเคราะห์กลายเป็นนักวิชาชีพเพียงผู้เดียวในทีมบริการสุขภาพที่เต็มใจและสามารถที่จะจัดการกับประเด็นปัญหาด้านเพศวิถีและความใกล้ชิดในบริบทของการติดต่อสื่อสาร การเชื่อมโยงประสานงานและการบำบัดรักษา เป็นเรื่องสำคัญที่นักสังคมสงเคราะห์สุขภาพต้องช่วยผู้ป่วยให้รักษาส่วนสำคัญของชีวิตในสถานการณ์ความเจ็บป่วยหรือบาดเจ็บ ผู้เขียนนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่เป็นพื้นฐานสำคัญของเพศวิถี และผลกระทบที่เกิดจากความเจ็บป่วยหรือบาดเจ็บ การมีเพศสัมพันธ์ การตอบสนองของร่างกาย ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดในเชิงความรัก การสนับสนุนและการสร้างความสุขสบาย

บทที่ 15 สังคมสงเคราะห์ในเด็กและผู้ใหญ่ที่มีสภาวะทางการแพทย์ (Social Work with Children and Adolescents with Medical Conditions) เรียบเรียงโดย Nancy Boyd Webb and Rose A. Bartone ในบทนี้ผู้เขียนให้ภาพของปัจจัยด้านความเครียดและบาดแผลทางใจที่เชื่อมโยงกับสภาวะทางการแพทย์และการบำบัดรักษา

ทั้งนี้ นักสังคมสงเคราะห์ที่ใช้วิธีการต่างๆ ในการช่วยเด็กและผู้ใหญ่ที่มีสภาวะเรื้อรังและรุนแรงทางการแพทย์ ผู้เขียนอภิปรายให้เห็นองค์ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับนักสังคมสงเคราะห์ในการทำงานร่วมกับบุคลากรทางการแพทย์และบุคลากรในโรงเรียน ที่จะช่วยเด็กและครอบครัวเข้าใจในความเครียดและเผชิญกับความเครียดที่มาจากภาวะทางการแพทย์ที่เกิดกับเด็ก

ผู้เขียนให้ตัวอย่างทั้งการดำเนินงานแทรกแซงของนักสังคมสงเคราะห์ในฐานะโรงพยาบาลและการดำเนินงานกับเด็กที่อาศัยอยู่ในครอบครัว โดยสาธิตให้เห็นวิธีการให้ความช่วยเหลือที่ผันแปรไปตามขั้นตอนของความเจ็บป่วย การทำงานกับครอบครัวเป็นส่วนสำคัญมาก ในกรณีเด็กที่ได้รับผลเป็นความเสียหายเชิงการแพทย์ รวมทั้งเป็นการทำงานแบบร่วมมือกันในเชิงสหวิชาชีพด้วย ผู้เขียนอภิปรายให้เห็นความสำคัญจำเป็นและคุณค่าของทีมงานที่มีความร่วมมือร่วมใจ บ่อยครั้งที่นักสังคมสงเคราะห์จะเป็นผู้ริเริ่ม โดยนักสังคมสงเคราะห์ประสานงานใกล้ชิดกับโรงเรียนหรือองค์กรในชุมชน นอกเหนือจากบุคลากรทางการแพทย์ในโรงพยาบาล เพื่อให้มีการดูแลเด็กที่มีสภาวะทางการแพทย์อย่างสมบูรณ์ครบถ้วนและด้วยความรักความเมตตา

บทที่ 16 สังคมสงเคราะห์กับผู้สูงอายุในหน่วยบริการสุขภาพ (Social Work with Older Adults in Health-Care Settings) เรียบเรียงโดย Sadhna Diwan, Shantha Balaswamy, and Sang E. Lee ผู้เขียนนำเสนอประเด็นการทำงานสังคมสงเคราะห์กับผู้สูงอายุในหน่วยบริการสุขภาพ โดยรวมศูนย์ไปที่องค์ความรู้ที่จำเป็นของนักสังคมสงเคราะห์ที่จะใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็นและทรัพยากรอย่างสมบูรณ์ครบถ้วน ในกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้เขียนให้ข้อมูลจากหลักฐานเชิงประจักษ์ในข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินที่หลากหลาย และพรรณนาถึงธรรมชาติของการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กับผู้สูงอายุ ในหน่วยบริการสุขภาพที่หลากหลาย เนื้อหาในบทนี้มีความทับซ้อนกับบทอื่นๆ บ้างในประเด็น เช่น นโยบาย ความพิการ วิกฤตวิทยา วิทยาเมธี การเจ็บป่วยเรื้อรัง การดูแลระยะสุดท้าย และการจัดการความเจ็บปวด เป็นต้น เนื่องจากประเด็นดังกล่าวล้วนเชื่อมโยงกับผู้สูงอายุทั้งสิ้น

บทที่ 17 ปัญหาการใช้สารเสพติดกับการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์สุขภาพ (Substance Use Problems in Health Social Work Practice) เรียบเรียงโดย Malitta Engstrom, Collen A. Mahoney, and Jeanne C. Marsh ผู้เขียนเกริ่นนำว่า สังคมอเมริกันการใช้สารเสพติดระบาดไปทั่วในกลุ่มประชากรหลากหลายอายุ เพศสภาพ เพศวิถี เชื้อชาติ วัฒนธรรมและภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน นักสังคมสงเคราะห์ไม่ว่าจะอยู่ในหน่วยงานใด มีแนวโน้มที่ต้องพบเจอกับผู้ใช้บริการที่มีปัญหาการใช้สารเสพติดอยู่เสมอ และเนื่องจากว่า การใช้สารเสพติดมาผลกระทบต่อสุขภาพ นักสังคมสงเคราะห์ในหน่วยบริการสุขภาพจึงมีแนวโน้มในการพบผู้ใช้บริการที่ใช้สารเสพติดมากเป็นพิเศษ ผู้ป่วยบางครั้งจะมีความเจ็บป่วยเนื่องมาจากการใช้สารเสพติดโดยตรง เช่น ผู้ป่วยโรคตับแข็ง เป็นต้น หรือบ่อยครั้งที่ผู้ป่วยมีปัญหาด้านสุขภาพที่อาจจะไม่ได้เชื่อมโยงกับการใช้สารเสพติดอย่างชัดเจนโดยตรง นักสังคมสงเคราะห์สุขภาพก็ต้องตระหนักเสมอว่า การใช้สารเสพติดนั้นมักจะส่งผลต่อสุขภาพ การบำบัดรักษา และความต้องการทางสังคมของผู้ป่วยเสมอ บทนี้ ผู้เขียนนำเสนอองค์ความรู้พื้นฐานและทักษะที่จำเป็นในการจัดการกับปัญหาการใช้สารเสพติดของผู้ใช้บริการที่หลากหลายและหน่วยบริการสุขภาพที่แตกต่างกัน

บทที่ 18 สังคมสงเคราะห์วิภะวิทยา (Nephrology Social Work) เรียบเรียงโดย Teri Browne โรคไตระยะสุดท้าย (End-stage renal disease-ESRD) เป็นสภาวะเรื้อรังที่จำเป็นต้องบำบัดรักษาตลอดทั้งชีวิตผ่านการฟอกเลือดล้างไต ล้างไตทางช่องท้อง หรือการปลูกถ่ายไต ESRD เป็นประเด็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญของสังคมอเมริกัน ยิ่งไปกว่านั้น เป็นเรื่องงานสำคัญของสังคมสงเคราะห์สุขภาพ เนื่องจากเพราะแผนงาน Medicare ให้อำนาจเฉพาะนักสังคมสงเคราะห์ที่มีวุฒิปริญญาโท (MSW) เท่านั้นที่จะให้บริการบำบัดรักษาโรคได้ ในบทนี้ ผู้เขียนพรรณนาภาพรวมของประเด็นจิตสังคมที่สัมพันธ์กับ ESRD และอภิปรายบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์วิภะวิทยาในหลากหลายด้านมุม

ผู้เขียนเสนอประเด็นทางจิตสังคมในกรณีภาวะไตวายและแบบแผนการบำบัดรักษา การกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบของนักสังคมสงเคราะห์วิภะวิทยา

ผู้เขียนเสนอการประเมินของนักสังคมสงเคราะห์วักกะวิทยา พร้อมข้อเสนอแนะการดำเนินการแทรกแซง ทบทวนตรวจสอบประวัติความเป็นมาของสังคมสงเคราะห์วักกะวิทยาในการล้างไตและการปลูกถ่ายอวัยวะ สุดท้ายมีการอภิปรายประเด็นปัญหาเชิงวิชาชีพของนักสังคมสงเคราะห์วักกะวิทยา

บทที่ 19 สังคมสงเคราะห์วิทยามะเร็ง (Oncology Social Work) เรียบเรียงโดย Daniel S. Gardner and Allison Werner-Lin การสังคมสงเคราะห์วิทยามะเร็งเป็นการปฏิบัติงานเฉพาะด้านของสังคมสงเคราะห์ที่มุ่งจัดการกับการตอบสนองทางจิตสังคมและตอบสนองความต้องการจำเป็นของบุคคลและครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากมะเร็ง สังคมสงเคราะห์วิทยามะเร็งอุบัติขึ้นมาในวงการสังคมสงเคราะห์สุขภาพและพัฒนาความเฉพาะด้านทางวิทยามะเร็งในศตวรรษที่ 20 เมื่อความก้าวหน้าทางชีวการแพทย์เปลี่ยนผ่านมะเร็งจากโรคร้ายแรงกลายมาเป็นโรคเรื้อรัง

ผู้เขียนนำเสนอพื้นฐานแนวคิดของสังคมสงเคราะห์วิทยามะเร็ง ที่มาจากหลากหลายวิทยาการ อาทิ มะเร็งวิทยาเชิงจิตสังคม (psychosocial oncology) การปฏิบัติการทางคลินิก และผลงานการวิจัย ที่เกี่ยวกับการจัดการกับปัญหาทางจิตวิทยาสังคม พฤติกรรม จิตวิญญาณ และพลวัตอื่นๆ ของมะเร็งที่กระทบบุคคล ครอบครัว และชุมชน ผู้เขียนเห็นว่า นักสังคมสงเคราะห์วิทยามะเร็งใช้การปฏิบัติงานแบบระบบองค์รวม วิจัย การให้การศึกษาและการพิทักษ์สิทธิ์ และบูรณาการเข้ากับองค์ความรู้เรื่องมะเร็ง และการดูแลแบบสมบูรณให้กับบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากมะเร็ง ผู้เขียนนำเสนอพื้นฐานของสังคมสงเคราะห์วิทยามะเร็งและเสนอบทบาทของสังคมสงเคราะห์ที่มีส่วนอย่างสำคัญในการจัดการดูแลอย่างผสมผสานและอย่างรอบด้าน

บทที่ 20 ประเด็นปัญหาสุขภาพจิตและปัญหาสืบเนื่องกับความเจ็บป่วยเรื้อรัง: เบาหวาน โรคหัวใจ และเอชไอวี/เอดส์ (Adherence and Mental Health Issues in Chronic Disease: Diabetes, Heart Disease, and HIV/AIDS) เรียบเรียงโดย Wendy Auslander and Stacey Freedenthal ผู้เขียนอภิปรายประเด็นปัญหาสำคัญที่กำลังเพิ่มพูนความท้าทายนักสังคมสงเคราะห์สุขภาพที่ทำงานกับบุคคลที่ป่วยเรื้อรัง ทั้งนี้ อัตราการเจ็บป่วยเรื้อรังกำลังเพิ่มสูงอย่างต่อเนื่อง ปัญหาด้านจิตสังคม

มักจะควบคุมอยู่กับโรคเรื้อรัง หรือเกิดขึ้นจากโรคเรื้อรัง บุคคลที่มีโรคเรื้อรังจะมีความยากลำบาก บางครั้งมีความสลับซับซ้อนและแบบแผนการบำบัดรักษาก็เป็นภาระอย่างมาก ในฐานะที่นักสังคมสงเคราะห์เป็นสมาชิกในทีมบริการสุขภาพที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องสุขภาพจิตและประเด็นปัญหาเชิงพฤติกรรม นักสังคมสงเคราะห์ที่อยู่ในตำแหน่งแห่งที่ที่ต้องช่วยเหลือบุคคลที่มีโรคเรื้อรัง

ในบทนี้ ผู้เขียนให้ภาพรวมของระบาดวิทยาของโรคหัวใจ โรคเบาหวานและภูมิคุ้มกันบกพร่อง (HIV/AIDS) ซึ่งเป็นสามโรคเรื้อรังหลักที่นักสังคมสงเคราะห์พบได้มากที่สุด ในหน่วยบริการสุขภาพและในชุมชน ผู้เขียนนำเสนอรูปแบบการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้ป่วยผูกติดกับการบำบัดรักษา ผู้เขียนนำเสนอกลยุทธ์ในการส่งเสริมความจำของผู้ป่วยในเรื่องข้อมูลข่าวสารสำคัญ และให้คำแนะนำสำหรับนักสังคมสงเคราะห์ในการใช้บทบาทเสมือนเป็นผู้ให้การศึกษา ผู้เขียนได้อภิปรายถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาสุขภาพจิตและสมรรถนะของโรคเรื้อรังกับการบริหารจัดการ ในตอนท้าย ผู้เขียนเสนอประเด็นปัญหาเชิงการปฏิบัติโดยตรงที่มีความสำคัญสำหรับนักสังคมสงเคราะห์ที่ทำงานกับบุคคลที่มีโรคเรื้อรัง เช่น การเผชิญกับโรคเรื้อรังของครอบครัวและบุคคล การสนับสนุนทางสังคม ประเด็นการพัฒนาที่เชื่อมโยงกับความเจ็บป่วย และปัจจัยด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการโรค

บทที่ 21 สังคมสงเคราะห์และพันธุศาสตร์ (Social Work and Genetics)

เรียบเรียงโดย Allison Werner-Lin and Kate Reed ผู้เขียนเริ่มด้วยการอภิปรายในเชิงประวัติศาสตร์ว่า นักสังคมสงเคราะห์ในหน่วยบริการสุขภาพนั้นได้ให้ความช่วยเหลือครอบครัวในการเผชิญกับประเด็นปัญหาทางจิตสังคมที่สะท้อนสถานะเงื่อนไขทางพันธุศาสตร์ บทศึกษาที่พูดถึงแนวคิดการบูรณาการพันธุศาสตร์เข้าสู่การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์นั้นเก่าแก่มาก-ล่าสุดที่พบคือนานกว่า 45 ปีที่ผ่านมา บทความในปี ค.ศ.1966 สองบทความย้ำเน้นให้เห็นความสำคัญของการสนับสนุนทางจิตสังคมสำหรับบุคคลและครอบครัวที่มีปัญหาทางพันธุกรรม และเสนอแนะให้นักสังคมสงเคราะห์ที่มีความพร้อมเป็นการพิเศษในการจัดการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาพันธุกรรม ปัจจุบัน วิทยาการด้านพันธุศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปกว่าเดิมอย่างมาก การระบุคุณลักษณะทางพันธุกรรมมีความ

หลากหลายไปอย่างมาก นั่นหมายความว่า นักสังคมสงเคราะห์ต้องเผชิญกับแนวคิดความ
เสี่ยงชุดใหม่ ประการหนึ่งก็คือ หลากหลายในเชิงจุลทรรศน์ (microscopic)

แนวคิดบุคคลในสภาวะแวดล้อม (person-in-environment) ของสังคม
สงเคราะห์จำเป็นต้องเปิดกว้างยิ่งกว่าเดิม เพื่อให้ครอบคลุมกับการพิจารณาความ
หลากหลายทางพันธุกรรม ในฐานะเป็นแก่นแกนของการประเมินสังคม การพัฒนา และ
สิ่งแวดล้อมโดยไม่ใช่พันธุกรรมไปกำหนดเป็นเงื่อนไขหรือเป็นลักษณะนิสัย ในขณะที่
นักวิทยาศาสตร์ระบุว่ายีนส์เชื่อมโยงกับความผิดปกติแบบประจักษ์มลิน เช่น การ
เจ็บป่วยทางจิตและการติดสิ่งเสพติด หรือบุคลิกภาพหรือลักษณะนิสัย อาทิ ความก้าวร้าว
และความวิตกกังวล การอธิบายพันธุกรรมในลักษณะเป็นตัวกำหนด มีต้นทุนเป็นความ
ขัดแย้งเชิงจริยธรรม สังคมและส่วนบุคคลของวิชาชีพสังคมสงเคราะห์

ความรู้ด้านแนวคิดพื้นฐานทางพันธุศาสตร์ในการดูแลทางการแพทย์เป็นสิ่ง
สำคัญในการปฏิบัติงานอย่างมีสมรรถนะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กับกลุ่มประชากรที่
เปราะบางและเป็นคนชายขอบ อาทิ กลุ่มคนที่มีข้อจำกัดในการรู้เท่าทันสุขภาพ (health
literacy) และไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรทางสังคมสุขภาพที่เหมาะสม ผู้เขียนชี้ให้เห็นถึง
ปัญหาในการตัดสินใจ (dilemmas) ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ที่เกี่ยวกับพันธุ
ศาสตร์ ผู้เขียนอภิปรายถึงโอกาสและความท้าทายของการบูรณาการสังคมสงเคราะห์เข้า
สู่คลินิกสหวิชาชีพ และทีมการวิจัยในเวชพันธุศาสตร์ (genetic medicine) ผู้เขียน
นำเสนอประเด็นปัญหาเชิงจรรยาบรรณที่พบทั่วไปในการให้บริการผู้ป่วยที่เกี่ยวข้องกับเวช
พันธุศาสตร์ ผู้เขียนชวนให้มีการพิจารณารวบรวมการพัฒนา นโยบายเกี่ยวกับเวชพันธุ
ศาสตร์ รวมทั้งเสนอแนะให้สังคมสงเคราะห์มีบทบาทในการพัฒนาและนำไปใช้ซึ่ง
งานวิจัย การพิทักษ์สิทธิ การให้การศึกษาและการดำเนินการแทรกแซงในประเด็น
พันธุศาสตร์

**บทที่ 22 การจัดการความเจ็บปวดและการดูแลแบบประคับประคอง (Pain
Management and Palliative Care)** เรียบเรียงโดย Terry Altילו, Shirley Otis-
Green, Susan Hedlund, and Iris Cohen Fineberg ผู้เขียนมองว่า ตั้งแต่ในอดีต นัก
สังคมสงเคราะห์มีพันธกิจที่เป็นการบรรเทาความทุกข์ยากเดือดร้อนมาช้านาน สิ่งนี้ยัง

สะท้อนให้เห็นในประมวลจรรยาบรรณ ที่สนับสนุนการบริการ ความเป็นธรรมทางสังคม การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเชื่อในสัมพันธภาพของมนุษย์ ชื่อเสียงความดีงามและสมรรถนะ อุดมคติเหล่านี้ร้อยรัดกันเป็นส่วนสำคัญในการทำงานด้านการดูแลแบบประคับประคองและการจัดการกับความเจ็บปวด อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่า สังคมสงเคราะห์ยังไม่ได้ผูกพันกับการปฏิบัติงานด้านการประคับประคองและการจัดการความเจ็บปวดอย่างเต็มที่ แม้ว่าจะมีค่านิยมร่วมกัน มีความรู้และความชำนาญการที่เสริมความเข้มแข็งให้กับการปฏิบัติงานดังกล่าวได้ดี

ผู้เขียน อภิปรายถึงความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยม ความรู้ และรายละเอียดอันอุดมสมบูรณ์ที่จะสร้างโอกาสให้นักสังคมสงเคราะห์เข้ามาในพื้นที่ของการดูแลแบบประคับประคองและการจัดการความเจ็บปวดได้อย่างสมบูรณ์แบบ ผู้เขียนอธิบายค่านิยมของการดูแลแบบประคับประคอง ขอบเขตและแนวทางที่พัฒนาขึ้นโดย National Consensus Project for Quality Palliative Care ผู้เขียนให้นิยามและแยกแยะความเจ็บปวดและการจัดการกับอาการในสถานะที่ทั้งสองเป็นสิ่งที่การดูแลแบบประคับประคองให้ความสำคัญ รวมทั้งนับเป็นการรวมศูนย์การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ผู้เขียนยืนยันว่ากรอบแนวคิดของการดูแลแบบประคับประคองนั้น เหมือนเป็นการเชิญชวนที่เปิดกว้างให้กับสังคมสงเคราะห์ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมและแสดงภาวะเป็นผู้นำในการปฏิบัติงานด้านนี้ ผู้เขียนยังสำรวจอุปสรรคที่จะขวางกั้นความตระหนักในโอกาสดังกล่าว ผู้เขียนอภิปรายถึงการประเมินชีวะจิตสังคมจิตวิญญาณ ที่จะนำไปสู่การวางแผนการดูแล ในการดูแลแบบประคับประคองและการจัดการความเจ็บปวด ผู้เขียนนิยามการดำเนินการแทรกแซงและพิจารณาถึงการใช้ประโยชน์จากการแทรกแซงผ่านเรื่องเล่าของผู้ป่วย (patient narratives) ผู้เขียนอภิปรายหลักการด้านจรรยาบรรณที่สอดคล้องกับการดูแลแบบประคับประคองและการจัดการความเจ็บปวด ท้ายที่สุด ผู้เขียนได้สำรวจรูปแบบที่หลากหลายของการทำงานเป็นทีม แหล่งแห่งความพึงพอใจของวิชาชีพ (professional gratification) และแหล่งความเครียดจากการทำงาน และโอกาสที่จะเสริมสร้างการดูแลตนเอง

บทที่ 23 การดูแลระยะสุดท้ายแห่งชีวิต (End-of-Life Care) เรียบเรียงโดย Yvette Colón ผู้เขียนนำเสนอความรู้พื้นฐานการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในการดูแลระยะสุดท้ายแห่งชีวิต นักสังคมสงเคราะห์สามารถสร้างผลกระทบอย่างลุ่มลึกต่อประสบการณ์ของบุคคลที่กำลังเข้าสู่จุดจบของชีวิต และครอบครัวของเขา คนที่เขารัก และผู้ให้บริการสุขภาพอื่นๆ อย่างไรก็ตาม นักสังคมสงเคราะห์ก็ได้รับการท้าทายอย่างยิ่งในการให้บริการแก่บุคคลที่ต้องการการดูแลในระยะสุดท้ายของชีวิตที่มีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ที่มีการเจ็บป่วยเรื้อรังหรือมีสภาวะคุกคามถึงชีวิต รวมทั้งบุคคลแวดล้อมที่ให้การดูแลผู้ป่วย บ่อยครั้งที่ผู้คนไม่ได้เตรียมตัวสำหรับปัญหาที่สลับซับซ้อนที่เกี่ยวข้องกับระยะสุดท้ายของชีวิต

ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า นักสังคมสงเคราะห์ยังไม่ได้รับการฝึกอบรมที่เพียงพอทั้งระดับปริญญาตรีและระดับบัณฑิตศึกษาในการให้บริการจิตสังคมสำหรับบุคคลที่กำลังจะเสียชีวิต ผู้เขียนนำเสนอการนิยามศัพท์ของการบริการสำหรับผู้ป่วยระยะสุดท้ายแห่งชีวิต อภิปรายถึงการดูแลแบบประคับประคองในระยะสุดท้ายของชีวิต ผู้เขียนพรรณนาถึงบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในการดูแลระยะสุดท้ายของชีวิต ความสำคัญของการสื่อสารที่มีประสิทธิผลเพื่อว่าผู้ป่วยและครอบครัวสามารถแสดงความต้องการจำเป็นและได้รับการอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมสำหรับระยะสุดท้ายแห่งชีวิต ผู้เขียนนำเสนอกระบวนการวางแผนสำหรับระยะสุดท้ายของชีวิต ทิศทางที่พัฒนาก้าวหน้าขึ้นในการส่งเสริมทางเลือกที่มีฐานข้อมูลข่าวสาร และช่วยผู้ป่วยและครอบครัวได้แสดงความชัดเจนและสื่อสารในสิ่งที่ตนเองมีความพึงพอใจ ผู้เขียนสาธิตให้เห็นการทำความเข้าใจกับปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเสียชีวิตและประสบการณ์ใกล้เสียชีวิตของกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ รวมทั้งบุคคลที่ด้อยโอกาสที่กำลังจะเสียชีวิต ท้ายสุด ผู้เขียนได้อธิบายถึงทฤษฎีร่วมสมัยที่ว่าด้วยความสุขเสียและความโศกเศร้า

ความเห็นของผู้วิจารณ์

หนังสือ Handbook of Health Social Work ความหนา 702 หน้า เป็นหนังสือที่มีความสมบูรณ์ทั้งในเชิงกว้างและเชิงลุ่มลึก แม้ว่าจะจะเป็นบริบทของสังคม

อเมริกัน ทว่า สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับสังคมสงเคราะห์สุขภาพในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี หลายๆ บทมีเนื้อหาสะท้อนประวัติความเป็นมาที่นำเสนอได้อย่างลึกซึ้ง ทำให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงจากสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์มาเป็นสังคมสงเคราะห์สุขภาพ ซึ่งถือว่าก้าวมาได้ยาวนานไกลและสง่างาม บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ที่ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากและสะท้อนภาพการทำงานในทีมสหวิชาชีพได้รอบด้าน

สังคมสงเคราะห์สุขภาพในบริบทสังคมอเมริกันมีพัฒนาการที่เป็นความเฉพาะด้านมากยิ่งขึ้น อันที่จริง สังคมสงเคราะห์สุขภาพในไทยก็มีความชำนาญเฉพาะด้านเติบโตก้าวหน้าเช่นกัน แต่การนำออกมาเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์นั้นว่ายังมีอยู่อย่างจำกัด ในหลายๆ บทที่กล่าวถึงความชำนาญการเฉพาะด้าน จะสังเกตเห็นแก่นแกนที่เป็นชุดการให้คุณค่าหรืออุดมการณ์ หรือจรรยาบรรณที่ชัดเจน แม้ในบริบทที่อิงรูปแบบความเป็นแนวคิดชีวะการแพทย์อย่างมาก เช่น ในบทที่ 21 สังคมสงเคราะห์และพันธุศาสตร์ ผู้เขียนก็ย้ำเน้นถึงจุดยืนและปรัชญาของวิชาชีพได้อย่างชัดเจน แทบทุกบทจะย้ำเน้นรูปแบบจิตสังคม หรือชีวะจิตสังคม หรือ ชีวะจิตสังคมและจิตวิญญาณ ทำให้เห็นว่า ปรัชญาที่ค้ำยันแนวคิดแนวทางของการเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้เป็นความชัดเจนและแม่นยำตรงร่วมกันอย่างมาก การเคารพในความหลากหลาย การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีอยู่ในทุกๆ บท ซึ่งพิจารณาแบบเทียบเคียงกับสังคมสงเคราะห์ไทย ก็ไม่แตกต่างกันมากนัก

หนังสือเล่มนี้เหมาะสมกับการใช้เป็นหนังสือประกอบการสอนในกลุ่มวิชาโท สังคมสงเคราะห์สุขภาพและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง บางเรื่องบางตอนอาจเป็นบริบทสังคมอเมริกันบ้าง แต่ในความเห็นของผู้วิจารณ์ เราสามารถนำมาใช้เป็นกรณีศึกษา เป็นตัวอย่าง หรือแม้แต่ทฤษฎีแนวคิดที่มีอยู่ในหลายๆ บท ก็สามารถนำมาใช้อธิบายในบริบทของสังคมไทยได้ อย่างไม่ต้องเป็นกังวลว่า “เนื้อหาจะเป็นตะวันตกจนเกินไปหรือเปล่า” ทั้งนี้ เมื่อทฤษฎีแนวคิดอยู่บนฐานการเคารพในความหลากหลาย เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ฯลฯ ก็น่าจะมีพลังของการนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างกว้างขวาง

ตอนท้ายของทุกบท ยังมีบทแบบฝึกหัดการเรียนรู้ที่แนะนำ (Suggested Learning Exercises) ก่อนรายการอ้างอิง ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์อย่างมาก มีผลทำให้ผู้อ่านได้ทบทวนการเรียนรู้และพิจารณาถึงสาระสำคัญของเนื้อหา ที่ทำให้รวมศูนย์ความ

สนใจและความเข้าใจได้ง่าย หนังสือเล่มนี้นับว่าเป็นประโยชน์อย่างมากกับนักศึกษา ทั้งระดับปริญญาตรี โทและเอก รวมทั้งนักวิชาการและนักวิจัย แนวทางการจัดระเบียบ แบบแผนการเขียนทำได้อย่างสมบูรณ์ทั้ง 23 บท ถือว่าการจัดการเรื่องบรรณาธิการทำได้ ดีเยี่ยม และมีคุณค่ากับวงการสังคมสงเคราะห์สุขภาพเป็นอย่างสูง.

.....

หลักเกณฑ์การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ ในวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. เป็นบทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยด้านสังคมสงเคราะห์ สังวัตติการสังคมและการบริหารสังคม (เช่น องค์ความรู้ด้านสวัสดิการแรงงาน การพัฒนาชุมชน การศึกษา สังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ฝ่ายกายและฝ่ายจิต สังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม ฯลฯ) ที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ในที่ใดมาก่อน
2. เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ
3. ระบุชื่อบทความ ชื่อ-นามสกุลจริง (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ตำแหน่งทางวิชาการ สถานที่ทำงานของผู้เขียนบทความ และ E-mail Address
4. ส่งต้นฉบับบทความมีความยาวไม่เกิน 20 หน้ากระดาษ A4 ข้อความในบทความพิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Word ใช้ขนาดตัวอักษร 16 รูปแบบ ตัวอักษร TH Sarabun New ผ่านมายังระบบ Submissions Online “<https://www.tci-thaijo.org/index.php/swjournal>”
5. บทความต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีความยาวไม่เกินหนึ่งหน้ากระดาษ A4 โดยระบุชื่อบทความ ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน คำสำคัญ เนื้อความ
6. หากเป็นงานแปลหรือเรียบเรียงจากภาษาต่างประเทศ ต้องมีหลักฐานการอนุญาตให้ตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของลิขสิทธิ์
7. เกณฑ์การพิจารณา มีดังนี้
 - 7.1 กองบรรณาธิการจะพิจารณาเบื้องต้น
 - 7.2 ผู้ทรงคุณวุฒิ (ผู้ประเมินบทความ) เป็นผู้พิจารณาเนื้อหาสาระ ตรวจสอบความถูกต้อง และคุณภาพทางวิชาการ

8. ลิขสิทธิ์บทความของผู้เขียนและสงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย การตีพิมพ์ซ้ำต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ในกรณีที่มีแหล่งให้ทุน จะต้องมีการอนุญาตให้ส่งบทความเป็นลายลักษณ์อักษรจากแหล่งให้ทุนด้วย
9. ผู้เขียนบทความซึ่งมิใช่เป็นบทความที่ส่งเพื่อให้จบตามหลักสูตรการศึกษา หากได้รับการตีพิมพ์จะได้รับวารสารเป็นถาวรจำนวน 1 เล่ม

การอ้างอิงเอกสาร

การอ้างอิงใช้การอ้างอิงแบบนามปี และการเขียนรายการอ้างอิงตามแบบของ APA (American Psychological Association) ดังตัวอย่าง

พรทิพย์ กาญจนนิตย์ และคณะ. (2546). *การจัดการความรู้: สู่วงจรรคุณภาพที่เพิ่มพูน*. กรุงเทพฯ: สำนักปลัดทบวงมหาวิทยาลัย.

Axinn, J., & Levin, H. (1997). *Social Welfare: A History of the American Response to Need*. 4th ed. White Plains, NY: Longman.

ขั้นตอนการส่งบทความของวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

ผู้เขียนจะต้องดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1) การกรอกรายละเอียดแบบฟอร์ม

- 1.1 ผู้เขียนจะต้อง download แบบฟอร์มเพื่อกรอกประวัติส่วนตัว
- 1.2 ผู้เขียนต้องทำจดหมาย/บันทึกข้อความเพื่อขอส่งบทความพิจารณาตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษรจากต้นสังกัด (กรณีนี้ศึกษาทำในลักษณะจดหมายทั่วไป และลงชื่อนักศึกษาผู้ขอส่งบทความ)

2) การส่งต้นฉบับ

- 1.1 ผู้เขียนจะต้องนำต้นฉบับตามข้อกำหนดรูปแบบวารสาร พร้อมไฟล์ Word Document ใช้ขนาดตัวอักษร 16 รูปแบบ ตัวอักษร TH Sarabun New ผ่านมายังระบบ Submissions Online <https://www.tci-thaijo.org/index.php/swjournal>
- 1.2 กรณีส่ง E-Mail Address มายังกองบรรณาธิการ ทางกองบรรณาธิการจะดำเนินการพิจารณาบทความของท่านก็ต่อเมื่อได้รับเอกสารต้นฉบับผ่านระบบ Submissions Online แล้วเท่านั้น

3) การพิจารณาบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิ

บทความจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ พิจารณอย่างน้อย 2 ท่าน ต่อ 1 เรื่อง และจะส่งผลการพิจารณาไปให้ผู้เขียนตามที่กรอกรายละเอียดในแบบฟอร์มข้างต้น

ขั้นตอนการพิจารณาดังนี้

- 1.1 กรณีที่บทความผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิโดยไม่ต้องปรับแก้ไข ผู้เขียนจะได้รับใบตอบรับการตีพิมพ์เผยแพร่
- 1.2 กรณีที่บทความผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้วลงความเห็นว่าต้องปรับแก้ไข ตามคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนจึงจะจัดพิมพ์ผลงานได้ ท่านจะไม่ได้รับใบตอบรับการตีพิมพ์เผยแพร่จนกว่าส่งผลงานที่ปรับแก้ตามข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิมาให้พิจารณาใหม่ (แก้ไขภายใน 7 วัน)
- 1.3 กรณีที่บทความไม่ผ่านการพิจารณา จากผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านจะไม่ได้รับใบตอบรับการตีพิมพ์เผยแพร่ (ทางกองบรรณาธิการจะติดต่อท่านกลับตามเบอร์ติดต่อที่ให้ไว้ข้างต้น และจะไม่ส่งต้นฉบับคืนให้แก่ผู้เขียนบทความ)

แบบฟอร์มเสนอบทความเพื่อรับการพิจารณาตีพิมพ์
ในวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
(ส่งแนบมาพร้อมกับบทความ)

เรียนบรรณาธิการ

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....รหัสนักศึกษา.....

ตำแหน่งทางวิชาการ / สาขา / หมวดวิชา (โปรดระบุ).....

หน่วยงาน / สังกัด / คณะ

ขอส่งบทความวิจัย (Research Article)

.....บทความวิชาการ (Academic Article)

ชื่อเรื่อง (ไทย).....

.....

ชื่อเรื่อง (อังกฤษ)

.....

ชื่อผู้เขียน คนที่ 1

ชื่อผู้เขียน คนที่ 2

ชื่อผู้เขียน คนที่ 3

ชื่อผู้เขียน คนที่ 4

(กรณีผู้เขียนหลายคนกองบรรณาธิการขอสงวนให้ใช้ชื่อผู้เขียนหลักเพียงคนเดียว

ในบทความที่ได้รับการตีพิมพ์)

ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก

.....

.....

โทรศัพท์ที่ทำงาน.....โทรศัพท์มือถือ.....

โทรสาร..... E-Mail.....

ข้าพเจ้ารับรองว่าบทความนี้

() เป็นผลงานของข้าพเจ้าแต่เพียงผู้เดียว

() เป็นผลงานของข้าพเจ้าและผู้ร่วมงานตามชื่อที่ระบุในบทความจริง

โดยบทความนี้ไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อนนับจากวันที่ข้าพเจ้าได้ส่ง
บทความฉบับนี้มายังกองบรรณาธิการวารสาร

ผู้เขียน.....

(.....)

วันที่.....

หมายเหตุ : โปรดระบุชื่อทุนวิจัย (ถ้ามี)

.....
.....
.....

วิธีการเขียนบทความ

บทความวิชาการที่จะตีพิมพ์ในวารสารคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มีส่วนประกอบดังต่อไปนี้

1) **ชื่อเรื่อง (Title)** การกำหนดชื่อเรื่อง ต้องใช้ภาษาที่เป็นทางการ ชื่อเรื่องชัดเจน ตรงไปตรงมา และครอบคลุมประเด็นของเรื่องและมีความยาวไม่เกิน 100 ตัวอักษร ชื่อเรื่องจะต้องสื่อถึงเนื้อหาของเรื่อง ซึ่งต้องมีลักษณะที่เจาะลึก ไม่กว้างเกินไป มีความใหม่และน่าสนใจ สอดคล้องกับเวลา สถานการณ์และนโยบายของวารสาร

2) **บทคัดย่อ (Abstract)** ควรเขียนให้สั้น กระชับ เน้นประเด็นสำคัญของงานที่ต้องการนำเสนอจริงๆ มีความยาวไม่เกิน 10 ถึง 15 บรรทัด โดยบทคัดย่อมักจะประกอบด้วยเนื้อหาสามส่วน คือ เกริ่นนำ สิ่งที่ทำ และสรุปผลสำคัญที่ได้ ซึ่งอ่านแล้วต้องเห็นภาพรวมทั้งหมดของงาน ควรมีคำสำคัญ (Keyword) อยู่ในย่อหน้าต่อจากบทคัดย่อ เพื่อให้ระบบสืบค้นฐานข้อมูลตรวจพบ

3) **บทนำหรือคำนำ (Introduction)** ส่วนนี้จะเป็นส่วนที่ผู้เขียนตั้งใจให้ผู้อ่านเกิดความสนใจในเนื้อเรื่องนั้นๆ ซึ่งสามารถใช้วิธีการและเทคนิคต่างๆ ตามแต่ผู้เขียนจะเห็นสมควร เช่น อาจใช้ภาษาที่กระตุน จูงใจผู้อ่านหรือยกปัญหาที่กำลังเป็นที่สนใจขณะนั้นขึ้นมาอภิปราย หรือตั้งประเด็นคำถามหรือปัญหาที่ทำทลายความคิดของผู้อ่านหรืออาจกล่าวถึงประโยชน์ที่ผู้อ่านจะได้รับจากการอ่าน เป็นต้น นอกจากนี้จะเป็นส่วนที่ใช้จูงใจผู้อ่าน ส่วนนำเป็นส่วนที่ผู้เขียนสามารถกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการเขียนบทความนั้น หรือให้คำชี้แจงที่มาของการเขียนบทความนั้นๆ รวมทั้งขอบเขตของบทความนั้น เพื่อช่วยให้ผู้อ่านไม่คาดหวังเกินขอบเขตที่กำหนด

นอกจากนั้น ผู้เขียนอาจใช้ส่วนนำนี้ในการปูพื้นฐานในการอ่านที่ควรจะอ่านเรื่องนั้นให้แก่ผู้อ่านหรือให้กรอบแนวคิดที่จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาสาระที่นำเสนอต่อไป

บทนำประกอบด้วย

(1) หลักการและเหตุผล (Rationale) หรือความเป็นมาของภูมิหลัง (Background) หรือความสำคัญของเรื่องที่เขียน (Justification) หัวข้อนี้จะทำให้ผู้อ่านได้ทราบเป็นพื้นฐานไว้ก่อนว่าเรื่องที่เลือกมาเขียนมีความสำคัญหรือมีความเป็นมาอย่างไร เหตุผลใดผู้เขียนจึงเลือกเรื่องดังกล่าวมาเขียน ในการเขียนบทนำในย่อหน้าแรกซึ่งถือว่าเป็นการเปิดตัวบทความทางวิชาการและเป็นย่อหน้าที่ดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน

(2) วัตถุประสงค์ (Objective) เป็นการเขียนว่าในการเขียนบทความในครั้งนี้ต้องการให้ผู้อ่านได้ทราบเรื่องอะไรบ้าง โดยจำนวนวัตถุประสงค์ในแต่ละข้อไม่ควรมีมากเกินไปและวัตถุประสงค์แต่ละหัวข้อจะต้องสอดคล้องกับเรื่องหรือเนื้อหาของบทความ

(3) ขอบเขตของเรื่อง (Scope) ที่ผู้เขียนต้องการจะบอกกล่าวให้ผู้อ่านทราบและเข้าใจตรงกันเพื่อเป็นกรอบในการอ่านโดยการเขียนขอบเขตนั้น อาจขึ้นอยู่กับปัจจัยในการเขียน ได้แก่ ความยาวของงานที่เขียน หากมีความยาวไม่มากก็ควรกำหนดขอบเขตการเขียนให้แคบลงไม่เช่นนั้นผู้เขียนจะไม่สามารถนำเสนอเรื่องได้ครบถ้วนสมบูรณ์และระยะเวลาที่ต้องรวบรวมข้อมูล หากกำหนดเรื่องที่จะเขียนลึกซึ้ง สลับซับซ้อนหรือเป็นเรื่องเชิงเทคนิคอาจจะยากต่อการรวบรวมข้อมูลและเรียบเรียงเนื้อเรื่อง ดังนั้นหากมีเวลาน้อยก็ควรพิจารณาเขียนเรื่องที่มีขอบเขตไม่กว้างหรือสลับซับซ้อนไม่มากนัก

(4) คำจำกัดความหรือนิยามต่างๆ (Definition of terms) ที่ผู้เขียนเห็นสมควรระบุไว้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านในกรณีที่คำเหล่านั้นผู้เขียนใช้ในความหมายที่แตกต่างจากความหมายทั่วไปหรือเป็นคำที่ผู้อ่านอาจจะไม่เข้าใจ

4) เนื้อเรื่อง (Body) การเขียนส่วนเนื้อเรื่องจะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ประกอบกัน กล่าวคือ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ (Sciences) นั้นเป็นหลักวิชาการที่ผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงในการเขียน ได้แก่ กรอบแนวความคิด (Conceptual framework) ที่ผู้เขียนใช้ในการเขียนจะต้องแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของเหตุผลที่นำไปสู่ผล (Causal relationship) การอ้างอิงข้อมูลต่างๆ ในส่วนศิลป์ (Art) ได้แก่ ศิลป์ในการใช้ภาษาเพื่อ

นำเสนอเรื่องที่เขียน การลำดับความ การบรรยาย วิธีการอ้างอิง สถิติและข้อมูลต่างๆ ที่ใช้ในการประกอบเรื่องที่เขียน เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจและประทับใจมากที่สุด

5) ส่วนสรุป รวมถึงข้อเสนอแนะสำหรับบทความวิจัย (Conclusion and Recommendation) บทความทางวิชาการที่ดีควรมีการสรุปประเด็นสำคัญๆ ของบทความนั้นๆ ซึ่งอาจทำในลักษณะที่เป็นการย่อ คือการเลือกเก็บประเด็นสำคัญๆ ของบทความนั้นๆ มาเขียนรวมกันไว้อย่างสั้นๆ ท้ายบท หรือ อาจใช้วิธีการบอกผลลัพธ์ว่า สิ่งทีกล่าวนั้นมีความสำคัญอย่างไร สามารถนำไปใช้อะไรได้บ้าง หรือจะทำให้เกิดอะไรต่อไป หรืออาจใช้วิธีการตั้งคำถามหรือให้ประเด็นทิ้งท้ายกระตุ้นให้ผู้อ่านไปสืบเสาะแสวงหาความรู้หรือคิดค้นพัฒนาเรื่องนั้นต่อไป งานเขียนที่ดีควรมีการสรุปในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเสมอ

6) ส่วนอ้างอิง (References) เนื่องจากบทความวิชาการ เป็นงานที่เขียนขึ้นบนพื้นฐานของวิชาการที่ได้มีการศึกษา ค้นคว้า วิจัยกันมาแล้ว และการวิเคราะห์วิจารณ์อาจมีการเชื่อมโยงกับผลงานของผู้อื่น จึงจำเป็นต้องมีการอ้างอิงเมื่อนำบทความหรือผลงานของผู้อื่นมาให้โดยการระบุให้ชัดเจนว่าเป็นงานของใคร ทำเมื่อไหร่และนำมาจากไหน เป็นการให้เกียรติเจ้าของงาน และประกาศให้ผู้อื่นรับรู้ว่าเป็นงานที่ไม่ใช่ความคิดของผู้เขียน รวมทั้งเป็นการให้หลักฐานแก่ผู้อ่าน ให้ผู้อ่านสามารถไปสืบเสาะแสวงหาความรู้เพิ่มเติม หรือติดตามตรวจสอบหลักฐานได้ การอ้างอิงควรจะเป็นการกระทำอย่างมีจุดหมาย เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบแหล่งที่มาของความรู้ และช่วยให้ผู้อ่านมีโอกาสหาความรู้เพิ่มขึ้นและเป็นการแสดงว่าสิ่งที่นำมากล่าวมีหลักฐานควรเชื่อถือได้เพียงใด ความรู้พื้นฐานๆ เป็นสิ่งที่ผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย ไม่จำเป็นต้องมีการสืบค้นอะไรอีก ไม่จำเป็นต้องมีการอ้างอิง ควรอ้างอิงเท่าที่จำเป็น การอ้างอิงมากเกินไปจนทำให้บทความดูรุ่มร่าม และก่อความรำคาญในการอ่านได้

นอกจากนั้น พึงตระหนักอยู่เสมอว่าการคัดลอกงานของผู้อื่นนั้นทำได้ แต่ต้องเป็นการนำมาเพื่ออธิบายสนับสนุนเท่านั้น มิใช่ลอกเอามาเป็นเนื้อหาของตน

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความในวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความภายในสถาบัน

1. ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล ปธานวนิช
2. ศาสตราจารย์ ดร.สุวิจฉรา เปี่ยมญาติ
3. ศาสตราจารย์ระพีพรรณ คำหอม
4. ศาสตราจารย์ ดร.โกวิทย์ พวงงาม
5. ศาสตราจารย์ ดร.กิติพัฒน์ นนทปัทมะคุลย์
6. รองศาสตราจารย์ ดร.นฤมล นิราทร
7. รองศาสตราจารย์เล็ก สมบัติ
8. รองศาสตราจารย์อภิญญา เวชยชัย
9. รองศาสตราจารย์กิตติยา นรามาศ
10. รองศาสตราจารย์ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์
11. รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณวดี พูลพอกสิน
12. รองศาสตราจารย์ ดร.พงษ์เทพ สันติกุล
13. รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญลักษณ์ วีระสมบัติ
14. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณลักษณ์ เมียนเกิด
15. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรินทร์รัตน์ กาญจนบุญชูร
16. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิไลภรณ์ โคตรบึงแก
17. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาตี ลิ้มสกุล
18. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นราเขต ยิ้มสุข
19. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธัญญา รุจิเสถียรทรัพย์
20. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา ชาลายนนาวิน
21. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิถมน รัตนะรัต
22. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรพรรณ นฤภัทร
23. อาจารย์ ดร.มาลี จีรวพัฒนานนท์
24. ศาสตราจารย์ ดร.วรวิภา โรมรัตน์พันธ์
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์
25. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สร้อยมาศ รุ่งมณี
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความภายนอกสถาบัน

1. Professor Dr.David Engstrom
Department of Social Work,
San Diego State University, United States
2. Professor Dr.Jon Kei Matsuoka
Department of Social Work,
University of Hawaii, United States
3. Assistant Professor Dr.Bala Raju Nikku
Thompson Rivers University, Canada
4. ศาสตราจารย์ พ.ต.อ.(พิเศษ) ดร.จักรพงษ์ วิวัฒน์วานิช
โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
5. ศาสตราจารย์วุฒิสาร ตันไชย
สถาบันพระปกเกล้า
6. รองศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญประภา ภัทรานุกรม
สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และการพัฒนาสังคม
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก
7. รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิจฐ์ ศรีทอง
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อารีนา เลิศแสนพร
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
10. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธัญชัช วิภัติภูมิประเทศ
คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
สถาบันเทคโนโลยีปทุมวัน
11. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สัญญาพงศ์ ลิ่มประเสริฐ
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต
12. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสวี วรพงษ์
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
13. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์
ภาควิชาสังคมศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
14. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมนทิพย์ จิตสว่าง
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
15. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตติยา เพชรมุนี
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
16. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐิยาพร กันดารนวัฒน์
คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร
ลาดกระบัง
17. อาจารย์ ดร.ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
18. ดร.ฉัตรชัย ยอดอุดม
สำนักทันตวิทยา กรมราชทัณฑ์
19. ดร.อังคณา บุญสิทธิ์
กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม
20. ดร.สดีโส คัมพทรัพย์อนันต์
สถาบันราชานุกูล

“You can fool all of the people some of the time,
and some of the people all of the time,
but you can't fool all of the people all of the time.”

“คุณหลอกคนทุกคนได้ในบางเวลา
และหลอกบางคนได้ตลอดเวลา
แต่คุณไม่สามารถหลอกทุกคนได้ตลอดเวลา”

- Abraham Lincoln -

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Faculty of Social Administration Thammasat University

วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ | Journal of Social Work

ศูนย์ท่าพระจันทร์

2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง
เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
โทรศัพท์: 02-613-2500
โทรสาร: 02-224-9417

ศูนย์รังสิต

99 หมู่ที่ 18 ดงพญาเย็น ด.คลองหนึ่ง
อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี 12120
โทรศัพท์: 02-696-5502
โทรสาร: 02-696-5513

ศูนย์ท่าปราง

248 หมู่ 2 เล่าปราง-เชียงใหม่
ด.ปงยางคค อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง 52190
โทรศัพท์: 054-268703 กด 3
โทรสาร: 054-268703 กด 5300